

KATILIM BANKACILIĞINDA DAYANIKLILIK VE DÖNÜŞÜM

Pandemi Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde Karşılaştırmalı Bir Analiz

Dr. Osman KARAKÜTÜK

TKBB
YAYINLARI

KATILIM BANKACILIĞINDA DAYANIKLILIK VE DÖNÜŞÜM
Pandemi Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde Karşılaştırmalı Bir Analiz

TKBB YAYINLARI

Yayın No: 31

Yazar

Dr. Osman Karakütük

Kapak ve Sayfa Tasarımı

TÜRKİYE DIYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ

Baskı

1. Baskı Temmuz, 2026 Ankara

Baskı ve Cilt

TÜRKİYE DIYANET VAKFI YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
Ostim OSB Mah. 1256. Cad. No: 11 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Sertifika No: 72541

ISBN: 978-625-983-837-3

Türkiye Katılım Bankaları Birliği
İnkılap Mahallesi Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi Akofis Park
C Blok No: 8 K: 9 Ümraniye/İstanbul
Tel: 0216 636 95 00 (Pbx) Faks: 0216 636 95 49
www.tkbb.org.tr

KATILIM BANKACILIĞINDA **DAYANIKLILIK VE DÖNÜŞÜM**

Pandemi Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde Karşılaştırmalı Bir Analiz

---

Dr. Osman KARAKÜTÜK

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	XI
Kısaltmalar Listesi	XIII
Kitabın Temel Bulguları ve Ana Mesajları	XV
Giriş	1
Bölüm 1: Katılım Bankacılığı Neyi Vaat Eder?	7
Bölüm 2: Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi	21
Bölüm 3: COVID-19 Krizi ve Finansal Sistemin Stres Testi	37
Bölüm 4: Pandemi Döneminde Türk Bankacılık Sisteminin Görünümü	47
Bölüm 5: CAMELS ve Yöntem Çerçevesi Banka Dayanıklılığı Nasıl Ölçülür?	61
Bölüm 6: Katılım ve Mevduat Bankalarının CAMELS Performansı	73
Bölüm 7: Faiz, Kur ve Enflasyon Makroekonomik Şoklara Duyarlılık	87
Bölüm 8: Katılım Bankacılığı Gerçekten Farklılaşıyor mu?	101
Bölüm 9: Katılım Bankacılığının Yapısal Sorunları	117
Bölüm 10: Dijitalleşme, Fintech ve Platform Bankacılığı	133
Bölüm 11: Veri Odaklı ve Yapay Zekâ Destekli Katılım Bankacılığı	149
Bölüm 12: Sürdürülebilir Finans ve Katılım Bankacılığının Yeni Rolü	165
Bölüm 13: Malezya, Körfez ve Türkiye İçin Dersler Küresel Katılım Finans Deneyimi:	183
Bölüm 14: Türkiye’de Katılım Bankacılığı İçin Yeni Model Arayışı	197
Bölüm 15: Stratejik Dönüşüm Ajandası	215
Bölüm 16: TKBB ve Sektör İçin Politika ve Uygulama Paketi	235
Sonuç	245
Kaynakça ve Veri Kaynakları	253

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Katılım Bankacılığının Teorik Vaadi ve Kitaptaki Analiz Karşılığı.....	19
Tablo 2.1. Katılım Bankacılığının Gelişimini Okumak İçin İki Düzeyli Çerçeve	25
Tablo 2.2. Katılım Bankaları İçin Karşılaştırma Çerçevesi.....	26
Tablo 2.3. Büyüme ve Derinleşme Ayrımı.....	27
Tablo 2.4. Katılım Bankacılığının Toplam Sektör İçindeki Payı (%).....	29
Tablo 3.1. COVID-19 Krizinin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Temel Etki Kanalları.....	40
Tablo 3.2. Dönemsel Okuma Çerçevesi: Dayanıklılıktan Dönüşüme.....	43
Tablo 4.1. Bankacılık Sektörü ve Katılım Bankalarının Temel Bilanço Göstergeleri	49
Tablo 4.2. Katılım Bankacılığının Seçilmiş Sektör Payları.....	56
Tablo 4.3. Takipteki Alacak Oranı Gelişimi	57
Tablo 4.4. Karşılaştırma Mantığı.....	58
Tablo 4.5. TMS 29'un Bankacılık Performansı Okumasına Etkisi.....	60
Tablo 5.1. CAMELS Bileşenleri ve Kitaptaki Yorum Karşılığı.....	63
Tablo 5.2. Kitapta Kullanılan Analiz Düzeyleri	67
Tablo 5.3. 2023-2025 Verilerinin Kitaptaki Kullanım Alanı	70
Tablo 6.1. Bölüm 6'da Kullanılan Analiz Mantığı.....	75
Tablo 6.2. Mevduat Bankaları CAMELS/Wilcoxon Bulguları.....	76
Tablo 6.3. Katılım Bankaları CAMELS/Wilcoxon Bulguları	77
Tablo 6.4. Beklenen Ayrışma ve Gerçekleşen Bulgular.....	77
Tablo 6.5. Wilcoxon Bulgularının Stratejik Özeti.....	78
Tablo 6.6. Bulguların Sınırları: Ne Söyler, Ne Söyemez?	85
Tablo 7.1. Makro Değişkenlerin Banka Bilançosuna Temel Aktarım Kanalları.....	88
Tablo 7.2. Katılım Bankaları Pearson Korelasyon Özeti (2016:01-2025:12).....	90
Tablo 7.3. Mevduat Bankaları Pearson Korelasyon Özeti (2016:01-2025:12)	90
Tablo 7.4. Nominal Büyüme ile Reel Performans Arasındaki Ayrım.....	97
Tablo 7.5. Pearson Bulgularının Katılım Bankacılığı Açısından Yorumu.....	97
Tablo 7.6. 2023-2025 Döneminin Analitik İşlevi	98
Tablo 8.1. Teorik Ayrışma ve Pratik Yakınsama Matrisi	103
Tablo 8.2. Katılım ve Mevduat Bankalarının Ortak Baskı Alanları.....	104

Tablo 8.3. Benchmark Probleminin Katılım Bankacılığına Etki Kanalları.....	107
Tablo 8.4. Yakınsama Kanalları ve Stratejik Riskler.....	108
Tablo 8.5. Fon Toplama Yöntemlerinde Yakınsama Riski.....	109
Tablo 8.6. Yakınsamayı Besleyen Zorunlu ve Fiili Uygulamalar.....	110
Tablo 8.7. Yakınsamanın Kabul Edilebilir ve Riskli Alanları.....	112
Tablo 9.1. Temel Sorunlar ve Stratejik Anlamı.....	118
Tablo 9.2. 2023-2025 Dönemi İçin Yapısal Okuma Soruları.....	125
Tablo 9.3. Katılım Bankacılığında Yapısal Sorunlar İçin Müdahale Matrisi.....	131
Tablo 10.1. Dijitalleşmenin Bankacılık Modeli Üzerindeki Etkileri.....	135
Tablo 10.2. Geleneksel Bankacılıktan Platform Bankacılığına Geçiş.....	139
Tablo 10.3. Dijital Katılım Finans İçin İşlem Verisi Kullanım Alanları.....	139
Tablo 10.4. Katılım Finans İçin Dijital Fırsat Alanları.....	141
Tablo 10.5. Platform Modelinin Katılım Bankacılığı İçin Stratejik Katkısı.....	142
Tablo 11.1. Katılım Bankacılığında Verinin Stratejik Kullanım Alanları.....	151
Tablo 11.2. Risk Paylaşımı Modellerinde Veri Analitiğinin Rolü.....	153
Tablo 11.3. Yapay Zekânın Katılım Bankacılığında İki Farklı Kullanım Yolu.....	156
Tablo 11.4. Katılım Bankacılığında Etik Veri Yönetimi İlkeleri.....	157
Tablo 11.5. Katılım Finans İçin Üç Katmanlı Veri Mimarisi.....	158
Tablo 12.1. Etik Finans ve ESG Arasındaki Ortak Alanlar.....	167
Tablo 12.2. Sürdürülebilir Sukuk Türleri ve Stratejik Katkıları.....	168
Tablo 12.3. Katılım Bankaları İçin Sürdürülebilir Ürün Mimarisi.....	170
Tablo 12.4. Sürdürülebilir Katılım Finans İçin Ölçülebilir Etki Göstergeleri.....	171
Tablo 12.5. Türkiye İçin Sürdürülebilir Katılım Finans Ajandası.....	173
Tablo 12.6. Sürdürülebilir Katılım Finans Ürün Ajandası.....	177
Tablo 12.7. Sürdürülebilir Katılım Finans İçin Kurumsal Standart Önerisi.....	180
Tablo 13.1. Malezya, Körfez ve Türkiye İçin Karşılaştırmalı Gelişim Matrisi.....	190
Tablo 13.2. Küresel Deneyimlerden Türkiye İçin Stratejik Dersler.....	193
Tablo 13.3. Uluslararası Karşılaştırmadan Doğan Yeni Türkiye Modeli.....	194
Tablo 13.4. Türkiye İçin Uluslararası Karşılaştırma Temelli Önceliklendirme Alanları.....	195
Tablo 14.1. Türkiye'nin Katılım Finans Alanındaki Stratejik Avantajları ve Tamamlayıcı Koşullar.....	199
Tablo 14.2. Katılım Bankacılığının Toplam Sektör İçindeki Seçilmiş Payları (%).....	200
Tablo 14.3. Kamu ve Özel Katılım Bankaları İçin Stratejik Rol Ayrımı.....	201
Tablo 14.4. Türkiye'nin Katılım Finans Merkezi Olma Potansiyeli İçin Değerlendirme Çerçevesi.....	203
Tablo 14.5. Türkiye İçin Yeni Katılım Finans Modelinin Ana Bileşenleri.....	204
Tablo 14.6. Türkiye Modeli İçin Beş Stratejik Mimari Katman.....	212
Tablo 14.7. Malezya, Körfez ve Türkiye Üçüncü Model Karşılaştırması.....	213
Tablo 15.1. Katılım Bankacılığı İçin 10 Maddelik Stratejik Dönüşüm Ajandası.....	217
Tablo 15.2. Ürün Mimarisi İçin Dönüşüm Alanları.....	219
Tablo 15.3. Likidite, Sukuk ve Treasury Dönüşüm Aksiyonları.....	220

Tablo 15.4. Şer'i Yönetişim Standardizasyonu İçin Öncelikli Alanlar	223
Tablo 15.5. Düzenleyici Kurumlar İçin Politika Önerileri.....	224
Tablo 15.6. Banka Yönetimleri İçin Yönetim Kurulu Ajandası.....	225
Tablo 15.7. Dönüşümün İzlenmesi: KPI ve Yol Haritası.....	226
Tablo 15.8. Katılım Bankacılığı İçin Dönüşüm KPI Seti.....	227
Tablo 15.9. 2026-2030 Kurum Bazlı Katılım Finans Dönüşüm Yol Haritası.....	231
Tablo 16.1. Katılım Finans Dönüşüm Endeksi İçin Önerilen Boyutlar	238
Tablo 16.2. Derinleşme İçin Hedefli Düzenleyici Teşvik Alanları.....	239
Tablo 16.3. 2026-2030 Katılım Finans Dönüşüm Yol Haritası.....	244
Tablo S.1. Pandemi Ne Gösterdi, 2023-2025 Ne Söyledi?.....	247
Tablo S.2. Katılım Bankacılığı İçin Yakınsama Yönetimi.....	248
Tablo S.3. Büyümeden Derinleşmeye Geçiş Mantığı.....	249
Tablo S.4. Katılım Bankacılığı İçin Yeni Paradigma	250

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1. Katılım bankacılığında %15 hedefi ve gerçekleşme	28
Grafik 2.2. Katılım bankacılığının aktif, fon ve kullanılan fon payı gelişimi.....	30
Grafik 4.1. Toplam aktif büyümesi: sektör ve katılım bankacılığı endeksi (2015 = 100).....	49
Grafik 4.2. Takipteki alacak oranı: toplam sektör ve katılım bankacılığı.....	57
Grafik 6.1. CAMELS bileşenlerine göre Wilcoxon p-değerleri.....	83
Grafik 7.1. Aktif Büyüklük ile Seçilmiş Makro Değişkenler Arasındaki Korelasyon.....	91
Grafik 13.1. Küresel İslami finansal hizmetler sektörünün kompozisyonu	185

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 8.1. Yakınsama Yönetim Matrisi.....	107
Şekil 10.1. Ürün Bankacılığından Platform Bankacılığına Geçiş.....	137
Şekil 11.1. Katılım Bankacılığı İçin Etik Veri Mimarisi.....	154
Şekil 14.1. Türkiye İçin Katmanlı Katılım Finans Modeli	207
Şekil 15.1. Stratejik Dönüşüm Uygulama Haritası.....	229

ANA MESAJLAR LİSTESİ

Ana Mesaj G.1. Kitabın Ana İddiası.....	3
Ana Mesaj 3.2. Pandemi Döneminde Kredi Kanalının İkili Etkisi	45
Ana Mesaj 5.1. Wilcoxon Testi Neyi Gösterir?	68
Ana Mesaj 8.1. Benchmark Problemi: Teknik Fiyatlama mı, Kimlik Meselesi mi?.....	116
Ana Mesaj 9.1. Murabaha Yoğunlaşması: Sorun mu, Geçiş Modeli mi?.....	132
Ana Mesaj 10.1. Dijital Banka Olmak ile Platform Olmak Arasındaki Fark.....	147
Ana Mesaj 11.1. Alternatif Veri ile KOBİ Risk Okuması.....	163
Ana Mesaj 12.1. Yeşil Sukuk ve Etki Finansmanı: Katılım Finans İçin Yeni Alan.....	176
Ana Mesaj 13.1. Malezya Modelinde Öğrenilmesi Gereken Üç Yapısal Ders.....	186
Ana Mesaj 13.2. Malezya Deneyiminden Çıkan Temel Ders.....	187
Ana Mesaj 13.3. Körfez Modelinde Türkiye İçin Kritik Ders.....	188
Ana Mesaj 13.4. Körfez Modelinden Türkiye İçin Ders	189
Ana Mesaj 15.1. Yönetim Kurulu İçin 100 Günlük	
Katılım Bankacılığı Dönüşüm Ajandası	230

ÖNSÖZ

Kitabın Oluşum Süreci ve Teşekkür

Bu kitap, akademik bir çalışmanın sınırlarını aşarak sektörün güncel ihtiyaçları, politika tartışmaları ve katılım finansın gelecek arayışıyla buluşan uzun bir düşünme sürecinin ürünü olarak ortaya çıktı. Başlangıç noktası, COVID-19 pandemisinin Türk bankacılık sistemi üzerindeki etkilerini katılım ve mevduat bankacılığı açısından karşılaştırmalı biçimde inceleyen doktora çalışmasıydı. Ancak çalışma ilerledikçe konunun yalnızca pandemi dönemine ait bir performans karşılaştırmasından ibaret olmadığı; katılım bankacılığının dayanıklılık, yakınsama ve dönüşüm kapasitesini birlikte tartışmayı gerektiren daha geniş bir meseleye dönüştüğü görüldü.

Pandemi dönemi, bankacılık modellerinin kriz anlarında nasıl davrandığını görmek bakımından güçlü bir doğal stres testi sundu. Sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, likidite, kârlılık, fonlama davranışı ve piyasa riskine duyarlılık gibi alanlarda ortaya çıkan bulgular, katılım bankacılığının teorik vaadi ile pratik performansı arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirmeyi gerekli kıldı. Bu nedenle kitap, doktora tezinden gelen ampirik omurgayı korumakla birlikte, konuyu yalnızca akademik yöntem ve bulgularla sınırlı bırakmadı; sektör perspektifi, politika önerileri, küresel örnekler, sürdürülebilir finans, dijitalleşme, veri ekonomisi ve stratejik dönüşüm gündemiyle genişletti.

Bu süreçte özellikle 2023-2025 dönemine ilişkin güncel veriler, kitabın kapsamını daha canlı ve güncel hale getirdi. 2015-2022 dönemi kitabın ampirik analiz çekirdeğini oluştururken, 2023-2025 dönemi katılım bankacılığının pandemi sonrası büyüme ve dönüşüm kapasitesini okumak için tamamlayıcı bir katman olarak kullanıldı. Böylece kitap, hem geçmiş bir krizin bilanço etkilerini hem de geleceğe dönük stratejik bir dönüşüm ihtiyacını aynı çerçevede ele almaya çalıştı.

Elinizdeki eser, bu anlamda bir tez metninin doğrudan kitaplaştırılmış hali değildir. Daha doğru ifadeyle, tezden beslenen; fakat katılım bankacılığının Türkiye’de ve dünyada karşı karşıya olduğu yeni sorunları, fırsatları ve kurumsal dönüşüm ihtiyaçlarını daha geniş bir okuyucu kitlesi için yeniden kurgulayan hibrit bir çalışmadır. Akademik zemini korurken, bankacılık profesyonelleri, düzenleyici kurumlar, sektör temsilcileri, araştırmacılar ve karar vericiler için okunabilir, tartışılabilir ve uygulanabilir bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

Bu kitabın ana sorusu da bu dönüşüm ihtiyacının merkezinde yer almaktadır: Katılım bankacılığı kriz dönemlerinde gerçekten farklılaşmakta mıdır, yoksa modern finansal sistem içinde mevduat bankacılığıyla giderek yakınsayan bir yapı mı sergilemektedir?

Bu soru yalnızca akademik bir performans karşılaştırması değildir. Aynı zamanda katılım bankacılığının gelecekte hangi kurumsal kapasitelere ihtiyaç duyduğunu gösteren stratejik bir yönetim sorusudur. Kitap boyunca bu soru; dayanıklılık, yakınsama, derinleşme, veri, sürdürülebilirlik, likidite mimarisi ve Türkiye için yeni katılım finans modeli eksenlerinde ele alınmaktadır.

Bu kitabın yayımlanmasında desteklerini esirgemeyen Türkiye Katılım Bankaları Birliği Genel Sekreteri Sayın İsmail Vural'a özellikle teşekkür ederim. Katılım finansın Türkiye'de daha güçlü, daha görünür ve daha kurumsal bir zeminde gelişmesi yönündeki vizyonu ve bu çalışmanın okuyucuyla buluşmasına verdiği destek, kitabın yayın sürecinde son derece kıymetli olmuştur.

Doktora sürecim boyunca akademik rehberliği, yönlendirmeleri ve katkılarıyla bu çalışmanın temelini oluşmasında büyük emeği bulunan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. İbrahim Güran Yumuşak'a şükranlarımı sunarım. Kendisi yalnızca akademik bir danışman olarak değil, aynı zamanda çalışmanın yönetsel bütünlüğü, düşünsel derinliği ve bilimsel disiplini açısından da yol gösterici olmuştur.

Bu çalışmanın olgunlaşmasında doğrudan veya dolaylı katkı sağlayan çalışma arkadaşlarıma da teşekkür ederim. Bankacılık pratiğinin içinden gelen tartışmalar, saha gözlemleri, veri değerlendirmeleri ve sektörün günlük gerçekleri, kitabın yalnızca teorik bir metin olarak kalmamasına; uygulama dünyasıyla temas eden bir çerçeveye dönüşmesine önemli katkı sağlamıştır.

Son olarak, bu uzun akademik ve mesleki süreç boyunca sabırları, destekleri ve anlayışlarıyla yanımda olan aileme gönülden teşekkür ederim. Yoğun çalışma dönemlerinde gösterdikleri fedakârlık ve verdikleri manevi destek, bu eserin tamamlanmasında en önemli güç kaynaklarımdan biri olmuştur.

Kitapta yer alan değerlendirmelerin katılım bankacılığı, bankacılık sektörü ve Türkiye'nin katılım finans vizyonu üzerine yürütülen tartışmalara katkı sağlamasını dilerim. Elbette metinde yer alan tüm değerlendirme, yorum ve muhtemel eksikliklerin sorumluluğu yazara aittir.

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltma	Açıklama
AAOIFI	Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
API	Application Programming Interface / Uygulama Programlama Arayüzü
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Bank for International Settlements
CAMELS	Capital Adequacy, Asset Quality, Management Quality, Earnings, Liquidity, Sensitivity to Market Risk
CDS	Credit Default Swap / Kredi Risk Primi
COVID-19	Coronavirus Disease 2019
ESG	Environmental, Social and Governance
EVDS	Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
IFSB	Islamic Financial Services Board
IMF	International Monetary Fund
İFM	İstanbul Finans Merkezi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
LCR/LKO	Liquidity Coverage Ratio / Likidite Karşılama Oranı
NPL	Non-Performing Loans / Takipteki Alacaklar
NSFR	Net Stable Funding Ratio / Net İstikrarlı Fonlama Oranı
PER	Profit Equalization Reserve / Kâr Eşitleme Rezervi
ROA	Return on Assets / Aktif Kârlılığı
ROE	Return on Equity / Özkaynak Kârlılığı
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SYR	Sermaye Yeterliliği Rasyosu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	Türk Lirası
TLREF	Türk Lirası Gecelik Referans Faiz Oranı
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
USD	Amerikan Doları
VKŞ	Varlık Kiralama Şirketi
YP	Yabancı Para

KİTABIN TEMEL BULGULARI VE ANA MESAJLARI

Bu bölüm, kitabı okumaya başlamadan önce ana tartışma hattını, ampirik bulguları ve stratejik mesajları birlikte görmek isteyen okuyucu için hazırlanmıştır. Amaç, kitabı bir rapor özeti gibi kapatmak değil; girişten önce okuyucuya temel soruyu, ana bulguları ve izlenecek düşünce yolunu göstermektir. Kitabın ampirik omurgası 2015-2022 dönemine dayanmakta; 2023-2025 dönemi ise pandemi sonrası güncelleme ve dönüşüm okuması olarak kullanılmaktadır (Karakütük, 2026; BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

Kitabın ana sorusu

Kitabın ana sorusu şudur: Katılım bankacılığı kriz dönemlerinde gerçekten farklılaşmakta mıdır, yoksa modern finansal sistem içinde mevduat bankacılığıyla giderek yakınsayan bir yapı mı sergilemektedir? Bu soru yalnızca akademik bir performans karşılaştırması değildir. Aynı zamanda katılım bankacılığının hangi kurumsal kapasitelere, hangi ürün mimarisine ve hangi stratejik önceliklere ihtiyaç duyduğunu gösteren temel bir yönetim sorusudur.

Kitabın verdiği cevap

Kitap bu soruya iki katmanlı bir cevap vermektedir. İlk katmanda, pandemi dönemi verileri katılım bankalarının dayanıklılık kapasitesini ortaya koymakta; ancak CAMELS ve makro duyarlılık bulguları teorik ayrışmanın otomatik ve kalıcı biçimde gerçekleşmediğini göstermektedir. İkinci katmanda ise bu sonuç bir başarısızlık olarak değil, katılım bankacılığının özgünlük alanlarını daha güçlü bir kurumsal mimariye dönüştürmesi gerektiğine dair stratejik bir uyarı olarak okunmaktadır.

Temel bulgular

Birinci bulgu, pandemi döneminin katılım ve mevduat bankalarını ortak makro-financeal şoklara maruz bıraktığıdır. Sermaye, likidite, aktif kalitesi ve

kârlılık göstergeleri yalnızca iş modeliyle değil; düzenleyici esneklikler, kamu destekleri, kredi genişlemesi, müşteri davranışı ve makroekonomik oynaklıkla birlikte şekillenmiştir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021).

İkinci bulgu, katılım bankacılığının teorik olarak sahip olduğu varlığa dayalı işlem, risk paylaşımı ve etik finans iddiasının uygulamada kendiliğinden güçlü bir performans ayrışmasına dönüşmediğidir. Bu durum, modelin değerini ortadan kaldırmamakta; aksine ürün çeşitliliği, likidite altyapısı, şer'i yönetim, veri kullanımı ve müşteri bağlılığı alanlarında daha güçlü kurumsal kapasite ihtiyacını görünür hale getirmektedir (Karakütük, 2026; IFSB, 2025a).

Üçüncü bulgu, kur ve enflasyon kanallarının banka bilançoları üzerinde güçlü nominal büyüme etkisi üretmesidir. Faiz oranları ise katılım bankalarını doğrudan sözleşme yapısı üzerinden değil; benchmark etkisi, kâr payı beklentisi, alternatif getiri karşılaştırması ve müşteri davranışı üzerinden etkilemektedir (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Dördüncü bulgu, yakınsamanın katılım bankacılığının sonu değil, yönetilmesi gereken stratejik bir risk olduğudur. Zorunlu düzenleyici yakınsama kabul edilebilir; ancak ürün yapısı, fonlama davranışı, likidite yönetimi ve müşteri deneyimi tamamen konvansiyonel bankacılığa benzer hale geldiğinde modelin ayırt edici değeri zayıflar.

Katılım bankacılığı için stratejik anlam

Kitabın ana stratejik mesajı, katılım bankacılığının geleceğinin yalnızca faizsiz ürün üretmekle güvence altına alınamayacağıdır. Faizsiz finans ilkesi güçlü bir kimlik unsurudur; ancak kalıcı rekabet avantajına dönüşebilmesi için fiyatlama, fonlama, ürün derinliği, veri analitiği, müşteri bağlılığı, şer'i yönetim ve sermaye piyasası entegrasyonu ile desteklenmelidir.

Bu nedenle dayanıklılık tek başına yeterli bir hedef değildir. Dayanıklılık, kriz döneminde bilanço bütünlüğünü korumayı ifade eder; dönüşüm ise bu bilanço kapasitesini daha üretken, kapsayıcı, veri odaklı, sürdürülebilir ve reel ekonomiyle daha güçlü bağ kuran bir finansal mimariye taşımayı gerektirir. Kitabın temel iddiası, katılım bankacılığının asıl sınavının pandemi döneminde değil, pandemi sonrasında başladığıdır.

Türkiye modeli: Malezya ve Körfez arasında üçüncü yol

Türkiye için önerilen model, Malezya'nın standartlaşma ve sermaye piyasası derinliğinden, Körfez'in uluslararası likidite ve yatırımcı tabanından öğrenen; ancak kendi reel sektör yapısı, KOBİ ağı, kamu katılım bankaları, İstanbul Finans Merkezi, dijital bankacılık kapasitesi ve bölgesel finans merkezi iddiası üzerinden

farklılaşan üçüncü bir yoldur. Bu model, yalnızca pazar payı artışını değil, katılım finansın üretim, ticaret, sürdürülebilirlik ve uluslararası fonlama kanallarıyla daha güçlü bağ kurmasını hedeflemektedir (IFSB, 2025a; İstanbul Finans Merkezi, 2025).

Bu modelin beş temel katmanı güçlü ve düşük maliyetli fonlama tabanı, derinleşmiş sukuk ve likidite piyasası, veri temelli KOBİ ve tedarik zinciri finansmanı, şer'i yönetim standardizasyonu ve sürdürülebilir katılım finans mimarisidir. Bu katmanlar birlikte çalışmadığında katılım bankacılığı yalnızca bilanço büyüklüğü bakımından ilerler; birlikte çalıştığında ise özgün, rekabetçi ve stratejik bir finans modeli üretir.

Okuma rehberi olarak ana mesajlar

Birinci mesaj: Katılım bankacılığı büyümüştür; ancak büyümenin derinleşmeye dönüşmesi yönetsel ve kurumsal bir tercihtir. Aktif büyüklüğü, toplanan fon ve kullanılan fon artışı önemlidir; fakat sektörün asıl başarısı fonlama kalitesi, ürün derinliği, likidite yönetimi, müşteri bağlılığı ve reel ekonomi etkisiyle ölçülmelidir.

İkinci mesaj: Makro şoklar katılım ve mevduat bankaları arasındaki davranışsal yakınsamayı artırmaktadır. Yüksek enflasyon, kur oynaklığı ve faiz benchmarkı, müşterinin getiri karşılaştırmasını güçlendirmekte; bu da katılım bankalarının değer önerisini yalnızca hassasiyet temelli kimlik üzerinden değil, güven, hizmet kalitesi, veri ve ölçülebilir etki üzerinden kurmasını gerektirmektedir.

Üçüncü mesaj: Katılım bankacılığının en güçlü gelecek alanları veri temelli KOBİ finansmanı, platform bankacılığı, sürdürülebilir finans, yeşil ve sosyal sukuk ile şer'i yönetim standardizasyonudur. Bu alanlar yalnızca yeni ürün başlıkları değil; modelin teorik vaadini pratik rekabet avantajına dönüştürebilecek mimari unsurlardır.

Dördüncü mesaj: Türkiye, katılım finans alanında yalnızca takip eden ülke olmak zorunda değildir. Kamu katılım bankaları, özel katılım bankaları, TKBB, İstanbul Finans Merkezi, fintech ekosistemi ve sermaye piyasası altyapısı birlikte çalıştığında Türkiye, Malezya ve Körfez modelleri arasında özgün bir üçüncü katılım finans modeli geliştirebilir.

Bu kitap, bu nedenle bir kriz dönemi performans karşılaştırmasının ötesine geçmektedir. Ana iddiası şudur: Katılım bankacılığının geleceği, mevcut bankacılık ürünlerini faizsiz biçimde yeniden üretmekte değil; reel ekonomiyle daha güçlü bağ kuran, veriyle daha iyi risk okuyan, sürdürülebilirliği ölçülebilir etkiye dönüştüren ve güveni kurumsal standarda bağlayan yeni bir finansal mimari geliştirebilmesindedir.

GİRİŞ

Pandemi Sonrası Finansal Sistemde Yeni Eşik

Finansal sistemlerin gerçek karakteri çoğu zaman büyüme yıllarında değil, kriz anlarında ortaya çıkar. Ekonomik genişleme dönemlerinde bilanço büyüklüğü, yüksek kârlılık ve hızlı kredi artışı başarı hikâyesi gibi görünebilir. Fakat kriz geldiğinde daha temel sorular belirleyici olur: Bankalar likidite baskısını ne kadar yönetebilir? Fon sahiplerinin davranışı değiştiğinde kaynak yapısı ne kadar korunabilir? Kredi kalitesi bozulduğunda sermaye tamponu yeterli olur mu? Ve en önemlisi, farklı bankacılık modelleri stres altında gerçekten farklı sonuçlar üretebilir mi? (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

COVID-19 pandemisi bu soruları bütün dünyada aynı anda gündeme taşıyan olağanüstü bir kırılma oldu. Salgın yalnızca sağlık sistemlerini değil; üretim zincirlerini, ticareti, istihdamı, kamu maliyesini, merkez bankalarını ve bankacılık bilançolarını aynı anda etkiledi. Kapanmalar, tedarik zinciri kırılmaları, gelir kaybı, kredi ertelemeleri, kamu destekleri ve olağanüstü likidite önlemleri, finansal sistemi kısa sürede alışılmış işleyişin dışına çıkardı (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Bu dönemde bankacılık sektörü krizin pasif izleyicisi değil, krizi yönetmenin ana kanallarından biri haline geldi. Reel sektörün nakit akışının korunması, kredi kanallarının açık tutulması, borçların yeniden yapılandırılması, likidite tamponlarının güçlendirilmesi ve finansal istikrarın sürdürülmesi büyük ölçüde bankacılık sistemi üzerinden yürütüldü. Bu nedenle pandemi dönemi, bankaların yalnızca kârlılığını değil, iş modeli dayanıklılığını da ölçen doğal bir stres testi niteliği kazandı (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Türkiye açısından bu stres testi çok daha zorlu bir makro-f finansal zeminde yaşandı. Pandemi şoku; yüksek enflasyon, kur oynaklığı, hızlı kredi genişlemesi, değişken para politikası çerçevesi, makroihtiyati düzenlemeler ve yoğun regülasyon müdahaleleriyle iç içe geçti. Bu nedenle Türk bankacılık sistemi yalnızca küresel bir sağlık krizinin ekonomik etkileriyle değil, aynı anda fiyat istikrarı, kur dengesi, reel sektör finansmanı ve bilanço kalitesi sorunlarıyla da karşı karşıya kaldı (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Bank Negara Malaysia, 2024).

Tam da bu noktada katılım bankacılığı daha özel bir tartışma alanı açmaktadır. Çünkü katılım bankacılığı teorik olarak faizsiz finans ilkeleri, varlığa dayalı işlem yapısı, risk paylaşımı yaklaşımı, reel ekonomi bağlantısı ve etik finans iddiası üzerinden mevduat bankacılığından ayrışır. Bu çerçevede, katılım bankacılığının kriz dönemlerinde daha dengeli, daha temkinli ve reel ekonomiyle daha uyumlu bir performans gösterebileceği beklentisini doğurur (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Ancak bu beklentinin kendiliğinden gerçekleştiğini varsaymak doğru değildir. Katılım bankaları aynı finansal sistem içinde çalışır; sermaye yeterliliği, likidite, karşılık, muhasebe ve raporlama bakımından mevduat bankalarıyla benzer düzenleyici disipline tabidir. Müşteriler ise çoğu zaman kâr payı oranını mevduat faizi, para piyasası fonu, döviz, altın ve enflasyon beklentileriyle birlikte değerlendirir. Bu gerçeklik, katılım bankacılığının teorik ayrışma iddiası ile pratik piyasa davranışı arasındaki gerilimi kitabın merkezine yerleştirir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu kitabın temel sorusu tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır:

Katılım bankacılığı kriz dönemlerinde gerçekten farklılaşmakta mıdır; yoksa modern finansal sistemde mevduat bankacılığıyla giderek yakınsayan bir yapı mı sergilemektedir? (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Ana Mesaj G.1. Kitabın Ana İddiası

Boyut	Kitaptaki ana iddia
Ampirik bulgu	Pandemi dönemi, katılım bankalarının dayanıklılık kapasitesini göstermiş; ancak CAMELS/Wilcoxon bulguları beklenen teorik ayrışmanın güçlü ve kalıcı biçimde ortaya çıkmadığını göstermiştir.
Stratejik yorum	Yakınsama modelin sonu değil, doğru yönetilmesi gereken stratejik risktir. Katılım bankaları özgünlük alanlarını kurumsal mimariye dönüştürmek zorundadır.
Türkiye'ye özgü sentez	Asıl mesele büyümeyi derinleşmeye çevirmektir: düşük maliyetli fonlama, sukuk likiditesi, veri temelli KOBİ finansmanı, şer'i yönetim, sürdürülebilir finans ve platform bankacılığı birlikte düşünülmelidir.
Kaynak/Dönem/Not: BDDK, TKBB, TCMB EVDS, TÜİK ve yazar hesaplamaları; dönem 2015-2025 (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).	

Bu soru yalnızca akademik bir tartışma değildir. Katılım bankacılığının geleceği, bu soruya verilecek cevabın nasıl yorumlandığına bağlıdır. Eğer katılım bankacılığı kriz dönemlerinde beklenen ölçüde ayrışamıyorsa, bunu basit bir performans eksikliği olarak görmek yerine modelin hangi kurumsal kapasitelere ihtiyaç duyduğunu

anlamak gerekir: ürün mimarisi, fonlama yapısı, likidite altyapısı, treasury kapasitesi, şer’i yönetim, veri kullanımı, dijitalleşme ve sürdürülebilir finans birlikte ele alınmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu nedenle kitap katılım bankacılığını yalnızca “faizsiz ürün sunan bankacılık” çerçevesinde değil; dayanıklılık, yakınsama, dönüşüm, etik finans, veri ekonomisi, sürdürülebilirlik ve yeni finansal mimari arayışı bağlamında tartışmaktadır. Kitabın özgün katkısı, bir yandan ampirik bulgularla beklenen ayrışmanın sınırlarını göstermesi, diğer yandan Türkiye için stratejik birderinleşme ve dönüşüm gündemi önermesidir.

İlk bölümlerde katılım bankacılığının teorik zemini, Türkiye’deki kurumsal gelişimi ve pandemi döneminin makro-finance çerçevesi ele alınmaktadır. Ardından katılım ve mevduat bankalarının performansı CAMELS yaklaşımıyla karşılaştırmalı biçimde değerlendirilecek; Wilcoxon ve Pearson analizleri üzerinden kriz döneminde beklenen ayrışmanın hangi ölçüde gerçekleştiği tartışılacaktır. Devam eden bölümlerde ise yapısal sorunlar, teorik ayrışma-pratik yakınsama gerilimi, dijitalleşme, veri odaklı bankacılık, sürdürülebilir finans ve Türkiye için stratejik yol haritası incelenecektir.

Pandemi dönemi katılım bankacılığının dayanıklılık iddiasını test etti. Pandemi sonrası dönem ise bu modelin dönüşüm kapasitesini test etmektedir. Bu kitabın ana iddiası şudur: Katılım bankacılığının geleceği, mevcut ürünleri faizsiz biçimde yeniden üretmekte değil; daha adil, daha üretken, daha veri odaklı, daha sürdürülebilir ve reel ekonomiyle daha güçlü bağ kuran yeni bir finansal mimari geliştirebilmesindedir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; Beck et al., 2013; Čihák & Hesse, 2008; Hasan & Dridi, 2010).

Kaynak ve Kapsam Notu

Bu kitapta kullanılan 2015-2025 bankacılık göstergeleri BDDK aylık bültenleri, TKBB sektör verileri, TCMB EVDS ve TÜİK fiyat endeksi verileriyle ilişkilendirilmiştir. Uluslararası çerçevede IFSB istikrar raporları, Basel III likidite standartları ve sürdürülebilir finans literatürü tamamlayıcı referans olarak kullanılmıştır (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; IFSB, 2025a; Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; ICMA, 2025a, 2025b).

Atıf ve Kaynak Kullanım Yaklaşımı

Kitapta kullanılan sayısal analizlerde ana veri kaynakları BDDK, TKBB, TCMB EVDS ve TÜİK veri setleridir. 2015-2022 dönemi ampirik karşılaştırmaların ana omurgasını; 2023-2025 dönemi ise güncel sektör konumunu ve dönüşüm tartışmasını destekleyen tamamlayıcı okuma katmanını oluşturmaktadır. Kurumsal

raporlar, Basel likidite standartları, IFSB istikrar raporları ve seçilmiş akademik çalışmalar metindeki yorumların bağlamsal çerçevesini güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Atıf ve kaynak kullanımı, bölüm içi veri notları ile kaynakça arasında tutarlı bir bağlantı kuracak şekilde düzenlenmiştir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu revizyonda kaynakça ile metin içi atıflar APA 7 yazar-tarih sistemine göre uyumlandırılmıştır. Kurumsal kaynaklarda ilk kullanımda kurum adı ve kısaltma birlikte düşünülmüş, aynı yazarın aynı yıldaki kaynaklarında a/b ayrımı yapılmış, doğrudan alıntı kullanılmadığı için sayfa numarası gerektiren aktarımlardan kaçınılmıştır

BÖLÜM 1

KATILIM BANKACILIĞI NEYİ VAAT EDER?

1.1. Neden Katılım Bankacılığı?

Katılım bankacılığının değerini doğru anlatmak için yalnızca faiz yasağından hareket etmek yeterli değildir. Konvansiyonel bankacılık modeli, modern ekonomilerde kredi yaratma, vade dönüşümü ve ödeme sistemi fonksiyonları bakımından vazgeçilmez bir rol oynasa da, finansal getiriye çoğu zaman reel işlemden bağımsızlaştırabilen bir fiyatlandırma mantığına dayanır. Bu durum, özellikle kriz dönemlerinde finansal sektör ile reel ekonomi arasındaki bağın zayıfladığı, borç çevrimlerinin büyüdüğü ve varlık fiyatlarının üretim kapasitesinden kopabildiği dönemlerde daha görünür hale gelir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım bankacılığı bu noktada alternatif bir ahlaki ve kurumsal iddia ortaya koyar: finansal kazanç, para üzerinden zaman satışıyla değil; ticaret, varlık, emek, girişim, ortaklık ve risk üstlenimiyle ilişkilendirilmelidir. Bu iddia yalnızca dini veya normatif bir tercih değildir; aynı zamanda finansal sistemin toplumsal meşruiyeti, krizlere dayanıklılığı ve reel ekonomiye katkısı açısından da önemlidir (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; Zaim, 2014).

Dolayısıyla katılım bankacılığı, konvansiyonel bankacılığın tamamen karşısına konumlanan dar bir niş alan değil; finansal sistemin daha dengeli, daha izlenebilir ve daha reel temelli çalışması için gerekli olan tamamlayıcı bir mimaridir. Bu kitabın çıkış noktası da tam olarak budur: katılım bankacılığı neyi vaat eder, bu vaat hangi alanlarda gerçekleşir, hangi alanlarda yakınsama nedeniyle zayıflar ve gelecekte nasıl yeniden güçlendirilebilir?

Katılım bankacılığı, modern finansal sistemde yalnızca faizsiz ürünler sunan teknik bir bankacılık modeli değildir. Daha geniş anlamda, finansal faaliyetin reel ekonomiyle bağını güçlendirmeyi, finansal getiriye ticari faaliyet ve risk üstlenimiyle ilişkilendirmeyi ve tasarruf sahipleri ile fon kullananlar arasında daha dengeli bir ilişki kurmayı hedefleyen alternatif bir finans anlayışıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu modelin temel iddiası, finansal sistemin yalnızca paradan para kazanan bir mekanizmaya dönüşmemesi gerektiğidir. Katılım bankacılığı; üretim, ticaret, yatırım, varlık temelliliği ve etik sorumluluk kavramlarını bankacılık faaliyetinin merkezine

yerleştirmeyi amaçlar. Bu yönüyle katılım bankacılığı, klasik bankacılık işlemlerinin faizsiz versiyonu olmaktan daha fazlasını vaat eder (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Ne var ki bu vaat, uygulamada otomatik olarak gerçekleşmez. Katılım bankalarının modern bankacılık sistemi içinde faaliyet göstermesi; düzenleyici ere ve, müşteri davranışı, fiyatlama baskısı, likidite ihtiyaı ve rekabet koşulları nedeniyle bu modelin teorik özelliklerini sürekli test eder. Bu nedenle katılım bankacılığını anlamak için önce ne vaat ettiğini, ardından bu vaadin uygulamada hangi sınırlarla karşılaştığını görmek gerekir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu kavramsal ere ve, faizsiz finansın hukuk-ekonomik dayanakları ve katılım finansın değer önerisine ilişkin temel literatürle uyumludur (AAOIFI, 2012, 2025; Ayub, 2007; El-Gamal, 2006; Iqbal & Mirakhor, 2011).

1.2. Faizsiz Finansın Temel Mantığı

Faizsiz finansın temel mantığı, paranın kendiliğinden getiri üretmediği; getirinin ancak meşru bir ekonomik faaliyet, varlık kullanımı, ticari işlem veya risk stlenimi sonucunda doğabileceği kabulüne dayanır. Bu nedenle katılım bankacılığında işlem yalnızca nakit akışı üretmek için değil, bir mal, hizmet, proje, hak veya ekonomik faaliyetle ilişkilendirilerek yapılandırılır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu yaklaşımın pratik karşılığı, fon kullandırımlarında satış, kira, ortaklık, vekâlet, üretim veya ticaret bağlantısının aranmasıdır. Banka müşteriye doğrudan faizli borç vermek yerine, müşterinin ihtiyaç duyduğu malı satın alıp vadeli satabilir, bir varlığı kiralayabilir, belirli bir ticari faaliyete ortak olabilir veya vekâlet yapısı içinde yatırım/fon yönetimi ilişkisi kurabilir. Böylece finansman ilişkisi salt borç ilişkisi olmaktan çıkarak, ekonomik işlemle bağlantılı hale gelir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Bununla birlikte faizsiz finansın başarısı yalnızca sözleşme formunun faizsiz olmasına bağlı değildir. Asıl mesele, sözleşmenin ekonomik özüyle finansman davranışı arasındaki uyumdur. Eğer işlem biçimsel olarak faizsiz görünür fakat fiyatlama, risk aktarımı, teminat yapısı ve müşteri davranışı tamamen konvansiyonel kredi mantığına benzer hale gelirse, katılım bankacılığının ayırt edici değeri zayıflar (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım bankacılığının ilk ayırt edici unsuru faizsiz finans ilkesidir. Geleneksel bankacılıkta fon toplama ve fon kullandırma ilişkisi büyük lde faiz temelli borç-alacak ilişkisi üzerinden şekillenir. Katılım bankacılığında ise finansal kazancın, yalnızca paranın zaman değerinden değil, ticari işlemden, varlık kullanımından veya ortaklık ilişkisi içinde üstlenilen riskten doğması beklenir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Bu yaklaşım, finansal işlemin arkasında somut bir ekonomik faaliyet bulunmasını gerektirir. Bir malın alım satımı, bir varlığın kiralanması, bir projenin finansmanı veya bir ortaklık ilişkisi, katılım bankacılığında finansal işlemin meşruiyetini güçlendiren temel unsurlar olarak görülür. Böylece finansal sistemin reel ekonomiyle bağının korunması amaçlanır.

Buna karşılık faizsiz finans ilkesi, uygulamada tek başına katılım bankacılığını farklılaştırmaya yetmez. Eğer ürün yapısı, fiyatlama davranışı, fonlama rekabeti ve bilanço yönetimi geleneksel bankacılığa benzer sonuçlar üretiyorsa, faizsiz finans ilkesi güçlü bir kimlik unsuru olmakla birlikte yeterli bir ayırma alanı oluşturamayabilir. Bu kitabın temel tartışmalarından biri de tam olarak bu noktada başlamaktadır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

1.3. Risk Paylaşımı ve Varlığa Dayalı İşlem Yapısı

Risk paylaşımı çoğu zaman ideal bir ilke olarak anlatılır; ancak bankacılık pratiğinde bunun nasıl uygulanacağı daha karmaşıktır. Katılım bankacılığında risk paylaşımı, her işlemde bankanın tüm ticari riski müşteriyle eşit biçimde üstlenmesi anlamına gelmez. Daha doğru ifade, finansal getirinin belirli bir ekonomik faaliyet, varlık veya işlem riskiyle ilişkilendirilmesidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Varlığa dayalı işlem yapısı bu açıdan kritik bir mekanizmadır. Murabaha işleminde banka, müşterinin ihtiyaç duyduğu malı satın alıp üzerine kâr ekleyerek vadeli satar; icare işleminde varlığı kiralar; müşareke ve mudaraba yapılarında ise ortaklık veya emek-sermaye ilişkisi kurar. Her modelin risk dağılımı farklıdır. Murabaha daha öngörülebilir nakit akışı sağlar; müşareke ve mudaraba daha güçlü risk paylaşımı içerir; icare ise varlık sahipliği ve kullanım hakkı üzerinden çalışır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle katılım bankacılığının gelişmişliği, yalnızca faizsiz ürün sunup sunmadığıyla değil, hangi ürün kompozisyonuna sahip olduğuyla ölçülmelidir. Murabaha ağırlıklı yapı operasyonel kolaylık sağlarken, risk paylaşımı iddiasını sınırlı hale getirebilir. Buna karşılık ortaklık temelli ve ticari veriyle desteklenen modeller, katılım bankacılığının teorik vaadini daha güçlü biçimde yansıtabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım bankacılığının ikinci temel iddiası risk paylaşımıdır. Teorik olarak finansal kazanç, riskin taraflar arasında dengeli biçimde paylaşılmasıyla anlam kazanır. Bu nedenle müşareke ve mudaraba gibi ortaklık temelli modeller, katılım finans literatüründe ideal risk paylaşımı örnekleri olarak öne çıkar (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Varlığa dayalı işlem yapısı ise bu yaklaşımı tamamlar. Katılım bankacılığında finansmanın, doğrudan veya dolaylı biçimde reel bir varlığa, ticari işleme ya da ekonomik faaliyete dayanması beklenir. Murabaha, icare, istisna, selem ve sukuk gibi ürünlerin

teorik önemi bu bağlantıdan kaynaklanır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Diğer taraftan uygulamada risk paylaşımı modellerinin sınırlı kullanılması, murabaha benzeri daha öngörülebilir ve nakit akışı belirgin ürünlerin ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Bu durum bankalar açısından operasyonel kolaylık ve risk yönetimi avantajı sağlarken, katılım bankacılığının teorik ayrışma iddiasını da tartışmaya açmaktadır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Risk paylaşımı ve varlığa dayalı işlem vurgusu, katılım bankacılığının teorik ayırt edici yönünü açıklayan klasik çalışmalarla desteklenmektedir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

1.4. Fon Toplama ve Fon Kullandırım Mantiği

Katılım bankalarında fon toplama mantığı, klasik mevduat ilişkisinden farklı bir hukuki ve ekonomik zemine oturur. Katılma hesaplarında müşteri, bankaya sabit getiri taahhüdüyle para yatırmaz; banka tarafından işletilecek fon havuzunun sonucuna katılır. Bu yapı teorik olarak kâr ve zarara katılma ilkesini ifade eder. Ancak uygulamada müşteri davranışı çoğu zaman alternatif mevduat faizleri ve piyasa getiri beklentileriyle karşılaştırmalı biçimde şekillenir (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Fon kullandırım tarafında ise bankanın temel görevi, topladığı fonları faizsiz finans ilkelerine uygun işlemler üzerinden reel ekonomiye aktarmaktır. Bu aktarım çoğunlukla murabaha, finansal kiralama, ticaret finansmanı, proje finansmanı, sukuk yatırımları ve sınırlı ölçüde ortaklık modelleri aracılığıyla gerçekleşir. Dolayısıyla katılım bankası bilançosunun kalitesi, yalnızca fon büyüklüğüyle değil, bu fonların hangi sektörlerle, hangi vadelerle, hangi ürün yapılarıyla ve hangi risk profiliyle kullandırıldığıyla değerlendirilmelidir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Bu noktada fon kullandırım mantığı ile bankanın stratejik kimliği arasında doğrudan bağ vardır. Eğer fon kullandırımı ağırlıklı olarak kısa vadeli, teminat odaklı ve murabaha benzeri işlemlerden oluşuyorsa, katılım bankası bilanço güvenliği açısından avantaj sağlayabilir; ancak risk paylaşımı ve reel ekonomiyle derin ortaklık iddiası sınırlı kalır. Kitabın sonraki bölümleri bu gerilimi büyüme-derinleşme ayrımı üzerinden ele almaktadır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım bankaları temelde iki ana kaynak üzerinden fon toplar: cari hesaplar ve katılım hesapları. Cari hesaplarda getiri ödemesi yapılmaz. Katılım hesaplarında ise tasarruf sahibi, teorik olarak bankanın fon kullandırma faaliyetlerinden doğan kâr veya zarara katılır. Bu yapı, mevduat bankacılığındaki sabit faizli mevduat ilişkisine kıyasla daha esnek ve risk paylaşımına açık bir fonlama mantığı sunar (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Fon kullandırım tarafında ise katılım bankaları klasik faizli kredi yerine ticari işlem, varlık finansmanı veya ortaklık temelli modeller kullanır. Murabaha, icare, müşareke, mudaraba, istisna ve selem bu çerçevede kullanılan başlıca yöntemlerdir. Uygulamada ise murabaha ağırlıklı yapı, sektörün bilanço davranışını belirleyen ana unsur haline gelmiştir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Bu tablo fon toplama ve fon kullandırım süreçleri, katılım bankacılığının hem en güçlü teorik ayrışma alanı hem de pratik yakınsama riskinin en görünür olduğu alandır.

ır. Tasarruf sahiplerinin getiri beklentileri, piyasa faizleriyle karşılaştırmalı davranışı ve bankalar arası fonlama rekabeti, katılım bankalarının fiyatlama davranışını doğrudan etkilemektedir (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

1.5. Reel Ekonomi Bağlantısı ve Etik Finans İddiası

Katılım bankacılığının reel ekonomi vurgusu, finansmanın somut ekonomik faaliyetlerle ilişkilendirilmesi gerektiği anlamına gelir. Örneğin üretim ekipmanı alımı, ticari mal finansmanı, ihracat işlemi, kira sertifikası yoluyla varlık finansmanı veya enerji verimliliği yatırımı gibi alanlarda finansman, doğrudan mal, hizmet veya proje akışıyla bağlantılıdır. Bu yapı, finansal işlemin ekonomik karşılığını görünür kılar (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Etik finans iddiası da yalnızca faizden kaçınmakla sınırlı değildir. Sağlığa, insan onuruna, çevreye veya toplumsal düzene zarar veren faaliyetlerin finanse edilmemesi; kumar, alkol, tütün, spekülasyon işlemleri veya gerçek ekonomik karşılığı zayıf yapıların dışlanması bu yaklaşımın pratik sonucudur. Bu yönüyle katılım bankacılığı, finansmanın “neyi büyüttüğü” sorusunu merkeze alır (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; Zaim, 2014).

Ancak etik finans iddiasının inandırıcı olabilmesi için bankanın portföyünü ölçmesi ve raporlaması gerekir. Hangi sektörler finanse ediliyor, hangi işlemler dışlanıyor, hangi projeler toplumsal fayda üretiyor, hangi finansman türleri istihdam, üretim, ihracat veya sürdürülebilirlik etkisi doğuruyor? Bu sorulara veriyle cevap verilmediğinde etik finans söylemi güçlü bir marka vaadi olarak kalır; kurumsal performans göstergesine dönüşemez (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b). Katılım bankacılığı, finansal işlemin reel ekonomik faaliyetle bağlantılı olmasını önemser. Bu yaklaşım, finansal sistemin üretimden, ticaretten ve istihdamdan kopuk biçimde büyümesine karşı bir denge arayışı olarak okunabilir. Reel ekonomi bağlantısı, katılım bankacılığının kriz dönemlerinde daha ihtiyatlı ve daha kontrollü bir bilanço yapısı geliştirebileceği yönündeki beklentiyi de besler.

Etik finans boyutu ise bu yaklaşımı daha geniş bir zemine taşır. Katılım bankacılığı yalnızca finansal getiri üretmeyi değil; adalet, şeffaflık, toplumsal fayda, finansal

kapsayıcılık ve sürdürülebilirlik gibi kavramlarla uyumlu bir finansal ilişki kurmayı hedefler. Bu nedenle katılım bankacılığı, ESG ve sürdürülebilir finans tartışmalarıyla doğal bir temas alanına sahiptir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Diğer taraftan etik finans iddiasının güçlü kalabilmesi için ürünlerin, süreçlerin ve kurumsal davranışın bu iddiayı desteklemesi gerekir. Aksi halde etik finans söylemi, bankacılık pratiğinde yeterince karşılık bulmayan bir kimlik beyanına dönüşebilir (TKBB, 2021; IFSB, 2025b; BDDK, 2021).

Etik finans, maslahah, sosyal sorumluluk ve kalkınma perspektifi bakımından bu yaklaşım İslam ekonomisi literatüründeki daha geniş değer temelli çerçeveye de ilişkilidir (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; Zaim, 2014).

1.6. Kriz Dönemlerinde Dayanıklılık İddiası

Katılım bankacılığının kriz dönemlerinde daha dayanıklı olabileceği varsayımı üç ana gerekçeye dayanır. Birincisi, finansmanın reel işlemle bağlantılı olması spekülasyonun genişlemeyi sınırlayabilir. İkincisi, kâr-zarar paylaşımı ilkesi teorik olarak riskin tek taraflı borçlu üzerinde yoğunlaşmasını önleyebilir. Üçüncüsü, etik ve varlık temelli işlem sınırları bilanço kompozisyonunu daha temkinli hale getirebilir (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bununla birlikte bu varsayımların otomatik olarak gerçekleşeceği düşünülmemelidir. Katılım bankalarının ürün yapısı murabaha ağırlıklıysa, fonlama müşterisi piyasa faiziyle benzer getiri beklentisine sahipse, banka aynı sermaye, likidite ve aktif kalitesi baskılarına maruz kalıyorsa, kriz dönemindeki performans ayrışması sınırlı kalabilir. Dayanıklılık iddiası bu nedenle teorik bir kabul değil, ölçülmesi gereken ampirik bir sorudur (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu kitapta pandemi dönemi tam da bu açıdan bir stres testi olarak ele alınmaktadır. Soru, katılım bankalarının krizden etkilenip etkilenmediği değildir; soru, aynı krize maruz kalan mevduat bankalarıyla karşılaştırıldığında farklı bir dayanıklılık görüntüsü üretip üretmediğidir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Katılım bankacılığının kriz dönemlerinde daha dayanıklı olabileceği yönündeki görüş, birkaç temel varsayıma dayanır. İlk olarak, varlığa dayalı işlem yapısının spekülasyonun finansal genişlemeyi sınırlayabileceği düşünülür. İkinci olarak, risk paylaşımı yaklaşımının finansal şokları taraflar arasında daha dengeli dağıtabileceği kabul edilir. Üçüncü olarak, reel ekonomi bağlantısının finansal sistemin üretim ve ticaretle bağını güçlendireceği varsayılır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu teorik çerçeve, özellikle küresel krizler sonrasında katılım bankacılığına yönelik ilgiyi artırmıştır. Ancak kriz dönemlerindeki gerçek performans, yalnızca teorik ilkelerle açıklanamaz. Sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, likidite yapısı, fonlama davranışı, kârlılık, piyasa riskine duyarlılık ve regülasyon uygulamaları birlikte değerlendirilmelidir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

COVID-19 pandemisi bu nedenle önemli bir test alanı oluşturmıştır. Pandemi, katılım bankacılığının teorik dayanıklılık iddiasını pratik bilanço sonuçları üzerinden değerlendirme imkânı vermiştir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde bu değerlendirme CAMELS yaklaşımı, makroekonomik duyarlılık analizleri ve sektör verileri üzerinden derinleştirilecektir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

İslami bankaların kriz dönemlerindeki dayanıklılığına ilişkin uluslararası bulgular, bu iddianın ülke, ölçek ve iş modeli koşullarına bağlı olarak değiştiğini göstermektedir (Beck et al., 2013; Bourkhis & Nabi, 2013; Čihák & Hesse, 2008; Hasan & Dridi, 2010).

1.7. Teorik Ayrışmanın Sınırları

Katılım bankacılığı teorik olarak geleneksel bankacılıktan belirgin biçimde ayrışır. Ancak modern finansal sistemde bu ayrışmanın sınırları vardır. Aynı düzenleyici çerçevede faaliyet göstermek, aynı müşteri tabanına hitap etmek, benzer makroekonomik risklere maruz kalmak ve piyasa faizlerinin oluşturduğu dolaylı referans etkisi, katılım bankalarının bilanço davranışını mevduat bankalarına yaklaştırmaktadır (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu yakınsama, katılım bankacılığının değerini ortadan kaldıran bir sonuç olarak değil, geliştirilmesi gereken alanları görünür kılan bir uyarı olarak okunmalıdır. Eğer katılım bankacılığı gelecekte daha güçlü biçimde ayrışmak istiyorsa, yalnızca mevcut ürünleri faizsiz formatta sunmakla yetinmemeli; ürün mimarisi, fonlama yapısı, likidite araçları, veri kullanımı, risk paylaşımı modelleri ve sürdürülebilir finans yaklaşımı üzerinden daha özgün bir finansal mimari geliştirmelidir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

1.8. Literatürle Bağlantı: Dayanıklılık İddiasının Teorik Arka Planı

Katılım bankacılığının dayanıklılık iddiası, literatürde genellikle üç ana argümana dayandırılır. İlk argüman, faizsiz finansın spekülatif finansal genişlemeyi sınırlayarak bankaların risk profilini daha kontrollü hale getirdiği yönündedir. İkinci argüman, varlığa dayalı işlem yapısının finansal işlemleri reel ekonomik faaliyetle ilişkilendirdiği ve bu nedenle finansal balon oluşumuna karşı daha ihtiyatlı bir zemin sunduğudur. Üçüncü argüman ise risk paylaşımı ilkesinin, finansal şokların taraflar arasında daha dengeli dağılmasına katkı sağlayabileceği düşüncesidir (Beck et al., 2013; Čihák & Hesse, 2008).

Bununla beraber literatürdeki bulgular tek yönlü değildir. Bazı çalışmalar katılım bankalarının kriz dönemlerinde daha dayanıklı performans gösterebildiğini ortaya koyarken, bazı çalışmalar bu farkın ölçek, ülke, regülasyon, banka büyüklüğü ve iş modeli farklılıklarına göre değiştiğini göstermektedir. Bu durum, katılım bankacılığının dayanıklılık iddiasının soyut düzeyde kabul edilmesinden ziyade, dönemsel ve ampirik olarak test edilmesini gerekli kılar (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu kitap tam da bu noktada konumlanmaktadır. Katılım bankacılığının teorik vaadini reddetmemekte; ancak bu vaadin bankacılık pratiğinde hangi ölçüde gerçekleştiğini, hangi alanlarda sınırlandığını ve hangi dönüşüm araçlarıyla güçlendirilebileceğini tartışmaktadır. Bu yaklaşım, kitabı yalnızca savunmacı bir katılım finans anlatısı olmaktan çıkarak, eleştirel ve yapıcı bir dönüşüm okumasına dönüştürmektedir.

Bu nedenle literatürdeki dayanıklılık tartışması hem istikrar bulgularını hem de pratik yakınsama ve biçimsellik eleştirilerini birlikte okumayı gerektirir (Khan, 2010; Olson & Zoubi, 2008).

1.9. Kitabın Temel Varsayımı: Vaat, Performans ve Dönüşüm Üçgeni

Kitabın ana varsayımı, katılım bankacılığının geleceğinin üç düzeyde değerlendirilmesi gerektiğidir. Birinci düzey vaattir. Bu düzeyde faizsiz finans, risk paylaşımı, reel ekonomi bağlantısı ve etik finans ilkeleri yer alır. İkinci düzey performansdır. Bu düzeyde sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kârlılık, likidite ve piyasa riskine duyarlılık gibi ölçülebilir göstergeler değerlendirilir. Üçüncü düzey ise dönüşümdür. Bu düzeyde dijitalleşme, veri ekonomisi, platform bankacılığı, sürdürülebilir finans ve yeni nesil müşteri ilişkisi ele alınır (ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu üç düzey birlikte okunmadığında katılım bankacılığı ya yalnızca normatif bir ideal olarak kalır ya da yalnızca finansal oranlara indirgenir. Oysa modelin gerçek değeri, teorik vaadi ile finansal performansı ve dönüşüm kapasitesi arasındaki ilişkinin doğru kurulmasına bağlıdır. Kitabın bölümleri bu nedenle vaat, performans ve dönüşüm eksenleri arasında bilinçli bir geçişle tasarlanmıştır.

Bu çerçeve, kitabın temel metodolojik tercihini de açıklar: Katılım bankacılığı, yalnızca ne söylediği üzerinden değil, kriz döneminde ne yaptığı, bilançosunun nasıl davrandığı ve geleceğin finansal mimarisine nasıl adapte olabileceği üzerinden değerlendirilecektir. Faizsiz finans ilkesi fiyatlama davranışı ve kâr payı rekabeti üzerinden; risk paylaşımı ürün mimarisi ve murabaha yoğunlaşması üzerinden; reel ekonomi bağlantısı aktif kalitesi ve sektör dağılımı üzerinden; etik finans iddiası ise sürdürülebilirlik, şeffaflık ve sosyal etki başlıkları üzerinden test edilmelidir. Böyle bir yaklaşım, katılım bankacılığını ne idealize eder ne de yalnızca oranlara indirger (IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

1.10. Katılım Bankacılığının Vaatleri Nasıl Test Edilmelidir?

Katılım bankacılığının vaatleri yalnızca ilke düzeyinde kabul edilerek değerlendirilemez; bu vaatlerin bankacılık performansına, müşteri davranışına ve kurumsal mimariye nasıl yansıdığı sistematik biçimde test edilmelidir. Bu nedenle kitapta faizsiz finans, risk paylaşımı, varlığa dayalı işlem yapısı, reel ekonomi bağlantısı ve etik finans iddiası ayrı ayrı değil, birbirini tamamlayan performans soruları olarak ele alınmaktadır (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; Zaim, 2014).

İlk test alanı finansal göstergelerdir. Sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kârlılık, likidite ve piyasa riskine duyarlılık gibi CAMELS bileşenleri, katılım bankacılığının kriz dönemlerinde ne ölçüde dayanıklı kaldığını ölçmek için kullanılmaktadır. Bu göstergeler, teorik ayrışmanın bilanço sonuçlarına yansıyor yansımadığını görmek açısından temel önemdedir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

İkinci test alanı iş modeli ve ürün mimarisidir. Katılım bankacılığı yalnızca faizsiz fiyatlama üzerinden değil; murabaha dışı ürünlerin gelişimi, risk paylaşımı modellerinin uygulanabilirliği, sukuk ve likidite araçlarının derinliği, düşük maliyetli fonlama kapasitesi ve reel sektörle kurulan ilişki üzerinden değerlendirilmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Üçüncü test alanı ise dönüşüm kapasitesidir. Dijitalleşme, veri analitiği, yapay zekâ, sürdürülebilir finans ve platform bankacılığı katılım bankacılığının teorik vaadini günümüz koşullarında yeniden kurabilecek araçlardır. Bu nedenle kitap, geçmiş performansı ölçmekle yetinmemekte; aynı zamanda modelin gelecekte hangi kurumsal kapasiteyle farklılaşabileceğini de sorgulamaktadır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

1.11. Risk Paylaşımı Neden Zor Ölçeklenir?

Katılım finans literatüründe risk paylaşımı çoğu zaman ideal model olarak görülür. Müşareke ve mudaraba gibi ortaklık temelli yapılar, teorik olarak sermaye ile emeği, finansman sağlayan ile girişimciyi daha dengeli bir ilişki içinde buluşturur.

Ancak bankacılık pratiğinde bu modellerin sınırlı kalması tesadüf değildir (Ayub, 2007; Iqbal & Mirakhor, 2011; Khan, 2010).

Risk paylaşımı, yüksek bilgi kalitesi, güçlü muhasebe altyapısı, şeffaflık, etkin denetim, sözleşme disiplini ve uzun vadeli güven ilişkisi gerektirir. Özellikle KOBİ segmentinde kayıt dışılık, zayıf finansal raporlama, aile şirketi yapısı ve kurumsallaşma eksikliği risk paylaşımını zorlaştırır. Bankalar müşterinin gerçek performansını, nakit akışını, maliyet yapısını, stok hareketini ve kâr kalitesini düzenli biçimde izleyemediğinde, ortaklık temelli modeller yüksek belirsizlik üretir (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle bankalar daha öngörülebilir nakit akışı sağlayan murabaha benzeri modellere yönelir. Bu tercih kısa vadede operasyonel kolaylık ve risk yönetimi

avantajı sağlasa da, katılım bankacılığının risk paylaşımı vaadini sınırlı hale getirebilir. Dolayısıyla sorun yalnızca ürün tercihi değil, risk paylaşımını mümkün kılacak veri, denetim, muhasebe ve yönetim altyapısının yeterince gelişmemiş olmasıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Veri analitiği, açık bankacılık, e-fatura, POS hareketleri, tedarik zinciri verileri ve yapay zekâ destekli risk modelleri geliştikçe, bankaların müşteriye daha yakından ve daha gerçek zamanlı tanıma imkânı artmaktadır. Bu gelişme, gelecekte risk paylaşımı modellerinin daha seçici, daha izlenebilir ve daha ölçeklenebilir hale gelmesi için önemli bir fırsat sunmaktadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

1.12. Normatif Vaatten Kurumsal Kapasiteye: Katılım Bankacılığını Okumak İçin Üçlü Mercek

Katılım bankacılığını yalnızca normatif ilkeler üzerinden okumak, modelin potansiyelini görmeye imkân verir; ancak uygulama gücünü açıklamak için yeterli değildir. Aynı şekilde yalnızca finansal oranlara bakmak da bu modelin taşıdığı etik, sosyal ve reel ekonomi iddiasını eksik bırakır. Bu nedenle katılım bankacılığı üçlü bir mercekten ele alınmalıdır: normatif vaat, kurumsal kapasite ve piyasa davranışı (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Birinci mercek normatif vaattir. Faizsiz finans, risk paylaşımı, varlığa dayalı işlem, reel ekonomi bağlantısı ve etik finans anlayışı bu düzeyde yer alır. Bu alan katılım bankacılığının neden var olduğunu açıklar. Fakat varlık nedeni, tek başına başarı göstergesi değildir.

Bir modelin teorik olarak güçlü olması, bankacılık pratiğinde otomatik olarak daha dayanıklı, daha verimli veya daha farklılaşmış sonuçlar üreteceği anlamına gelmez (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

İkinci mercek kurumsal kapasitedir. Katılım bankalarının sermaye yapısı, insan kaynağı, risk yönetimi altyapısı, teknoloji kullanımı, hazine ve likidite yönetimi, ürün geliştirme kapasitesi ve şer'i yönetim süreçleri bu düzeyde değerlendirilir. Teorik iddianın kurumsal kapasiteye dönüşmediği yerde katılım bankacılığı güçlü bir söyleme sahip olsa da bankacılık rekabetinde kalıcı üstünlük üretemez (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Üçüncü mercek piyasa davranışıdır. Müşterilerin getiri beklentisi, fonlama tercihi, dijital kanal kullanımı, fiyat karşılaştırması, vade davranışı ve risk algısı katılım bankalarının gerçek çalışma alanını belirler. Bankalar yalnızca kendi teorik ilkeleriyle değil, müşterilerin davranışsal tercihleriyle de şekillenir. Bu nedenle katılım bankacılığının geleceği, normatif vaadi piyasa davranışını okuyabilen kurumsal kapasiteyle birleştirebilmesine bağlıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu üçlü mercek kitabın tamamında kullanılacak ana okuma biçimini oluşturur. Katılım bankacılığının vaat ettiği farklılık, ancak finansal performans, müşteri davranışı ve kurumsal dönüşüm kapasitesiyle birlikte değerlendirildiğinde anlamlı hale gelir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

1.13. Bu Kitabın Özgün Katkısı: Türkiye’ye Özgü Stratejik Sentez

Bu kitabın özgün katkısı, katılım bankacılığını yalnızca literatürdeki normatif ilkelere üzerinden değil, Türkiye’nin bankacılık pratiği, düzenleyici çerçevesi, müşteri davranışı ve pandemi sonrası makroekonomik koşulları üzerinden birlikte okumasıdır. Bu nedenle çalışma, “katılım bankacılığı ne vaat eder?” sorusunu “bu vaat Türkiye koşullarında hangi kurumsal kapasiteyle hayata geçirilebilir?” sorusuyla tamamlamaktadır (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; Beck et al., 2013; Čihák & Hesse, 2008; Hasan & Dridi, 2010).

Literatür katılım bankacılığını çoğu zaman faizsizlik, varlığa dayalı işlem ve risk paylaşımı ilkeleri etrafında açıklar. Bu çerçeve gereklidir; ancak tek başına yeterli değildir. Türkiye örneği, teorik ayrışmanın pratik performansa otomatik olarak yansımadağını göstermektedir. Ortak regülasyon zemini, fonlama rekabeti, benchmark etkisi, murabaha ağırlığı, likidite araçlarının sınırlılığı ve müşteri getiri davranışı katılım bankalarını konvansiyonel bankacılığa yaklaştıran güçlü kanallar üretmektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Kitabın ayırt edici yönü tam da bu noktada ortaya çıkar: Metin, katılım bankacılığını savunmacı bir dille idealize etmek yerine, ampirik bulguların gösterdiği yakınsama gerçeğini kabul eder ve buradan stratejik bir dönüşüm gündemi üretir. Bu gündem; ürün mimarisi, sukuk ve likidite piyasası, şer’i yönetim, veri odaklı fonlama, sürdürülebilir finans ve dijital platform bankacılığı başlıklarını aynı analitik çatı altında birleştirir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Dolayısıyla bu kitabın temel iddiası, katılım bankacılığının geleceğinin yalnızca faizsiz ürün üretmekle değil; faizsizliği kurumsal kapasite, veri temelli güven, etik yönetim, reel ekonomi bağlantısı ve sermaye piyasası derinliğiyle birlikte yeniden kurmakla mümkün olacaktır. Bu yönüyle çalışma, akademik literatür özeti olmanın ötesinde Türkiye için uygulanabilir bir katılım finans mimarisi önerisi sunmaktadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bölümün Ana Mesajı: Vaat, Sınır ve Test

Bu bölümün temel sonucu şudur: Katılım bankacılığı güçlü bir teorik vaade sahiptir; ancak bu vaadin kriz dönemlerinde ne ölçüde farklı performans ürettiği ampirik olarak test edilmelidir. Faizsiz finans ilkesi, risk paylaşımı, varlığa dayalı işlem yapısı, reel ekonomi bağlantısı ve etik finans yaklaşımı modelin ayırt edici unsurlarıdır.

Fakat murabaha yoğunlaşması, benchmark problemi, likidite araçlarının sınırlılığı, fonlama rekabeti ve ortak regülasyon yapısı, bu ayrışmanın uygulamadaki sınırlarını göstermektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle katılım bankacılığı tartışmasını yalnızca “faizsiz bankacılık” düzeyinde tutmak yeterli değildir. Asıl soru, bu modelin kriz dönemlerinde, yüksek enflasyon ve kur oynaklığı altında, dijitalleşen finansal rekabet ortamında ve sürdürülebilirlik gündemi içinde nasıl bir dönüşüm kapasitesi ortaya koyacağıdır. Bir sonraki bölümde bu teorik çerçeve Türkiye deneyimi üzerinden ele alınacak; özel finans kurumlarından kamu katılım bankalarına uzanan gelişim çizgisi, sektör payı ve 2015–2025 dönemindeki ölçek büyümesiyle birlikte değerlendirilecektir.

Tablo 1.1. Katılım Bankacılığının Teorik Vaadi ve Kitaptaki Analiz Karşılığı

Katılım bankacılığının vaadi	Pratikte test edildiği alan	Kitaptaki karşılığı	Kitapta ele alındığı bölüm
Faizsiz finans	Fiyatlama ve kâr payı davranışı	Benchmark ve fonlama rekabeti	Bölüm 8 ve 14
Risk paylaşımı	Murabaha ağırlığı ve ortaklık ürünlerinin sınırlı kullanımı	Teorik ayrışma-pratik yakınsama	Bölüm 8
Varlığa dayalı işlem	Reel ekonomiyle bağ ve aktif kalitesi	CAMELS analizi ve sektör yorumu	Bölüm 5 ve 6
Etik finans ESG, sosyal fayda ve finansal kapsayıcılık		Sürdürülebilir finans gündemi	Bölüm 12
Dayanıklılık	Kriz döneminde sermaye, likidite ve kârlılık performansı	Pandemi dönemi karşılaştırmalı analiz	Bölüm 6 ve 7
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.</i>			

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

2.1. Özel Finans Kurumlarından Katılım Bankalarına

Türkiye’de katılım bankacılığının gelişimini anlamak için 1980’li yıllarda kurulan özel finans kurumları dönemini ayrı bir eşik olarak görmek gerekir. Bu kurumlar, faiz hassasiyeti bulunan tasarruf sahiplerinin finansal sisteme kazandırılması ve Körfez sermayesiyle daha güçlü bağ kurulması açısından önemli bir işlev üstlenmiştir. Ancak ilk dönemde sektörün kurumsal statüsü, kamuoyu algısı, düzenleyici çerçevesi ve ürün çeşitliliği bugünkü katılım bankacılığı yapısından oldukça farklıydı (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Özel finans kurumları dönemi, bir yandan faizsiz finansın Türkiye’de kurumsallaşmasının başlangıcını oluştururken, diğer yandan ölçek, güven, denetim ve piyasa entegrasyonu açısından sınırlı bir yapı ortaya koymuştur. Bu dönemde sektör daha çok niş müşteri tabanına hizmet etmiş; ana bankacılık sistemi içinde güçlü bir alternatif model olarak değil, tamamlayıcı ve sınırlı ölçekli bir alan olarak görülmüştür (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım bankası statüsüne geçiş bu nedenle yalnızca isim değişikliği değildir. Bu geçiş, sektörün bankacılık sisteminin asli unsurlarından biri haline gelmesi, düzenleyici güvenilirlik kazanması ve kamuoyu nezdinde daha meşru bir finansal kurum kimliği edinmesi anlamına gelmiştir (BDDK, 2020; Karakütük, 2026).

Türkiye’de katılım bankacılığının gelişimi, küresel faizsiz finans hareketinin etkileriyle birlikte 1980’li yıllarda kurumsal bir zemine kavuşmuştur. İlk dönemde “özel finans kurumları” olarak faaliyet gösteren yapılar, tasarruflarını faizsiz finans ilkeleleriyle değerlendirmek isteyen kesimler için alternatif bir finansal kanal oluşturmuştur (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu ilk evrede sektörün temel işlevi, finansal sisteme dahil olmakta tereddüt eden tasarruf sahiplerinin kaynaklarını ekonomiye kazandırmak ve reel sektörün finansman ihtiyacına faizsiz yöntemlerle cevap vermektir. Ancak sektörün ölçeği, ürün çeşitliliği ve piyasa etkisi uzun süre sınırlı kaldı (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

2000’li yıllardan itibaren bankacılık sistemindeki yeniden yapılanma, düzenleyici çerçevenin güçlenmesi ve finansal derinleşme süreci katılım bankacılığının daha görünür hale gelmesini sağladı. Bu dönüşüm, katılım bankacılığını alternatif bir niş

model olmaktan çıkararak bankacılık sisteminin kurumsal bir parçası haline getirdi (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Türkiye deneyiminin tarihsel gelişimi, özel finans kurumlarından katılım bankalarına uzanan kurumsal dönüşümü ele alan ulusal literatür ve sektör raporlarıyla birlikte okunmalıdır (Albayrak et al., 2019; TKBB, 2021, 2024).

2.2. Kurumsal Statü Değişimi ve Düzenleyici Çerçeve

5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile katılım bankalarının bankacılık sistemi içindeki yeri daha net tanımlanmış; BDDK denetimi, sermaye yeterliliği, risk yönetimi, iç kontrol, bağımsız denetim ve kurumsal yönetim açısından mevduat bankalarıyla ortak bir düzenleyici zemine oturtulmuştur. Bu durum sektörün güvenilirliğini artırmış; ancak aynı zamanda katılım bankalarını konvansiyonel bankacılıkla benzer performans ve uyum yükümlülükleri altına sokmuştur (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Merkez Bankası uygulamaları da katılım bankaları açısından kritik önemdedir. Zorunlu karşılıklar, likidite düzenlemeleri, ödeme sistemleri, para politikası aktarımı ve Türk lirası likidite yönetimi gibi alanlar, katılım bankalarının günlük bilanço yönetimini doğrudan etkiler. Katılım bankaları faizsiz prensiplerle çalışsa da, makro ihtiyati çerçeve ve para politikası ortamından bağımsız hareket edemez (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

TKBB ise sektörün ortak sesi, standart geliştirme zemini, eğitim kapasitesi ve kamuoyu iletişimi açısından tamamlayıcı kurumsal rol üstlenmektedir. Bu üçlü yapı-BDDK denetimi, TCMB para/likidite çerçevesi ve TKBB sektörel koordinasyonu-Türkiye’de katılım bankacılığının kurumsal mimarisinin temelini oluşturur.

2005 yılında “özel finans kurumu” ifadesinin yerini “katılım bankası” kavramının alması, sektör açısından yalnızca terminolojik bir değişim değildir. Bu dönüşüm, katılım bankalarının bankacılık sistemi içindeki kurumsal statüsünü güçlendirmiş ve onları mevduat bankalarıyla aynı düzenleyici mimari içinde konumlandırmıştır (BDDK, 2020; TCMB, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Bu ortak düzenleyici çerçeve iki yönlü sonuç üretmiştir. Bir taraftan katılım bankaları daha güçlü gözetim, denetim ve güven mekanizmalarına kavuşmuştur. Diğer taraftan sermaye yeterliliği, likidite, karşılık, muhasebe ve risk yönetimi uygulamalarında mevduat bankalarıyla benzer kurallara tabi olmaları, zaman içinde bilanço davranışlarında belirli bir yakınsama yaratmıştır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu açıdan Türkiye deneyimi, katılım bankacılığını değerlendirirken yalnızca teorik ilkeleri değil; regülasyon, rekabet ve müşteri davranışlarını da birlikte okumayı gerekli kılmaktadır.

Düzenleyici çerçeve ve yönetim mimarisi değerlendirilirken bankacılık mevzuatı, sermaye yeterliliği düzenlemeleri ve şer'i yönetim tebliğleri birlikte dikkate alınmıştır.

2.3. Kamu Katılım Bankalarının Sektöre Girişi

Türkiye'de katılım bankacılığının büyüme sürecinde kamu katılım bankalarının kurulması önemli bir eşik oluşturmuştur. Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım'ın sektöre girişi, katılım bankacılığının aktif büyüklüğü, şube ağı, müşteri tabanı ve kurumsal görünürlüğünü belirgin biçimde artırmıştır.

Kamu katılım bankalarının sektöre dahil olması, katılım bankacılığının finansal sistem içindeki algısını da değiştirmiştir. Katılım bankacılığı artık yalnızca belirli müşteri segmentlerine hitap eden alternatif bir alan değil; kamu politikası, finansal kapsayıcılık ve stratejik sektör büyümesiyle ilişkilendirilen bir bankacılık modeli haline gelmiştir.

Bununla birlikte kamu katılım bankalarının büyüme üzerindeki etkisi, sektörün derinleşme performansı ile birlikte değerlendirilmelidir. Ölçek artışı önemli olmakla birlikte, katılım bankacılığının özgünlüğünü güçlendirecek ürün çeşitliliği, risk paylaşımı modelleri, düşük maliyetli fonlama ve sermaye piyasası entegrasyonu gibi alanlarda ayrıca ilerleme gerekmektedir.

2.4. Sektörel Büyüme: Ölçek Artışı Ne Anlama Geliyor?

Sektörün ölçek artışı rakamlarla daha net görünmektedir. TKBB verilerine göre katılım bankacılığı aktif büyüklüğü 2020'lerin ortasında trilyon TL seviyesine ulaşmış; 2025 sonrasında ise 4 trilyon TL eşiğini aşan bir büyüklük tartışılır hale gelmiştir. Aynı dönemde toplanan fonlar ve kullanılan fonlar da önemli ölçüde artmış, sektör bankacılık sistemi içinde görünür bir ağırlık kazanmıştır.

Ancak ölçek artışı iki farklı şekilde okunmalıdır. İlk okuma olumludur: katılım bankacılığı artık marjinal bir alan değildir; geniş müşteri tabanı, yaygın şube/dijital kanal yapısı ve kamu-özel bankaların birlikte faaliyet gösterdiği kurumsal bir sektördür. İkinci okuma ise daha eleştireldir: aktif büyüklük artışı, ürün çeşitliliği, düşük maliyetli fonlama, risk paylaşımı ve sermaye piyasası entegrasyonu aynı hızda gelişmediyse, büyüme derinleşmeye dönüşmemiş olabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu nedenle sektörel büyümeyi yalnızca bilanço hacmi üzerinden değil; fon kompozisyonu, kullanılan fonların niteliği, sukuk piyasası entegrasyonu, dijital müşteri derinliği, kârlılık kalitesi ve sürdürülebilir finansman etkisi üzerinden okumak gerekir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Katılım bankacılığı Türkiye'de özellikle son on yılda aktif büyüklüğü, toplanan fonlar ve kullanılan fonlar açısından belirgin bir büyüme eğilimi göstermiştir.

Bu büyüme, sektörün finansal sistem içindeki görünürlüğünü artırmış ve katılım bankalarının rekabetçi konumunu güçlendirmiştir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b).

Ancak finansal büyüme tek başına yeterli bir gösterge değildir. Aktif büyüklüğünün artması, bankanın daha sağlıklı, daha verimli veya daha özgün bir iş modeline sahip olduğu anlamına gelmeyebilir. Özellikle yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde bilanço büyümesi nominal olarak güçlü görünse de, reel performans ayrıca değerlendirilmelidir (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Bu yönüyle çalışma boyunca katılım bankacılığının gelişimi iki ayrı düzeyde okunacaktır: birincisi ölçek ve sektör payı; ikincisi derinleşme, verimlilik ve iş modeli farklılaşması (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 2.1. Katılım Bankacılığının Gelişimini Okumak İçin İki Düzeyli Çerçeve

Sektör payı ve bilanço büyüklüğü yorumları, BDDK, TKBB, TCMB ve TÜİK veri setlerinin birlikte okunmasına dayanmaktadır (BDDK, 2015-2025, 2026; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

Analiz Düzeyi	Temel Soru	Kullanılacak Veri / Gösterge
Konum ve ölçek analizi	Katılım bankacılığı toplam bankacılık sistemi içinde nereye gelmiştir?	Toplam sektör içindeki aktif, fon, kredi, net kâr ve özkaynak payı
Performans ve yakınsama analizi	Katılım bankaları mevduat bankalarından gerçekten ayrışmakta mıdır?	Mevduat bankalarıyla CAMELS, kârlılık, aktif kalitesi, likidite ve fonlama karşılaştırması
Dönüşüm ve derinleşme analizi	Büyüme özgün bir katılım finans mimarisine dönüşmekte midir?	Ürün çeşitliliği, sukuk piyasası, düşük maliyetli fonlama, veri/dijitalleşme ve risk paylaşımı kapasitesi
Kaynak: Yazarın derlemesi.		

2.5. Toplam Bankacılık Sektörü İçindeki Konum

Katılım bankacılığının toplam bankacılık sektörü içindeki payı, sektörün makro konumunu göstermek açısından önemlidir. Aktif payı, toplanan fon payı, kullanılan fon payı, özkaynak payı ve net kâr payı gibi göstergeler, katılım bankacılığının bankacılık sistemi içinde ne ölçüde yer tuttuğunu ortaya koyar.

Buna karşılık bu göstergeler katılım bankacılığının iş modeli farklılaşmasını tek başına açıklamaz. Toplam sektör payındaki artış, katılım bankacılığının büyüdüğünü

gösterir; fakat bu büyümenin ürün derinliği, verimlilik, kârlılık kalitesi ve risk paylaşımı kapasitesi açısındanayrıca değerlendirilmesi gerekir (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu tablo toplam sektör verileri kitapta “konum analizi” için kullanılacak; katılım bankalarının mevduat bankalarıyla karşılaştırması ise “yakınsama ve performans analizi” için ana zemin olacaktır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

2.6. Neden Mevduat Bankaları Ana Karşılaştırma Grubudur?

Katılım bankacılığının toplam bankacılık sektörü içindeki payı, sistemdeki konumunu gösterir. Ancak katılım bankacılığının iş modeli, verimlilik ve yakınsama açısından değerlendirilmesinde en doğru karşılaştırma grubu mevduat bankalarıdır (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bunun nedeni iki modelin temel bankacılık fonksiyonlarının benzer olmasıdır. Her iki banka türü de fon toplar, bu fonları kredi veya finansman olarak kullanır, aktif-pasif dengesini yönetir, likidite riski taşır, sermaye yeterliliği düzenlemelerine tabidir ve müşteri davranışlarından doğrudan etkilenir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Kalkınma ve yatırım bankaları ise farklı bir iş modeline sahiptir; mevduat veya katılım fonu toplamaz, daha çok proje finansmanı, yatırım bankacılığı veya sermaye piyasası işlemleri üzerinden konumlanır. Bu nedenle yakınsama, verimlilik ve fonlama rekabeti gibi kavramlar katılım bankaları ile mevduat bankaları arasında daha sağlıklı biçimde okunabilir.

Tablo 2.2. Katılım Bankaları İçin Karşılaştırma Çerçevesi

Karşılaştırma Alanı	Doğru Referans Grubu	Gerekçe
Sektör payı ve sistem içindeki konum	Toplam bankacılık sektörü	Katılım bankacılığının finansal sistem içindeki ağırlığını gösterir.
Performans ve yakınsama	Mevduat bankaları	Her iki grup da fon toplar, fon kullanır ve benzer bilanço baskılarıyla çalışır.
Verimlilik ve fonlama rekabeti	Mevduat bankaları	Müşteri getiri beklentisi, kaynak maliyeti ve bilanço yönetimi benzer rekabet zemini oluşturur.
Dönüşüm ve derinleşme Katılım bankacılığı içi gelişim + mevduat bankaları benchmarkı Büyümenin özgün iş modeline dönüşüp dönüşmediğini göstermeye yarar.		
<i>Kaynak/Not: Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020, yazarın derlemesi</i>		

2.7. Büyüme ve Derinleşme Ayrımı

Katılım bankacılığının gelişimini değerlendirirken en kritik ayrım büyüme ile derinleşme arasındadır. Büyüme, bilanço büyüklüklerinin ve sektör payının artmasını ifade eder. Derinleşme ise bu büyümenin daha özgün, daha verimli, daha sürdürülebilir ve katılım finans ilkeleriyle daha uyumlu bir mimariye dönüşmesini gerektirir (IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bir katılım bankasının aktif büyüklüğü artabilir; ancak bu artış ağırlıklı olarak mevduat bankalarına benzer ürünlerle, yüksek fonlama maliyetiyle ve sınırlı ürün çeşitliliğiyle gerçekleşiyorsa, büyüme derinleşmeye dönüşmemiş olabilir. Buna karşılık düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama, sermaye piyasası entegrasyonu, sukuk piyasasının gelişimi, risk paylaşımı ürünlerinin artması ve dijital müşteri derinliği, gerçek derinleşmenin göstergeleridir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu ayrım, kitabın ilerleyen bölümlerinde sıkça kullanılacaktır. Çünkü pandemi dönemi katılım bankacılığının dayanıklılık iddiasını test etmiş; 2023-2025 dönemi ise büyümenin derinleşmeye dönüşüp dönüşmediğini daha görünür kılmıştır.

Tablo 2.3. Büyüme ve Derinleşme Ayrımı

Büyüme Göstergesi	Derinleşme Göstergesi
Aktif büyüklüğünün artması	Ürün çeşitliliğinin ve risk paylaşımı ürünlerinin artması
Toplanan fonların büyümesi	Daha düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama tabanının oluşması
Kullandırılan fonların artması	Reel ekonomiyle daha güçlü ve uzun vadeli finansman ilişkisi kurulması
Net kâr artışı	Sürdürülebilir gelir kalitesi ve verimlilik artışı sağlanması
Şube/müşteri sayısının artması	Dijital müşteri derinliği ve davranışsal bağlılığın güçlenmesi
Sektör payının yükselmesi	Sukuk, treasury, veri ve sermaye piyasası entegrasyonunun gelişmesi
<i>Kaynak/Not: Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020, yazarın derlemesi</i>	

2.8. 2023-2025 Güncellemesi: Ölçekten Dönüşüme

2023-2025 dönemi, katılım bankacılığı açısından pandemi sonrası yeni bir okuma imkânı sunar. Bu dönemde yüksek enflasyon, kur oynaklığı, faiz politikalarındaki değişim, makroihtiyati düzenlemeler, dijitalleşme ve müşteri davranışlarındaki dönüşüm bankacılık sektörünün tüm oyuncularını etkilemiştir (BDDK, 2015-2025;

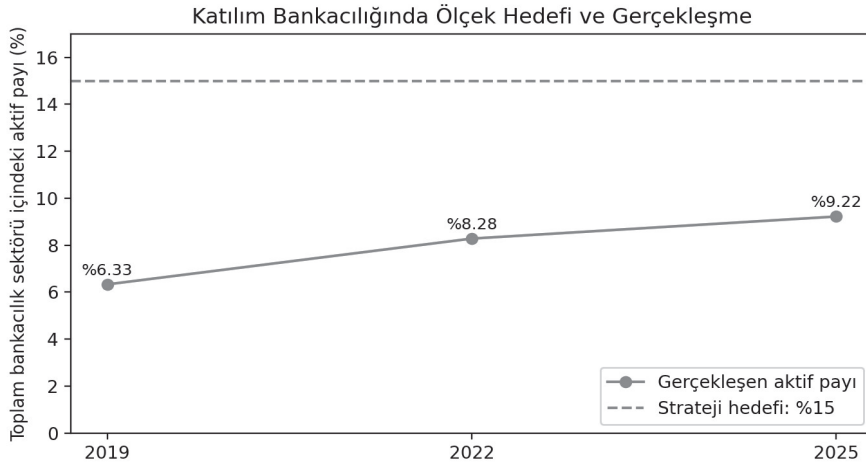
TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020).

Bu nedenle 2023-2025 verileri kitapta yeni bir akademik test dönemi olarak değil, pandemi sonrası dönüşümün güncel görünümünü okumak için kullanılacaktır. 2015-2022 dönemi kitabın ampirik çekirdeğini oluştururken, 2023-2025 verileri katılım bankacılığının güncel ölçek, konum ve dönüşüm kapasitesini tartışmak için tamamlayıcı bir katman sağlayacaktır.

Bu yaklaşım, kitabın ana argümanını dağıtmak yerine güçlendirecektir: Katılım bankacılığının geleceği yalnızca sektör payını artırmasına değil, büyümesini derinleşmeye ve derinleşmesini özgün bir finansal mimariye dönüştürebilmesine bağlıdır (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

2.9. Veriyle Güncel Konum: 2015-2025 Sektör Payı

Grafik 2.1. Katılım bankacılığında %15 hedefi ve gerçekleştirme

Kaynak/Not: TKBB Strateji Güncelleme Raporu 2021-2025 ve 2025 sektör payı tablosu esas alınarak hazırlanmıştır (TKBB, 2021; TKBB, 2015-2025).

Dönem/Not: Aksi belirtilmedikçe 2015-2025 dönemi kullanılmıştır. Grafikler metindeki tablolarla tutarlı olacak şekilde yazar tarafından hesaplanmış ve görselleştirilmiştir (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Katılım bankacılığının sektör payı, Türkiye’de faizsiz finansın kurumsal yerleşimini gösteren en temel göstergelerden biridir. Strateji belgelerinde 2012’de yaklaşık %5 seviyesinde olan aktif payının 2019’da %6’nın üzerine çıktığı, 2020 sonrasında ise %7 eşğini aştığı görülmektedir. 2023-2025 döneminde bu pay %8 bandının üzerine yerleşmiş; 2025 içinde %9’a yaklaşan bir görünüm oluşmuştur (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu artışın arkasında kamu katılım bankalarının ölçek etkisi, özel katılım bankalarının müşteri tabanı, dijital kanalların yaygınlaşması, faiz hassasiyeti bulunan tasarruf sahiplerinin sisteme katılımı ve kamu politikalarında katılım finansın stratejik alan olarak ele alınması bulunmaktadır. Buna karşılık sektör payının hâlâ tek haneli seviyede kalması, Türkiye’de katılım bankacılığının büyüme potansiyelinin devam ettiğini göstermektedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

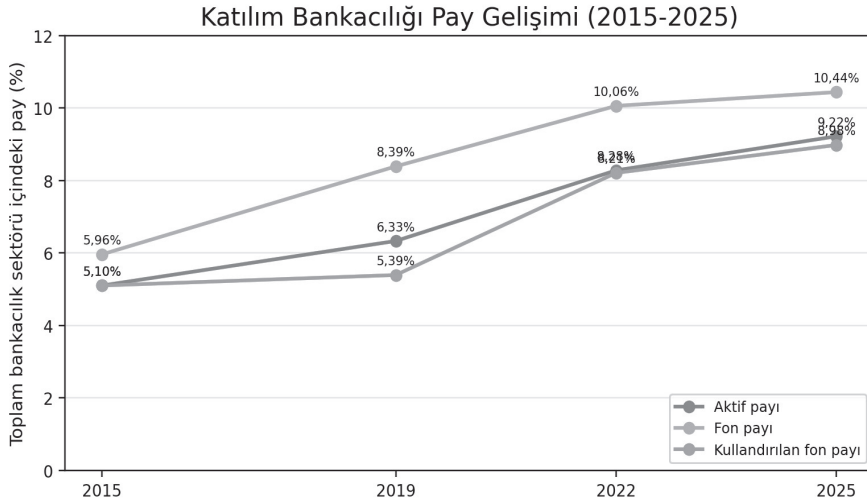
Grafik 2.2 bu eğilimi görsel olarak göstermektedir. Görsel, 2015-2025 döneminde katılım bankacılığının aktif, fon ve kullanılan fon payındaki artışı birlikte izlemeye imkân verir. Böylece büyümenin yalnızca bilanço ölçeğiyle sınırlı kalıp kalmadığı, fonlama ve finansman tarafına ne ölçüde yayıldığı daha açık biçimde görülebilir.

2015-2025 verileri, katılım bankacılığının toplam bankacılık sektörü içindeki konumunun belirgin biçimde güçlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte pay artışı bütün göstergelerde aynı hızda gerçekleşmemiştir. Aktif, fon ve kullanılan fon payları yükselirken; kâr, özkaynak, şube ve personel payları da sektörün kurumsal ağırlığının arttığına işaret etmektedir. Bu tablo büyümeyi teyit etmekte; ancak derinleşme sorusunu ayrıca sormayı gerekli kılmaktadır (İqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 2.4. Katılım Bankacılığının Toplam Sektör İçindeki Payı (%)

Gösterge	2015	2019	2022	2025
Katılım Aktif Payı	5,10%	6,33%	8,28%	9,22%
Katılım Fon Payı	5,96%	8,39%	10,06%	10,44%
Katılım Kredi/Fon Kullanırım Payı	5,10%	5,39%	8,21%	8,98%
Katılım Net Kâr Payı	1,57%	4,97%	6,88%	9,11%
Katılım Özkaynak Payı	4,06%	4,42%	5,99%	7,26%
Katılım Şube Payı	8,83%	10,41%	12,55%	14,13%
Katılım Personel Payı 7,62%		7,86%	8,68%	10,67%
Kaynak/Not: BDDK, 2015-2025, veriler BDDK aylık bültenlerinden derlenmiştir. Sektör tanımı; mevduat, katılım ve kalkınma-yatırım bankalarını kapsamaktadır. Kredi ve mevduat/fon satışlarında reeskont bakiyesi ile bankalara kullandırılan/toplanan fonlar hariç tutulmuştur.				

Grafik 2.2. Katılım bankacılığının aktif, fon ve kullanılan fon payı gelişimi

Kaynak: BDDK, 2015-2025.

Not: Veriler BDDK aylık bültenlerinden derlenmiştir. Sektör tanımı; mevduat, katılım ve kalkınma-yatırım bankalarını kapsamaktadır. Kredi ve mevduat/fon satırlarında reeskont bakijesi ile bankalara kullandırılan/toplanan fonlar hariç tutulmuştur.

Bu görünüm iki yönlü okunmalıdır. Birinci yönüyle katılım bankacılığı artık bankacılık sistemi içinde tali bir alan değil, ölçeği artan ve kurumsal ağırlığı güçlenen bir segmenttir. İkinci yönüyle ise sektör payındaki artış, tek başına katılım bankacılığının özgün iş modelini güçlendirdiğini kanıtlamaz. Bu nedenle kitabın ilerleyen bölümlerinde pay artışı; ürün çeşitliliği, fonlama kalitesi, verimlilik, likidite araçları, risk paylaşımı ve dijital müşteri derinliğiyle birlikte değerlendirilecektir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019).

2.10. Türkiye Deneyiminin Ayırt Edici Özellikleri

Türkiye’de katılım bankacılığı deneyimi, Körfez ve Malezya gibi diğer faizsiz finans merkezlerinden bazı yönleriyle ayrılmaktadır. Türkiye’de katılım bankaları güçlü ve rekabetçi bir mevduat bankacılığı sistemi içinde gelişmiştir. Bu durum, sektörün hem disipline olmasına hem de yoğun rekabet baskısı altında iş modeli geliştirmesine neden olmuştur (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Türkiye deneyiminin ikinci ayırt edici yönü, yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde katılım bankacılığının nasıl davranmak zorunda kaldığını göstermesidir. Faizsiz finans ilkeleriyle çalışan kurumlar dahi, müşterilerin getiri beklentilerinin ve piyasa fiyatlama davranışlarının oluşturduğu baskılardan bağımsız değildir.

Bu nedenle Türkiye, katılım bankacılığında teorik ayrışma ile pratik yakınsama arasındaki gerilimi gözlemlemek için güçlü bir örnek sunmaktadır.

Üçüncü ayırt edici unsur kamu katılım bankalarının sektöre girişidir. Bu gelişme ölçek, güven ve erişim açısından sektörü büyümüş; ancak aynı zamanda katılım bankacılığının kamu politikası, finansal kapsayıcılık ve stratejik sektör tasarımıyla daha yakından ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de katılım bankacılığı yalnızca piyasa dinamikleriyle değil, aynı zamanda kamu stratejisiyle de şekillenmektedir.

2.11. Okuma Notu: Türkiye’de Büyümenin Kalitesini Nasıl Değerlendirmeli?

Türkiye’de katılım bankacılığının büyümesini değerlendirirken yalnızca sektör payına bakmak yeterli değildir. Aktif payı, fon payı ve kullanılan fon payı önemli göstergelerdir; ancak büyümenin kalitesini anlamak için daha derin sorular sorulmalıdır. Fonlama tabanı ne kadar düşük maliyetlidir? Müşteri ilişkisi ne kadar derindir? Kârlılık hangi gelir kaynaklarından oluşmaktadır? Aktif kalitesi sürdürülebilir midir? Dijital müşteri davranışı bankaya uzun vadeli bağlılık üretiyor mu (Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020)?

Bu soruların cevabı, katılım bankacılığının büyüme hikâyesinin derinleşmeye dönüşüp dönüşmediğini gösterir. Bu nedenle kitapta Türkiye deneyimi yalnızca tarihsel gelişim anlatısı olarak değil, büyüme kalitesini sorgulayan bir dönüşüm laboratuvarı olarak ele alınmaktadır.

Türkiye deneyimi katılım bankacılığı açısından üç temel ders sunmaktadır. Birinci ders, kurumsal statü ve regülasyon güveninin sektör büyümesi için vazgeçilmez olduğudur. Özel finans kurumlarından katılım bankalarına geçiş, sektörün bankacılık sistemi içinde meşruiyetini ve denetlenebilirliğini artırmıştır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

İkinci ders, ölçek artışının tek başına yeterli olmadığıdır. Kamu katılım bankalarının sektöre girişi ve sektör payındaki yükseliş önemlidir; ancak gerçek derinleşme ürün çeşitliliği, düşük maliyetli fonlama, aktif kalitesi, veri kullanımı, risk paylaşımı ve sermaye piyasası entegrasyonu ile ölçülmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Üçüncü ders, katılım bankacılığının geleceğinin müşteri davranışıyla doğrudan ilişkili olduğudur. Müşteri artık yalnızca ilkesel tercih yapmamakta; hız, fiyat, dijital deneyim, erişilebilirlik ve güveni birlikte değerlendirmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de katılım bankacılığının yeni gelişim evresi, kurumların müşterinin günlük ekonomik davranışına ne ölçüde entegre olabildiğiyle belirlenecektir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019).

2.12. Türkiye Deneyiminden Çıkan İlk Dersler

Bu nedenle Türkiye’de katılım bankacılığının gelişimi yalnızca geçmiş performansın değil, gelecekte kurulabilecek finansal mimarinin de göstergesidir. Eğer büyüme, sukuk derinleşmesi, veri temelli müşteri yönetimi, platform bankacılığı, sürdürülebilir finans ve uluslararası entegrasyonla desteklenirse Türkiye katılım finans alanında bölgesel bir merkez olma iddiasını güçlendirebilir.

Malezya deneyimi güçlü düzenleyici mimarinin ve sermaye piyasası derinliğinin önemini göstermektedir. Körfez deneyimi ise sermaye birikimi, yatırımcı tabanı ve uluslararası fonlama kapasitesinin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’nin farkı, bu iki modelden bazı unsurları alabilecek; ancak kendi reel sektör yapısı, bankacılık rekabeti ve dijital finans altyapısı üzerinden özgün bir model kurabilecek konumda olmasıdır (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE).

Bununla birlikte potansiyel ile gerçekleşme arasında önemli bir mesafe bulunmaktadır.

Katılım finans merkezi olabilmek için yalnızca banka sayısının veya aktif büyüklüğünün artması yeterli değildir. Derin bir sukuk piyasası, uluslararası yatırımcı tabanı, nitelikli insan kaynağı, güçlü şer’i yönetim standartları, likidite yönetim araçları, finansal teknoloji altyapısı ve güvenilir veri mimarisi gerekir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Türkiye’nin katılım finans alanındaki potansiyeli yalnızca iç pazar büyüklüğünden kaynaklanmamaktadır. Genç ve dijitalleşmeye açık nüfus, gelişmiş bankacılık altyapısı, güçlü ödeme sistemleri, İstanbul Finans Merkezi vizyonu, reel sektör çeşitliliği, KOBİ yoğunluğu ve bölgesel bağlantılar Türkiye’yi katılım finans açısından stratejik bir konuma taşımaktadır.

2.13. Türkiye’nin Katılım Finans Merkezi Olma Potansiyeli

Rekabetin yeni yapısı yalnızca katılım bankaları ile mevduat bankaları arasında değildir. Fintekler, ödeme kuruluşları, dijital cüzdanlar, e-ticaret platformları, perakende ekosistemleri ve teknoloji şirketleri de müşteri ilişkisinin finansal boyutuna dahil olmaktadır. Bu nedenle katılım bankacılığının Türkiye’deki gelişimi, artık bankalar arası rekabetten çok ekosistemler arası rekabet bağlamında okunmalıdır.

Bu çerçevede Türkiye’de katılım bankacılığının geleceği, kamu bankalarının ölçek avantajı ile özel bankaların çeviklik avantajını aynı ekosistem içinde dengeleyebilmesine bağlıdır. Kamu katılım bankaları sektörün erişimini ve güven tabanını büyütürken, özel katılım bankaları ürün inovasyonu, dijitalleşme, müşteri segmentasyonu ve uluslararası iş birlikleriyle modelin derinleşmesine katkı sağlayabilir.

Özel katılım bankaları çeviklik, ürün geliştirme, niş müşteri ilişkisi ve yenilikçilik açısından avantaj taşıyabilir. Kamu katılım bankaları ise sermaye gücü, güven algısı,

şube ağı, kamu projelerine erişim ve geniş müşteri tabanı açısından daha güçlü konumlanabilir. Sektörün sağlıklı gelişimi bu iki yapının birbirini dışlamasına değil, tamamlayıcı roller geliştirmesine bağlıdır.

Kamu katılım bankalarının sektöre girişi, Türkiye’de katılım bankacılığının ölçek kazanmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu gelişme, sektöre güven, yaygınlık ve kamu politikası desteği sağlamış; katılım bankacılığını daha görünür bir finansal alan haline getirmiştir. Bununla birlikte kamu bankalarının oluşturduğu ölçek etkisi, özel katılım bankaları açısından yeni bir rekabet zemini de üretmiştir.

2.14. Kamu-Özel Dengesi ve Rekabetin Yeni Yapısı

Türkiye’de katılım bankacılığının geleceği açısından düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama kritik bir konudur. Cari hesapların payı, maaş müşterisi ilişkileri, ödeme sistemlerindeki derinlik, ticari müşterilerin tahsilat ve ödeme akışlarının bankaya taşınması, KOBİ ekosistemlerinin bankayla günlük ilişki kurması fonlama kalitesini doğrudan etkiler. Bu nedenle büyümenin niteliği, yalnızca toplanan fon hacmiyle değil, fonun vadesi, maliyeti, davranışsal istikrarı ve müşteri bağlılığıyla ölçülmelidir (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu değişim, katılım bankaları açısından önemli bir eşik oluşturmaktadır. Artık müşteri sadakati yalnızca kimlik veya hassasiyet üzerinden değil; günlük bankacılık deneyimi, ödeme kolaylığı, mobil uygulama kalitesi, kâr payı rekabeti, kart ve POS ekosistemi, yatırım ürünleri ve işlem hızı üzerinden de şekillenmektedir. Bu nedenle fonlama tabanının sürdürülebilirliği, müşterinin bankayla kurduğu davranışsal ilişkinin derinliğine bağlı hale gelmiştir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu yönüyle katılım bankacılığı Türkiye’de yalnızca bankacılık ürünlerinin çeşitlenmesini değil, finansal kapsayıcılığın genişlemesini de temsil etmiştir. Ancak zaman içinde müşteri profili değişmiştir. İlk dönemde daha çok hassasiyet temelli müşteri davranışı belirleyiciyken, bugün müşteriler aynı anda hem faizsiz finans ilkesine hem dijital deneyime hem fiyat rekabetine hem de hizmet kalitesine bakmaktadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

2.15. Müşteri Tabanı, Güven ve Fonlama Davranışı

Türkiye’de katılım bankacılığının gelişimini anlamak için yalnızca kurum sayısına, aktif büyüklüğüne veya sektör payına bakmak yeterli değildir. Bu gelişimin arkasında müşteri davranışı, güven algısı ve fonlama tercihleri bulunmaktadır. Katılım bankalarının ilk dönemlerden itibaren en önemli işlevlerinden biri, faiz hassasiyeti nedeniyle finansal sistemin dışında kalma eğiliminde olan tasarruf sahiplerini sisteme dahil etmek olmuştur (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu yönüyle katılım bankacılığı Türkiye’de yalnızca bankacılık ürünlerinin çeşitlenmesini değil, finansal kapsayıcılığın genişlemesini de temsil etmiştir. Ancak zaman içinde müşteri profili değişmiştir. İlk dönemde daha çok hassasiyet temelli müşteri davranışı belirleyiciyken, bugün müşteriler aynı anda hem faizsiz finans ilkesine hem dijital deneyime hem fiyat rekabetine hem de hizmet kalitesine bakmaktadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu değişim, katılım bankaları açısından önemli bir eşik oluşturmaktadır. Artık müşteri sadakati yalnızca kimlik veya hassasiyet üzerinden değil; günlük bankacılık deneyimi, ödeme kolaylığı, mobil uygulama kalitesi, kâr payı rekabeti, kart ve POS ekosistemi, yatırım ürünleri ve işlem hızı üzerinden de şekillenmektedir. Bu nedenle fonlama tabanının sürdürülebilirliği, müşterinin bankayla kurduğu davranışsal ilişkinin derinliğine bağlı hale gelmiştir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Türkiye’de katılım bankacılığının geleceği açısından düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama kritik bir konudur. Cari hesapların payı, maaş müşterisi ilişkileri, ödeme sistemlerindeki derinlik, ticari müşterilerin tahsilat ve ödeme akışlarının bankaya taşınması, KOBİ ekosistemlerinin bankayla günlük ilişki kurması fonlama kalitesini doğrudan etkiler. Bu nedenle büyümenin niteliği, yalnızca toplanan fon hacmiyle değil, fonun vadesi, maliyeti, davranışsal istikrarı ve müşteri bağlılığıyla ölçülmelidir.

Müşteri davranışı ve dijital temasın fonlama kalitesi üzerindeki etkisi, Türkiye Bankalar Birliği dijital bankacılık verileri ve finansal kapsayıcılık literatürüyle desteklenmektedir (TBB, 20212025; World Bank, 2025; Yıldırım & Yıldırım, 2022).

Sonuç olarak katılım bankacılığının Türkiye’deki gelişimi, güvene dayalı müşteri ilişkisini daha derin ve veri temelli bir bankacılık ilişkisine dönüştürebildiği ölçüde kalıcı hale gelecektir. Güven, sektörün tarihsel sermayesidir; ancak bu güvenin sürdürülebilir rekabet avantajına dönüşmesi için müşteri deneyimi, ürün çeşitliliği, dijital temas, düşük maliyetli fonlama ve etik finans kimliği birlikte yönetilmelidir.

Bölümün Ana Mesajı: Büyüme Var, Derinleşme Sınırlı mı?

Türkiye’de katılım bankacılığı son yıllarda belirgin bir ölçek büyümesi yaşamıştır. Kamu katılım bankalarının sektöre girişi, kurumsal statünün güçlenmesi, müşteri tabanının genişlemesi ve dijital bankacılık kanallarının gelişmesi bu büyümeyi desteklemiştir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Diğer taraftan katılım bankacılığının geleceğini belirleyecek asıl mesele, bu büyümenin ne ölçüde derinleşmeye dönüştüğüdür. Sektör payının artması önemlidir; ancak katılım bankacılığı kendi özgün iddiasını güçlendirecek ürün mimarisi, likidite altyapısı, sukuk piyasası, veri kullanımı ve risk paylaşımı kapasitesi geliştiremezse, büyüme mevduat bankacılığına yakınsayan bir genişleme olarak kalabilir

(Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu açıdan bir sonraki bölümde pandemi ve makro-finance şoklar ele alınacak; ardından katılım ve mevduat bankalarının performansı karşılaştırmalı biçimde analiz edilecektir. Böylece Türkiye’de katılım bankacılığının yalnızca nereden nereye geldiği değil, kriz dönemlerinde ve pandemi sonrasında ne ölçüde farklılaştığı da tartışılacaktır.

BÖLÜM 3

COVID-19 KRİZİ VE FİNANSAL SİSTEMİN STRES TESTİ

3.1. Pandeminin Küresel Ekonomiye Etkisi

COVID-19 krizi, modern küresel ekonominin eş zamanlı arz, talep, likidite ve güven şokuyla karşılaştığı nadir dönemlerden biridir. Küresel tedarik zincirleri kesintiye uğramış, sınır ötesi ticaret yavaşlamış, hizmet sektörleri ani gelir kaybı yaşamış, hanehalkı tüketimi ertelenmiş ve şirket bilançoları kısa sürede nakit akışı baskısıyla karşılaşmıştır. Bu yönüyle pandemi, klasik finansal krizlerden farklı olarak finans sektöründen başlayıp reel sektöre yayılan bir kriz değil; reel ekonomide başlayan ve finansal sisteme yansıyan bir stres üretmiştir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Merkez bankaları ve düzenleyici otoriteler bu dönemde olağanüstü likidite genişlemesi, kredi destekleri, teminat kolaylıkları, sermaye ve likidite tamponlarının esnek kullanımı, takip hesaplarına ilişkin geçici düzenlemeler ve kamu garantili kredi programları gibi araçlara başvurmuştur. Bu politika tepkileri bankacılık sisteminin ani kredi daralmasına gitmesini önlemiş, ancak aynı zamanda bilanço kalitesinin gerçek zamanlı okunmasını zorlaştırmıştır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Pandemi, bankacılık modellerinin yalnızca kârlılık dönemlerinde değil, belirsizlik ve güven şoku dönemlerinde de test edilmesi gerektiğini göstermiştir. Katılım bankacılığı açısından bu test daha da anlamlıdır; çünkü model teorik olarak reel ekonomi bağlantısı, varlığa dayalı işlem yapısı ve risk paylaşımı ilkeleriyle krizlere karşı daha dengeli bir finansal davranış vaat etmektedir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

COVID-19 pandemisi, modern ekonomik tarihte aynı anda arz, talep, üretim, ticaret ve finansal piyasalar üzerinde baskı oluşturan nadir krizlerden biri oldu. Salgınla birlikte uygulanan kapanmalar üretim zincirlerini zayıflattı; hareket kısıtlamaları hizmet sektörünü daralttı; belirsizlik ise hanehalkı, firma ve finansal kurum davranışlarını hızla değiştirdi (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Küresel ölçekte merkez bankaları ve hükümetler bu şoka genişleyici para politikaları, mali destek paketleri, kredi garanti mekanizmaları ve likidite kolaylıklarıyla cevap verdi. Bu tedbirler kısa vadede ekonomik çöküşü sınırladı; ancak sonraki

dönemde enflasyon, kamu borcu, varlık fiyatları ve finansal istikrar açısından yeni tartışmaları beraberinde getirdi

(Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Bankacılık sektörü açısından pandemi, geleneksel risk yönetimi kalıplarının ötesine geçen bir stres alanı oluşturdu. Kriz yalnızca kredi riskini artırmadı; likidite yönetimi, yenidenfiyatlama, fonlama davranışı, sermaye tamponları ve regülasyon uyumu gibi alanları da aynı anda etkiledi (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Pandeminin küresel ekonomi ve finansal sistem üzerindeki etkileri, uluslararası kuruluşların COVID-19 dönemi değerlendirmeleriyle tutarlıdır (International Monetary Fund, 2020, 2021, 2024; World Bank, 2021).

3.2. Türkiye Ekonomisinde Pandemi Şoku

Türkiye ekonomisi pandemiye yüksek kur oynaklığı, enflasyon baskısı, dış finansman ihtiyacı ve kredi kanalının büyüme üzerindeki belirleyici rolü gibi yapısal özelliklerle girmiştir. Bu nedenle pandemi şoku yalnızca sağlık ve kapanma tedbirleriyle sınırlı kalmamış; kredi genişlemesi, kamu destekleri, ödeme ertelemeleri, nakit akışı yönetimi ve likidite politikaları üzerinden bankacılık sektörünün merkezinde yer aldığı bir ekonomik denge arayışına dönüşmüştür (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Bu dönemde bankalar, reel sektörün finansman ihtiyacını karşılamak, işletmelerin nakit akışı bozulmasını yönetmek, hanehalkı talebindeki dalgalanmayı desteklemek ve ödeme sisteminin sürekliliğini sağlamak zorunda kalmıştır. Katılım bankaları da aynı politika ve piyasa ortamında faaliyet göstermiş; fon toplama, fon kullandırma, aktif kalitesi ve likidite yönetimi bakımından benzer baskılarla karşılaşmıştır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Türkiye örneğini önemli kılan nokta, pandeminin ardından ekonominin yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemine geçmesidir. Dolayısıyla pandemi, tek başına kapalı bir kriz dönemi olarak değil; 2020-2022 stresinin 2023-2025 dönüşüm tartışmasına bağlandığı bir eşik olarak değerlendirilmelidir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020).

Türkiye ekonomisi pandemi sürecini, küresel belirsizliğin yanı sıra yüksek kur oynaklığı, enflasyon baskısı ve kredi genişlemesiyle birlikte yaşadı. Bu nedenle Türkiye’de bankacılık sistemi üzerindeki etki, yalnızca salgının doğrudan ekonomik sonuçlarıyla sınırlı kalmadı; para politikası tercihleri, makro-ihtiyati düzenlemeler, kredi büyümesi ve müşteri davranışlarındaki değişimlerle birlikte şekillendi

(International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Pandemi döneminde kredi kanalının açık tutulması, reel sektörün finansmana erişimi ve finansal istikrarın korunması temel politika öncelikleri arasında yer aldı. Bu süreçte bankalar, ekonomiyi destekleyen aktarım mekanizmasının ana unsurlarından biri haline geldi. Ancak kredi genişlemesi kısa vadede ekonomik faaliyeti desteklerken, orta vadede aktif kalitesi, fonlama maliyeti ve sermaye kullanımı bakımından yeni risk alanları da doğurdu (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Türkiye örneğinin ayırt edici yönü, pandemi şokunun ardından çok daha yüksek enflasyon ve kur hareketlerinin devreye girmesidir. Bu durum bankacılık verilerinin yorumlanmasını daha karmaşık hale getirmiştir. Çünkü nominal aktif, kredi, fon ve kâr büyümesi; her zaman reel performans artışı anlamına gelmemektedir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

3.3. Bankacılık Sektöründe Krizin İşlevi: Kredi Kanalı ve Likidite

Bankacılık sistemi kriz dönemlerinde iki farklı rol üstlenir. Bir yandan kendi bilançosunu, sermayesini ve likiditesini korumak zorundadır. Diğer yandan reel sektörün finansmana erişimini sürdürerek ekonomik daralmanın derinleşmesini engellemeye çalışır. Pandemi döneminde bu iki rol arasındaki denge, bankacılık politikalarının merkezinde yer aldı (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Likidite yönetimi de bu dönemde belirleyici hale geldi. Belirsizlik arttığında müşteriler daha kısa vadeli, daha likit ve daha güvenli araçlara yönelir. Bankalar açısından bu durum, pasif vadesinin kısalması, fonlama maliyetinin oynaklaşması ve aktif-pasif yönetiminin daha stratejik hale gelmesi anlamına gelir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, IFSB, 2012). Bankacılık sektörünün pandemi dönemindeki piyasa algısı ve kredi kanalı işlevi, uluslararası ve ulusal çalışmalarla desteklenmektedir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Tablo 3.1. COVID-19 Krizinin Bankacılık Sistemi Üzerindeki Temel Etki Kanalları

Etki Kanalı	Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etki	Katılım Bankacılığı Açısından Yorum
Kredi kanalı	Kredi talebi, kredi genişlemesi ve yeniden yapılandırma ihtiyacı arttı.	Fon kullandırım yapısının reel sektörlle bağlantısı daha görünür hale geldi.
Likidite kanalı	Kısa vadeli fonlama ve likidite tamponları daha kritik hale geldi.	Faizsiz likidite araçlarının sınırlılığı yapısal önem kazandı.

Aktif kalitesi	Tahsilat performansı ve takipteki alacak görünümü düzenleyici esnekliklerle birlikte değerlendirildi.	Varlığa dayalı yapı tek başına aktif kalitesi avantajı üretmedi.
Kârlılık ve sermaye	Nominal kâr ve bilanço büyümesi arttı; ancak reel performans yorumu zorlaştı.	Kâr payı, fonlama maliyeti ve marj yönetimi yakınsama tartışmasını güçlendirdi.
Kaynak: Yazarın derlemesi.		

3.4. Türkiye’de Düzenleyici Tepkiler: Aktif Rasyosu, LKO ve Takip Hesapları

Pandemi döneminde bankacılık sisteminin istikrarını korumak ve kredi kanalını desteklemek amacıyla çeşitli düzenleyici tedbirler devreye alındı. Aktif rasyosu uygulaması, kredi genişlemesini teşvik eden düzenlemeler, likidite karşılama oranına ilişkin esneklikler ve takip hesaplarına aktarım sürelerinde yapılan değişiklikler bu dönemin temel başlıkları arasında yer aldı (World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Bu düzenlemeler bankaların kısa vadeli görünümünü olumlu etkileyebildi. Özellikle takipteki alacak sınıflandırmalarına ilişkin esneklikler, aktif kalitesindeki bozulmanın finansal tablolara yansıma zamanını değiştirdi. Bu nedenle pandemi dönemi verileri yorumlanırken yalnızca oranlara bakmak yeterli değildir; bu oranların hangi düzenleyici çerçeve içinde oluştuğu da dikkate alınmalıdır (BDDK, 2020; TCMB, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Katılım bankaları da bu düzenleyici çerçevenin içinde hareket etti. Dolayısıyla katılım bankacılığının kriz performansını değerlendirirken, yalnızca iş modeli farklılıklarına değil; ortak regülasyon mimarisinin tüm bankalar üzerinde yarattığı benzeştirici etkiye de bakmak gerekir.

Türkiye’de pandemi döneminde alınan makroihtiyati ve düzenleyici tedbirler, BDDK kararları ile aktif rasyosu tartışmaları birlikte dikkate alınarak değerlendirilmiştir (BDDK, 2020; Kartal, 2020).

3.5. Katılım Bankacılığı Açısından Stres Testi

Katılım bankacılığı açısından pandemi döneminin temel sorusu şudur: Model, kriz döneminde teorik olarak vaat ettiği dayanıklılığı pratikte gösterebilmiş midir? Bu sorunun cevabı basit değildir. Katılım bankaları büyümelerini sürdürmüş, müşteri tabanlarını genişletmiş ve kamu katılım bankalarının katkısıyla sektör içindeki görünürlüklerini artırmıştır. Ancak bu büyümenin ne kadarının özgün katılım finans mimarisinden, ne kadarının genel kredi genişlemesi ve düzenleyici desteklerden kaynaklandığı ayrıştırılmalıdır (BDDK, 2020; TCMB, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Stres testi mantığı bu nedenle üç boyutlu kurulmalıdır. Birinci boyut bilanço dayanıklılığıdır: sermaye, likidite, aktif kalitesi ve kârlılık göstergeleri kriz döneminde nasıl değişmiştir? İkinci boyut model dayanıklılığıdır: risk paylaşımı, varlık temelli finansman ve reel ekonomi bağlantısı gerçekten farklı davranış üretmiş midir? Üçüncü boyut davranışsal dayanıklılıktır: fon sahipleri kriz döneminde katılım bankalarında kalıcı davranmış mı, yoksa piyasa getirilerine göre hızlı geçişler mi yapmıştır? (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu üç boyut birlikte ele alındığında pandemi dönemi, katılım bankacılığının yalnızca dini/ etik bir tercih alanı değil, finansal istikrar ve kriz yönetimi açısından da ölçülmesi gereken bir model olduğunu göstermiştir.

Katılım bankacılığı açısından pandemi dönemi, teorik dayanıklılık iddiasının pratikte ne ölçüde karşılık bulduğunu gözlemlemek için önemli bir test alanı sundu. Teorik olarak varlığa dayalı işlem yapısı, risk paylaşımı ve reel ekonomi bağlantısı, katılım bankalarının kriz dönemlerinde daha dengeli performans gösterebileceği beklentisini doğurur.

Ne var ki katılım bankaları modern bankacılık sistemi içinde faaliyet gösterdiği için, pandemi dönemindeki performansları yalnızca bu teorik ilkelerle açıklanamaz. Fonlama rekabeti, müşteri getiri beklentileri, murabaha ağırlıklı ürün yapısı, piyasa oranlarının dolaylı etkisi, ortak regülasyon çerçevesi ve likidite araçlarının sınırlılığı, katılım bankalarının davranışlarını mevduat bankalarına yaklaştıran unsurlar olarak öne çıkar.

Bu yönüyle pandemi döneminde temel soru, katılım bankalarının krizden etkilenip etkilenmediği değildir. Asıl soru, aynı makro-f finansal baskılar altında mevduat bankalarından ne ölçüde farklılaştıklarıdır. Kitabın ilerleyen analitik bölümleri, bu soruya CAMELS yaklaşımı ve makroekonomik duyarlılık analizleri üzerinden cevap arayacaktır (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Pandemi döneminde katılım ve mevduat bankalarının karşılaştırmalı performansı, Türkiye literatüründe de CAMELS ve finansal oranlar üzerinden tartışılmıştır (Akyüz et al., 2020; Arslantürk, 2021).

3.6. 2023-2025'e Geçiş: Krizden Dönüşüm Testine

Pandemi dönemini takip eden 2023-2025 süreci, bankacılık sektörü açısından farklı bir test alanı oluşturdu. Bu dönem artık doğrudan pandemi şokunun değil; yüksek enflasyon, kur oynaklığı, faiz politikalarındaki değişim, fonlama maliyetleri, dijitalleşme ve müşteri davranışındaki dönüşümün belirleyici olduğu bir evre olarak okunmalıdır (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

Bu tablo kitapta 2015-2022 dönemi akademik analiz çekirdeği olarak korunurken, 2023-2025 dönemi ayrı bir güncelleme ve stratejik okuma katmanı olarak ele

alınacaktır. Böylece pandemi döneminin dayanıklılık testi ile pandemi sonrası dönemin dönüşüm testi birbirine karıştırılmadan birlikte değerlendirilecektir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Bu ayırım özellikle katılım bankacılığı açısından önemlidir. Çünkü pandemi dönemi “krizde ayrışma” sorusunu gündeme getirirken, pandemi sonrası dönem “büyümenin derinleşmeye dönüşüp dönüşmediği” sorusunu öne çıkarmaktadır.

Tablo 3.2. Dönemsel Okuma Çerçevesi: Dayanıklılıktan Dönüşüme

Dönem	Kitaptaki Anlamı	Ana Soru	Verinin Kullanım Biçimi
2015-2019	Pandemi öncesi normalleşme dönemi	Katılım ve mevduat bankaları kriz öncesinde nasıl konumlandı?	Karşılaştırmalı temel dönem
2020-2022	Pandemi dönemi / dayanıklılık testi	Katılım bankaları kriz döneminde ayrıştı mı?	CAMELS ve istatistiksel analiz çekirdeği
2023-2025	Pandemi sonrası dönüşüm testi	Büyüme derinleşmeye dönüştü mü?	Güncelleme, grafik ve stratejik yorum katmanı
<i>Kaynak/Dönem/Not: BDDK, TKBB, TCMB EVDS, TÜİK ve yazar hesaplamaları.</i>			
Veri Notu 3.1. 2023-2025 Güncellemesi İçin Kullanılacak Göstergeler			
Bu bölümde ayrıntılı veri analizi yapılmayacaktır. 2023-2025 verileri ilerleyen bölümlerde; toplam bankacılık sektörü içindeki pay, mevduat bankalarıyla karşılaştırmalı performans, nominal büyüme-reel performans ayrımı ve büyüme-derinleşme tartışması için kullanılacaktır. İlerleyen bölümlerde kullanılacak göstergeler: toplam sektör aktifleri, katılım bankaları aktif payı, toplanan fon payı, kullandırılan fon/kredi payı, net kâr payı, özkaynak payı, ROA, ROE, takipteki alacak oranı, sermaye yeterlilik oranı, USD/TL, TÜFE, politika faizi ve mevduat faizi.			

3.7. Bölümün Ana Mesajı: Pandemi Ne Gösterdi?

COVID-19 pandemisi, bankacılık sektörünün yalnızca finansal sonuçlarını değil, iş modeli dayanıklılığını da test etti. Türkiye’de bu test; kredi genişlemesi, düzenleyici esneklikler, kur ve enflasyon baskıları, fonlama davranışı ve aktif kalitesi üzerinden gerçekleşti (BDDK, 2020; TCMB, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Katılım bankacılığı açısından pandemi dönemi, teorik ayrışma iddiasının pratik bilanço sonuçlarıyla sınındığı bir dönem oldu. Bu sınama, katılım bankacılığının önemini azaltmamaktadır; aksine modelin hangi alanlarda güçlendirilmesi

gerektiğini daha görünür kılmaktadır (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Bir sonraki bölümde bankacılık sisteminin pandemi dönemindeki bilanço, kredi, fonlama, kârlılık ve aktif kalitesi görünümü daha somut göstergeler üzerinden ele alınacaktır. Böylece makro-finansal stres testinin bankaların performans göstergelerine nasıl yansıdığı değerlendirilecektir.

3.8. Krizlerin Bankacılık Modellerini Görünür Kılma İşlevi

Kriz dönemleri bankacılık modellerinin gerçek karakterini ortaya çıkarır. Normal dönemlerde yüksek büyüme, güçlü kârlılık veya artan pazar payı başarılı bir iş modeli izlenimi verebilir.

Ancak stres dönemlerinde fonlama tabanı, aktif kalitesi, likidite tamponu, sermaye yapısı ve müşteri davranışının niteliği daha belirleyici hale gelir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle pandemi yalnızca olağanüstü bir sağlık ve ekonomi krizi değil, aynı zamanda bankacılık modelleri açısından bir görünürlük testi olmuştur. Hangi kurumların büyümesi sağlıklıydı? Hangi bankaların kârlılığı sürdürülebilirdi? Hangi fonlama yapıları stres altında daha dirençli kaldı? Hangi iş modelleri regülasyon desteği olmadan ayakta kalabilecek kapasiteye sahipti? Bu sorular pandemi döneminin bankacılık literatürüne bıraktığı temel tartışma alanlarıdır (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020).

Katılım bankacılığı açısından bu test daha özel bir anlam taşımaktadır. Çünkü sektörün teorik iddiası kriz dönemlerinde daha güçlü görünme potansiyeli taşımaktadır. Ancak teorik iddianın gerçek bilanço sonuçlarına dönüşüp dönüşmediği, yalnızca söylemle değil, karşılaştırmalı finansal göstergelerle değerlendirilebilir (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

3.9. Düzenleyici Esnekliklerin Yorumlanması

Pandemi döneminde bankacılık verilerini yorumlarken düzenleyici esnekliklerin etkisi dikkatle değerlendirilmelidir. Takip hesaplarına aktarım süreleri, kredi yapılandırılmaları, likidite oranlarına ilişkin geçici uygulamalar ve kredi genişlemesini teşvik eden düzenlemeler bankaların finansal tablolarını doğrudan etkilemiştir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Bu açıdan pandemi döneminde düşük takipteki alacak oranı veya yüksek kârlılık tek başına güçlü dayanıklılık göstergesi olarak okunmamalıdır. Bu göstergeler, düzenleyici çerçevenin sağladığı geçici koruma mekanizmalarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Kitabın ampirik yaklaşımında 2015-2019 ve 2020-2022 dönemlerinin

karşılaştırılması bu nedenle önemlidir. Amaç, yalnızca oranların yönünü görmek değil, kriz koşullarında model farklılığının istatistiksel ve ekonomik anlamını tartışmaktır.

Ana Mesaj 3.2. Pandemi Döneminde Kredi Kanalının İkili Etkisi

Pandemi döneminde kredi genişlemesi bankacılık sistemi açısından iki yönlü sonuç üretmiştir. Bir taraftan firmaların nakit akışı baskısını hafifleterek reel sektörün ayakta kalmasına katkı sağlamıştır. Diğer taraftan, hızlı kredi büyümesi ilerleyen dönemlerde aktif kalitesi, karşılık ihtiyacı ve sermaye kullanımı açısından yeni riskler doğurmuştur. Bu nedenle pandemi dönemindeki kredi büyümesi yalnızca başarı göstergesi olarak değil, ertelenmiş risklerin bilanço içine nasıl dağıldığını gösteren bir stres göstergesi olarak okunmalıdır (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Katılım bankaları açısından bu bölümün önemi şudur: reel ekonomi bağlantısı kriz dönemlerinde avantaj sağlayabilir; ancak aynı bağlantı ekonomik daralma dönemlerinde tahsilat riski ve sektör yoğunlaşması üzerinden kırılganlık da üretebilir. Bu nedenle katılım bankacılığında dayanıklılık, yalnızca varlığa dayalı finansman iddiasıyla değil, aktif kalitesini önceden okuyabilen veri ve risk yönetimi kapasitesiyle birlikte değerlendirilmelidir.

BÖLÜM 4

PANDEMİ DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GÖRÜNÜMÜ

Bu bölümde Türk bankacılık sisteminin pandemi döneminde ve pandemi sonrasında nasıl bir bilanço görünümü sergilediği ele alınmaktadır. Amaç, yalnızca aktif, kredi ve fon büyüklüklerindeki artışı göstermek değil; bu büyümenin hangi politika kanallarıyla oluştuğunu, kredi genişlemesinin niteliğini, kamu bankaları ve katılım bankalarının rolünü, takipteki alacak oranlarının neden sınırlı görüldüğünü ve 2023-2025 döneminde nominal büyüme ile reel performans ayrımının neden zorunlu hale geldiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede, ilerleyen bölümlerde yapılacak CAMELS değerlendirmesinin ampirik arka planını güçlendirmektedir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

4.1. Toplam Sektörde Bilanço Büyümesi

Pandemi döneminde Türk bankacılık sektörünün büyümesi yalnızca organik müşteri talebiyle açıklanamaz. Kamu destekli kredi kanalları, ödeme ertelemeleri, yeniden yapılandırmalar, düzenleyici esneklikler ve likidite genişlemesi bilanço büyüklüklerini hızlı biçimde yukarı taşımıştır. Bu nedenle aktif büyüklükteki artışı okurken nominal büyüme, reel büyüme ve politika kaynaklı genişleme ayrımını yapmak gerekir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Bu bölümde sektör görünümü değerlendirilirken mevduat bankaları, katılım bankaları ve kalkınma-yatırım bankalarının farklı işlevleri dikkate alınmalıdır. Mevduat bankaları sektörün hacim omurgasını oluştururken, katılım bankaları faiz hassasiyetine sahip fonların sisteme kazandırılması ve varlığa dayalı finansman yaklaşımıyla tamamlayıcı rol üstlenir. Kalkınma ve yatırım bankaları ise daha çok proje, sermaye piyasası ve uzun vadeli finansman işlevleriyle ayrışır (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Katılım bankaları açısından kritik soru şudur: pandemi döneminde görülen büyüme, sektörün kendi değer önerisinden mi, yoksa genel kredi genişlemesi ve kamu politikalarının yarattığı büyüme ortamından mı kaynaklanmıştır? Bu ayrım yapılmadan katılım bankacılığının dayanıklılığı hakkında güçlü bir kanaate varmak mümkün değildir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

2015-2025 döneminde Türk bankacılık sektörü nominal olarak güçlü bir büyüme sergilemiştir. Toplam aktifler, krediler ve mevduat/fon büyüklükleri kayda değer

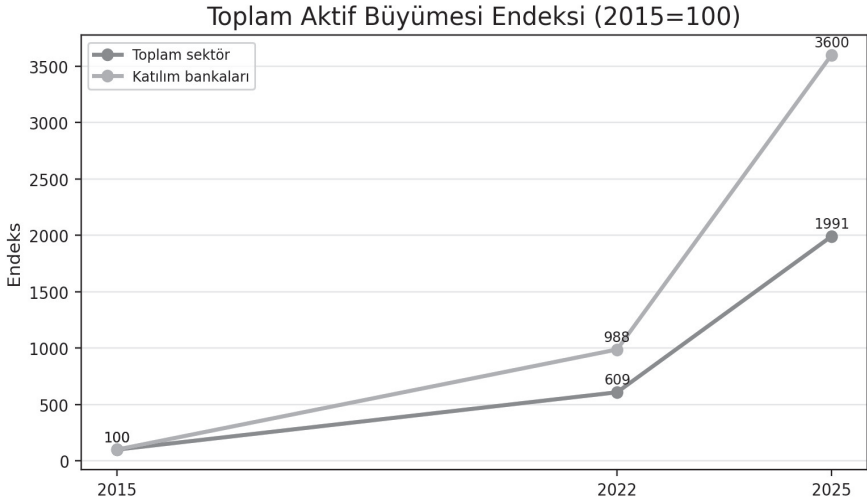
ölçüde artmıştır. Ancak bu artış özellikle 2022 sonrası dönemde yüksek enflasyon ve kur etkisiyle birlikte okunmalıdır. Bu nedenle nominal bilanço büyümesi doğrudan reel performans artışı olarak değerlendirilmemelidir (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Tablo 4.1. Bankacılık Sektörü ve Katılım Bankalarının Temel Bilanço Göstergeleri

Taraf	Yıl	Aktifler (milyar TL)	Krediler / Kullandırılan Fonlar (milyar TL)	Mevduat / Toplanan Fonlar (milyar TL)	Özkaynak (milyar TL)	Net Kâr (milyar TL)
Sektör	2015	2.357,4	1.485,0	1.245,4	262,3	26,1
Sektör	2022	14.347,4	7.580,7	8.861,9	1.405,7	431,6
Sektör	2025	46.946,8	23.128,0	27.226,3	4.155,6	940,2
Katılım	2015	120,2	72,0	74,2	10,6	0,4
Katılım	2022	1.187,6	578,7	891,1	84,2	29,7
Katılım	2025	4.327,0	1.833,2	2.842,6	301,9	85,6

Kaynak/Dönem/Not: BDDK, 2015-2025 ve yazar hesaplamaları.

Grafik 4.1. Toplam aktif büyümesi: sektör ve katılım bankacılığı endeksi (2015=100)

Kaynak/Not: BDDK aylık bültenleri ve TKBB sektör göstergeleri temel alınarak endekslenmiştir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025).

Endeks bazlı görünüm, katılım bankacılığının aktif büyümesinin toplam sektör ortalamasının üzerinde gerçekleştiğini göstermektedir. 2015-2025 döneminde toplam sektör aktifleri yaklaşık 19,9 katına çıkarken, katılım bankalarının aktifleri yaklaşık 36,0 katına yükselmiştir. Bu fark, katılım bankacılığının ölçek kazandığını gösterir; fakat büyümenin niteliği ayrıca tartışılmalıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

4.2. Pandemi Döneminde Kredi Genişlemesinin Niteliği

Pandemi döneminde Türk bankacılık sisteminin en belirgin özelliği, kredi kanalının olağan dönemlere kıyasla daha politika yönlendirmeli biçimde çalışmasıdır. Ekonomik kapanmalar, gelir kayıpları, tedarik zinciri kırılmaları ve belirsizlik ortamı, reel sektörün işletme sermayesi ihtiyacını artırmış; bankacılık sistemi bu ihtiyacı karşılanmasında temel aktarım kanalı haline gelmiştir. Bu nedenle 2020-2022 dönemindeki kredi artışı, yalnızca piyasa talebinden doğan organik bir büyüme olarak değil, finansal istikrarı koruma ve ekonomik faaliyetin sürekliliğini sağlama amacı taşıyan genişleyici politika setinin sonucu olarak okunmalıdır (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021).

Karakütük (2026) tarafından derlenen 2019-2023 verileri bu görünümü somutlaştırmaktadır. Bankacılık sektöründe kredi büyümesi 2019 yılında yaklaşık %12 düzeyindeyken, 2020 yılında %35,7'ye, 2021 yılında %35,79'a, 2022 yılında %52,9'a ve 2023 yılında %54,6'ya yükselmiştir. Bu tablo, pandemi şokunun ilk aşamasında kredi kanalının destekleyici işlev üstlendiğini; 2022 sonrasında ise yüksek enflasyon, kur hareketleri ve fiyatlama davranışları nedeniyle kredi büyümesinin giderek daha fazla nominal karakter kazandığını göstermektedir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Kredi genişlemesinin niteliği açısından iki ayrı evre ayırt edilmelidir. Birinci evre 2020-2021 dönemidir. Bu evrede kredi büyümesi, reel sektörün nakit akışını koruma, hanehalkı gelir kayıplarını sınırlama ve ekonomik daralmanın finansal sisteme hızlı biçimde yayılmasını önleme işlevi görmüştür. İkinci evre ise 2022-2023 sonrasıdır. Bu dönemde kredi büyümesi hâlen güçlü görünmekle birlikte, yüksek enflasyon ve TL'deki değer kaybı nedeniyle nominal hacim etkisi daha baskın hale gelmiştir. Dolayısıyla aynı kredi büyümesi oranı, farklı dönemlerde farklı anlamlar taşımaktadır: 2020'de likidite desteği, 2022 sonrasında ise büyük ölçüde nominal bilanço genişlemesi (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu ayrım, CAMELS analizinin yorumlanması açısından kritiktir. Kredi artışı kısa vadede aktif büyüklüğünü, gelir üretme kapasitesini ve müşteri ilişkilerini destekleyebilir; fakat aynı zamanda risk ağırlıklı varlıkları artırır, sermaye kullanımını yoğunlaştırır ve ilerleyen dönemlerde tahsilat performansı üzerinde baskı oluşturabilir. Bu nedenle kredi genişlemesini tek başına dayanıklılık göstergesi olarak okumak

doğru değildir. Dayanıklılık, kredi büyümesinin hangi müşteri segmentlerinde yoğunlaştığı, hangi teminat yapısıyla desteklendiği, yeniden yapılandırma davranışı ve risk maliyetiyle birlikte değerlendirilmelidir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Katılım bankacılığı açısından bu dönemin önemi daha da artmaktadır. Çünkü katılım bankaları, varlığa dayalı işlem yapısı ve reel ekonomi bağlantısı nedeniyle teorik olarak kredi genişlemesini daha üretken alanlara yönlendirebilecek bir model vaat eder. Ancak pandemi döneminde görülen büyümenin önemli kısmı sektör genelindeki politika destekleriyle eş zamanlı gerçekleştiği için, katılım bankalarının büyümesini modelin kendiliğinden ürettiği bir ayrışma olarak değil, genel bankacılık sistemi içindeki destekleyici iklimin katılım bankalarına yansması olarak okumak gerekir (BDDK, 2020; TCMB, 2025).

4.3. Kamu Bankaları ve Katılım Bankalarının Rolü

Pandemi döneminde kamu bankaları ve kamu katılım bankaları, kredi kanalının açık tutulmasında belirleyici aktörler arasında yer almıştır. Kapanma tedbirlerinin ve talep daralmasının yoğunlaştığı dönemde, özel bankaların risk iştahı daha temkinli hale gelirken kamu bankalarının kredi genişlemesinde daha aktif rol üstlenmesi, ekonomik faaliyetin sürekliliği açısından önemli bir denge unsuru olmuştur. Bu durum, bankacılık sisteminin kriz dönemlerinde yalnızca ticari kârlılık mantığıyla değil, makroekonomik istikrarın korunması amacıyla da çalıştığını göstermektedir (Karakütük, 2026; BDDK, 2020).

Kamu katılım bankalarının sektöre girişinin pandemi dönemindeki görünür etkisi, katılım bankacılığının aktif, fon ve kullandırılan fon paylarında gözlenmiştir. Karakütük (2026) verilerine göre katılım bankalarının toplam sektör aktiflerindeki payı 2019'da %6,3 iken 2020'de %7,1'e, 2021'de %7,7'ye, 2022'de %8,2'ye ve 2023'te %8,6'ya yükselmiştir. Kullandırılan fon/kredi payı aynı dönemde %5,2'den %7,8'e çıkmış; toplanan fon payı ise 2021'de %10,3'e kadar yükseldikten sonra 2022-2023 döneminde %9'lar seviyesinde seyretmiştir (BDDK, 2020; TCMB, 2025).

Bu artış iki yönden okunmalıdır. Olumlu okuma, katılım bankalarının kriz döneminde sistem içindeki ağırlığını artırdığı, müşteri tabanını genişlettiği ve fon toplama-kullandırma kapasitesini geliştirdiği yönündedir. Daha temkinli okuma ise bu büyümenin ne kadarının katılım bankacılığının özgün iş modeliyle, ne kadarının kamu desteği, yeni banka etkisi, genel kredi genişlemesi ve nominal bilanço büyümesiyle ilişkili olduğunun ayrıştırılması gerektiğini vurgular. Bu ayrıştırma yapılmadan, büyüme doğrudan model başarısı veya kriz dayanıklılığı olarak yorumlanmamalıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım bankalarının pandemi döneminde fon toplama performansı özellikle dikkat çekicidir. Belirsizlik dönemlerinde tasarruf sahiplerinin güvenli, likit ve erişilebilir bankacılık kanallarına yönelmesi, katılım fonlarının büyümesini desteklemiştir.

Ancak bu büyümenin vade yapısı ve maliyeti ayrıca analiz edilmelidir. Kısa vadeli ve yüksek getiri hassasiyetine sahip fonların artması, bankaların aktif-pasif yönetimini güçleştirebilir. Bu nedenle fon hacmindeki artış, düşük maliyetli ve davranışsal olarak istikrarlı fonlama kapasitesiyle desteklenmediği sürece, kalıcı rekabet avantajına dönüşmeyebilir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Bu noktada kamu katılım bankalarının rolü yalnızca bilanço büyütmeekten ibaret değildir. Kamu katılım bankaları, faiz hassasiyetine sahip müşteri tabanının finansal sisteme kazandırılması, KOBİ finansmanı, kamu destekli programların katılım finans prensipleriyle yürütülmesi ve sektörün görünürlüğünün artırılması bakımından stratejik bir işleve sahiptir. Ancak bu işlevin sürdürülebilir olması için büyümenin aktif kalitesi, kârlılık kalitesi, fonlama kompozisyonu ve ürün çeşitliliğiyle birlikte yönetilmesi gerekir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

4.4. Takipteki Alacak Oranlarının Neden Sınırlı Görüldüğü

Pandemi döneminde takipteki alacak oranlarının görece sınırlı görünmesi, bankacılık sektörünün riskinin tamamen azaldığı anlamına gelmemektedir. Karakütük (2026) verileri, sektör NPL oranının 2019'da %5,5 iken 2020'de %4,2'ye, 2021'de %3,2'ye, 2022'de %2,1'e ve 2023'te %1,6'ya kadar gerilediğini göstermektedir. İlk bakışta bu görünüm aktif kalitesinde güçlü bir iyileşmeye işaret ediyor gibi değerlendirilebilir; ancak aynı dönemde kredi hacmindeki hızlı artış, takip sınıflandırmalarına ilişkin geçici düzenlemeler ve yeniden yapılandırma uygulamaları bu oranların yorumunu karmaşık hale getirmektedir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

NPL oranı pay ve payda ilişkisiyle oluşur. Pay kısmında takipteki alacakların tutarı yer alırken, paydada toplam kredi hacmi bulunur. Pandemi döneminde kredi hacminin hızlı büyümesi, takipteki alacak tutarı aynı kalsa veya sınırlı artsa bile oranı aşağı çekebilir. Bu nedenle düşen NPL oranı her zaman kredi riskinin azaldığını göstermez; bazen hızlı kredi büyümesinin oran üzerindeki mekanik etkisini yansıtır (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

İkinci neden düzenleyici esnekliklerdir. Pandemi döneminde takip hesaplarına aktarım sürelerinin uzatılması, kredi ödemelerinin ertelenmesi ve yeniden yapılandırma uygulamalarının yaygınlaşması, sorunlu kredilerin bilanço'ya yansıma zamanını değiştirmiştir. Bu uygulamalar kriz döneminde ani temerrüt dalgasını sınırlayarak finansal istikrarı desteklemiş; ancak aktif kalitesindeki bozulmanın görünür hale gelmesini de geciktirmiştir. Bu nedenle pandemi dönemindeki NPL oranları, ham risk göstergesi olarak değil, düzenleyici bağlam içinde okunmalıdır (BDDK, 2020; Kartal, 2020; Karakütük, 2026).

Üçüncü neden, yeniden yapılandırma ve erteleme uygulamalarının işletmelerin nakit akışı üzerindeki geçici rahatlatıcı etkisidir. KOBİ'ler ve ticari müşteriler açısından ödeme vadelerinin ötelenmesi, kısa vadede nakit baskısını azaltmış ve kredilerin takip hesaplarına düşmesini engellemiştir. Ancak bu durum, riskin ortadan kalktığı değil, zaman içinde yeniden fiyatlanacağı ve yeniden sınıflandırılacağı anlamına gelir. Dolayısıyla aktif kalitesi yorumunda yalnızca takipteki alacak oranı değil, yakın izlemedeki krediler, yeniden yapılandırılmış krediler, karşılık oranları ve tahsilat performansı birlikte değerlendirilmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Katılım bankaları açısından bu mesele ayrıca önemlidir. Varlığa dayalı işlem yapısı, işlemin arkasında somut mal veya hizmet bulunmasını sağlar; ancak müşterinin gelir akışı bozulduğunda bu yapı kredi riskini tamamen ortadan kaldırmaz. Murabaha, icare veya ticaret finansmanı gibi ürünlerde tahsilat performansı nihai olarak müşterinin nakit akışına bağlıdır. Bu nedenle katılım bankalarının aktif kalitesi, yalnızca işlem formunun faizsiz veya varlığa dayalı olmasıyla değil, finanse edilen sektörlerin dayanıklılığı, teminat yapısı ve yeniden yapılandırma disipliniyle birlikte okunmalıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

4.5. Erteleme, Yeniden Yapılandırma ve Regülasyon Etkisi

Pandemi döneminde bankacılık sisteminin kısa vadeli dayanıklılığını destekleyen en önemli unsurlardan biri, düzenleyici otoritelerin uyguladığı esnekliklerdir. Likidite karşılama oranına ilişkin geçici rahatlamalar, aktif rasyosu uygulaması, kredi ödemelerinin ertelenmesi, yeniden yapılandırma süreçlerinin kolaylaştırılması ve takip hesaplarına aktarım sürelerinin uzatılması, bankaların bilanço görünümünü doğrudan etkilemiştir. Bu tedbirler ani şokun finansal sisteme sert biçimde yansımaları önlemiş; ancak performans göstergelerinin yorumunda “düzenleyici etki”yi ayrı bir katman olarak dikkate alma ihtiyacını doğurmuştur (BDDK, 2020; Karakütük, 2026).

Bu düzenlemelerin CAMELS bileşenleri üzerindeki etkisi çok boyutludur. Sermaye yeterliliği (C) açısından, kredi destekleri risk ağırlıklı varlıkları artırırken düzenleyici esneklikler kısa vadeli sermaye baskısını sınırlamıştır. Aktif kalitesi açısından (A), takip sınıflandırmalarına ilişkin esneklikler NPL oranlarını düşük gösterirken, yeniden yapılandırılmış kredilerin ilerleyen dönemlerdeki performansı daha önemli hale gelmiştir. Kârlılık (E) açısından, kredi büyümesi gelir üretimini desteklemiş; ancak artan karşılık ihtiyacı ve fonlama maliyeti bankaların net kâr kalitesini etkilemiştir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Likidite bileşeni (L) bakımından pandemi dönemi, bankaların yalnızca likidite oranlarını değil, likiditenin niteliğini de sorgulamayı gerekli kılmıştır. Kısa vadeli mevduat/fon davranışı, müşteri güveni, para ikamesi, kur beklentisi ve dijital kanallardan hızlanan müşteri hareketliliği, likidite yönetimini daha hassas hale getirmiştir.

Katılım bankaları açısından bu tabloya faizsiz likidite araçlarının sınırlılığı da eklenmektedir. Dolayısıyla L bileşeni yalnızca anlık likidite yeterliliği değil, stres altında fonlama sürekliliği ve uygun faizsiz likidite yönetim araçlarına erişim açısından da değerlendirilmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Piyasa riskine duyarlılık (S) açısından ise pandemi sonrası dönemde kur ve enflasyon etkisi belirleyici hale gelmiştir. Karakütük (2026) bulguları, döviz kuru ve enflasyonun bankacılık bilanço büyüklükleriyle güçlü pozitif ilişki sergilediğini; ancak bu ilişkinin önemli ölçüde nominal büyüme kanalıyla okunması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle 2023-2025 dönemi, yalnızca pandemi sonrası toparlanma olarak değil, nominal büyüme ile reel performans ayrımının daha görünür hale geldiği yeni bir eşik olarak değerlendirilmelidir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Bu çerçevede Bölüm 4'ün temel uyarısı şudur: pandemi dönemi verileri, yalnızca finansal oranlar üzerinden okunursa eksik sonuç verir. Aynı oranlar, destekleyici kamu politikaları, düzenleyici esneklikler, kredi teşvikleri ve yeniden yapılandırma uygulamaları dikkate alındığında farklı anlamlar kazanır. Bu nedenle ilerleyen CAMELS analizinde oranların yönü kadar, bu oranların hangi politika ve piyasa koşulları altında oluştuğu da dikkate alınacaktır (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

4.6. 2023-2025 Döneminde Nominal Büyüme ile Reel Performans Ayrımı

Pandemi sonrası dönem, özellikle 2023-2025 yılları, Türk bankacılık sistemi açısından nominal büyüme ile reel performans ayrımının zorunlu hale geldiği bir evredir. Kredi, aktif, mevduat/fon ve net kâr büyüklükleri TL cinsinden hızlı biçimde artmış; ancak bu artış yüksek enflasyon, kur hareketleri, bilanço fiyatlaması ve düzenleyici uygulamalarla birlikte şekillenmiştir. Bu nedenle 2023-2025 verileri, doğrudan yeni bir ampirik test dönemi olarak değil, pandemi sonrası dönüşümün güncel görünümünü ve büyüme-derinleşme ayrımını okumak için tamamlayıcı stratejik katman olarak değerlendirilmelidir (BDDK, 2020; TCMB, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Nominal büyüme, bilançonun parasal büyüklüğünü gösterir; reel performans ise bankanın enflasyon ve kur etkilerinden arındırılmış biçimde sermaye üretme, kâr kalitesini koruma, aktif kalitesini yönetme ve sürdürülebilir fonlama yapısı kurma kapasitesini ifade eder. Bununla birlikte aktif büyüklüğün artması, tek başına daha dayanıklı bir bankacılık modeli anlamına gelmez. Aynı şekilde net kârın yükselmesi, enflasyon muhasebesi, yeniden değerlendirme etkileri, menkul kıymet portföyü getirileri ve marj yönetimi dikkate alınmadan kalıcı kârlılık göstergesi olarak okunmamalıdır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Katılım bankacılığı açısından 2023-2025 dönemi iki yönlü mesaj vermektedir. Birinci mesaj olumludur: sektör payı artmış, aktif ve fon büyüklükleri genişlemiş, kamu ve özel katılım bankalarının görünürlüğü güçlenmiştir. İkinci mesaj ise daha temkinlidir: bu büyümenin ne kadarının düşük maliyetli fonlama, ürün çeşitliliği, risk paylaşımı, sukuk likiditesi ve sürdürülebilir finans gibi özgün katılım finans unsurlarıyla desteklendiği ayrıca sorgulanmalıdır. Aksi halde nominal büyüme, derinleşmenin yerine geçebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu ayrım okuyucunun sonraki bölümlerdeki CAMELS bulgularını daha doğru anlamasını sağlar. Eğer pandemi döneminde katılım ve mevduat bankaları arasında beklenen ölçüde güçlü bir ayrışma görülüyorsa, bunun nedeni yalnızca katılım bankacılığının teorik vaadinin zayıflığı değildir. Ortak regülasyon çerçevesi, benzer müşteri davranışı, kredi desteklerinin tüm sektöre yayılması, yüksek enflasyonun bilanço etkisi ve kur oynaklığı gibi faktörler iki modelin performans göstergelerini birbirine yaklaştırabilmektedir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Dolayısıyla bu bölüm, kitabın ampirik analizine bir okuma anahtarı sunmaktadır: kredi büyümesi tek başına başarı değildir; düşük NPL oranı tek başına düşük risk değildir; yüksek net kâr tek başına kalıcı verimlilik değildir; sektör payı artışı tek başına model farklılaşması değildir. Gerçek dayanıklılık, bu göstergelerin birlikte ve politika-makroekonomi bağlamı içinde okunmasıyla anlaşılabilir (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

4.7. Katılım Bankacılığının Toplam Sektör İçindeki Payı

Katılım bankalarının aktif payı 2015'te yaklaşık %5,10 düzeyindeyken 2025'te %9,22'ye yükselmiştir. Fon payı aynı dönemde %5,96'dan %10,44'e, kullanılan fon/kredi payı ise %5,10'dan %8,98'e çıkmıştır. Karakütük (2026) kapsamındaki 2019-2023 ara dönem okuması da aynı eğilimi desteklemektedir: Katılım bankaları pandemi döneminde ve sonrasında sistem içindeki payını artırmış; ancak bu artışın hangi ölçüde reel derinleşmeye, hangi ölçüde nominal büyümeye dayandığı ayrıca değerlendirilmelidir (TCMB, 2025).

Bununla birlikte sektör payındaki artış, katılım bankacılığının stratejik hedeflerine ne kadar yaklaştığını tek başına açıklamaz. Pay artışı hangi kaynak yapısıyla, hangi müşteri segmentlerinde, hangi ürünlerle ve hangi kârlılık kalitesiyle gerçekleştiği ölçüde anlam kazanır. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde aktif ve fon büyümesinin önemli bir bölümü nominal fiyat etkisi taşıyabileceği için, sektör payı verileri derinleşme göstergeleriyle birlikte okunmalıdır (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle katılım bankacılığı açısından asıl soru, toplam bankacılık sistemi içindeki payın çift haneli seviyelere yaklaşması değil; bu payın düşük maliyetli fonlama,

ürün çeşitliliği, sukuk piyasası entegrasyonu, risk paylaşımı kapasitesi ve sürdürülebilir finansman etkisiyle desteklenip desteklenmediğidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Tablo 4.2. Katılım Bankacılığının Seçilmiş Sektör Payları

Gösterge	2015	2022	2025	Yorum
Aktif payı	5,10%	8,28%	9,22%	Ölçek artışı belirgin
Fon payı	5,96%	10,06%	10,44%	Fonlama tabanı güçleniyor
Kredi/fon kullandırım payı	5,10%	8,21%	8,98%	Aktif tarafta pay artışı sürüyor
Net kâr payı	1,57%	6,88%	9,11%	Kârlılık payı ölçek payına yaklaşıyor
Özkaynak payı	4,06%	5,99%	7,26%	Sermaye tabanı güçleniyor
<i>Kaynak/Dönem/Not: BDDK, TKBB, TCMB EVDS, TÜİK ve yazar hesaplamaları; dönem 2015-2025 (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).</i>				

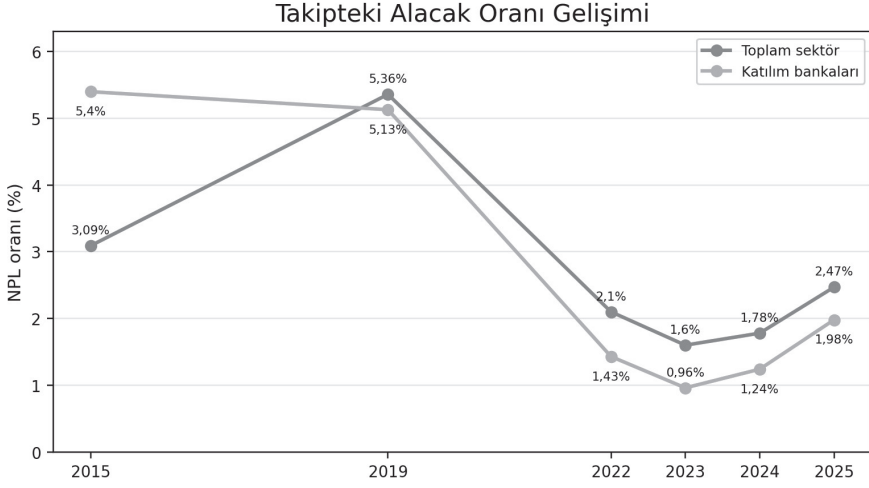
4.8. Aktif Kalitesi: Takipteki Alacak Oranı

Takipteki alacak oranı pandemi döneminde özel dikkat gerektirir. Çünkü düzenleyici esneklikler, yeniden yapılandırmalar ve takip hesaplarına aktarım süreçlerindeki geçici düzenlemeler, kredi kalitesinin bilanço üzerinde gecikmeli görünmesine yol açabilir. Bu nedenle düşük takip oranı her zaman daha düşük kredi riski anlamına gelmez; bazen riskin ertelenmiş görünümü olabilir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020).

Katılım bankaları açısından aktif kalitesi ayrıca ürün kompozisyonuyla ilişkilidir. Murabaha ağırlıklı portföylerde teminat, mal/hizmet bağlantısı ve tahsilat planı daha belirgin olabilir; ancak ekonomik şok derinleştğinde müşteri nakit akışı bozuluyorsa varlığa dayalı yapı tek başına kredi riskini ortadan kaldırmaz. Bu nedenle aktif kalitesi yorumlanırken sektör, müşteri segmenti, teminat yapısı ve yeniden yapılandırma davranışı birlikte okunmalıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Aktif kalitesi açısından takipteki alacak oranı, bankacılık sisteminin krizlere verdiği tepkiyi izlemek için temel göstergelerden biridir. 2019 yılında hem toplam sektör hem de katılım bankaları için yüksek seviyelere ulaşan NPL oranları, pandemi döneminde düzenleyici esneklikler, yeniden yapılandırmalar ve kredi destek mekanizmalarının da etkisiyle düşüş göstermiştir. 2023-2025 döneminde ise oranların yeniden yukarı yönlü hareket etmeye başlaması, kredi kalitesinin dikkatle izlenmesi gerektiğini göstermektedir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025).

Grafik 4.2. Takipteki alacak oranı: toplam sektör ve katılım bankacılığı

Kaynak/Not: BDDK aktif kalitesi göstergeleri ve katılım bankacılığı sektör verileri esas alınarak yazar tarafından hesaplanmış ve görselleştirilmiştir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Tablo 4.3. Takipteki Alacak Oranı Gelişimi

Gösterge	2015	2019	2022	2023	2024	2025
NPL - Toplam sektör	3,09%	5,36%	2,10%	1,60%	1,78%	2,47%
NPL - Katılım bankaları	5,40%	5,13%	1,43%	0,96%	1,24%	1,98%

Kaynak: BDDK 2015-2025; yazarın hesaplamaları.

4.9. Nominal Büyüme Yanılgısı

2023-2025 dönemi, bankacılık sektöründe nominal büyüme ile gerçek performans arasındaki ayrımın daha dikkatli yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Yüksek enflasyon, kur hareketleri ve fiyatlama davranışlarındaki değişim, bilanço kalemlerinin TL cinsinden hızla büyümesine neden olabilir. Ancak bu büyüme, verimlilik artışı, risk kalitesinde iyileşme veya katılım bankacılığının özgün modelinin güçlenmesi anlamına gelmeyebilir.

Bu yönüyle kitapta 2023-2025 verileri yeni bir akademik test dönemi olarak değil, pandemi sonrası dönüşümün güncel görünümünü okumak için kullanılacaktır. Ana ampirik çekirdek 2015-2022 döneminde kalacak; 2023-2025 verileri ise güncel

sektör konumu, büyüme-derinleşme ayrımı ve yakınsama tartışmasını destekleyen tamamlayıcı katman olarak kullanılacaktır.

Yüksek enflasyon ortamında nominal büyüme ile reel performans ayrımı yapılırken enflasyon muhasebesi ve fiyat endeksi kaynakları birlikte dikkate alınmalıdır (BDDK, 2024; Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu [KGK], 2023; TÜİK, 2015-2025).

4.10. Neden Yakınsama Analizi Mevduat Bankalarıyla Yapılmalı?

Toplam bankacılık sektörü verisi katılım bankacılığının sistem içindeki yerini göstermek için gereklidir. Ancak yakınsama, verimlilik, fonlama davranışı ve iş modeli karşılaştırması açısından ana referans grubu mevduat bankaları olmalıdır. Çünkü mevduat bankaları ile katılım bankaları aynı temel bankacılık fonksiyonunu yerine getirir: fon toplar, fon plase eder, likiditeyi yönetir ve bilanço kârlılığı üretmeye çalışır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Tablo 4.4. Karşılaştıma Mantiği

Analiz Türü	Doğru Karşılaştırma Grubu	Kitaptaki İşlevi
Sistem içindeki konum	Toplam bankacılık sektörü	Katılım bankacılığının ölçeğini ve payını gösterir
Performans ve verimlilik	Mevduat bankaları	Benzer fonksiyonları yürüten iki bankacılık modelini karşılaştırır
Yakınsama tartışması	Mevduat bankaları	Fonlama, fiyatlama, bilanço davranışı ve müşteri rekabetini analiz eder
Dönüşüm kapasitesi	Katılım bankaları + mevduat bankaları benchmarkı	Büyümenin derinleşmeye dönüşüp dönüşmediğini değerlendirir
<i>Kaynak: Yazarın derlemesi.</i>		

4.11. Bölümün Ana Mesajı: Kredi Genişlemesi, Büyüme ve Nitelik

2015-2025 verileri katılım bankacılığının toplam bankacılık sektörü içindeki payını artırdığını açık biçimde göstermektedir. Aktif, fon, kullanılan fon, net kâr, özkaynak, şube ve personel göstergelerinde katılım bankalarının ağırlığı yükselmiştir. Bu durum sektörün ölçek kazandığını ve bankacılık sistemi içinde daha görünür hale geldiğini ortaya koymaktadır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bununla beraber kitabın temel sorusu yalnızca büyüme değildir. Asıl mesele, bu büyümenin katılım bankacılığının teorik iddiasını güçlendiren bir derinleşmeye dönüşüp dönüşmediğidir. Bu nedenle ilerleyen bölümlerde performans analizi mevduat bankalarıyla karşılaştırmalı biçimde ele alınacak; katılım bankacılığının

kriz dönemlerinde ve pandemi sonrasında ne ölçüde farklılaşabildiği tartışılacaktır (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

4.12. Reel ve Nominal Performans Ayrımı

Türkiye gibi yüksek enflasyon ve kur oynaklığı yaşayan ekonomilerde bankacılık performansını değerlendirirken nominal büyüme ile reel güçlenme arasındaki fark özellikle önemlidir. Banka aktifleri, krediler, mevduat ve net kâr TL bazında hızlı biçimde artabilir; ancak bu artış her zaman verimlilik, sağlıklı aktif kalitesi veya sürdürülebilir gelir yapısı anlamına gelmez (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Katılım bankacılığı açısından bu ayrım daha da kritiktir. Çünkü sektör payındaki yükseliş ilk bakışta güçlü bir gelişim hikâyesi sunar. Ancak bu büyümenin hangi kaynakla fonlandığı, hangi ürünlerle sağlandığı, hangi müşteri segmentlerinde yoğunlaştığı ve hangi risk profiliyle gerçekleştiği ayrıca incelenmelidir. Aksi halde nominal büyüme, stratejik derinleşmenin yerine geçebilir (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu durumu oluşturan tablo kitapta 2023-2025 verileri özellikle dikkatli kullanılmaktadır. Bu dönem güncel görünümü anlamak açısından değerlidir; fakat yüksek enflasyon ortamı nedeniyle doğrudan performans üstünlüğü veya iş modeli farklılaşması sonucu olarak okunmamalıdır. Veriler stratejik okuma katmanı olarak kullanıldığında, katılım bankacılığının büyüme-derinleşme ayrımını daha net görmemize yardımcı olur (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

TMS 29 ve enflasyon muhasebesi okuması

Yüksek enflasyon dönemlerinde bankacılık performansını yalnızca nominal bilanço büyümesi ve dönem kârı üzerinden okumak yanıltıcıdır. TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı, finansal tabloların paranın satın alma gücündeki değişimi dikkate alacak şekilde düzeltilmesini öngörür. Bu nedenle 2024-2025 dönemine ilişkin banka performansı değerlendirilirken, açıklanan nominal kâr ile enflasyondan arındırılmış reel kârlılık arasında metodolojik ayrım yapılmalıdır (BDDK, 2024; KGK, 2023; TÜİK, 2015-2025).

Bankacılık sektörü açısından enflasyon muhasebesi yalnızca muhasebe tekniği değildir; sermaye yeterliliği, özkaynak kalitesi, kâr dağıtım kapasitesi ve performans karşılaştırması üzerinde doğrudan etkisi olan analitik bir düzeltme mekanizmasıdır. Özellikle özkaynak kalemlerinin enflasyon karşısındaki reel değeri, nominal olarak büyüyen bilançoların gerçekte ne ölçüde sermaye gücü ürettiğini sorgulamayı gerekli kılar (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Katılım bankaları bakımından TMS 29 etkisi ayrıca önemlidir. Çünkü katılım bankalarının büyüme stratejisi çoğu zaman aktif genişlemesi, fon toplama hacmi ve

sektör payı artışı üzerinden okunmaktadır. Oysa yüksek enflasyon ortamında bu göstergeler reel özkaynak üretimi, sürdürülebilir kârlılık ve risk paylaşımı kapasitesiyle birlikte değerlendirilmediğinde, sektörün gerçek dayanıklılığı olduğundan güçlü görünebilir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bu çerçevede kitapta 2023-2025 dönemi iki katmanlı okunmalıdır: Birinci katman nominal büyüme ve sektör payı gelişimini, ikinci katman ise enflasyon muhasebesi sonrası reel performans kalitesini gösterir. Katılım bankacılığının geleceği açısından asıl kritik gösterge, yalnızca bilançonun ne kadar büyüdüğü değil, bu büyümenin reel sermaye üretip üretmediği, kârlılığı koruyup koruyamadığı ve iş modelini daha dayanıklı hale getirip getirmediğidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 4.5. TMS 29'un Bankacılık Performansı Okumasına Etkisi

Analiz alanı	Nominal okuma	TMS 29 sonrası kritik soru
Aktif büyümesi	Bilanço TL bazında büyümüş görünür.	Bu büyüme enflasyondan arındırıldığında reel ölçek artışı yaratıyor mu?
Özkaynak gücü	Sermaye ve yedekler nominal olarak artabilir.	Özkaynakların satın alma gücü korunuyor mu, sermaye yeterliliği kaliteli mi?
Kârlılık	Net kâr rakamı yüksek görünebilir.	Kâr enflasyon düzeltmesi sonrası reel getiri üretiyor mu?
Katılım bankaları açısından sonuç	Sektör payı ve fon hacmi artışı olumlu algılanır.	Büyüme reel derinleşme, düşük maliyetli fonlama ve
Kaynak: Yazarın derlemesi.		

4.13. Karşılaştırmalı Okuma İçin Analitik Disiplin

Katılım bankaları ile mevduat bankalarını karşılaştırırken iki uç hatadan kaçınmak gerekir. İlk hata, katılım bankacılığının teorik farklılığını otomatik olarak performans üstünlüğü kabul etmektir. İkinci hata ise pratikte görülen yakınsamayı modelin tümüyle anlamsızlaştığı şeklinde yorumlamaktır. Sağlıklı analiz, bu iki uç yaklaşımın dışında konumlanmalıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu kitabın karşılaştırmalı yaklaşımı, katılım bankacılığını ne romantize etmekte ne de yalnızca geleneksel bankacılığın türevi olarak görmektedir. Amaç, iki modelin aynı makroekonomik baskılar altında nasıl davrandığını, hangi göstergelerde ayrıştığını, hangi alanlarda benzeştiğini ve bu bulguların gelecekteki stratejik dönüşüm açısından ne ifade ettiğini ortaya koymaktır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

BÖLÜM 5

CAMELS VE YÖNTEM ÇERÇEVESİ BANKA DAYANIKLILIĞI NASIL ÖLÇÜLÜR

Bankacılıkta dayanıklılık tek bir göstergeyle ölçülemez. Bir bankanın kriz döneminde güçlü kalıp kalmadığını anlamak için yalnızca kârlılığına, yalnızca sermaye yeterliliğine veya yalnızca aktif büyümesine bakmak yeterli değildir. Dayanıklılık; sermaye yapısı, aktif kalitesi, yönetim etkinliği, kârlılık kapasitesi, likidite gücü ve piyasa risklerine duyarlılık birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle kitabın ampirik çekirdeğinde CAMELS yaklaşımı kullanılmaktadır. CAMELS, bankaların finansal sağlamlığını çok boyutlu biçimde değerlendirmeye imkân veren bir çerçevedir. Bu bölümde amaç teknik ayrıntılar içinde kaybolmak değil; ilerleyen bölümlerde sunulacak bulguların hangi mantıkla üretildiğini okuyucuya açık ve anlaşılır biçimde göstermektir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Kitabın yöntemsel omurgası 2015-2022 dönemine dayanmaktadır. 2015-2019 dönemi pandemi öncesi karşılaştırma zemini, 2020-2022 dönemi ise pandemi etkisinin gözlemlendiği stres testi dönemi olarak ele alınmaktadır. 2023-2025 verileri ise ana istatistiksel modeli değiştirmeden, pandemi sonrası dönüşüm ve güncel konum tartışmalarını destekleyen ayrı bir güncelleme katmanı olarak kullanılacaktır (Akyüz et al., 2020; BDDK, 2020; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

5.1. Dayanıklılık Neden Çok Boyutlu Ölçülmelidir?

Uluslararası Standart Notu

CAMELS çerçevesi bankaların çok boyutlu dayanıklılık göstergelerini yorumlamak için kullanılırken, likidite tartışmalarında Basel III kapsamında geliştirilen LCR (Liquidity Coverage Ratio) ve NSFR (Net Stable Funding Ratio) standartları tamamlayıcı arka plan sunmaktadır. LCR, kısa vadeli likidite stresinde bankanın yüksek kaliteli likit varlıklarla nakit çıkışlarını karşılayabilme kapasitesine; NSFR ise uzun vadeli fonlama yapısının istikrarına odaklanır. Katılım bankaları açısından bu standartların önemi, faizsiz yüksek kaliteli likit varlık havuzunun derinliğiyle doğrudan ilişkilidir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Mevduat bankaları para piyasası, repo, menkul kıymet ve faizli borçlanma araçları üzerinden daha geniş bir likidite yönetimi setine erişebilirken, katılım bankaları

faizsiz ilkelere uygun araçlarla hareket etmek zorundadır. Bu durum, sukuk piyasasının derinliği, katılım esaslı para piyasası imkânları, TCMB likidite pencerelerine erişim biçimi ve kısa vadeli faizsiz likidite ürünlerinin çeşitliliğini stratejik hale getirir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle katılım bankacılığı açısından likidite dayanıklılığı yalnızca bilanço içi oranların güçlü görünmesiyle açıklanamaz. Kritik mesele, LCR ve NSFR yükümlülüklerini karşılarken kullanılan varlıkların faizsiz finans ilkeleriyle uyumu, ikincil piyasa likiditesi ve stres dönemlerinde nakde dönüşebilme kapasitesidir. Faizsiz yüksek kaliteli likit varlık havuzu derinleşmedikçe, katılım bankalarının likidite yönetimi ya daha yüksek maliyetli tamponlarla yürütülmekte ya da geleneksel bankacılığa yakın araçlara dolaylı bağımlılık riski taşımaktadır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Kriz dönemlerinde bankaların bilanço göstergeleri aynı yönde hareket etmeyebilir. Sermaye yeterliliği güçlü görünen bir banka likidite baskısı yaşayabilir; yüksek kârlılık açıklayan bir banka aktif kalitesi açısından kırılgan hale gelebilir; hızlı büyüyen bir banka ise bu büyümeyi sürdürülebilir ve verimli bir yapıya dönüştüremeyebilir. Bu nedenle bankacılık performansını yalnızca büyüklük veya kâr üzerinden okumak eksik bir değerlendirme üretir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Katılım bankacılığı açısından bu çok boyutlu okuma daha da önemlidir. Çünkü teorik farklılık, ancak sermaye gücü, aktif kalitesi, likidite yönetimi, kârlılık yapısı ve piyasa risklerine duyarlılık gibi ölçülebilir alanlarda karşılık bulduğunda kurumsal dayanıklılık iddiasına dönüşür. Bu bölümün amacı da söz konusu iddiayı ölçülebilir bir analiz çerçevesine bağlamaktır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Tablo 5.1. CAMELS Bileşenleri ve Kitaptaki Yorum Karşılığı

Bileşen	Temel Soru	Kitaptaki Yorum Karşılığı
C - Sermaye Yeterliliği	Banka beklenmeyen kayıpları karşılayabilecek sermaye gücüne sahip mi?	Kriz döneminde tampon kapasitesi ve bilanço dayanıklılığı
A - Aktif Kalitesi	Kredi ve fon kullandırım portföyü ne kadar sağlıklı?	Takipteki alacaklar, karşılık baskısı ve tahsilat riski
M - Yönetim Yeterliliği	Banka kaynaklarını ne kadar etkin yönetiyor?	Verimlilik, operasyonel disiplin ve bilanço yönetimi
E - Kârlılık	Banka sürdürülebilir gelir üretebiliyor mu?	ROA, ROE, marj yapısı ve gelir kalitesi
L - Likidite	Banka kısa vadeli yükümlülüklerini karşılayabilecek likiditeye sahip mi? Fonlama istikrarı, vade uyumu ve likidite tamponları	

S - Piyasa Riskine Duyarlılık	Kur, faiz/kâr payı ve piyasa oynaklığı bankayı nasıl etkiliyor?	Makro-financeal şoklara duyarlılık ve yeniden fiyatlama riski
Kaynak: Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012, yazarın derlemesi		

Bu tablo, CAMELS yaklaşımının kitapta yalnızca teknik bir derecelendirme aracı olarak değil, aynı zamanda bankacılık modellerinin kriz dönemindeki davranışlarını okumaya yarayan analitik bir çerçeve olarak kullanılacağını göstermektedir.

CAMELS yaklaşımı, Türkiye’de banka performansını çok boyutlu ölçmek için yaygın biçimde kullanılan bir analiz çerçevesidir (Akyüz et al., 2020; Batır, 2019; Sakarya, 2010; Yıldız, 2023).

5.3. Sermaye Yeterliliği: İlk Savunma Hattı

Sermaye yeterliliği, bankaların beklenmeyen kayıplara karşı dayanıklılığını gösteren temel göstergelerden biridir. Pandemi gibi belirsizliğin arttığı dönemlerde kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk aynı anda yükselebilir. Bu nedenle güçlü sermaye yapısı, bankaların şokları absorbe edebilmesi açısından ilk savunma hattı niteliğindedir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Sermaye yeterliliği analizinde yalnızca oranın seviyesi değil, sermayenin kalitesi ve risk ağırlıklı varlıkların kompozisyonu da önemlidir. Hızlı bilanço büyümesi dönemlerinde sermaye tamponları nominal olarak güçlü görünebilir; ancak aktif kalitesi bozulduğunda, kur oynaklığı arttığında veya yeniden yapılandırılmış kredilerde gecikmeli riskler ortaya çıktığında gerçek dayanıklılık daha net test edilir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Katılım bankaları bakımından sermaye yeterliliği ayrıca büyüme stratejisinin sağlıklı olup olmadığını gösteren bir fren mekanizmasıdır. Reel ekonomi bağlantılı ancak yoğunlaşmış sektörlere kullanılan fonlar, ortaklık temelli ürünler ve sukuk portföyleri farklı risk profilleri üretir. Bu nedenle sermaye yeterliliği, yalnızca yasal uyum göstergesi değil, katılım bankacılığının risk iştahını ve dönüşüm kapasitesini değerlendiren stratejik bir ölçüdür (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Sermaye yeterliliği ve likidite tamponları, hem ulusal bankacılık düzenlemeleri hem de Basel III çerçevesi içinde değerlendirilmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; BDDK, 2023; Bank for International Settlements, 2025).

5.4. Aktif Kalitesi: Büyümenin Sağlığı

Aktif kalitesi, bankaların kullandıkları kredilerin veya fonların geri dönüş performansını yansıtır. Kredi hacmindeki artış tek başına olumlu bir gösterge değildir;

asıl önemli olan bu büyümenin tahsilat performansı, teminat yapısı ve risk yoğunlaşmasıyla birlikte nasıl şekillendiğidir. Katılım bankalarında varlığa dayalı işlem yapısı teorik olarak aktif kalitesi açısından avantaj sağlayabilir; ancak uygulamada murabaha ağırlıklı yapı ve ortakmakroekonomik baskılar bu avantajı sınırlayabilir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

5.5. Yönetim Yeterliliği: Verimlilik ve Organizasyonel Kapasite

Yönetim yeterliliği, bankanın kaynaklarını ne kadar etkin kullandığını ve bilanço stratejisini ne kadar sağlıklı yönettiğini gösterir. Kriz dönemlerinde iyi yönetim yalnızca maliyet kontrolü değil; aynı zamanda doğru müşteri seçimi, etkin risk izleme, güçlü tahsilat yönetimi, dijital kanalların kullanımı ve hızlı karar alma kapasitesi anlamına gelir.

Katılım bankaları açısından yönetim yeterliliği, mevduat bankalarına göre daha çok boyutlu bir kapasiteyi ifade eder. Ürünlerin fikhî uygunluğu, müşteri bilgilendirmesi, fon havuzu yönetimi, sukuk ve likidite araçları, dijital kanallar, veri analitiği ve etik finans kimliği birlikte yönetilmelidir. Bu nedenle yönetim kalitesi yalnızca gider/gelir oranı veya personel verimliliğiyle değil, kurumun farklılaşma iddiasını operasyonel süreçlere ne kadar aktarabildiğiyle de ölçülmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Kriz dönemlerinde iyi yönetim, bilanço büyütme çok bilanço kalitesini koruyabilme becerisiyle görünür hale gelir. Erken uyarı sistemleri, müşteri segmentasyonu, tahsilat disiplini, ürün bazlı kârlılık analizi ve fonlama maliyeti yönetimi güçlü olmayan bankalarda büyüme kısa sürede kırılganlığa dönüşebilir (Karakütük, 2026).

5.6. Kârlılık: Gelir Üretme Kapasitesi ve Kalitesi

Kârlılık, bankaların sürdürülebilir büyüme kapasitesinin temel belirleyicilerinden biridir. Ancak yüksek kâr her zaman güçlü performans anlamına gelmez. Özellikle yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde nominal kâr artışı, reel performans iyileşmesinden ayrıştırılmalıdır. Bu nedenle kitapta kârlılık göstergeleri, bilanço büyümesi ve makroekonomik koşullarla birlikte okunacaktır (IFRS Foundation / IFSB, 2023a, 2023b).

Kârlılık kalitesi özellikle katılım bankacılığı açısından ayrı bir önem taşır. Gelirin ne kadarının tekrar eden finansman gelirlerinden, ne kadarının ücret ve komisyonlardan, ne kadarının kur/menkul kıymet değerleme etkilerinden veya ticari işlemlerden geldiği ayrıştırılmalıdır. Çünkü yüksek kâr, eğer sürdürülebilir müşteri ilişkisi ve sağlıklı ürün mimarisıyla desteklenmiyorsa, dayanıklılık göstergesi olmaktan çok dönemsel piyasa koşullarının sonucu olabilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / IFSB, 2023a, 2023b).

Bu nedenle kitapta kârlılık göstergeleri yalnızca ROA ve ROE düzeyinde değil, kârın kaynağı, sürekliliği ve riskle uyumu açısından da okunmaktadır. Katılım

bankacılığının uzun vadeli başarısı, fiyat rekabetine dayalı marj yönetiminden çıkarak müşteri derinliği, işlem bankacılığı, sukuk, dijital ekosistem ve sürdürülebilir finans gibi daha çeşitli gelir kaynakları oluşturmaya bağlıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

5.7. Likidite: Kriz Anında Hayatta Kalma Kapasitesi

Likidite, bankaların kısa vadeli yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilme kapasitesini ifade eder. Katılım bankacılığı açısından likidite yönetimi özel önem taşır; çünkü faizsiz finans ilkelerine uygun likidite araçlarının derinliği, geleneksel para piyasası araçlarına kıyasla daha sınırlıdır. Bu nedenle sukuk piyasalarının derinliği, katılım bankalarının kriz dönemlerindeki dayanıklılığını doğrudan etkileyen stratejik bir başlıktır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Basel III çerçevesinde LCR ve NSFR göstergeleri, bu tartışmayı daha somut hale getirir. LCR (Liquidity Coverage Ratio) kısa vadeli stres koşullarında likit varlık yeterliliğini, NSFR (Net Stable Funding Ratio) ise aktiflerin vade yapısına karşılık daha istikrarlı fonlama kaynaklarına sahip olup olmadığını sorgular. Katılım bankaları bu oranları yönetirken yalnızca miktar değil, kullanılabilecek likit varlıkların faizsiz niteliği ve piyasa derinliğiyle de karşı karşıyadır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; Greuning & Iqbal, 2008; IFSB, 2012).

Türkiye’de TLREF benzeri piyasa göstergeleri ve geleneksel para piyasası araçları bankacılık sisteminin fiyatlama ve likidite yönetimi açısından önemli referanslar üretirken, katılım bankalarının aynı derinlikte faizsiz kısa vadeli piyasa alternatiflerine sahip olmaması yapısal bir sıkışıklık yaratır. Bu nedenle sukuk ikincil piyasası, kira sertifikası teminat kabul mekanizmaları, faizsiz likidite pencereleri ve katılım esaslı para piyasası altyapısı geliştirilmeden, likidite dayanıklılığı tam anlamıyla kurumsal avantaja dönüşmez (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

5.8. Piyasa Riskine Duyarlılık: Kur, Faiz ve Yeniden Fiyatlama Baskısı

Piyasa riskine duyarlılık, bankaların kur, faiz/kâr payı oranları ve finansal piyasa oynaklığı karşısında ne ölçüde etkilenebileceğini gösterir. Katılım bankaları faizsiz finans ilkeleriyle çalışsa da, müşteri getiri beklentileri, benchmark oran kullanımı, fonlama rekabeti ve piyasa fiyatlaması nedeniyle faiz ortamından dolayı biçimde etkilenebilmektedir (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu duyarlılık iki kanaldan çalışır. Birincisi doğrudan bilanço kanalıdır: yabancı para pozisyonları, endeksli varlıklar, menkul kıymet portföyleri ve vade uyumsuzlukları piyasa fiyatlarındaki değişimden etkilenir. İkincisi davranışsal kanaldır: fon sahipleri kâr payı oranlarını mevduat faizi, para piyasası fonu, döviz, altın ve enflasyon beklentileriyle karşılaştırır. Bu davranış, katılım bankalarının fiyatlama alanını

dolaylı biçimde piyasa faizlerine bağlayabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Dolayısıyla piyasa riskine duyarlılık, katılım bankacılığının pratik yakınsama tartışmasının merkezinde yer alır. Model teorik olarak faizsiz olsa bile, müşteri davranışı ve makro-finance fiyatlaması ortamı banka bilançosunu benzer baskılara maruz bırakabilir. Bu nedenle hassasiyet analizi yalnızca teknik risk ölçümü değil, iş modelinin farklılaşma kapasitesini sınavan bir göstergedir.

5.9. Veri Seti ve Dönemleme

Kitabın ampirik çekirdeğinde 2015-2022 dönemi esas alınmaktadır. Bu dönem iki alt evreye ayrılmıştır: 2015-2019 pandemi öncesi dönem, 2020-2022 pandemi dönemi. Bu ayrım, COVID-19 şokunun bankacılık performansında anlamlı bir kırılma yaratıp yaratmadığını değerlendirmek için kullanılmıştır (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Analizde katılım bankaları ile mevduat bankaları karşılaştırılmaktadır. Toplam bankacılık sektörü verileri, katılım bankacılığının sistem içindeki konumunu ve ölçeğini göstermek için kullanılırken; yakınsama, verimlilik ve iş modeli karşılaştırması esas olarak mevduat bankaları üzerinden yapılmaktadır. Bunun nedeni, mevduat bankaları ile katılım bankalarının temel fonksiyon itibarıyla fon toplayıp fon kullandıran benzer aracılık yapıları içinde faaliyet göstermesidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 5.2. Kitapta Kullanılan Analiz Düzeyleri

Analiz Düzeyi	Karşılaştırma Zemini	Kullanım Amacı
Toplam bankacılık sektörü	Katılım bankaları / toplam sektör	Sektör içindeki konum, ölçek ve pay gelişimi
Mevduat bankaları	Katılım bankaları / mevduat bankaları	Performans, verimlilik, yakınsama ve iş modeli karşılaştırması
Katılım bankacılığı içi okuma	Katılım bankalarının kendi gelişim çizgisi	Büyüme, derinleşme, ürün yapısı ve dönüşüm kapasitesi
Kaynak Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantısı.		

5.10. Wilcoxon Testi: Kriz Döneminde Anlamlı Kırılma Var mı?

Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi, aynı gözlem birimlerinin iki farklı dönem veya koşuldaki değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını test eden parametrik olmayan bir yöntemdir. Bu kitapta pandemi öncesi dönem ile pandemi dönemi arasındaki CAMELS göstergeleri karşılaştırılırken tercih edilmesinin nedeni, banka gruplarındaki gözlem sayısının sınırlı olması ve finansal oranların normal dağılım varsayımını her zaman sağlamamasıdır (Akyüz et al., 2020; BDDK, 2020; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

Testin amacı “hangi banka daha iyi?” sorusunu tek başına cevaplamak değildir. Amaç, belirli bir CAMELS bileşeninin kriz döneminde önceki döneme göre sistematik biçimde değişip değişmediğini ölçmektir. p -değerinin 0,05’in altında olması, ilgili göstergede dönemler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu şeklinde yorumlanır. 0,05’in üzerindeki değerler ise seçilen veri setinde anlamlı bir kırılmanın tespit edilemediğini gösterir (Wilcoxon, 1945; Siegel & Castellan, 1988; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Bu yöntem özellikle kriz dayanıklılığı analizinde yararlıdır; çünkü pandemi gibi olağanüstü bir dönemde finansal göstergelerin yönünü ve anlamlılığını birlikte okumaya imkân verir. Ancak test medyan farklara odaklandığı için, bankaya özgü stratejileri veya ürün kırılımlarını açıklamaz. Bu nedenle bulgular, sonraki bölümlerde nitel ve stratejik yorumlarla desteklenmektedir (Akyüz et al., 2020; BDDK, 2020; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

Pandemi öncesi ve pandemi dönemi karşılaştırmasında, aynı göstergelerin iki farklı dönemdeki davranışını değerlendirmek için Wilcoxon Signed-Rank Testi kullanılmaktadır. Bu test, özellikle örneklem büyüklüğünün sınırlı olduğu ve finansal oranların normal dağılım varsayımını her zaman sağlamadığı durumlarda uygun bir yöntemdir (Akyüz et al., 2020; BDDK, 2020; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

Kitap diliyle ifade etmek gerekirse Wilcoxon testi şu soruya cevap arar: Pandemi öncesi ve pandemi dönemi arasında bankaların performans göstergelerinde tesadüfi dalgalanmanın ötesine geçen anlamlı bir değişim var mıdır? Bu yaklaşım, gözleme dayalı yorumların ötesine geçerek bulguların istatistiksel olarak sınanmasına imkân verir (Akyüz et al., 2020; BDDK, 2020; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

Ana Mesaj 5.1. Wilcoxon Testi Neyi Gösterir?

Wilcoxon testi, iki dönem arasındaki farkın yönünü ve istatistiksel anlamlılığını değerlendirir. Ancak test sonucu tek başına ekonomik yorum üretmez. Bu nedenle bulgular, bankacılık sektöründeki regülasyonlar, kredi genişlemesi, takip hesapları düzenlemeleri, likidite koşulları ve makroekonomik ortamla birlikte okunmalıdır (Wilcoxon, 1945; Siegel & Castellan, 1988; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Wilcoxon testi, parametrik varsayımların sınırlı olduğu küçük örneklemli karşılaştırmalarda kullanılan temel parametrik olmayan yöntemlerden biridir (Field, 2013; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

5.11. Korelasyon Analizi: Birlikte Hareketi Okumak

Pearson korelasyon analizi, iki değişken arasındaki doğrusal birlikte hareketin yönünü ve gücünü ölçer. Bu kitapta aktif büyüklük, toplanan fonlar veya kullanılan fonlar gibi bankacılık göstergeleri ile faiz, kur, enflasyon ve para arzı gibi

makro değişkenler arasındaki ilişkiyi okumak için kullanılmıştır. Amaç, katılım ve mevduat bankalarının makroekonomik şoklara benzer mi yoksa farklı mı tepki verdiğini anlamaktır (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Korelasyon katsayısı +1'e yaklaştıkça iki değişkenin aynı yönde güçlü hareket ettiği, -1'e yaklaştıkça ters yönde hareket ettiği, sıfıra yaklaştıkça doğrusal ilişkinin zayıfladığı kabul edilir. Ancak korelasyon nedensellik göstermez. Örneğin aktif büyüklük ile enflasyon arasında yüksek korelasyon bulunması, enflasyonun tek başına aktif büyüklüğü artırdığı anlamına gelmez; nominal bilanço büyümesi, kur etkisi, kredi genişlemesi ve para arzı gibi kanallar birlikte değerlendirilmelidir (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Bu nedenle korelasyon bulguları kitapta “kanıt” değil, “okuma yönü” olarak kullanılmaktadır.

Bulgular, katılım bankacılığının makro şoklar karşısında ne ölçüde mevduat bankacılığına yakınsadığını anlamaya yardımcı olur (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Kitapta makroekonomik değişkenlerle banka bilanço göstergeleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için korelasyon analizinden yararlanılmaktadır. Politika faizi, döviz kuru, enflasyon ve mevduat faiz oranları gibi değişkenlerin aktif büyüklük, kredi hacmi, toplanan fonlar ve kârlılık göstergeleriyle birlikte hareket edip etmediği incelenmektedir (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Burada özellikle dikkat edilmesi gereken nokta, korelasyonun nedensellik anlamına gelmediğidir. Kur, enflasyon veya faiz göstergeleri ile banka bilanço büyüklükleri arasında güçlü ilişki bulunması, bu değişkenlerin tek başına banka performansını belirlediği anlamına gelmez. Ancak yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde nominal büyüklüklerin neden dikkatli yorumlanması gerektiğini gösterir (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Korelasyon bulguları yorumlanırken katsayı büyüklüğü, istatistiksel anlamlılık ve nedensellik sınırı birlikte dikkate alınmalıdır (Mukaka, 2012).

Ana Mesaj 5.2. Korelasyon Neyi Gösterir, Neyi Göstermez?

Korelasyon analizi değişkenlerin birlikte hareket etme derecesini gösterir; neden-sonuç ilişkisi kurmaz. Bu nedenle kitapta korelasyon bulguları, “şu değişken bu sonucu doğurmuştur” şeklinde değil, “bu değişkenlerle banka bilanço göstergeleri arasında güçlü birlikte hareket gözlenmektedir” şeklinde yorumlanacaktır.

5.12. 2023-2025 Verileri Nasıl Kullanılacak?

2023-2025 dönemi, ana istatistiksel modelin parçası olarak değil, pandemi sonrası güncelleme ve stratejik okuma katmanı olarak kullanılacaktır. Bu dönemde yüksek

enflasyon, kur oynaklığı, faiz artışları, fonlama rekabeti ve dijitalleşme baskısı bankacılık sektörünün görünümünü yeniden şekillendirmiştir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu açıdan 2023-2025 verileri özellikle şu sorulara cevap vermek için kullanılacaktır: Katılım bankacılığı toplam sektör içindeki payını artırmış mıdır? Bu büyüme reel performans mı, nominal bilanço genişlemesi mi üretmiştir? Büyüme ürün derinliği, verimlilik ve özgün iş modeli kapasitesine dönüşebilmiş midir? (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 5.3. 2023-2025 Verilerinin Kitaptaki Kullanım Alanı

Kullanım Alanı	Veri Türü	Yorum Amacı
Sektör içindeki konum	Toplam sektör ve katılım bankacılığı payları	Katılım bankacılığının ölçek gelişimini göstermek
Nominal büyüme tartışması	Aktif, kredi/fon, toplanan fon, net kâr	Yüksek enflasyon ortamında büyümenin niteliğini sorgulamak
Makro duyarlılık	Kur, enflasyon, politika faizi, mevduat faizi	Bilanço göstergelerinin makro değişkenlerle birlikte hareketini okumak
Stratejik dönüşüm sektör payı, kârlılık, NPL, sermaye ve likidite göstergeleri büyüme ile derinleşme arasındaki farkı tartışmak		
<i>Kaynak: IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013, yazarın derlemesi</i>		

5.13. Bölümün Ana Mesajı: Ölçmeden Dayanıklılık Tartışılmaz

Bu bölüm, kitabın analitik omurgasını ortaya koymaktadır. Katılım bankacılığının kriz dönemlerinde gerçekten farklılaşıp farklılaşmadığı, yalnızca teorik ilkeler üzerinden değil, sermaye, aktif kalitesi, yönetim yeterliliği, kârlılık, likidite ve piyasa riski göstergeleri üzerinden değerlendirilmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu bağlamda CAMELS yaklaşımı bankacılık dayanıklılığını çok boyutlu biçimde okumaya imkân verirken, Wilcoxon testi pandemi öncesi ve pandemi dönemi arasında anlamlı bir kırılma olup olmadığını sınamaktadır. Korelasyon analizi ise makroekonomik göstergeler ile banka bilanço büyüklükleri arasındaki birlikte hareketi anlamaya yardımcı olmaktadır (Wilcoxon, 1945; Siegel & Castellan, 1988; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Bir sonraki bölümde bu yöntem çerçevesi kullanılarak katılım ve mevduat bankalarının pandemi öncesi ve pandemi dönemindeki performansları karşılaştırmalı biçimde değerlendirilecektir. Asıl soru şudur: Katılım bankacılığı, teorik olarak vaat ettiği dayanıklılığı finansal göstergelerde de ortaya koyabilmiş midir?

5.14. CAMELS Bulgularını Okurken Dikkat Edilmesi Gerekenler

CAMELS yaklaşımı bankacılık performansını çok boyutlu biçimde değerlendirmek için güçlü bir araçtır; ancak bu yaklaşımın bulguları mekanik biçimde yorumlanmamalıdır. Bir bileşende güçlü sonuç elde edilmesi, bankanın genel olarak daha dayanıklı olduğu anlamına gelmeyebilir. Benzer şekilde bir bileşende zayıf görünüm, iş modelinin bütünüyle sorunlu olduğu sonucunu doğurmaz (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Bu yönüyle CAMELS bulguları üç düzeyde okunmalıdır. Birinci düzey teknik düzeydir: oranlar ve istatistiksel sonuçlar hangi yönde değişmiştir? İkinci düzey ekonomik yorum düzeyidir: bu değişim bankacılık davranışı açısından ne ifade etmektedir? Üçüncü düzey stratejik düzeydir: bulgular katılım bankacılığının teorik iddiası, yakınsama riski ve dönüşümihtiyacı açısından hangi sonucu üretmektedir? (Karakütük, 2026).

Bu üç düzeyli okuma, kitabın analiz bölümlerini yalnızca istatistiksel sonuçların sunulduğu teknik kısımlar olmaktan çıkarır. Bulgular, katılım bankacılığının geleceğine ilişkin daha geniş stratejik tartışmanın ampirik zeminini oluşturur (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

5.15. Yöntemin Sınırları ve Katkısı

Her ampirik yöntemin olduğu gibi CAMELS ve dönem karşılaştırması yaklaşımının da sınırları bulunmaktadır. Bankaların finansal tabloları geçmiş performansı gösterir; ancak iş modelinin tüm nitel boyutlarını doğrudan ölçemez. Müşteri davranışı, dijital bağlılık, etik finans algısı, ürün yenilikçiliği ve veri kapasitesi gibi alanlar finansal oranlara dolaylı biçimde yansır (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Buna rağmen yöntem önemli bir katkı sunmaktadır. Çünkü katılım bankacılığının kriz dönemlerinde gerçekten ayrışıp ayrışmadığı sorusu, ancak ölçülebilir finansal göstergeler üzerinden tartışıldığında güçlü bir zemine kavuşur. Bu kitapta yöntem, teorik tartışmayı test eden ve sonraki stratejik bölümlere analitik meşruiyet sağlayan bir araç olarak kullanılmaktadır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

BÖLÜM 6

KATILIM VE MEVDUAT BANKALARININ CAMELS PERFORMANSI

Bu bölüm, kitabın ampirik merkezini oluşturmaktadır. Önceki bölümde dayanıklılığın nasıl ölçüleceği açıklanmıştı; bu bölümde ise aynı çerçevede katılım bankaları ile mevduat bankalarının pandemi öncesi ve pandemi dönemi performanslarını karşılaştırmak için kullanılmaktadır. Amaç, teknik bir tablo tekrarı yapmak değil, kitabın temel sorusuna veriyle cevap aramaktır: Katılım bankacılığı kriz döneminde gerçekten farklılaşmış mıdır? (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Katılım bankacılığı teorik olarak faizsiz finans, varlığa dayalı işlem yapısı ve risk paylaşımı ilkeleri nedeniyle kriz dönemlerinde daha dayanıklı bir görünüm sergileyebilir. Buna karşılık modern bankacılık pratiğinde katılım bankaları mevduat bankalarıyla aynı makroekonomik şoklara, benzer müşteri davranışlarına, ortak düzenleyici çerçeveye ve rekabetçi fonlama baskılarına maruz kalmaktadır. Bu nedenle ampirik bulgular, yalnızca hangi banka grubunun daha iyi performans gösterdiğini değil, iki model arasında ne ölçüde ayrışma veya yakınsama oluştuğunu da göstermektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

6.1. Bulguların Kitaptaki Yeri: Dayanıklılık İddiasının Ampirik Testi

CAMELS sonuçları tek bir puan tablosu gibi okunmamalıdır. Her bileşen bankanın farklı bir dayanıklılık boyutunu temsil eder: sermaye zarar emme kapasitesini, aktif kalitesi kredi riskini, yönetim etkinliği operasyonel ve kurumsal kapasiteyi, kazançlar sürdürülebilir kârlılığı, likidite kısa vadeli yükümlülükleri karşılama gücünü ve piyasa riskine duyarlılık makro şoklara açıklığı gösterir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Bu nedenle bir bankacılık grubunun kriz döneminde dayanıklı kabul edilebilmesi için yalnızca aktif büyüklüğünü artırması yeterli değildir. Sermaye tamponu korunuyor mu, aktif kalitesi bozuluyor mu, kârlılık geçici gelirlerden mi geliyor, likidite tamponu hangi maliyetle tutuluyor ve piyasa şokları bilançoğu nasıl etkiliyor? CAMELS tam da bu çok boyutlu okuma imkânını sağlar (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Bu kitapta 2015-2022 dönemi ampirik çekirdek olarak korunur. Pandemi öncesi dönem ile pandemi dönemi arasındaki karşılaştırma CAMELS bileşenleri üzerinden yapılır; dönemler arası farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı

Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi ile değerlendirilir (BDDK, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020).

Buradaki analiz, katılım bankacılığının teorik dayanıklılık iddiasını doğrudan sınanan bir çerçeve sunar. Eğer katılım bankaları kriz dönemlerinde mevduat bankalarından belirgin biçimde ayrışsaydı, CAMELS bileşenlerinde daha güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalar beklenebilirdi. Bulgular ise daha temkinli ve daha yapısal bir yoruma işaret eder (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Tablo 6.1. Bölüm 6'da Kullanılan Analiz Mantığı

Katılım ve mevduat bankalarının kriz performansına ilişkin karşılaştırmalı literatür, ayrışma beklentisinin otomatik kabul edilmemesi gerektiğini göstermektedir (Beck et al., 2013; Čihák & Hesse, 2008; Hasan & Dridi, 2010).

Analiz katmanı	Kullanılan karşılaştırma	Kitaptaki işlevi
Pandemi öncesi - pandemi dönemi	Aynı banka grubunun dönemler arası CAMELS performansı	Dayanıklılık testinin nicel omurgası
Katılım bankaları - mevduat bankaları	Benzer bankacılık fonksiyonu gören iki model	Yakınsama ve ayrışma tartışmasının ana zemini
2023-2025 güncellemesi	Toplam sektör ve katılım sektörü verileri	Ampirik modeli bozmadan dönüşüm testini yorumlama
<i>Kaynak/Dönem/Not: Beck et al., 2013; Čihák & Hesse, 2008; Hasan & Dridi, 2010, yazarın derlemesi</i>		

6.2. Beklenen Ayrışma: Teoriden Gelen Varsayım

Teorik çerçevede katılım bankacılığının üç temel özelliği kriz dayanıklılığı açısından önem taşır: risk paylaşımı, varlığa dayalı işlem yapısı ve reel ekonomi bağlantısı. Bu unsurlar, finansal kazancın yalnızca parasal zaman değerine değil, ticari faaliyet ve risk üstlenimine dayanması gerektiği varsayımına.

Bu tablo kriz dönemlerinde katılım bankalarının daha kontrollü bilanço davranışı sergilemesi, aktif kalitesinde daha sınırlı bozulma yaşaması, fonlama tarafında daha istikrarlı bir müşteri tabanı koruması ve spekülasyon piyasası hareketlerinden görece daha az etkilenmesi beklenebilir. Ancak bu beklenti, uygulamadaki ürün yapısı ve piyasa koşullarıyla birlikte test edilmelidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Pandemi dönemi bu açıdan önemli bir stres testi olmuştur. Çünkü aynı dönemde hem mevduat bankaları hem de katılım bankaları kredi genişlemesi, likidite yönetimi, takip hesaplarına ilişkin düzenleyici esneklikler, kur oynaklığı, enflasyon ve müşteri davranışlarındaki değişimle karşı karşıya kalmıştır (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

6.3. Mevduat Bankalarında CAMELS Bulguları

Mevduat bankaları açısından Wilcoxon testi sonuçları, pandemi öncesi dönem ile pandemi dönemi arasında CAMELS bileşenleri bakımından %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir kırılma ortaya koymaz. Kârlılık ve piyasa riskine duyarlılık bileşenlerinde p-değerleri eşik değere görece yakın olsa da, dönemler arası fark istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmemektedir (Akyüz et al., 2020; BDDK, 2020; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

Tablo 6.2. Mevduat Bankaları CAMELS/Wilcoxon Bulguları

CAMELS bileşeni	p-değeri	Karar ($\alpha=0,05$)	N (alt rasyo)
Sermaye yeterliliği (C)	0,273	Anlamlı değil	4
Aktif kalitesi (A)	0,593	Anlamlı değil	3
Yönetim yeterliliği (M)	0,109	Anlamlı değil	3
Kârlılık (E), 0,068, Anlamlı değil; eşik değere yakın			4
Likidite (L)	0,180	Anlamlı değil	2
Piyasa riskine duyarlılık (S)	0,080	Anlamlı değil; eşik değere yakın	3
<i>Kaynak/Dönem/Not: BDDK verileri temel alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır. p-değerleri Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonucudur.</i>			

Bu sonuç, pandemi döneminde mevduat bankalarının hiç etkilenmediği anlamına gelmez. Daha doğru yorum, etkinin seçilen CAMELS göstergeleri düzeyinde yapısal ve istatistiksel olarak güçlü bir kırılmaya dönüşmediğidir. Düzenleyici esneklikler, kredi ertelemeleri, yeniden yapılandırmalar, kamu destekli mekanizmalar ve likidite imkanları bilanço görünümünün ani bozulmasını sınırlamıştır (Akyüz et al., 2020; BDDK, 2020; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

6.4. Katılım Bankalarında CAMELS Bulguları

Katılım bankalarında da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Sermaye yeterliliği ve yönetim yeterliliği bileşenlerinde p-değerlerinin 1,000 olması, dönemler arasında sistematik bir farklılaşma görülmediğine işaret etmektedir. Aktif kalitesi, likidite ve piyasa riskine duyarlılık bileşenlerinde de %5 düzeyinde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Kârlılık bileşeni yine eşik değere yakın seyretmekle birlikte anlamlılık üretmemektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Tablo 6.3. Katılım Bankaları CAMELS/Wilcoxon Bulguları

CAMELS bileşeni	p-değeri	Karar ($\alpha=0,05$)	N (alt rasyo)
Sermaye yeterliliği (C)	1,000	Anlamlı değil	4
Aktif kalitesi (A)	0,109	Anlamlı değil	3
Yönetim yeterliliği (M)	1,000	Anlamlı değil	3
Kârlılık (E)	0,068	Anlamlı değil; eşik değere yakın	4
Likidite (L)	0,180	Anlamlı değil	2
Piyasa riskine duyarlılık (S)	0,080	Anlamlı değil; eşik değere yakın	3
<i>Kaynak/Dönem/Not: BDDK verileri temel alınarak yazar tarafından hesaplanmıştır. p-değerleri Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi sonucudur (BDDK, 2015-2025; Wilcoxon, 1945).</i>			

Bu bulgu, katılım bankalarının pandemi döneminde beklenen ölçüde güçlü bir performans ayrışması üretmediğini göstermektedir. Ancak bu sonuç, katılım bankacılığının kriz dönemlerinde başarısız olduğu şeklinde okunmamalıdır. Daha isabetli yorum, katılım bankalarının modern bankacılık sistemi içinde mevduat bankalarıyla benzer makro-fınansal baskılar altında hareket ettiği ve ortak düzenleyici çerçevenin performans göstergelerini birbirine yaklaştırdığıdır (BDDK, 2020; TCMB, 2015-2025; Karakütük, 2026).

6.5. Bileşen Bazında Karşılaştırmalı Okuma

CAMELS bulguları, katılım bankacılığının teorik iddiası ile pratik performansı arasındaki mesafeyi daha net görmeyi sağlar. Teorik olarak beklenen ayrışma, istatistiksel sonuçlarda güçlü biçimde ortaya çıkmamıştır. Bunun arkasında ürün kompozisyonu, fonlama davranışı, benchmark etkisi, regülasyon ve kriz döneminde uygulanan destekleyici politikalar birlikte değerlendirilmelidir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Tablo 6.4. Beklenen Ayrışma ve Gerçekleşen Bulgular

Alan	Teorik beklenti	Bulguların işaret ettiği sonuç
Sermaye yeterliliği	Katılım bankaları daha ihtiyatlı bilanço yapısı sergileyebilir.	Belirgin ve kalıcı istatistiksel ayrışma görülmemiştir.
Aktif kalitesi	Varlığa dayalı işlem yapısı aktif kalitesini destekleyebilir.	Ortak makro koşullar ve düzenleyici uygulamalar daha belirleyici görünmektedir.
Yönetim yeterliliği	Model farklılığı yönetim davranışına yansiyabilir.	Katılım bankalarında sistematik dönemsel değişim tespit edilmemiştir.

Kârlılık	Risk paylaşımı ve fonlama yapısı kârlılık baskısını azaltabilir.	Her iki grupta da kârlılık p-değeri eşik değere yakın; anlamlı ayrışma yoktur.
Likidite	Katılım fonları farklı bir likidite davranışı üretebilir.	Likidite araçlarının sınırlılığı ve piyasa koşulları yakınsama yaratmaktadır.
Piyasa riski	Spekülatif işlemlerden uzaklık avantaj sağlayabilir.	Kur, faiz ve değerlendirme etkileri dolaylı baskı kanalları oluşturmaktadır.
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi, BDDK, 2015-2025; Wilcoxon, 1945.		

Tablo 6.5. Wilcoxon Bulgularının Stratejik Özeti

Kritik gözlem	Sayısal bulgu	Stratejik yorum
Tüm CAMELS bileşenleri anlamlılık eşliğinin üzerinde kalmaktadır.	Mevduat ve katılım bankalarında p-değerlerinin tamamı 0,05'in üzerindedir.	Pandemi döneminde seçilen göstergelerde istatistiksel olarak güçlü ve kalıcı bir ayrışma görülmemektedir.
Kârlılık bileşeni her iki grupta eşik değere en yakın alandır.	Mevduat bankaları: p=0,068; katılım bankaları: p=0,068.	Kârlılık pandemi döneminde izlenmesi gereken kırılgan alanlardan biridir; ancak sonuç %5 düzeyinde anlamlı değildir.
Piyasa riskine duyarlılık da eşik değere yakın seyretmektedir.	Mevduat bankaları: p=0,080; katılım bankaları: p=0,080.	Kur, faiz ve değerlendirme etkileri iki banka grubunu da benzer biçimde etkilemektedir.
Katılım bankalarında aktif kalitesi p-değeri mevduat bankalarına göre daha düşük görünmektedir.	Katılım bankaları: p=0,109; mevduat bankaları: p=0,593.	Aktif kalitesi katılım bankaları için dikkatle izlenmesi gereken alandır; ancak bu fark istatistiksel anlamlılık üretmemektedir.
Likidite bileşeninde iki grup aynı sonuca yaklaşmaktadır.	Mevduat bankaları: p=0,180; katılım bankaları: p=0,180.	Faizsiz likidite araçlarının sınırlılığına rağmen, kriz döneminde ortak düzenleyici ortam ve piyasa koşulları yakınsama yaratmaktadır.
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi, BDDK, 2015-2025; Wilcoxon, 1945.		

Tablo 6.4 ve Tablo 6.5, pandemi döneminde beklenen teorik ayrışmanın CAMELS göstergelerine güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde yansımadağını göstermektedir. Ancak bu sonuç, bileşenlerin ayrı ayrı okunmasını gereksiz kılmaz; tam tersine, ayrışmanın neden sınırlı kaldığını anlamak için her bileşenin kendi iktisadi mantığı içinde değerlendirilmesini zorunlu kılar. Aşağıdaki alt başlıklar, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kârlılık, likidite ve teorik ayrışma iddiasını daha ayrıntılı biçimde yorumlamaktadır.

6.5.1. Sermaye Yeterliliği: Tampon Gücü, Büyüme Hızı ve İş Modeli Farkı

Sermaye yeterliliği, kriz dönemlerinde bankaların zarar emme kapasitesini gösteren en kritik dayanıklılık göstergelerinden biridir. Pandemi gibi belirsizliğin hızla arttığı dönemlerde sermaye tamponunun güçlü olması, yalnızca düzenleyici asgari oranlara uyum anlamına gelmez; aynı zamanda kredi kanalının devam ettirilebilmesi, yeniden yapılandırma süreçlerinin yönetilebilmesi ve piyasa güveninin korunması açısından da önem taşır. Bu nedenle CAMELS çerçevesinde sermaye yeterliliği bileşeni, bankacılık modelinin kriz karşısındaki ilk savunma hattı olarak okunmalıdır (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Mevduat bankaları ile katılım bankaları arasındaki fark burada iki düzeyde değerlendirilmelidir. Birinci düzey düzenleyici düzeydir: Her iki banka grubu da sermaye yeterliliği, risk ağırlıklı varlıklar, karşılık uygulamaları ve konsolide raporlama bakımından benzer kurallara tabidir. İkinci düzey iş modeli düzeyidir: Katılım bankalarının ürün, fonlama ve müşteri davranışı farklılıkları teorik ayrışma potansiyeli üretir. Bu iki düzey aynı anda işlediği için, bilanço sonuçlarında tam bir ayrışma yerine kısmi ve koşullu farklılaşma görülmektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

İkinci düzey ise büyüme hızı ve bilanço kompozisyonudur. Katılım bankaları pandemi ve sonrasında aktif, fon ve kullanılan fon tarafında hızlı büyüme göstermiştir. Hızlı büyüme, sermaye yeterliliği oranı üzerinde iki yönlü etki üretir: Bir yandan ölçek artışı ve kârlılığın güçlenmesi özkaynak büyümesini destekleyebilir; diğer yandan risk ağırlıklı varlıkların hızlı artışı sermaye tamponunu baskılayabilir. Bu nedenle katılım bankalarında sermaye yeterliliği, yalnızca yüksek ya da düşük oran şeklinde değil, büyümenin niteliğiyle birlikte okunmalıdır. Eğer büyüme ağırlıklı olarak kısa vadeli, teminat odaklı ve murabaha benzeri işlemler üzerinden gerçekleşiyorsa, sermaye yeterliliği oranı güçlü görünse bile iş modelinin risk paylaşımı iddiası sınırlı kalabilir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Bu noktada temel yorum şudur: Sermaye yeterliliği bulguları katılım bankalarının kriz döneminde zayıf kaldığını göstermemekte; ancak mevduat bankalarından belirgin biçimde ayrışan bir sermaye dayanıklılığı profili de ortaya koymamaktadır. Bu durum, katılım bankacılığının teorik ihtiyatlılık vaadinin düzenleyici sermaye göstergelerine otomatik olarak yansımadığını göstermesi bakımından önemlidir. Gelecek dönemde katılım bankaları için asıl mesele, sermaye yeterliliğini yalnızca oran uyumu olarak değil; risk paylaşımı, ürün çeşitliliği, sukuk temelli uzun vadeli kaynak ve aktif kompozisyonu ile birlikte yönetmektir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

6.5.2. Aktif Kalitesi: NPL Oranı Neden Tek Başına Yeterli Değildir?

Aktif kalitesi, bankanın kullandığı fonların geri ödeme performansını, risk birikimini ve portföy sağlığını gösterir. Ancak pandemi döneminde aktif kalitesini yalnızca takipteki alacak oranı üzerinden okumak yanıltıcı olabilir. Çünkü takipteki alacak oranı hem pay hem paydaetkisine açıktır: sorunlu kredilerin nominal tutarı kadar, toplam kredi hacmindeki hızlı artış da oranı aşağı çekebilir. Pandemi döneminde kredi genişlemesinin güçlü olması, NPL oranlarının görünürde sınırlı kalmasına katkı sağlamıştır.

Bunun yanı sıra kredi ertelemeleri, yeniden yapılandırmalar, takip hesaplarına aktarım sürelerinin uzatılması ve düzenleyici esneklikler aktif kalitesinin bilançoaya yansıma zamanını değiştirmiştir. Bu nedenle düşük veya gerileyen NPL oranı, her zaman kredi riskinin azaldığı anlamına gelmez. Bazı durumlarda risk ertelenmiş, yeniden yapılandırma altında tutulmuş veya kredi hacmi artışı nedeniyle oran içinde seyrelmiş olabilir. Bu çerçevede, Bölüm 4'te tartışılan pandemi dönemi sektör görünümüyle doğrudan bağlantılıdır (BDDK, 2020; TCMB, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Katılım bankaları açısından aktif kalitesi ayrıca ürün yapısı üzerinden değerlendirilmelidir. Varlığa dayalı işlem yapısı teorik olarak finansmanın reel ekonomik faaliyetle bağlantısını güçlendirir ve spekülasyonlu kredi genişlemesini sınırlayabilir. Buna karşılık uygulamada murabaha ağırlıklı yapı, bankanın riskini çoğu zaman klasik kredi riskine benzer hale getirebilir. Finansman bir mal veya hizmet alımıyla ilişkilendirilmiş olsa da geri ödeme performansı nihayetinde müşterinin nakit akışı, sektör koşulları, teminat kalitesi ve makroekonomik görünüm tarafından belirlenir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Dolayısıyla aktif kalitesi bileşeninde katılım bankalarının teorik avantajı, ancak portföyün niteliğiyle desteklendiğinde görünür hale gelir. Sektör dağılımı, KOBİ yoğunluğu, vade yapısı, teminat kompozisyonu, yeniden yapılandırılmış alacakların payı ve ikinci aşama risklerdeki gelişim birlikte izlenmelidir. Kitabın sonraki bölümlerinde vurgulanan veri odaklı bankacılık ve yapay zekâ destekli risk analitiği, tam da bu nedenle katılım bankacılığı için kritik hale gelmektedir. NPL oranı bir sonuç göstergesidir; asıl stratejik soru, riskin hangi müşterilerde, hangi sektörlerde ve hangi ürünlerde biriktiğini önceden görebilmektir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

6.5.3. Kârlılık: Nominal Kâr, Enflasyon ve Sermaye Maliyeti Ayrımı

CAMELS bulgularında kârlılık bileşeninin hem mevduat hem katılım bankalarında anlamlılık eşliğine görece yakın seyretmesi dikkat çekicidir. Bu görünüm, pandemi döneminde bankaların kârlılık göstergelerinde tamamen istikrarlı bir yapı bulunduğu anlamına gelmez; daha çok, seçilen göstergeler itibarıyla değişimin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak güçlü bir kırılmaya dönüşmediğini gösterir.

Kârlılık bileşeni bu nedenle sonuçların en dikkatli yorumlanması gereken alanlarından biridir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Pandemi ve sonrasında bankacılık sektöründe nominal kâr artışları güçlü görünmüştür. Ancak yüksek enflasyon ortamında nominal kâr artışı ile reel performans iyileşmesi aynı şey değildir. Enflasyon, aktif büyüklüğü, kredi hacmi ve gelir kalemlerini nominal olarak büyütürken; operasyonel giderleri, fonlama maliyetlerini, sermaye maliyetini ve kredi riskinin gelecekteki karşılık ihtiyacını da artırabilir. Bu nedenle kârlılık analizinde net kârın yanı sıra ROA, ROE, net kâr marjı, karşılık giderleri, özkaynak maliyeti ve enflasyon muhasebesi etkisi birlikte değerlendirilmelidir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Katılım bankaları açısından kârlılık okuması ayrıca kâr payı aktarım mekanizması nedeniyle daha karmaşıktır. Fon toplama tarafında katılım hesabı sahipleri piyasa faizleri, para piyasası fonları, döviz ve altın gibi alternatif getirilerle karşılaştırmalı davranabilmektedir. Bu durum katılım bankalarının kâr payı dağıtım politikasını müşteri tutma ve fonlama maliyeti açısından stratejik hale getirir. Teorik olarak risk paylaşımı kâr-zarar dengesini daha esnek kılabilir; ancak pratikte müşteri beklentisi, benchmark etkisi ve rekabet baskısı kârlılık davranışını mevduat bankalarına yaklaştırılabilir (Archer & Abdel Karim, 2007; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Bu nedenle kârlılık bulguları, katılım bankalarının krizden daha fazla ya da daha az etkilendiği şeklinde mekanik okunmamalıdır. Daha doğru yorum, kârlılığın pandemi döneminde her iki banka grubu için de hassas bir alan olduğu; fakat katılım bankalarının iş modeli farkının bu hassasiyeti istatistiksel olarak belirgin bir ayrışmaya dönüştürmediğidir. Gelecek dönemde katılım bankaları için kârlılık kalitesini artıracak temel unsurlar düşük maliyetli cari fon tabanı, komisyon gelirleri, işlem bankacılığı, sukuk ve sermaye piyasası entegrasyonu, veri temelli fiyatlama ve daha yüksek katma değerli ürün mimarisidir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

6.5.4. Likidite: Katılım Bankalarına Özgü Kırılganlıklar

Likidite bileşeni, katılım bankacılığının teorik ve pratik geriliminin en görünür olduğu alanlardan biridir. Mevduat bankaları para piyasası işlemleri, menkul kıymet portföyleri, merkez bankası imkânları ve faizli likidite araçları üzerinden daha geniş bir likidite yönetim setine sahiptir. Katılım bankaları ise faizsiz finans ilkeleri nedeniyle likidite yönetiminde daha sınırlı araç setiyle çalışır. Bu durum özellikle kısa vadeli stres dönemlerinde likit varlık kompozisyonu, vade uyumu ve piyasa erişimi açısından özgün kırılganlıklar yaratabilir (Basel Committee on Banking Supervision, 2014; IFSB, 2025a).

Katılım bankalarında toplanan fonların davranışsal vadesi ile kullanılan fonların fiili vadesi arasındaki uyum kritik önemdedir. Cari hesapların yüksek payı düşük

maliyetli fonlama avantajı sağlarken, bu fonların davranışsal istikrarı müşteri güveni, hizmet kalitesi, ödeme ekosistemi ve alternatif getiri beklentileriyle yakından ilişkilidir. Katılma hesapları ise teorik olarak kâr-zarar paylaşımına dayansa da, pratikte müşteri davranışı çoğu zaman piyasa getirileriyle karşılaştırmalı biçimde şekillenir. Bu nedenle likidite yönetimi yalnızca bilanço vadesiyle değil, müşteri davranışıyla da ilgilidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Sukuk piyasasının derinliği bu noktada belirleyici hale gelir. Katılım bankalarının likidite yönetiminde kullanabileceği yüksek kaliteli, işlem gören ve ikincil piyasası güçlü faizsiz likit varlıkların sınırlı olması, likidite tamponlarının niteliğini etkileyebilir. Bu nedenle CAMELS bulgularında likidite bileşeninde anlamlı ayrışma görülmemesi, katılım bankalarının likidite riski taşımadığı anlamına gelmez. Aksine, likidite bulguları, katılım bankacılığının mevduat bankacılığıyla rekabet ettiği piyasada likidite altyapısının daha kurumsal hale getirilmesi gerektiğini göstermektedir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Bu çerçevede katılım bankaları için likidite dayanıklılığı üç alanda güçlendirilmelidir. Birincisi, kısa vadeli likidite tamponları ile uzun vadeli fonlama kaynakları birlikte yönetilmelidir. İkincisi, kamu ve özel sektör sukuk piyasasında derinlik artırılmalıdır. Üçüncüsü, cari hesap ve işlem bankacılığı ilişkisi güçlendirilerek davranışsal olarak istikrarlı fonlama tabanı oluşturulmalıdır. Likidite yönetimi, katılım bankacılığında yalnızca hazine fonksiyonu değil, iş modeli derinleşmesinin temel bileşenidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

6.5.5. CAMELS Bulguları Teorik Ayrışma İddiasına Ne Söylüyor?

Bölüm 6'nın en önemli katkısı, katılım bankacılığının teorik ayrışma iddiasını ölçülebilir göstergeler üzerinden tartışmaya açmasıdır. Teorik olarak katılım bankaları risk paylaşımı, varlığa dayalı işlem yapısı ve reel ekonomi bağlantısı nedeniyle kriz dönemlerinde daha dengeli bir performans sergileyebilir. Fakat Wilcoxon bulguları, bu teorik beklentinin seçilen CAMELS göstergeleri düzeyinde güçlü ve kalıcı bir istatistiksel ayrışmaya dönüşmediğini göstermektedir (Karakütük, 2026; Wilcoxon, 1945).

Bu sonuç üç şekilde okunmalıdır. Birincisi, katılım bankacılığının dayanıklılık iddiası reddedilmiş değildir; çünkü bankalar pandemi döneminde büyümeyi sürdürmüş, sermaye ve likidite göstergeleri bakımından sistemik bir bozulma göstermemiştir. İkincisi, beklenen ayrışma otomatik değildir; ürün kompozisyonu, fonlama davranışı, müşteri beklentileri, düzenleyici çerçeve ve makro koşullar teorik farkların performansa yansımaları sınırlayabilir. Üçüncüsü, dayanıklılık yalnızca krizden zarar görmemek değil, kriz sonrasında daha özgün ve derin bir iş modeline geçebilmekle ölçülmelidir.

Bu nedenle CAMELS bulguları kitabın genel iddiasını destekler: Katılım bankacılığının asıl meselesi varlığını ispatlamak değil, farklılığını kurumsal kapasiteye

dönüştürmektir. Teorik ayrışmanın performans ayrışmasına dönüşebilmesi için risk paylaşımı modelleri, sukuk likiditesi, düşük maliyetli fonlama, veri temelli müşteri analitiği ve şer'i yönetim standartları birlikte güçlendirilmelidir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

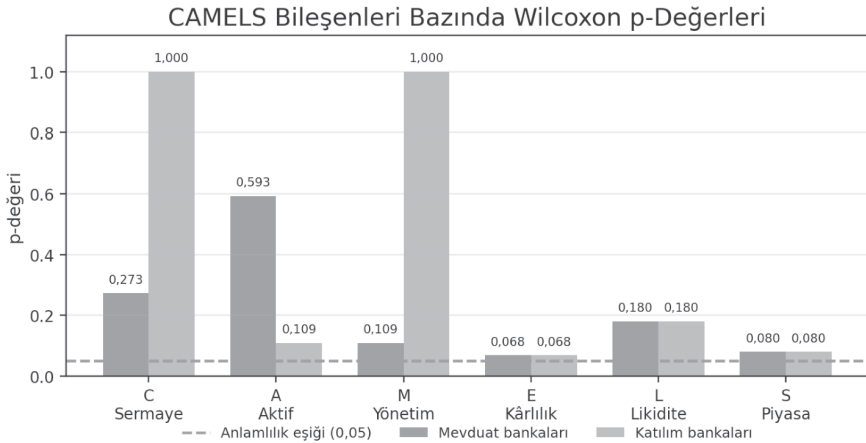
Sonuç olarak CAMELS analizi, katılım bankacılığı için iki yönlü bir mesaj üretmektedir.

İlk mesaj olumlu ve güven vericidir: pandemi döneminde seçilen göstergeler üzerinden bakıldığında katılım bankaları sistemik bir kırılganlık yaşamamıştır. İkinci mesaj ise stratejiktir: bu dayanıklılık, henüz güçlü bir farklılaşma mimarisine dönüşmüş değildir. Bu nedenle Bölüm 6, kitabın sonraki bölümlerinde ele alınacak yakınsama, yapısal sorunlar, dijitalleşme ve sürdürülebilir finans tartışmalarının ampirik temeli oluşturmaktadır.

6.6. Grafiksel Özet: p-Değerleri Ne Söylüyor?

Aşağıdaki grafik, mevduat ve katılım bankaları için CAMELS bileşenleri bazında Wilcoxon p-değerlerini göstermektedir. 0,05 anlamlılık eşiğinin üzerindeki değerler, dönemler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilemediğini ifade etmektedir. Grafik, özellikle kârlılık ve piyasa riskine duyarlılık bileşenlerinin eşiğe görece yakın durduğunu; buna rağmen tüm bileşenlerde anlamlılık eşiğinin üzerinde kaldığını göstermektedir (Akyüz et al., 2020; Field, 2013; Sakarya, 2010; Siegel & Castellan, 1988; Wilcoxon, 1945).

Grafik 6.1. CAMELS bileşenlerine göre Wilcoxon p-değerleri

Kaynak/Not: Karakütük (2026) veri seti üzerinde yazar tarafından hesaplanan Wilcoxon bulgularının görsel özetidir (Wilcoxon, 1945).

Grafik 6.1'in gösterdiği en kritik nokta, iki banka grubunda da p-değerlerinin anlamlılık eşiği olan 0,05'in üzerinde kalmasıdır. Bu görünüm, kitabın ana ampirik iddiasını desteklemektedir: Pandemi gibi güçlü bir stres döneminde katılım bankaları dayanıklılık göstermiş, ancak seçilen CAMELS bileşenleri üzerinden mevduat bankalarından istatistiksel olarak güçlü bir performans ayrışması üretmemiştir.

Bu sonuç özellikle kârlılık ve piyasa riskine duyarlılık bileşenlerinde daha dikkatli okunmalıdır. Her iki bileşende p-değerlerinin eşiğe yaklaşması, kriz döneminde bankacılık modellerinin ortak makro-finansal baskılara maruz kaldığını göstermektedir. Katılım bankacılığının farkı, bu aşamada otomatik bir bilanço ayrışması olarak değil; ürün mimarisi, likidite derinliği, veri kullanımı ve risk paylaşımı kapasitesi üzerinden inşa edilmesi gereken bir stratejik potansiyel olarak görünmektedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

6.7. Sonuç: Ayrışma Yerine Kontrollü Yakınsama

Bölümün temel sonucu açıktır: Pandemi dönemi katılım bankacılığının teorik dayanıklılık iddiasını test etmiş; ancak seçilen CAMELS göstergeleri üzerinden katılım bankaları ile mevduat bankaları arasında beklenen ölçüde güçlü bir performans ayrışması ortaya çıkmamıştır (Karakütük, 2026).

Bu sonuç, katılım bankacılığının önemini azaltmaz. Aksine, katılım bankacılığının geleceği açısından daha kritik bir soruyu gündeme getirir: Eğer teorik ayrışma kriz döneminde otomatik olarak performans ayrışmasına dönüşmüyorsa, katılım bankacılığı hangi yapısal dönüşümlerle kendi özgün finansal mimarisini güçlendirebilir? Burada ortaya çıkan görünüm “başarısızlık” değil, “yakınsama gerçeği”dir. Katılım bankaları modern finansal sistemde mevduat bankalarıyla aynı regülasyon zemini, benzer müşteri beklentileri, ortak makroekonomik baskılar ve rekabetçi fonlama koşulları içinde faaliyet gösterir. Bu durum performans göstergelerinde yakınsamayı doğal hale getirir (Beck et al., 2013; El-Gamal, 2006; Khan, 2010; Olson & Zoubi, 2008).

6.8. Bu Bulgular Ne Söylemez?

Wilcoxon ve CAMELS bulguları bankacılık grupları arasında karşılaştırmalı bir resim sunar; ancak bu resim bankaların tüm stratejik farklılıklarını açıklamaz. Örneğin aynı CAMELS bileşenindeki benzerlik, ürün mimarisinin aynı olduğu anlamına gelmez. Benzer şekilde anlamlı fark bulunmaması, modelin önemsiz olduğu sonucunu doğurmaz; yalnızca seçilen dönem ve göstergelerde güçlü istatistiksel ayrışmanın sınırlı olduğunu gösterir (Wilcoxon, 1945; Siegel & Castellan, 1988; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Bu nedenle Bölüm 6 bulguları, Bölüm 8'deki yakınsama tartışmasıyla birlikte okunmalıdır. Eğer katılım bankaları teorik olarak farklı bir model iddia ediyor ancak

CAMELS performansında mevduat bankalarından belirgin biçimde ayrılmıyorsa, bunun nedeni modelin değersiz olması değil; uygulama düzeyinde ortak regülasyon, müşteri davranışı, ürün yoğunlaşması ve benchmark etkisinin güçlü olmasıdır.

Bu bölümdeki bulguların sınırlarını doğru çizmek gerekir. Wilcoxon testi dönemler arası medyan farklara odaklanır; bankaya özgü stratejileri, dönem içi oynaklığı, müşteri segmenti kırılımlarını, ürün bazlı riskleri veya kamu-özel banka ayrımını tek başına açıklamaz. Dolayısıyla bulgular “katılım bankacılığı ile mevduat bankacılığı tamamen aynıdır” anlamına gelmez (Wilcoxon, 1945; Siegel & Castellan, 1988; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Daha doğru ifade şudur: Pandemi dönemi gibi yüksek stresli bir dönemde, seçilen CAMELS göstergeleri üzerinden bakıldığında iki model arasında istatistiksel olarak güçlü bir performans kırılması veya kalıcı ayrışma görülmemiştir. Bu sonuç, katılım bankacılığının teorik farklılığının uygulamada daha derin ürün mimarisi, daha güçlü likidite araçları, daha gelişmiş risk paylaşımı modelleri ve daha sofistike veri kullanımıyla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir (Sakarya, 2010; Akyüz et al., 2020; Karakütük, 2026).

Tablo 6.6. Bulguların Sınırları: Ne Söyler, Ne Söylemez?

Bulguların söylediği	Bulguların söylemediği
Pandemi döneminde CAMELS bileşenlerinde %5 düzeyinde anlamlı kırılma görülmemiştir.	Katılım ve mevduat bankalarının iş modeli tamamen aynıdır.
Katılım bankalarının beklenen güçlü performans ayrışması belirginleşmemiştir.	Katılım bankacılığının teorik farklılığı önemsizdir.
Ortak regülasyon ve makro-finance koşullar performans yakınsaması yaratmıştır.	Banka bazlı strateji, ürün yapısı ve müşteri segmenti farkları yoktur.
Kârlılık ve piyasa riski bileşenleri daha dikkatli izlenmelidir.	Pandemi bankacılık sektörü üzerinde hiçbir etki yaratmamıştır.
<i>Kaynak: Yazarın derlemesi...</i>	

6.9. Bölümün Ana Mesajı: Beklenen Ayrışma Neden Görülmedi?

Bu bölümün ulaştığı ana sonuç, kitabın sonraki bölümleri için bir geçiş noktasıdır. Katılım bankacılığı pandemi döneminde ayakta kalmış, büyümesini sürdürmüş ve sistem içinde belirginleşmiştir. Ancak bu performans, mevduat bankalarından belirgin ve istatistiksel olarak güçlü bir ayrışma üretmemiştir.

Bunun temel nedenleri dört başlıkta toplanabilir. Birincisi, katılım bankaları ile mevduat bankaları aynı makroekonomik şoklara maruz kalmıştır. İkincisi, iki banka grubu da aynı düzenleyici esnekliklerden ve destekleyici politika ortamından etkilenmiştir. Üçüncüsü, katılım bankalarının ürün yapısı pratikte murabaha ağırlıklı ve öngörülebilir nakit akışına dayalı bir yapı sergilediği için klasik kredi mekanizmasına

belirli ölçüde yakınsamıştır. Dördüncüsü, fonlama tarafında müşteri getiri beklentileri ve piyasa faizleri katılım bankalarının davranışlarını dolaylı biçimde etkilemiştir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Sonuç olarak, pandemi testi bize şunu göstermektedir: Katılım bankacılığının gelecekte mevduat bankacılığından gerçekten ayrışabilmesi, yalnızca faizsiz işlem yapısına değil; ürün derinliği, likidite mimarisi, veri kullanımı, risk paylaşımı, sürdürülebilir finans ve yeni nesil dijital platform kapasitesine bağlıdır (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

6.10. Ampirik Bulguların Stratejik Anlamı

CAMELS sonuçları yalnızca geçmiş performansı anlatmak için değil, katılım bankacılığının gelecekte hangi alanlara odaklanması gerektiğini göstermek için de önemlidir. Eğer bulgular bazı göstergelerde belirgin ayrışma ortaya koymuyorsa, bu durum sektörün teorik vaadinin operasyonel mimariye yeterince dönüşmediğini gösterir. Eğer bazı göstergelerde katılım bankaları daha güçlü görünüyorsa, bu farkın sürdürülebilir olup olmadığı ayrıca sorgulanmalıdır.

Bu nedenle ampirik bulgular, katılım bankacılığı için üç temel stratejik soruya kapı açar. Birincisi, sermaye ve likidite gücü sürdürülebilir büyümeyi destekleyecek düzeyde midir? İkincisi, kârlılık performansı yalnızca dönemsel piyasa koşullarından mı kaynaklanmaktadır, yoksa kalıcı gelir kalitesi üretmekte midir? Üçüncüsü, aktif kalitesi ve fonlama yapısı katılım bankacılığının reel ekonomi bağlantısını güçlendirmekte midir, yoksa kırılganlığı artırmakta mıdır? (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu sorulara verilecek cevaplar kitabın sonraki bölümlerindeki yakınsama, yapısal sorunlar ve dönüşüm ajandası tartışmalarının temelini oluşturur. Böylece ampirik bölüm, kitabın stratejik bölümlerinden kopuk kalmaz; aksine onların dayanak noktasına dönüşür

BÖLÜM 7

FAİZ, KUR VE ENFLASYON MAKROEKONOMİK ŞOKLARA DUYARLILIK

Önceki bölümde katılım ve mevduat bankalarının pandemi dönemindeki CAMELS performansı karşılaştırmalı biçimde değerlendirildi. Bulgular, seçilen göstergeler üzerinden beklenen güçlü ayrışmanın ortaya çıkmadığını gösterdi. Bu bölüm ise aynı tartışmayı makroekonomik değişkenler üzerinden derinleştirmektedir: Banka bilançoları kur, enflasyon ve faiz ortamıyla nasıl birlikte hareket etmektedir?

Bu sorunun cevabı, özellikle 2023-2025 dönemini doğru okumak açısından kritiktir. Çünkü yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde aktif, kredi, fon ve kâr büyüklükleri nominal olarak hızla artabilir. Ancak bu artış her zaman reel performans, verimlilik veya model üstünlüğü anlamına gelmez (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

7.1. Bu Bölümün Amacı: Bilanço Büyümesini Doğru Okumak

Bankacılık performansı yalnızca bilanço büyüklüklerine bakılarak değerlendirildiğinde yanıltıcı sonuçlara ulaşılabilir. Aktif toplamı, kredi hacmi veya toplanan fonlar yüksek enflasyon dönemlerinde nominal olarak büyüyebilir; döviz kuru artışı yabancı para kalemlerin TL karşılığını yükseltebilir; faiz ve kâr payı oranlarındaki değişim ise fonlama maliyetleri ve marjlar üzerinde baskı oluşturabilir.

Bu açıdan kitapta makro duyarlılık analizi, yeni bir nedensellik modeli kurmak için değil, finansal göstergelerin hangi makro-f finansal zemin üzerinde oluştuğunu göstermek için kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle bu bölüm, “büyüme var” tespiti-nden önce “bu büyüme nasıl bir ekonomik ortamda oluştu?” sorusunu cevapla-mayı amaçlamaktadır (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

Tablo 7.1. Makro Değişkenlerin Banka Bilançosuna Temel Aktarım Kanalları

Makro değişken	Bilanço kanalı	Kârlılık kanalı	Yorum ilkesi
USD/TL kuru	YP aktif ve pasiflerin TL karşılığını büyütür	Kur farkı, değerlendirme ve hedge etkileri yaratır	Nominal büyüme reel performansla karıştırılmamalıdır

Yıllık TÜFE	Bilanço kalemlerini nominal olarak şişirebilir	Gelir ve gider kalemlerinde fiyat etkisi yaratır	Reel büyüme ayrıca değerlendirilmelidir
Mevduat faizi	Fonlama rekabetini ve alternatif getiri beklentisini etkiler	Marj baskısı ve fiyatlama davranışı oluşturur	Katılım fonları dolaylı etkilenebilir
Politika faizi	Piyasa faizleri ve likidite koşulları üzerinden etki eder	Yeniden fiyatlama ve kaynak maliyeti kanalıyla çalışır	Gecikmeli ve dolaylı etkiler dikkate alınmalıdır
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.			

7.2. Pearson Korelasyon Analizi: Ne Gösterir, Ne Göstermez?

Pearson korelasyonunun bu kitaptaki işlevi, makro değişkenlerle banka bilanço göstergeleri arasındaki doğrusal birlikte hareketi görünür kılmaktır. Amaç nedensellik kurmak değil, katılım ve mevduat bankalarının aynı makro ortamda benzer yönlü mü yoksa farklı yönlü mü tepki verdiğini okumaktır (Field, 2013; Mukaka, 2012).

Özellikle yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde bankacılık bilançosu nominal olarak büyüyebilir. Bu büyüme aktif kalitesinde veya reel finansman kapasitesinde aynı ölçüde iyileşme anlamına gelmez. Pearson analizi bu nedenle bilanço büyümesinin hangi makro değişkenlerle birlikte hareket ettiğini göstermesi bakımından yararlıdır (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Bu bölümde kullanılan Pearson korelasyon katsayıları, 2016:01-2025:12 döneminde makro değişkenler ile banka bilanço göstergelerinin birlikte hareket etme derecesini özetlemektedir. Korelasyon katsayısının yüksek olması, iki değişkenin aynı yönde güçlü biçimde hareket ettiğini gösterir; ancak tek başına nedensellik kanıtı değildir (Field, 2013; Mukaka, 2012; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

Bu ayrım özellikle Türkiye gibi yüksek enflasyon, kur oynaklığı ve değişken faiz politikası dönemlerinden geçen ekonomilerde önemlidir. Trend içeren nominal serilerde korelasyonların yüksek çıkması beklenebilir. Bu nedenle sonuçlar “kur arttığı için aktif büyüdü” gibi doğrudan nedensel bir dille değil, “kur, enflasyon ve faiz göstergeleri ile bilanço büyüklükleri arasında güçlü birlikte hareket vardır” şeklinde yorumlanmalıdır (Field, 2013; Mukaka, 2012; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

7.3. Katılım Bankalarında Makro Değişkenlerle Birlikte Hareket

Katılım bankalarında aktif büyüklük, kredi hacmi ve toplanan fonlar ile USD/TL kuru arasında oldukça yüksek korelasyon değerleri görülür. Bu bulgu, özellikle yabancı para kalemlerin TL karşılığındaki artışın ve nominal bilanço büyümesinin katılım bankalarının ölçek göstergelerini güçlü biçimde etkileyebileceğine işaret eder (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Tablo 7.2. Katılım Bankaları Pearson Korelasyon Özeti (2016:01-2025:12)

Banka göstergesi	USD/TRY kuru	Enflasyon (Yıllık TÜFE)	Mevduat faiz oranı	Politika faizi
Aktif büyüklük	0.984***	0.555***	0.898***	0.819***
Kredi hacmi	0.985***	0.560***	0.897***	0.814***
Toplanan fon / mevduat	0.992***	0.600***	0.896***	0.816***
Net kâr:	0.863***	0.501***	0.765***	0.693***
<i>Kaynak/Dönem/Not: BDDK, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025, yazarın hesaplamaları.</i>				

Not: Hücrelerde Pearson korelasyon katsayısı (r) yer almaktadır. *** $p < 0,01$.

Katılım bankalarında toplanan fonlar ile USD/TL kuru arasındaki 0,992 düzeyindeki korelasyon, dönem boyunca fon büyüklüğünün makro-finansal ortamla çok güçlü birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Kredi hacmi ve aktif büyüklükteki 0,98 üzerindeki katsayılar da benzer bir görünüm ortaya koymaktadır. Buna karşılık enflasyonla ilişki orta-yüksek düzeyde kalmakta; faiz göstergeleriyle ilişki ise yüksek görünmektedir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

7.4. Mevduat Bankalarında Makro Değişkenlerle Birlikte Hareket

Mevduat bankaları için sonuçlar katılım bankalarına oldukça benzerdir. Aktif büyüklük, kredi hacmi ve mevduat/toplanan fon göstergeleri ile USD/TL kuru arasında çok yüksek korelasyon vardır. Mevduat faiz oranı ve politika faiziyle ilişkiler de güçlüdür. Bu görünüm, bankacılık modellerinin farklı teorik temellere sahip olmasına rağmen aynı makro-finansal dalga içinde hareket ettiğini göstermektedir (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Tablo 7.3. Mevduat Bankaları Pearson Korelasyon Özeti (2016:01-2025:12)

Banka göstergesi	USD/TRY kuru	Enflasyon (Yıllık TÜFE)	Mevduat faiz oranı	Politika faizi
Aktif büyüklük	0.986***	0.551***	0.914***	0.837***
Kredi hacmi	0.986***	0.550***	0.910***	0.832***
Toplanan fon / mevduat	0.991***	0.575***	0.917***	0.839***
Net kâr	0.815***	0.537***	0.694***	0.621***
<i>Kaynak/Dönem/Not: BDDK, TKBB, TCMB EVDS, TÜİK ve yazar hesaplamaları; dönem 2015-2025</i>				

Not: Hücrelerde Pearson korelasyon katsayısı (r) yer almaktadır. *** $p < 0,01$.

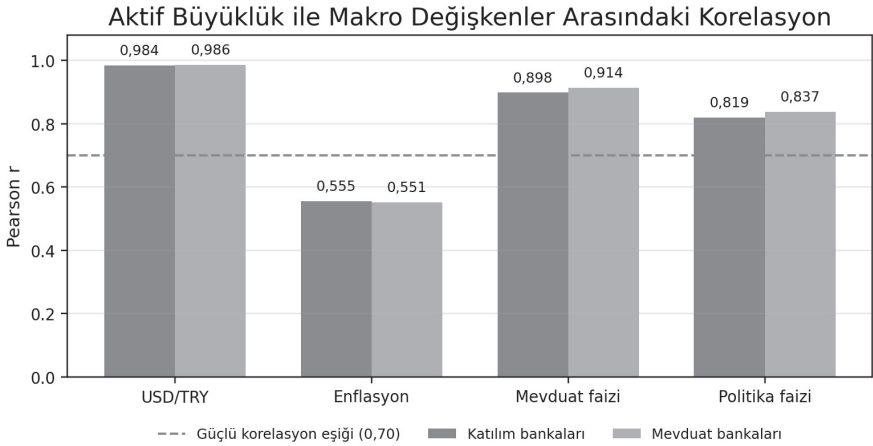
7.5. Karşılaştırmalı Okuma: Yakınsama Makro Duyarlılıkta da Görülüyor mu?

Katılım bankalarının makro değişkenlerle yüksek korelasyon göstermesi, modelin makro şoklardan bağımsız olmadığını açık biçimde ortaya koyar. Faizsiz prensipler bankanın sözleşme yapısını farklılaştırırsa da bilanço büyüklüğü, fonlama maliyeti, müşteri davranışı, kur riski ve enflasyonist fiyatlama ortamı tüm bankacılık sistemini etkiler (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Bu bulgu kitabın ana iddiasını güçlendirir: katılım bankacılığı makro ortamdan izole bir ada değildir. Farklılaşma ancak ürün mimarisi, fonlama kalitesi, veri temelli müşteri derinliği, risk paylaşımı kapasitesi ve sermaye piyasası entegrasyonu üzerinden kurumsal olarak inşa edilirse performansa yansır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Katılım ve mevduat bankalarının aktif büyüklüklerinin seçilmiş makro değişkenlerle ilişkisi karşılaştırıldığında, iki grup arasında belirgin bir yön farklılığı değil, güçlü bir benzerlik gözlenmektedir. Bu durum, yakınsama tartışmasının yalnızca ürün yapısı veya regülasyonla sınırlı olmadığını; makro-finance değişkenlere duyarlılıkta da benzer davranış kalıplarının oluştuğunu göstermektedir.

Grafik 7.1. Aktif Büyüklük ile Seçilmiş Makro Değişkenler Arasındaki Korelasyon

Kaynak/Not: TCMB, BDDK ve TÜİK serileri ile yazar hesaplamaları temel alınarak hazırlanmıştır (BDDK, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

Grafik 7.1’de aktif büyüklük ile USD/TRY kuru arasındaki korelasyonun hem katılım bankalarında hem mevduat bankalarında 0,98’in üzerinde olması, nominal bilanço büyümesinin kur ve makro-finance çevreyle ne kadar güçlü biçimde

birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Faiz göstergeleriyle yüksek korelasyonlar da katılım bankalarının kâr payı ve fonlama davranışının piyasa faizlerinden tamamen bağımsızlaşmadığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgu, Pearson analizinin kitap içindeki işlevini netleştirir: Amaç nedensellik kurmak değil, katılım ve mevduat bankalarının aynı makro ortamda ne kadar benzer yönlü hareket ettiğini göstermektir. Sonuçlar, yakınsama iddiasını yalnızca ürün yapısı üzerinden değil, makro duyarlılık üzerinden de desteklemektedir (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

7.6. Makro Şokların Katılım Bankalarına Etki Kanalları: Bilanço, Fonlama ve Müşteri Davranışı

Yukarıdaki korelasyon bulguları yalnızca rakamsal bir birlikte hareketi göstermemekte; aynı zamanda katılım bankacılığının makro şoklar karşısında hangi kanallar üzerinden mevduat bankacılığına yaklaştığını da ortaya koymaktadır. Bu nedenle Bölüm 7'nin ana mesajı, faiz, kur ve enflasyon göstergelerinin tek tek yorumlanmasından ibaret değildir. Asıl mesele, bu değişkenlerin katılım bankalarının bilanço kompozisyonu, fonlama davranışı, müşteri tercihi, kârlılık kalitesi ve stratejik farklılaşma kapasitesi üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğudur (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Katılım bankaları sözleşme yapısı bakımından faizsiz finans ilkelerine dayanır; ancak faaliyet gösterdikleri makro-finansal çevre, mevduat bankalarının faaliyet gösterdiği çevreyle aynıdır. Kur oynaklığı, enflasyon, politika faizi, piyasa faizleri, düzenleyici uygulamalar, müşteri getiri beklentisi ve likidite koşulları aynı anda tüm bankacılık sistemini etkiler. Bu nedenle makro şoklar, katılım bankacılığının teorik ayrışmasını ortadan kaldırmaz; fakat bu ayrışmanın performansa yansımaları zorlaştırır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

7.6.1. Kur Oynaklığı: Bilanço Büyüklüğü, Fonlama Kompozisyonu ve Davranışsal Etki

Kur oynaklığı katılım bankalarını üç temel kanaldan etkiler. Birinci kanal bilanço büyüklüğüdür. Yabancı para aktifler, katılım fonları ve döviz cinsi yükümlülükler TL'ye çevrildiğinde, kur artışı bankanın bilanço büyüklüğünü nominal olarak yükseltir. Bu nedenle aktif toplamı, kullanılan fonlar veya toplanan fonlarda görülen artışın ne kadarının gerçek iş hacmi genişlemesinden, ne kadarının kur çevrim etkisinden kaynaklandığı ayrıca ayrıştırılmalıdır.

İkinci kanal fonlama kompozisyonudur. Katılım bankalarında yabancı para fonların payı belirli dönemlerde yüksek seyrettiğinde, kur hareketleri toplanan fonların TL karşılığını hızla büyütebilir. Karakütük (2026) bulguları, döviz kuru ile katılım bankalarının toplanan fonları arasında çok güçlü pozitif ilişki bulunduğunu

göstermektedir. Bu durum, fon büyümesinin her zaman davranışsal müşteri derinleşmesi veya düşük maliyetli kaynak başarısı anlamına gelmediğini; kimi zaman kurun TL karşılık etkisiyle de açıklanabileceğini göstermektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Üçüncü kanal müşteri davranışıdır. Kur oynaklığının yükseldiği dönemlerde müşteriler TL ve yabancı para arasında daha sık geçiş yapabilir, vade tercihlerini kısıltabilir, altın ve döviz gibi alternatif değer saklama araçlarına yönelebilir. Bu davranış, katılım bankaları açısından fonlama istikrarını doğrudan etkiler. Dolayısıyla kur riski yalnızca bankanın açık pozisyonu veya döviz likiditesi meselesi değildir; aynı zamanda müşteri güveni, ürün çeşitliliği, vade yapısı ve fonlama sadakati meselesidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu açıdan kur oynaklığı, katılım bankacılığının yakınsama riskini artıran en güçlü makro kanallardan biridir. Çünkü müşteri, teorik olarak katılım fonu sahibi olsa da, pratikte getiri, kur beklentisi ve enflasyon karşısında ekonomik değerini koruma davranışı gösterir. Banka bu davranışı yönetemediğinde, kâr payı fiyatlaması piyasa faizleri ve alternatif getiri araçlarıyla daha sık karşılaştırılır hale gelir.

7.6.2. Enflasyon: Nominal Büyümenin Yanıltıcı Okunması

Enflasyonun bankacılık bilançoları üzerindeki ilk etkisi, nominal büyüklükleri büyümesidir. Kredi hacmi, aktif toplamı, toplanan fonlar ve kâr rakamları yüksek enflasyon dönemlerinde TL bazında artabilir. Ancak bu artış, reel finansman kapasitesinde aynı ölçüde iyileşme olduğu anlamına gelmez. Özellikle 2023-2025 döneminde bilanço büyüklükleri değerlendirilirken, nominal artış ile reel performans ayrımı kitabın temel okuma ilkelerinden biri olarak korunmalıdır.

Katılım bankaları açısından enflasyonun ikinci etkisi fonlama maliyeti ve kâr payı beklentisi üzerinden ortaya çıkar. Enflasyon yükseldiğinde tasarruf sahipleri yalnızca mutlak kâr payı tutarına değil, bu getirinin satın alma gücünü koruyup korumadığına da bakar. Bu durumda katılım bankasının kâr payı dağıtımı, mevduat faizleri, para piyasası fonları, döviz, altın ve diğer yatırım araçlarıyla karşılaştırılır. Bu karşılaştırma, katılım bankacılığının fiyatlama davranışını dolaylı biçimde mevduat bankacılığına yaklaştırabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Üçüncü etki kârlılık kalitesiyle ilgilidir. Enflasyon dönemlerinde nominal kâr artabilir; ancak aynı dönemde sermaye maliyeti, operasyonel giderler, karşılık ihtiyacı, fonlama maliyeti ve reel özkaynak getirisi de değişir. Bu nedenle net kâr artışı tek başına güçlü performans göstergesi olarak kabul edilmemelidir. ROA ve ROE gibi göstergeler bile, enflasyon muhasebesi, sermaye artışı, aktif büyümesi ve kârlılığın sürdürülebilirliğiyle birlikte değerlendirilmelidir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bu nedenle enflasyon, katılım bankacılığı açısından çift yönlü bir baskı üretir: Bir taraftan bilanço büyüklüklerini nominal olarak artırarak sektör payı ve ölçek görünümünü güçlendirebilir; diğer taraftan reel getiri, fonlama istikrarı ve müşteri sadakati üzerinde baskı oluşturarak modelin farklılaşma kapasitesini zayıflatabilir.

7.6.3. Faiz Oranları: Doğrudan Sözleşme Değil, Benchmark ve Müşteri Davranışı Kanalı

Katılım bankalarının faizsiz finans ilkeleriyle çalışması, faiz oranlarından tamamen bağımsız oldukları anlamına gelmez. Faiz oranları katılım bankalarını doğrudan kredi faizi veya mevduat faizi sözleşmesi yoluyla değil; benchmark, fırsat maliyeti, müşteri davranışı, fonlama rekabeti ve piyasa fiyatlaması kanalları üzerinden etkiler. Bu nedenle faiz oranları, katılım bankacılığında hukuki sözleşme unsuru olmaktan ziyade ekonomik referans değişkeni olarak önem kazanır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Politika faizi ve mevduat faizleri yükseldiğinde, katılım fonu müşterisinin alternatif getiri eşiği de yükselir. Banka kâr payı oranını piyasa getirisinden belirgin biçimde aşağıda bırakırsa müşteri çıkışı, vade kısılması veya fonların alternatif araçlara yönelmesi görülebilir. Buna karşılık kâr payı oranını piyasa getirisine çok yaklaştırdığında katılım bankacılığının teorik ayrışması fiyatlama düzeyinde daha az görünür hale gelir. Bu gerilim, katılım bankacılığında “benchmark etkisi”nin en somut karşılığıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Faiz oranlarının etkisi yalnızca fon toplama tarafıyla sınırlı değildir. Fon kullanırma tarafında da müşteri ödeme kapasitesi, piyasa fiyatlaması, sektör risk primi ve rekabet koşulları değişir. Katılım bankası işlemi murabaha, icare veya başka bir faizsiz sözleşme formuyla yapılandırırsa bile, fiyatlama kararını piyasa koşullarından bağımsız veremez. Bu nedenle faiz oranları, katılım bankalarında doğrudan gelir kalemi adı olarak görünmese de marj, müşteri davranışı ve rekabet baskısı üzerinden sonuç üretir (Karakütük, 2026).

Bu çerçevede faiz göstergeleriyle yüksek korelasyon bulunması, katılım bankacılığının faizli işlem yaptığı anlamına gelmez. Daha doğru yorum, katılım bankalarının aynı finansal piyasa içinde faaliyet göstermesi nedeniyle piyasa faizlerinin oluşturduğu fırsat maliyeti ve davranışsal referans etkisine maruz kaldığıdır. Bu ayrım, hem akademik hem de sektör dili açısından önemlidir (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

7.6.4. 2021-2025 Makro Rejim Değişimleri: Analiz Sonuçları Nasıl Okunmalı?

2021-2025 dönemi, Türkiye’de bankacılık göstergelerinin yorumlanmasını zorlaştıran çok katmanlı bir makro rejim değişimi üretmiştir. Bu dönemde kur oynaklığı, yüksek enflasyon, makroihtiyati düzenlemeler, TL’ye dönüşüm teşvikleri, menkul

kiymet tesis yükümlölükleri, faiz patikasındaki değişimler ve 2023 sonrası sıkılaşma süreci bankacılık bilançolarını aynı anda etkilemiştir. Bu nedenle 2021-2025 verileri okunurken tek bir değişkene dayalı açıklama yapmak yanıltıcı olur (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Pandemi döneminde bankacılık sektörü daha çok kredi kanalının açık tutulması, likidite desteği ve düzenleyici esneklikler üzerinden test edilmiştir. Buna karşılık 2021 sonrası dönem, bankaların enflasyon, kur, faiz ve regölasyon kombinasyonuna ne kadar uyum sağlayabildiğini test etmiştir. Bu farklılık, kitapta 2015-2022 döneminin ampirik omurga; 2023-2025 döneminin ise stratejik okuma katmanı olarak kullanılmasının temel gerekçesidir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; TCMB, 2025).

Katılım bankaları açısından bu dönemin özel anlamı, büyüme göstergelerinin daha dikkatli yorumlanmasını gerektirmesidir. Sektör payı artışı, aktif büyüklük ve fon büyümesi önemli olmakla birlikte, bu göstergelerin ne kadarının reel müşteri kazanımı, ne kadarının kur/enflasyon etkisi, ne kadarının kamu katılım bankalarının ölçek artışı ve ne kadarının piyasa koşullarından kaynaklandığı ayrıştırılmalıdır. Aksi halde nominal büyüme, stratejik derinleşme olarak yanlış okunabilir.

Bu nedenle 2021-2025 dönemi, katılım bankacılığı için yalnızca büyüme dönemi değil, aynı zamanda “kalite testi” dönemidir. Bu testin ölçütleri; düşük maliyetli fonlama payı, vade istikrarı, cari hesap derinliği, sürdürülebilir kârlılık, aktif kalitesi, müşteri bağlılığı, dijital işlem derinliği ve risk paylaşımı ürünlerinin gelişimidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

7.6.5. Korelasyon Bulgularının Stratejik Yorumu: Makro Şoklar Yakınsamayı Nasıl Artırır?

Korelasyon bulgularının stratejik yorumu, katılım ve mevduat bankalarının aynı makro şoklara benzer yönlü tepki verdiğini göstermesidir. Kur, enflasyon ve faiz göstergeleriyle bilanço büyüklükleri arasındaki güçlü birlikte hareket, katılım bankalarının makro-finance çevreden bağımsız bir dayanıklılık alanına sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç, teorik ayrışmanın önemsiz olduğu anlamına gelmez; aksine teorik ayrışmanın performansa dönüşebilmesi için daha güçlü kurumsal kapasite gerektiğini gösterir (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Makro şoklar yakınsamayı üç düzeyde artırır. İlk düzey fiyatlama yakınsamasıdır: müşteri getiri beklentisi ve piyasa benchmarkı, katılım bankalarının kâr payı davranışını mevduat faizlerine yaklaştırabilir. İkinci düzey bilanço yakınsamasıdır: kur ve enflasyon etkisi aktif, fon ve kredi büyüklüklerini her iki banka grubunda benzer yönde büyütebilir. Üçüncü düzey davranışsal yakınsama: müşteri, yüksek belirsizlik dönemlerinde dini/hassasiyet temelli tercihinin yanında getiri, likidite ve güvenlik arayışını da güçlü biçimde dikkate alır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Makro şoklar yakınsamayı üç düzeyde artırır. İlk düzey fiyatlamaya yakınsamasıdır: müşteri getiri beklentisi ve piyasa benchmarkı, katılım bankalarının kâr payı davranışını mevduat faizlerine yaklaştırabilir. İkinci düzey bilanço yakınsamasıdır: kur ve enflasyon etkisi aktif, fon ve kredi büyüklüklerini her iki banka grubunda benzer yönde büyütebilir. Üçüncü düzey davranışsal yakınsamadır: müşteri, yüksek belirsizlik dönemlerinde dini/hassasiyet temelli tercihinin yanında getiri, likidite ve güvenlik arayışını da güçlü biçimde dikkate alır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012). Bu üç düzey birlikte değerlendirildiğinde, katılım bankacılığının farklılaşma iddiasının yalnızca sözleşme formuna bırakılamayacağı anlaşılır. Farklılaşma; müşteri verisi, fonlama mimarisi, risk paylaşımı kapasitesi, sukuk likiditesi, ürün çeşitliliği, şer'i yönetim güvenilirliği ve reel ekonomiyle kurulan bağ üzerinden yeniden inşa edilmelidir. Aksi halde makro şoklar arttıkça, katılım ve mevduat bankalarının bilanço davranışı daha benzer hale gelir.

Bu bölümün stratejik sonucu açıktır: Katılım bankacılığının makro şoklara dayanıklılığı, faizsiz sözleşme formunun otomatik sonucu değildir. Dayanıklılık; güçlü likidite yönetimi, müşteri davranışını izleyen veri altyapısı, reel ekonomi bağlantılı ürünler, düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama, etkin aktif kalitesi yönetimi ve şeffaf kâr payı politikasıyla kurumsal olarak üretilmelidir.

7.7. Nominal Büyüme - Reel Performans Ayrımı

Bu bölümdeki bulgular, kitabın temel uyarılarından birini güçlendirmektedir: Bilanço büyümesi tek başına performans artışı anlamına gelmez. Özellikle 2023-2025 döneminde yüksek enflasyon, kur hareketleri ve faiz politikalarındaki değişim, bankaların nominal bilanço kalemlerini kayda değer ölçüde büyütebilir. Ancak bu büyüme, verimlilik, aktif kalitesi, sürdürülebilir kârlılık ve ürün derinliği ile birlikte okunmadıkça eksik kalır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bu ayrım yapılmadığında katılım bankacılığının sektör payındaki artış, olduğundan daha güçlü bir performans hikâyesi gibi okunabilir. Oysa reel performans; aktiflerin enflasyon karşısındaki değeri, fonlama maliyetinin seyri, takipteki alacakların gerçek riski, ücret-komisyon gelirlerinin payı, müşteri derinliği ve ürün çeşitliliğiyle birlikte değerlendirilmelidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle 2023-2025 dönemi kitapta ana ampirik modeli değiştiren yeni bir test dönemi olarak değil, nominal büyüme ile stratejik derinleşme arasındaki farkı görünürlük kılan güncel okuma katmanı olarak kullanılmaktadır.

Banka kârlılığı ve bilanço performansına ilişkin makro-finance belirleyiciler, uluslararası bankacılık literatüründe de aktif büyüklüğü, likidite, büyüme ve kârlılık ilişkisi üzerinden ele alınmaktadır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Tablo 7.4. Nominal Büyüme ile Reel Performans Arasındaki Ayrım

Gösterge	Nominal büyüme olarak okunursa	Reel/stratejik performans için ek soru
Aktif büyüklük	Bankanın ölçeği büyüyor görünür	Bu büyüme enflasyon ve kur etkisinden arındırıldığında ne ifade ediyor?
Kredi / kullandırılan fon	Reel sektöre finansman artıyor görünür	Kredi kalitesi, tahsilat ve sektör dağılımı nasıl değişiyor?
Mevduat / toplanan fon	Fon tabanı genişliyor görünür	Fon maliyeti, vade yapısı ve müşteri sadakati ne durumda?
Net kâr	Kârlılık artıyor görünür	ROA, ROE, marj kalitesi ve sürdürülebilir gelir yapısı ne söylüyor?
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.		

7.8. Katılım Bankacılığı Açısından Anlamı

Katılım bankacılığı açısından bu sonuçların iki önemli anlamı vardır. Birincisi, katılım bankalarının büyüme performansı değerlendirilirken yalnızca aktif, fon veya kullandırılan fon hacmine bakmak yeterli değildir. Bu göstergelerin hangi makro ortamda oluştuğu, hangi ölçüde enflasyon ve kur etkisi taşıdığı ve reel büyümeye ne kadar karşılık geldiği ayrıca incelenmelidir.

İkincisi, mevduat bankalarıyla benzer makro duyarlılık göstermesi, katılım bankacılığının modern finansal sistemde yakınsama riskinin yalnızca ürün yapısından kaynaklanmadığını gösterir. Fonlama rekabeti, müşteri getiri beklentisi, regülasyon yapısı ve fiyatlama davranışı da bu yakınsamayı güçlendirmektedir (AAOIFI, 2012; IFBSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 7.5. Pearson Bulgularının Katılım Bankacılığı Açısından Yorumu

Gözlem	Katılım bankacılığı açısından yorum
Kur ve bilanço göstergeleri arasında çok güçlü ilişki	YP kompozisyon ve TL karşılık etkisi bilanço büyümesini belirginleştirebilir
Faiz göstergeleriyle yüksek ilişki	Kâr payı ve fonlama davranışı piyasa faizlerinden tamamen bağımsız değildir
Net kârda yüksek ama daha sınırlı korelasyon	Kârlılık yalnızca makro değişkenlerle değil, marj, karşılık, operasyonel verimlilik ve ürün karmaşıyla da şekillenir
Katılım ve mevduat bankalarında benzer yön	Yakınsama tartışması makro duyarlılık boyutunda da desteklenmektedir
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.	

7.9. 2023-2025 Güncellemesi: Dönüşüm Testi

2023-2025 dönemi, pandemi döneminden farklı bir sınav niteliği taşımaktadır. Pandemi daha çok kredi kanalı, likidite yönetimi ve düzenleyici esneklikler üzerinden bir dayanıklılık testi oluştururken; pandemi sonrası dönem yüksek enflasyon, kur oynaklığı, faiz artışları, fonlama maliyeti ve dijital rekabet üzerinden bir dönüşüm testi üretmiştir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu yönüyle 2023-2025 verileri, kitapta doğrudan Wilcoxon/CAMELS analizinin içine karıştırılmamaktadır. Bunun yerine bu dönem, katılım bankacılığının büyüme performansını, sektör payını, fonlama davranışını ve makro şoklara duyarlılığını güncel biçimde yorumlamak için kullanılmaktadır (Wilcoxon, 1945; Siegel & Castellan, 1988; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Tablo 7.6. 2023-2025 Döneminin Analitik İşlevi

Dönem	Temel sınav	Kitaptaki kullanım biçimi
2015-2019	Pandemi öncesi baz dönem	Ampirik karşılaştırmanın ilk ayağı
2020-2022	Kriz ve dayanıklılık testi	CAMELS/Wilcoxon analizinin ikinci ayağı
2023-2025	Yüksek enflasyon, kur ve faiz ortamında dönüşüm testi	Güncelleme, stratejik okuma ve nominal-reel ayrımı
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.</i>		

7.10. Yöntemsel Uyarı: Korelasyon Nedensellik Değildir

Bu bölümdeki korelasyon bulguları yüksek ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak bu sonuçlar, tek başına nedensel bir ilişki kurmak için yeterli değildir. Özellikle aylık ve trend içeren nominal serilerde ortak zaman eğilimi korelasyon katsayılarını yükseltebilir. Bu nedenle sonuçlar, nedensel çıkarım değil, birlikte hareket ve duyarlılık göstergesi olarak okunmalıdır (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

7.11. Bölümün Ana Mesajı: Makro Şoklar Yakınsamayı Güçlendiriyor mu?

Bu bölümün temel sonucu şudur: Katılım ve mevduat bankaları, farklı teorik temellere sahip olsalar da, makroekonomik şoklara duyarlılık bakımından benzer yönlü hareket etmektedir. Kur, faiz ve enflasyon göstergeleriyle bilanço büyüklükleri arasındaki yüksek korelasyonlar, iki modelin aynı makro-finance çevre içinde faaliyet gösterdiğini açıkça göstermektedir. Makro şoklar; fiyatlama, bilanço ve müşteri davranışı kanalları üzerinden yakınsamayı artırmaktadır (Mukaka, 2012; Field, 2013; Karakütük, 2026).

Bu sonuç, kitabın yakınsama argümanını güçlendirmektedir. Katılım bankacılığının mevduat bankacılığından kalıcı biçimde ayrışması, yalnızca faizsiz ürün yapısıyla sağlanamaz. Bunun için daha derin ürün mimarisi, daha güçlü likidite araçları, daha etkin treasury yönetimi, daha düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama tabanı, veri odaklı risk paylaşımı ve reel ekonomiyle daha güçlü bağ kuran bir finansal mimari gereklidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bir sonraki bölümde bu yakınsama meselesi doğrudan ele alınacak ve şu soru tartışılacaktır: Katılım bankacılığı gerçekten farklılaşıyor mu, yoksa modern bankacılık sistemi içinde teorik iddiasını pratikte yeniden üretmekte zorlanıyor mu? (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

7.12. Makro Şoklar Karşısında Davranışsal Fonlama

Faiz, kur ve enflasyon şokları bankacılık sistemini yalnızca bilanço kalemleri üzerinden etkilemez; müşteri davranışını da değiştirir. Yüksek enflasyon dönemlerinde müşteriler vade kısaltma, para birimi değiştirme, alternatif getiri arama ve dijital kanallar üzerinden hızlı karar verme eğilimi gösterir. Bu davranışsal dönüşüm, bankaların fonlama yapısını doğrudan etkiler (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Katılım bankacılığı açısından davranışsal fonlama kavramı özel önem taşır. Çünkü katılım fonu müşterisi teorik olarak kâr-zarar ortaklığına katılan bir fon sağlayıcıdır; ancak pratikte bu müşteri enflasyon, faiz ve kur beklentilerine duyarlı ekonomik bir aktördür. Bu nedenle katılım bankalarının fonlama stratejisi yalnızca kâr payı oranı üzerinden değil, müşteri bağlılığı, işlem sıklığı, ödeme akışları ve güven ilişkisi üzerinden tasarlanmalıdır.

Makro şoklara karşı dayanıklılık, gelecekte yalnızca bilanço oranlarıyla değil, müşteri davranışını öngörebilme kapasitesiyle de ölçülecektir. Banka hangi müşteri segmentinin hangi şokta nasıl hareket edeceğini tahmin edebiliyorsa, fonlama ve likidite yönetimini daha sağlıklı kurabilir. Bu durum veri analitiği ile treasury yönetimi arasındaki ilişkiyi de güçlendirmektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Makro şokların fonlama davranışına etkisi değerlendirilirken para politikası, kur, enflasyon ve finansal istikrar göstergeleri birlikte izlenmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

BÖLÜM 8

KATILIM BANKACILIĞI GERÇEKTEN FARKLILAŞIYOR MU?

Bu bölüm, kitabın teorik ve ampirik bulgularını bir araya getiren ana tartışma bölümüdür.

Önceki bölümlerde katılım bankacılığının teorik vaadi, Türkiye’deki gelişimi, pandemi dönemindeki stres testi ve CAMELS/Wilcoxon bulguları ayrı ayrı ele alındı. Bu bölümde ise bu bulguların işaret ettiği temel mesele doğrudan tartışılmaktadır: Katılım bankacılığı gerçekten farklılaşmakta mıdır, yoksa modern bankacılık sistemi içinde mevduat bankacılığıyla giderek yakınsamakta mıdır (Beck et al., 2013; El-Gamal, 2006; Khan, 2010; Olson & Zoubi, 2008)?

Bu soruya verilecek cevap basit bir “evet” ya da “hayır” değildir. Katılım bankacılığı teorik düzeyde belirgin biçimde farklıdır; fakat uygulama düzeyinde aynı makroekonomik çevre, aynı düzenleyici çerçeve, benzer müşteri davranışları ve benzer rekabet baskıları altında faaliyet gösterir. Bu nedenle ayrışma ile yakınsama aynı anda gözlenebilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

8.1. Teorik Ayrışma: Katılım Bankacılığını Farklı Kılan Nedir?

Katılım bankacılığı, faizsiz finans ilkeleri, varlığa dayalı işlem yapısı, risk paylaşımı yaklaşımı ve reel ekonomi bağlantısı nedeniyle geleneksel mevduat bankacılığından ayrışmaktadır. Teorik olarak bankanın gelir üretimi yalnızca paranın zaman değeri üzerinden değil, ticari faaliyete, varlık kullanımına veya risk üstlenimine bağlıdır (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Bu perspektiften bakıldığında katılım bankacılığının temel iddiası şudur: Finansal işlem, reel ekonomik faaliyetle bağlantılı olmalı; finansal getiri, meşru ticari ilişki ve risk üstlenimiyle oluşmalıdır. Bu iddia katılım bankacılığını yalnızca faizsiz ürünler sunan bir yapı olmaktan çıkarır; onu finansal sistemin etik, reel ve paylaşımcı yönünü güçlendirmeyi amaçlayan alternatif bir model haline getirir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Diğer taraftan bu teorik ayrışmanın kriz dönemlerinde performans farkına dönüşüp dönüşmediği ayrı bir sorudur. Pandemi dönemi, tam da bu nedenle önemli bir test alanı oluşturmıştır (Aldasoro et al., 2020; IMF, 2020; World Bank, 2021).

Tablo 8.1. Teorik Ayrışma ve Pratik Yakınsama Matrisi

Alan	Teorik Ayrışma	Pratikte Yakınsama Kanalı
Fon toplama	Katılım hesapları ve kâr-zarar ortaklığı mantığı	Müşterinin alternatif getiri beklentisi ve piyasa faizleriyle karşılaştırma davranışı
Fon kullandırım	Varlığa dayalı işlem ve ticari finansman	Murabaha ağırlığı ve kredi benzeri nakit akışı yapısı
Risk yapısı	Risk paylaşımı ve reel işlem bağlantısı	Teminat, tahsilat ve kredi riski yönetiminin mevduat bankalarına benzemesi
Fiyatlama - Ticari işlem kârı ve işlem bazlı getiri - Benchmark oranların ve piyasa faizlerinin dolaylı etkisi		
Likidite	Faizsiz likidite araçları ve sukuk potansiyeli	Piyasa derinliğinin sınırlı olması ve merkezi araçlara bağımlılık
Regülasyon	Katılım finans ilkelerine özgü hassasiyetler	BDDK, TFRS ve Basel çerçevesinde ortak bankacılık kuralları
Kaynak: Yazarın derlemesi.		

8.2. Pratik Yakınsama: Aynı Sistem İçinde Faaliyet Göstermenin Sonucu

Yakınsamanın ilk nedeni ortak **düzenleyici çerçevedir**. Katılım bankaları bilanço sınıflandırması, sermaye yeterliliği, karşılık ayırma, likidite gözetimi, finansal raporlama ve denetim bakımından bankacılık sisteminin genel kurallarına tabidir. Bu durum finansal istikrar açısından gereklidir; ancak katılım bankacılığının performans göstergelerinin konvansiyonel bankalarla benzer rasyolar üzerinden okunmasına da yol açar (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

İkinci neden müşteri davranışdır. Fon sahiplerinin önemli bir kısmı teorik olarak risk paylaşımına açık görünse bile, pratikte getiri, likidite, güvenlik ve kolaylık kriterleriyle hareket eder. Ticari müşteriler ise finansmanın sözleşme yapısından önce hız, limit esnekliği, fiyat, teminat ve operasyonel kolaylık arar. Bu iki davranış biçimi katılım bankalarını piyasa ortalamasına yakın ürün ve fiyatlama yapıları geliştirmeye iter (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Üçüncü neden ürün ölçeklenebilirliğidir. Murabaha ve vekâlet benzeri yapılar operasyonel olarak daha hızlı, standartlaştırılabilir ve denetlenebilir olduğu için yaygınlaşır. Buna karşılık müşareke ve mudaraba gibi risk paylaşımı modelleri bilgi asimetrisi, izleme maliyeti, muhasebe altyapısı ve müşteri şeffaflığı sorunları nedeniyle sınırlı kalır. Bu durum teorik ayrışmanın pratikte yakınsamaya dönüşmesinin ana kanallarından biridir.

Yakınsamanın en önemli nedenlerinden biri ortak düzenleyici zemindir. Katılım bankaları faizsiz prensiplerle çalışsa da sermaye yeterliliği, likidite oranları, aktif

kalitesi sınıflandırması, karşılık ayırma, iç sistemler, bağımsız denetim, müşteri kabul süreçleri, karapara aklamayla mücadele ve bilgi sistemleri denetimi bakımından mevduat bankalarıyla aynı bankacılık evreninde yer alır. Bu durum finansal istikrar açısından gereklidir; ancak iş modeli farklılığının bilanço davranışına otomatik olarak yansımaları sınırlar (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

İkinci yakınsama kanalı **müşteri davranışdır**. Fon sahibi müşteri, katılım hesabı getirisini çoğu zaman mevduat faizi, para piyasası fonu, döviz, altın ve diğer kısa vadeli yatırım alternatifleriyle karşılaştırır. Banka bu davranışı görmezden geldiğinde fon kaybı riskiyle karşılaşır; piyasa oranlarını agresif biçimde takip ettiğinde ise kâr marjı ve özgün finansal kimlik baskı altına girer.

Katılım bankaları teorik olarak farklı bir finansal mantığa dayanmakla birlikte modern bankacılık sistemi içinde mevduat bankalarıyla aynı piyasalarda faaliyet gösterir. Aynı müşteri tabanına ulaşmaya çalışır, aynı makroekonomik şoklara maruz kalır, benzer regülasyonlara tabi olur ve aynı finansal istikrar çerçevesi içinde denetlenir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu durum özellikle kriz dönemlerinde daha görünür hale gelir. Çünkü kriz anlarında teorik farklardan çok, bilanço yönetimi, likidite kapasitesi, fonlama istikrarı, tahsilat performansı ve sermaye tamponları belirleyici olur. Katılım bankaları bu alanlarda kendi özgünlüklerini korumaya çalışsa da, bankacılık sisteminin genel davranış kalıplarından tamamen bağımsız hareket edemez.

Bu tablo pandemi dönemi bulguları katılım bankacılığı açısından iki yönlü okunmalıdır:

Bir yandan modelin kriz karşısında sistemin parçası olarak dayanıklılığını koruduğu görülür. Diğer yandan mevduat bankalarından güçlü ve kalıcı bir performans ayrışmasının ortaya çıkmaması, pratik yakınsama meselesini daha önemli hale getirir (Beck et al., 2013; El-Gamal, 2006; Khan, 2010; Olson & Zoubi, 2008).

Tablo 8.2. Katılım ve Mevduat Bankalarının Ortak Baskı Alanları

İslami ve konvansiyonel bankalar arasındaki verimlilik, iş modeli ve oran temelli benzerlikler, yakınsama tartışmasının yalnızca Türkiye'ye özgü olmadığını göstermektedir (Beck et al., 2013; Olson & Zoubi, 2008).

Baskı Alanı	Mevduat Bankaları Açısından	Katılım Bankaları Açısından	Yakınsama Etkisi
Fonlama rekabeti	Mevduat faizi ve vade rekabeti	Kâr payı beklentisi ve fon tutma rekabeti	Fon maliyetlerinin piyasa koşullarına duyarlılığı artar

Aktif kalitesi	Kredi tahsilatı ve yapılandırma riski	Kullandırılan fon tahsilatı ve müşteri riski	Risk yönetimi süreçleri benzerleşir
Likidite	Para piyasaları ve merkez bankası araçları	Sınırlı faizsiz araç seti ve sukuk ihtiyacı	Likidite baskısı ortak kırılabilirlik üretir
Regülasyon	Sermaye, karşılık ve raporlama kuralları	Aynı bankacılık çerçevesi içinde uyum zorunluluğu	Bilanço davranışları düzenleme etkisiyle yakınsar
Makro şoklar	Kur, faiz ve enflasyon etkisi	Kur, enflasyon ve kâr payı beklentisi etkisi	Nominal büyüme ve marj baskısı birlikte görülür
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.</i>			

8.3. Murabaha Yoğunlaşması: Özgünlük ile Ölçek Arasındaki Gerilim

Katılım bankacılığında murabaha yoğunlaşması çoğu zaman eleştirel bir başlık olarak gündeme gelir; ancak bu yoğunlaşmanın nedenlerini anlamadan sağlıklı çözüm üretmek mümkün değildir. Murabaha, mal veya hizmet alımına dayalı olduğu için varlık bağlantısını görünür kılar, işlem akışı standartlaştırılabilir, teminat ve tahsilat süreçleri klasik kredi risk yönetimine yakın biçimde izlenebilir. Bu özellikleri nedeniyle hızlı büyüme dönemlerinde bankalar için ölçeklenebilir bir araç haline gelir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Vekâlet yoluyla fon kullandırımı da benzer şekilde pratik ihtiyaçlardan doğar. Banka veya müşteri adına belirli işlemlerin vekil sıfatıyla yürütülmesi, operasyonel hız ve piyasa erişimi sağlar. Ancak vekâlet yapısının çok yaygın kullanımı, katılım bankacılığının risk paylaşımı vaadini müşterinin gözünde daha az görünür hale getirebilir. Bu nedenle murabaha ve vekâlet araçlarının meşruiyeti kadar portföy içindeki ağırlığı, kullanım amacı ve müşteri değer önerisi de önemlidir.

Bu noktada kritik gösterge, kullandırılan fonların sözleşme türlerine göre dağılımıdır. Eğer portföyün büyük kısmı standart maliyet artı satış veya vekâlet temelli yapılardan oluşuyor, ortaklık ve proje bazlı modeller sınırlı kalıyorsa, katılım bankası operasyonel olarak büyür; fakat model derinliği aynı hızda gelişmeyebilir.

Murabaha, katılım bankacılığının gelişiminde ölçeklenebilirlik sağlayan en önemli ürünlerden biridir. İşlem akışı standarttır, nakit akışı öngörülebilirdir, operasyonel süreçler yönetilebilir ve risk ölçümü klasik kredi analizine yakındır. Bu nedenle bankalar açısından murabaha, hızlıbüyüme ve aktif kalitesi yönetimi bakımından pratik bir araçtır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Ancak murabaha yoğunlaşması, katılım bankacılığının risk paylaşımı iddiasını sınırlayabilir. Çünkü murabaha işleminde bankanın kârı çoğu zaman baştan belirlenir, tahsilat planı sabittir ve müşteri riski teminat/kredi değerlendirmesiyle yönetilir.

Bu yapı varlığa dayalı olsa da, ortaklık temelli risk paylaşımından daha sınırlı bir farklılaşma üretir.

Benzer şekilde vekâlet yoluyla kullandırıcılar ve yatırım vekâleti yapıları da uygulamada katılım bankalarına esneklik sağlar. Fakat bu yapıların ağırlığı arttıkça, bankanın fonlama ve kullandırım davranışı piyasa getirilerine daha duyarlı hale gelebilir. Bu nedenle kitapta murabaha ve vekâlet modelleri “yanlış ürünler” olarak değil, derinleşme ihtiyacını gösteren geçiş araçları olarak değerlendirilmektedir. Katılım bankacılığı literatüründe en çok tartışılan konulardan biri murabaha işlemlerinin sektördeki ağırlığıdır. Murabaha, varlığa dayalı ve ticari işlem niteliği taşıyan meşru bir finansman yöntemidir. Ancak katılım bankacılığının risk paylaşımı iddiası yalnızca murabaha üzerinden taşındığında, modelin teorik derinliği uygulamada daralabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bankalar açısından murabaha işlemleri operasyonel olarak daha yönetilebilir, nakit akışı daha öngörülebilir ve risk kontrolü daha kolay ürünlerdir. Bu nedenle ölçek büyütmek isteyen katılım bankaları için murabaha pratik bir araç haline gelmiştir. Fakat aynı zamanda bu durum, katılım bankacılığının mevduat bankacılığına benzer bilanço davranışları üretmesine yol açabilmektedir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu noktada mesele murabahanın varlığı değildir; murabahanın sistem içindeki baskınlığıdır. Katılım bankacılığı murabahayı tamamen dışlayarak değil, müshareke, mudaraba, icare, istisna, selem, sukuk ve yatırım vekâleti gibi ürünleri daha dengeli bir mimaride kullanarak özgünlüğünü güçlendirebilir.

Murabaha ağırlıklı yapı, katılım finansın uygulamadaki biçimsellik ve ölçeklenebilirlik tartışmaları açısından eleştirel biçimde ele alınmalıdır (El-Gamal, 2006; Khan, 2010).

8.4. Benchmark Problemi: Faizsiz Modelin Piyasa Faizleriyle İmtihani

Benchmark problemi, katılım bankacılığının teorik kimliği ile piyasa gerçekliği arasındaki en görünür gerilim alanlarından biridir. Katılım bankaları işlemlerini faizsiz finans ilkelerine göre yapılandırır; ancak fon kullandırımı ve fon toplama fiyatlama konusunda tamamen bağımsız bir referans evreninde hareket edemez. Müşteri, rakip banka tekliflerini, piyasa faizlerini, TLREF gibi referansları, TCMB politika faizi beklentilerini ve alternatif yatırım getirilerini birlikte değerlendirir.

Bu durum katılım bankaları için çift yönlü bir baskı üretir. Fon kullandırım tarafında banka, murabaha veya vekâlet temelli bir işlemi ticari sözleşme olarak kurarken fiyatlama çoğu zaman piyasa oranlarından etkilenir. Fon toplama tarafında ise katılım hesabı müşterisi, beklediği kâr payını mevduat faiziyle karşılaştırır. Böylece işlem hukuken ve fikhî olarak faizsiz bir yapıya sahip olsa bile, ekonomik fiyatlama davranışı konvansiyonel piyasa göstergelerine yaklaşabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu çelişki katılım bankacılığını geçersiz kılmaz; ancak modelin stratejik kırıl-ganlığını görünür kılar. Katılım bankacılığı, kendi referans fiyatlama mimarisini, reel sektör işlem verilerini, varlık bazlı getiri göstergelerini ve risk paylaşımı performans ölçülerini geliştiremediği sürece, faizsiz sözleşme yapısı ile faiz piyasası benchmark-ları arasındaki gerilim devam edecektir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Tablo 8.3. Benchmark Probleminin Katılım Bankacılığına Etki Kanalları

Etki Kanalı	Uygulamadaki Görünüm	Stratejik Risk
Fon toplama	Kâr payı beklentisinin mevduat faiziyle karşılaştırılması	Kaynak maliyetinin piyasa faizine duyarlı hale gelmesi
Fon kullandırım	Murabaha/vekalet fiyatlamasında referans oran kullanımı	Faizsiz işlem formunun ekonomik olarak krediye benzemesi
Müşteri algısı	Ürün deneyiminin konvansiyonel krediye benzemesi	Katılım finans kimliğinin zayıflaması
Risk yönetimi	Ortak makro şok ve oran duyarlılığı	Model ayrışmasının performansa yansımaması
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.</i>		

Yakınsama katılım bankacılığı açısından tek başına olumsuz bir sonuç değildir. Kri-tik ayırım, hangi alanlarda operasyonel yakınsamanın kaçınılmaz ve kabul edilebilir olduğu; hangi alanlarda ise kimlik aşınması ve stratejik bağımlılık ürettiğidir.

Şekil 8.1. Yakınsama Yönetim Matrisi

Yakınsama Alanı	Kabul Edilebilir Yakınsama	Riskli Yakınsama	Yönetim İlkesi
Regülasyon	Sermaye, likidite ve raporlama standartlarına uyum	Katılım finansın özgün risklerinin görünmezleşmesi	Ortak standart + özgün açıklama
Teknoloji	Mobil, API, yapay zekâ ve dijital süreçlerin kullanımı	Yalnızca geleneksel bankacılığı hızlandıran dijitalleşme	Teknoloji paradigmayı güçlendirmeli
Fiyatlama	Piyasa koşullarını dikkate alan rekabetçi fiyatlama	Faiz oranının doğrudan zihinsel referansa dönüşmesi	Benchmark bağımlılığı azaltılmalı

Ürün mimarisi	Murabahanın etkin ve kontrollü kullanımı	Modelin neredeyse tamamen murabahaya sıkışması	Ürün çeşitliliği ve risk paylaşımı artırılmalı
Müşteri ilişkisi Benzer kanal ve deneyim standartları Katılım bankacılığının etik ve reel ekonomi iddiasının görünmemesi			Değer önerisi ölçülebilir hale getirilmeli
Kaynak: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı.			

Katılım bankacılığının pratik yakınsama kanallarından biri de benchmark problemdir. Katılım bankaları teorik olarak faiz oranı üzerinden işlem yapmaz; ancak müşteri davranışı, piyasa rekabeti ve alternatif getiri beklentisi nedeniyle kâr payı oranları çoğu zaman piyasa faizlerinden tamamen bağımsız hareket edemez .

Bu durum özellikle yüksek enflasyon ve oynak faiz ortamlarında daha belirgin hale gelir. Fon sahipleri katılım bankasından elde ettikleri getiriye yalnızca katılım finans ilkeleriyle değil, aynı zamanda mevduat bankalarının sunduğu faiz oranlarıyla, döviz getirisiyle, para piyasası fonlarıyla veya diğer yatırım alternatifleriyle karşılaştırır. Bu davranış, katılım bankalarını piyasa referanslarına duyarlı hale getirir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu tabloya göre benchmark problemi sadece teknik bir fiyatlama meselesi değildir; katılım bankacılığının kimlik, müşteri sadakati, fonlama maliyeti ve stratejik konum meselesidir. Katılım bankaları fon toplama tarafında özgün, istikrarlı ve düşük maliyetli bir yapı geliştiremedikçe piyasa faizlerinden dolayı etkilenmeye devam edecektir.

Tablo 8.4. Yakınsama Kanalları ve Stratejik Riskler

Yakınsama Kanalı	Kısa Vadeli Avantaj	Uzun Vadeli Risk	Stratejik Cevap
Murabaha ağırlığı	Ölçeklenebilir ve yönetilebilir aktif büyümesi	Risk paylaşımı iddiasının zayıflaması	Ürün mimarisini çeşitlendirmek
Benchmark etkisi	Fonlama rekabetinde piyasa ile uyum	Faizsiz model algısının zayıflaması	Alternatif fiyatlama ve fonlama tabanı geliştirmek
Ortak regülasyon	Finansal istikrar ve denetim güvencesi	Özgün iş modelinin görünmezleşmesi	Katılım finans uyumlu düzenleyici araçları derinleştirmek
Likidite araçları sınırlılığı	İhtiyatlı bilanço davranışı	Kriz dönemlerinde esneklik kaybı	Sukuk ve faizsiz para piyasasını derinleştirmek

Dijitalleşmenin standartlaşması	Operasyonel verimlilik	Mevduat bankalarıyla aynı dijital ürün yarışına sıkışmak	Etik veri ve reel ekonomi odaklı platform modeli kurmak
Kaynak: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantısı.			

8.5. Fonlama Rekabeti ve Müşteri Davranışı

Fon toplama tarafındaki yakınsama, fon kullandırım tarafındaki yakınsama kadar önemlidir. Katılım fonları teorik olarak kâr ve zarara katılma mantığıyla çalışsa da, piyasa rekabeti fon sahiplerinin getiri beklentisini mevduat faizleriyle karşılaştırmasına neden olur. Bu durumda bankalar fon kaybını önlemek için getiri düzeltirme, farklı havuz yapıları, yatırım vekâleti ve özel fiyatlama uygulamalarına daha fazla ihtiyaç duyabilir (TCMB, 20152025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Tablo 8.5. Fon Toplama Yöntemlerinde Yakınsama Riski

Fon toplama yöntemi	Sağladığı esneklik	Yakınsama riski
Katılma hesabı	Kâr/zarar paylaşımı prensibini görünür kılar	Getiri beklentisi mevduat faiziyle kıyaslanabilir
Yatırım vekâleti	Hedefli yatırım ve operasyonel esneklik sağlar	Sabit getiri algısı oluşabilir
Ek havuzlar	Vade/para birimi/segment bazlı yönetim sağlar	Şeffaflık zayıfsa ürün mantığı karmaşıklaşır
Kaynak: Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013, yazarın derlemesi.		

Fon toplama tarafındaki yakınsama, fon kullandırım tarafındaki yakınsama kadar önemlidir. Katılım fonları teorik olarak kâr ve zarara katılma mantığıyla çalışsa da, piyasa rekabeti fon sahiplerinin getiri beklentisini mevduat faizleriyle karşılaştırmasına neden olur. Bu durumda bankalar fon kaybını önlemek için getiri düzeltirme, farklı havuz yapıları, yatırım vekâleti ve özel fiyatlama uygulamalarına daha fazla ihtiyaç duyabilir (TCMB, 20152025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Yatırım vekâleti modeli bazı koşullarda operasyonel esneklik sağlar; ancak fon sahibinin algısında sabit getirili mevduata benzerlik doğuruyorsa katılım bankacılığının farklılığı zayıflar. Ek havuzlar ise belirli vade, para birimi, müşteri segmenti veya ürün stratejisi için gerekli olabilir; fakat havuz yapıları şeffaf anlatılmadığında müşteri açısından ürün mantığı karmaşıklaşır.

Bu nedenle fon toplama tarafında temel mesele yalnızca daha fazla kaynak toplamak değildir.

Daha istikrarlı, düşük maliyetli, şeffaf ve risk paylaşımı mantığıyla uyumlu kaynak yapısı kurmaktır. Katılım bankalarının farklılaşma iddiası ancak fon toplama

mimarisi de bu prensiplerle güçlendiğinde ikna edici hale gelir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım bankacılığında fon toplama yapısı teorik olarak kâr-zarar ortaklığına dayanır. Buna rağmen uygulamada fon sahiplerinin önemli bir kısmı, katılım hesaplarını alternatif getiri araçlarıyla karşılaştırır. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde müşterinin temel davranışı, getiri kaybını sınırlamak ve likidite esnekliğini korumak yönünde şekillenir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu durum katılım bankaları için hassas bir denge üretir. Bir tarafta faizsiz finans ilkelerine uygun, ticari faaliyetten doğan kârı paylaşan bir fonlama yapısı vardır. Diğer tarafta ise müşterinin piyasa koşullarından kopuk kalmak istemeyen rasyonel getiri beklentisi bulunmaktadır. Bu iki alan arasındaki denge iyi yönetilemezse, katılım bankaları hem fon kaybetme riskiyle hem de kimlik aşınması riskiyle karşı karşıya kalabilir.

Bu nedenle fonlama stratejisi yalnızca fiyat rekabetine indirgenmemelidir. Katılım bankaları için cari hesap derinliği, maaş müşterisi tabanı, ticari ekosistem ilişkileri, KOBİ tedarik zinciri bağlantıları, dijital sadakat programları ve yatırım vekâleti benzeri daha esnek ürünler stratejik önem taşımaktadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

8.6. Ortak Regülasyon Çerçevesi: İstikrar Sağlar, Ama Yakınsama da Üretir

Tablo 8.6. Yakınsamayı Besleyen Zorunlu ve Fiili Uygulamalar

Yakınsama alanı	Katılım bankacılığına etkisi	Farklılaşma için tamamlayıcı gösterge
Sermaye yeterliliği	Ortak zarar emme ve risk ağırlığı dili oluşturur	Risk paylaşımı ürünlerinin sermaye etkisi
Likidite rasyoları	Benzer likidite tamponu ve vade yönetimi baskısı yaratır	Yüksek kaliteli likit sukuk portföyü ve ikincil piyasa erişimi
Karşılık/aktif kalitesi	Kredi riski raporlamasını ortaklaştırır	Varlığa dayalı işlem ve nakit akışı izleme kalitesi
Fonlama rekabeti Kar payı ve mevduat getirisi arasında piyasa karşılaştırması doğurur Düşük maliyetli ve davranışsal bağlılığı yüksek fon tabanı		
Kaynak: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı.		

Katılım bankalarının mevduat bankalarıyla aynı finansal istikrar çerçevesine tabi olması kaçınılmazdır. Sermaye yeterliliği, likidite karşılama oranı, net istikrarlı fonlama yaklaşımı, karşılık politikaları, büyük kredi sınırlamaları ve yabancı para pozisyonu gibi düzenlemeler, sistemik riskin azaltılması için tüm bankalar açısından ortak bir dil oluşturur (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Ancak ortak düzenleyici dil, iş modeli farklılığının görünürlüğünü azaltabilir. Örneğin aynı sermaye rasyosu, aynı karşılık yaklaşımı ve aynı bilanço sınıflandırması altında çalışan iki banka grubu, ürün yapısı farklı olsa bile performans raporlamasında birbirine yaklaşıp. Bu nedenle katılım bankacılığı için ilave performans göstergeleri geliştirilmelidir: risk paylaşımı ürünlerinin payı, reel işlem bağlantısı, sukuk portföy likiditesi, düşük maliyetli katılım fonu tabanı, sürdürülebilir finansman payı ve etik veri kullanımı gibi göstergeler ortak rasyoları tamamlamalıdır (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Türkiye’de katılım bankaları mevduat bankalarıyla aynı bankacılık sistemi içinde faaliyet gösterir. Sermaye yeterliliği, karşılık hesaplamaları, finansal raporlama, likidite düzenlemeleri ve denetim süreçleri büyük ölçüde ortak kurumsal çerçeveye tabidir. Bu yapı finansal istikrar açısından önemlidir; çünkü katılım bankalarının bankacılık sisteminin güvenilir bir parçası olarak çalışmasını sağlar (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Ancak aynı düzenleyici çerçeve, bilanço davranışlarında yakınsama da yaratır. Bankalar aynı sermaye yeterliliği baskısı, aynı aktif kalitesi sınıflandırması, aynı raporlama standartları ve aynı makro ihtiyati tedbirlerle karşı karşıya kaldığında, farklı teorik modellere sahip olsalarbile benzer yönetim refleksleri geliştirebilirler (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu açıdan katılım bankacılığı açısından ideal yaklaşım, genel bankacılık düzenlemelerinden kopmak değildir. Asıl mesele, genel düzenleyici mimari içinde katılım finansın özgün ürün, likidite, muhasebe ve risk paylaşımı ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacak tamamlayıcı araçların geliştirilmesidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

8.7. Yakınsama Başarısızlık mı, Uyarı mı?

Katılım bankalarının pandemi döneminde mevduat bankalarından beklenen ölçüde güçlü ayrışma göstermemesi doğrudan bir başarısızlık olarak okunmamalıdır. Bu bulgu daha çok, katılım bankacılığının modern finansal sistemde hangi alanlarda özgünlüğünü koruyabildiğini, hangi alanlarda sistemin genel davranış kalıplarına yaklaştığını gösteren bir uyarı olarak değerlendirilmelidir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Yakınsama bazı alanlarda kaçınılmazdır. Bankalar aynı müşterilere hizmet verdiği, aynı riskleri yönettiğinde ve aynı makroekonomik koşullarda faaliyet

gösterdiğinde belirli düzeyde benzer davranış üretmeleri doğaldır. Ancak yakınsamanın tüm alanlara yayılması, katılım bankacılığının stratejik farklılaşma kapasitesini zayıflatır.

Bu yönüyle kritik soru şudur: Katılım bankacılığı hangi alanlarda yakınsamayı kabul etmeli, hangi alanlarda özgünlüğünü yeniden inşa etmelidir? Operasyonel verimlilik, risk ölçümü ve dijital müşteri deneyimi gibi alanlarda yakınsama sorun olmayabilir. Ancak ürün mimarisi, risk paylaşımı, fonlama yapısı, etik finans kimliği, veri kullanımı ve reel ekonomi bağlantısı gibi alanlarda özgünlük korunmalı ve güçlendirilmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu kitapta yakınsama, katılım bankacılığının reddi değil, iş modeli derinliği ve kurumsal kapasite ihtiyacına işaret eden stratejik bir uyarı olarak yorumlanmaktadır (Bourkhis & Nabi, 2013; Hasan & Dridi, 2010).

Tablo 8.7. Yakınsamanın Kabul Edilebilir ve Riskli Alanları

Alan	Yakınsama Kabul Edilebilir mi?	Gereke
Operasyonel verimlilik	Evet	Dijital süreçler, maliyet yönetimi ve müşteri deneyimi tüm bankalar için ortak gelişim alanıdır.
Risk ölçüm teknolojileri	Evet	Veri analitiği ve erken uyarı sistemleri katılım bankacılığının da dayanıklılığını artırır.
Ürün felsefesi	Hayır	Katılım bankacılığının ayırt edici karakteri ürün mimarisinde görünür hale gelir.
Fonlama yaklaşımı	Kısmen	Piyasa koşulları dikkate alınmalı; ancak sadece faiz referanslı rekabet kalıcı model olamaz.
Likidite yönetimi - Kısmen - Genel ihtiyatlılık ortak olabilir; fakat faizsiz likidite araçları derinleşmelidir.		
Etik finans kimliği	Hayır	Katılım bankacılığı yalnızca teknik faizsizlik değil, etik finans iddiası taşıır.
Kaynak: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı.		

2023-2025 Güncellemesi: Yakınsama Tartışması Güçlendi mi?

2023-2025 dönemi yakınsama tartışmasını daha görünür hale getirmiştir. Yüksek enflasyon, kur oynaklığı, TL likidite koşulları, kredi büyümesine yönelik makro ihtiyatı düzenlemeler ve fonlama maliyeti baskısı tüm bankacılık modellerini benzer yönlü bilanço davranışlarına zorlamıştır. Bu ortamda katılım bankalarının faizsiz prensiplere dayalı olması, makro fiyatlamaya baskılarından tamamen ayrışmaları için yeterli olmamıştır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle yakınsama tartışması bir “başarısızlık” diliyle değil, stratejik yönetim diliyle ele alınmalıdır. Katılım bankacılığı ortak regülasyon ve piyasa koşulları içinde çalışmak zorundadır; asıl mesele bu ortak koşullar altında hangi alanlarda bilinçli farklılaşma üreteceğidir. Ürün mimarisi, düşük maliyetli fonlama, sukuk piyasası, veri temelli KOBİ finansmanı ve sürdürülebilir finansman bu farklılaşma alanlarının başında gelmektedir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Pandemi dönemi, pandemi sonrası bankacılık sisteminin yüksek enflasyon, kur oynaklığı, faiz politikalarındaki değişim ve yoğun rekabet baskısı altında yeniden şekillendiği bir dönemdir. Bu dönem, katılım bankacılığının yalnızca kriz dayanıklılığını değil, dönüşüm kapasitesini de test etmektedir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Paylaşılan güncel sektör verileri katılım bankacılığının toplam bankacılık sistemi içindeki payını artırdığını göstermektedir. Ancak bu büyüme tek başına yeterli değildir. Asıl mesele, büyümenin ürün derinliğine, daha istikrarlı fonlama yapısına, sukuk piyasası entegrasyonuna, güçlü treasury kapasitesine, dijital platform mimarisine ve etik veri kullanımına dönüşüp dönüşmediğidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu tablo 2023-2025 dönemi kitabın ana argümanını güçlendirmektedir: Katılım bankacılığı büyümektedir; fakat büyümenin gerçek dönüşüme dönüşebilmesi için yakınsama baskısını yönetecek

Bölümün Ana Mesajı: Farklılaşma Kendiliğinden Oluşmaz

Bu bölümün temel sonucu şudur: Katılım bankacılığı teorik olarak mevduat bankacılığından ayrılmaktadır; ancak bu teorik ayrışma, modern finansal sistemde kendiliğinden güçlü performans farklılığına dönüşmemektedir. Pandemi dönemi bulguları ve 2023-2025 güncellemesi, katılım bankacılığının büyüdüğünü ancak özgünlük ve derinleşme meselesinin hâlâ stratejik önemini koruduğunu göstermektedir.

Katılım bankacılığının geleceği, mevduat bankacılığına benzer biçimde büyümekle sınırlı kalmaz. Asıl mesele, bu büyümenin risk paylaşımı, ürün çeşitliliği, likidite derinliği, veri odaklı karar alma, sürdürülebilir finans ve reel ekonomi bağlantısı üzerinden yeni bir mimariye dönüşmesidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bir sonraki bölümde bu tartışmanın yapısal boyutu ele alınacaktır: Katılım bankacılığının ürün çeşitliliği, likidite yönetimi, sukuk piyasası, treasury yapılanması, kur riski, insan kaynağı ve verimlilik alanlarında karşı karşıya olduğu temel sorunlar incelenecektir.

8.10. Yakınsama Nasıl Yönetilmeli? Stratejik Bir Okuma

Katılım bankacılığı açısından yakınsama tartışması yalnızca teorik saflık meselesi olarak ele alınırsa eksik kalır. Modern bankacılık sistemi içinde faaliyet gösteren her kurum, belli ölçüde ortak regülasyon, ortak muhasebe standartları, ortak sermaye yeterliliği kuralları ve benzer müşteri davranışları tarafından şekillendirilir. Bu nedenle katılım bankalarının mevduat bankalarıyla bazı oranlarda benzer sonuçlar üretmesi tek başına başarısızlık göstergesi değildir. Asıl mesele, bu yakınsamanın hangi alanlarda kaçınılmaz, hangi alanlarda ise stratejik risk olduğunu ayırt edebilmektir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Yakınsamanın kabul edilebilir olduğu alanlar daha çok finansal güvenlik ve sistematik istikrar alanlarıdır. Sermaye yeterliliği, karşılık politikaları, risk sınıflandırması, denetim kalitesi, operasyonel süreklilik ve likidite tamponları açısından katılım bankalarının güçlü regülasyon mimarisi içinde yer alması olumlu bir sonuçtur. Bu alanlarda mevduat bankalarıyla benzer ihtiyat standartlarına sahip olmak, katılım bankacılığının güvenilirliğini zayıflatmaz; tam tersine finansal sistem içindeki meşruiyetini artırır.

Buna karşılık yakınsamanın riskli olduğu alanlar iş modeli, müşteri ilişkisi, ürün mimarisi ve değer önerisi alanlarıdır. Eğer katılım bankacılığı yalnızca mevduat bankalarının sunduğu ürünlerin faizsiz formatını üreten, fiyatlama davranışında piyasa faizlerini izleyen, fonlama rekabetinde mevduat bankalarından ayrışamayan ve müşteriyle yalnızca getiri beklentisi üzerinden ilişki kuran bir yapıya dönüşürse, teorik farklılaşma giderek görünmez hale gelir. Bu durumda katılım bankacılığı büyüye bile kimlik üreten bir finansal mimariye dönüşemez (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle yakınsama yönetimi üç aşamalı bir strateji gerektirir. Birinci aşama, kaçınılmaz sistematik yakınsamayı kabul etmektir. Katılım bankaları modern bankacılık sisteminin dışında değil, içinde faaliyet göstermektedir. Bu nedenle sermaye, likidite, risk ve denetim standartlarında uluslararası bankacılık normlarıyla uyum kaçınılmazdır. İkinci aşama, kimlik aşınması yaratan yakınsama alanlarını belirlemektir. Murabaha yoğunlaşması, benchmark bağımlılığı, kısa vadeli fonlama baskısı ve sınırlı risk paylaşımı kapasitesi bu alanların başında gelmektedir. Üçüncü aşama ise özgün değer üretim alanlarını yeniden inşa etmektir: reel ekonomi verisine dayalı finansman, etik veri kullanımı, sosyal etki, sürdürülebilir finans, sukuk derinliği ve müşteri davranışına dayalı düşük maliyetli fonlama mimarisi (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu noktada katılım bankacılığı için temel stratejik öneri şudur: Yakınsama inkâr edilmemeli, yönetilmelidir. Çünkü yakınsamayı inkâr eden yaklaşım sektörün gerçek sorunlarını görünmez kılar. Buna karşılık yakınsamayı kader olarak gören yaklaşım da katılım bankacılığının özgün potansiyelini zayıflatır. Doğru yaklaşım, hangi alanlarda bankacılık sisteminin ortak disiplinleriyle uyum sağlanacağını, hangi alanlarda ise katılım finansın kendi değer önerisini güçlendireceğini açık biçimde tanımlamaktır.

Stratejik sonuç: Katılım bankacılığının geleceği “hiç benzememek” iddiasında değil, hangi alanlarda benzer kalacağını ve hangi alanlarda özgünleşeceğini bilinçli biçimde yönetebilmesinde yatmaktadır.

8.11. Yönetilen Yakınsama: Katılım Bankacılığı İçin Stratejik Ayrışma Alanları

Yakınsama tartışması katılım bankacılığı açısından çoğu zaman savunmacı bir zeminde ele alınmaktadır. Oysa yakınsama, doğru okunduğunda yalnızca bir kimlik riski değil, aynı zamanda stratejik tasarım ihtiyacını gösteren güçlü bir uyarıdır. Katılım bankalarının mevduat bankalarına benzer bilanço davranışları geliştirilmesi, modelin bütünüyle başarısız olduğu anlamına gelmez; ancak teorik farklılığın kendiliğinden operasyonel farklılığa dönüşmediğini ortaya koyar (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu açıdan katılım bankacılığı açısından asıl mesele yakınsamayı tamamen ortadan kaldırmak değildir. Modern bankacılık sistemi içinde belirli alanlarda yakınsama kaçınılmazdır. Sermaye yeterliliği, likidite düzenlemeleri, risk sınıflandırması, muhasebe standartları ve müşteri deneyimi gibi başlıklarda ortaklaşma finansal istikrar açısından gerekli olabilir. Riskli olan, bu teknik ortaklaşmanın iş modeli, müşteri ilişkisi ve değer önerisi düzeyinde tam bir benzeşmeye dönüşmesidir.

Yönetilen yakınsama yaklaşımı bu noktada önem kazanır. Bu yaklaşım, katılım bankalarının modern bankacılığın iyi uygulamalarını benimserken, kendi özgün ilkelerini operasyonel tasarıma dönüştürmesini ifade eder. Başka bir ifadeyle sorun modern bankacılığa benzemek değil; modern bankacılık araçlarını katılım finansın etik, reel ekonomi ve risk paylaşımı eksenine yeniden yorumlayamamaktır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu okuma içinde stratejik ayrışma dört alanda aranmalıdır. Birincisi, fonlama tarafında müşterinin yalnızca getiri beklentisine değil, günlük finansal davranışına nüfuz eden daha derin bir ilişki kurulmalıdır. İkincisi, aktif tarafta yalnızca mura-baha benzeri standart ürünlere dayalı büyüme yerine, veriye dayalı risk ölçümüyle daha seçici ve daha katma değerli finansman mimarisi geliştirilmelidir. Üçüncüsü, dijital kanallar yalnızca işlem maliyetini düşüren araçlar olarak değil, güven ve davranışsal bağlılık üreten platformlar olarak kurgulanmalıdır. Dördüncüsü, etik finans söylemi somut ölçülebilir kriterlere, raporlamaya ve ürün tasarımına yansıtılmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu yönüyle yakınsama meselesi çalışma boyunca yalnızca bir eleştiri başlığı olarak değil, dönüşüm tasarımının başlangıç noktası olarak okunmalıdır. Katılım bankacılığı gelecekte ancak hangi alanlarda modern bankacılıkla aynılaşacağını, hangi alanlarda ayrışacağını ve hangi alanlarda yeni bir model üreteceğini net biçimde tanımlarsa güçlü bir konum elde edebilir.

8.12. Ana Mesaj: Yakınsama Göstergeleri Nasıl İzlenmeli?

Katılım bankacılığında yakınsama yalnızca ürün benzerliği üzerinden ölçülmemelidir. Daha sağlıklı bir izleme çerçevesi; fonlama maliyeti, kâr payı davranışı, mura-baha yoğunluğu, risk paylaşımı ürünlerinin payı, aktif-pasif vade uyumu, likidite araçlarının niteliği, müşteri segmentasyonu ve dijital davranış göstergelerini birlikte değerlendirmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu izleme çerçevesi, sektörün kendi performansını yalnızca büyüklük göstergeleriyle değil, iş modeli kalitesiyle de ölçmesine imkân verir. Örneğin aktif payının yükselmesi tek başına olumlu bir sonuçtur; ancak aynı dönemde düşük maliyetli fonlama payı, ürün çeşitliliği, sürdürülebilir finansman hacmi ve müşteri davranışsal bağlılığı artmıyorsa, büyüme yakınsama baskısını azaltmak yerine artırabilir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Ana Mesaj 8.1. Benchmark Problemi: Teknik Fiyatlama mı, Kimlik Meselesi mi?

Katılım bankacılığında benchmark kullanımı çoğu zaman teknik bir fiyatlama zorunluluğu olarak açıklanır. Piyasa faiz oranları bankacılık sistemi genelinde kaynak maliyetini, müşteri getiri beklentisini ve alternatif yatırım davranışını belirlediği için katılım bankalarının bu göstergelerden tamamen bağımsız hareket etmesi kolay değildir. Ancak sorun yalnızca teknik değildir. Benchmark kullanımı zamanla müşteri algısında

“aynı fiyatlama, farklı isimlendirme” sonucunu doğurursa, katılım bankacılığının değer önerisi zayıflayabilir.

Bu nedenle benchmark problemi yasaklayıcı bir yaklaşımla değil, yönetilmesi gereken stratejik risk olarak ele alınmalıdır. Kâr payı davranışının piyasa şartlarıyla ilişkisi şeffaf biçimde açıklanmalı; bunun yanında ürün mimarisi, müşteri ilişkisi, veri kullanımı ve reel ekonomi bağlantısı üzerinden gerçek farklılaşma alanları oluşturulmalıdır.

BÖLÜM 9

KATILIM BANKACILIĞININ YAPISAL SORUNLARI

Önceki bölümde katılım bankacılığının teorik olarak mevduat bankacılığından ayrıştığı, ancak modern finansal sistemde pratikte önemli yakınsama kanallarıyla karşı karşıya kaldığı gösterildi. Bu bölüm, söz konusu yakınsamanın arkasındaki yapısal nedenleri tartışmaktadır. Amaç, katılım bankacılığını zayıf yönleriyle sınırlamak değil; büyümenin hangi alanlarda derinleşmeye dönüşmesi gerektiğini ortaya koymaktır.

Katılım bankacılığı Türkiye’de ölçek olarak büyümüş, sektör içindeki görünür-lüğünü artırmış ve kamu katılım bankalarının da etkisiyle daha geniş bir müşteri tabanına ulaşmıştır. Ancak ölçek artışı tek başına modelin özgünleştiği anlamına gelmez. Katılım bankacılığının uzun vadeli başarısı; ürün mimarisi, fonlama yapısı, likidite araçları, treasury kapasitesi, kur riski yönetimi, insan kaynağı ve veri odaklı organizasyon yeteneğiyle birlikte değerlendirilmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu bölümün temel sorusu şudur: Katılım bankacılığı büyürken aynı zamanda derinleşmekte midir?

Tablo 9.1. Temel Sorunlar ve Stratejik Anlamı

Yapısal alan	Temel sorun	Stratejik anlamı
Ürün mimarisi	Murabaha ağırlıklı ve sınırlı ürün çeşitliliği	Teorik risk paylaşımı iddiasının uygulamadaki görünür-lüğünü azaltır.
Kâr-zarar ortaklığı	Müşareke ve mudaraba gibi modellerin sınırlı kullanımı	Katılım bankacılığının mevduat bankacılığından ayrışma kapasitesini sınırlar.
Likidite yönetimi	Faizsiz kısa vadeli likidite araçlarının sınırlı derinliği	Kriz dönemlerinde bilanço esnekliğini zayıflatır.
Sukuk piyasası	İkincil piyasa derinliği ve yatırımcı çeşitliliğinin sınırlı kalması	Uzun vadeli ve istikrarlı fonlama kapasitesini sınırlar.
Treasury yapılanması	Piyasa riski, kur riski ve fonlama stratejisinin yeterince entegre yönetilememesi	Banka ölçeği büyüdükçe risk yönetimi ihtiyacını artırır.

İnsan kaynağı	Hem bankacılık hem katılım finans uzmanlığını birlikte taşıyan kadro ihtiyacı	Modelin özgün uygulama kapasitesini belirler.
Verimlilik	Ölçek artışının operasyonel verimliliğe aynı ölçüde dönüşmemesi	Sürdürülebilir kârlılık üzerinde baskı oluşturur.
Kaynak: Yazarın derlemesi.		

9.1. Ürün Çeşitliliği Sorunu

Katılım bankacılığında ürün çeşitliliği sorunu yalnızca müşteri sayısını artırma meselesi değildir; reel sektörün günlük finansal ihtiyaçlarına cevap verme kapasitesidir. KOBİ ve ticari işletmeler çoğu zaman rotatif kredi benzeri esnek limitlere, nakit akışı dalgalanmalarını yönetebilecek kısa vadeli ürünlere, ihracat ve ithalat işlemlerinde hızlı limit kullanımına, türev/opsiyon benzeri riskten korunma araçlarına ve proje bazlı finansman çözümlerine ihtiyaç duyar.

Katılım bankalarının bu ihtiyaçların tamamına faizsiz ilkelere uygun, operasyonel olarak hızlı ve maliyet açısından rekabetçi çözümler üretememesi, müşteri ilişkisinin derinleşmesini sınırlar. Müşteri temel finansmanını katılım bankasından kullansa bile, nakit yönetimi, kur riski, ticaret finansmanı veya kısa vadeli esnek limit ihtiyacında konvansiyonel bankaya dönebilmektedir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle ürün çeşitliliği meselesi fikhî uygunluk, operasyonel kapasite, teknoloji altyapısı ve risk yönetimi birlikte ele alınmadan çözülemez. Ürün geliştirme yalnızca yeni sözleşme üretmek değil, müşterinin iş döngüsünü faizsiz prensiplerle uçtan uca finanse edebilecek mimari kurmaktır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Katılım bankacılığının en görünür yapısal sorunlarından biri, ürün çeşitliliğinin teorik çerçevenin sunduğu imkânlarla kıyasla sınırlı kalmasıdır. İslam finans literatürü murabaha, müşareke, mudaraba, icare, istisna, selem, yatırım vekâleti ve sukuk gibi geniş bir ürün ailesi sunar. Buna rağmen uygulamada özellikle fon kullandırım tarafında daha standart, daha kısa vadeli ve daha kolay yönetilebilir ürünlerin ağırlık kazandığı gözlenir (Beck et al., 2013; El-Gamal, 2006; Khan, 2010; Olson & Zoubi, 2008).

Bu durumun anlaşılabilir nedenleri vardır. Bankalar açısından öngörülebilir nakit akışı, teminat yönetimi, sermaye yeterliliği etkisi, tahsilat kolaylığı ve operasyonel standartlaşma önemlidir. Murabaha gibi ürünlerin yaygınlaşması bu açıdan rasyonel bir bankacılık tercihi olarak görülebilir. Ancak ürün mimarisinin büyük ölçüde aynı yapı etrafında yoğunlaşması, katılım bankacılığının teorik farklılaşma iddiasını zayıflatır.

Bu nedenle ürün çeşitliliği yalnızca yeni ürün geliştirme meselesi değildir. Asıl mesele, katılım bankacılığının reel ekonomiyle daha derin ilişki kuran, sektör bazlı ihtiyaçlara cevap veren, yatırım ve üretim süreçlerine daha fazla temas eden bir ürün mimarisi geliştirmesidir.

9.2. Kâr-Zarar Ortaklığı Modellerinin Sınırlı Kullanımı

Katılım bankacılığının teorik merkezinde risk paylaşımı yer alır. Müşareke ve mudaraba gibi modeller, banka ile müşteri arasında ticari faaliyetin sonucuna bağlı bir ortaklık ilişkisi kurulmasını öngörür. Bu yapı, katılım bankacılığını klasik borç-alacak ilişkisinden ayıran en önemli unsurlardan biridir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Buna karşılık uygulamada kâr-zarar ortaklığı modellerinin payı sınırlı kalmaktadır. Bunun temel nedenleri arasında bilgi asimetrisi, muhasebe şeffaflığı, proje izleme maliyeti, ticari riskin ölçüm zorluğu, hukuki süreçlerin karmaşıklığı ve bankaların düzenli nakit akışı beklentisi yer almaktadır. Özellikle KOBİ finansmanında müşterinin gerçek kârlılığını, nakit akışını ve operasyonel performansını izlemek çoğu zaman maliyetli ve zor bir süreçtir.

Bu noktada dijital veri altyapısı ve yapay zekâ destekli risk analitiği önemli bir fırsat sunar.

Kâr-zarar ortaklığı modellerinin yaygınlaşması yalnızca fıkhi veya teorik bir tercih değil, aynı zamanda güçlü veri altyapısı, şeffaf muhasebe, etkin izleme ve sektör bazlı uzmanlık gerektiren bir organizasyon meselesidir.

9.3. Likidite Yönetimi ve Faizsiz Para Piyasası Eksikliği

Konvansiyonel bankalar likidite yönetiminde repo, ters repo, kısa vadeli faizli menkul kıymetler, interbank para piyasası işlemleri, swap ve türev ürünler gibi geniş bir araç setine sahiptir. Bu araçlar bankalara günlük likidite fazlasını değerlendirme, kısa vadeli fonlama açığını kapatma ve piyasa şoklarına hızlı tepki verme imkânı sağlar (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Katılım bankalarının ise faizsiz ilkelere uyumlu likidite araçları daha sınırlıdır. Sukuk portföyü, katılma hesapları, murabaha bazlı likidite işlemleri, merkez bankası nezdindeki uygun araçlar ve banka içi likidite tamponları kullanılabilir; ancak ikincil piyasa derinliği, kısa vadeli likidite aracı çeşitliliği ve fiyatlama esnekliği konvansiyonel bankalara kıyasla daha sınırlı kalabilir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu fark, katılım bankalarının treasury fonksiyonunu daha stratejik hale getirir. Katılım bankası treasury birimi yalnızca günlük nakit yönetimi yapan bir alan değil; sukuk portföyü, döviz likiditesi, vade uyumu, kâr payı beklentisi, muhabir banka

ilişkileri, uluslararası fonlama ve bilanço dayanıklılığı arasında denge kuran kritik bir merkezdir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bankacılıkta dayanıklılık yalnızca sermaye yeterliliğiyle ölçülemez. Kriz dönemlerinde bankanın yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilmesi, fonlama kaynaklarını koruyabilmesi ve kısa vadeli likidite baskısını yönetebilmesi kritik öneme sahiptir. Katılım bankaları açısından bu alan daha hassastır; çünkü geleneksel bankacılık sisteminde kullanılan birçok likidite aracı faiz temelli yapıya sahiptir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Katılım bankalarının likidite yönetiminde karşılaştığı temel mesele, Şer'i uyumlu kısa vadeli araçların derinlik ve çeşitlilik bakımından sınırlı kalmasıdır. Bu durum, aktif-pasif yönetimini ve kısa vadeli fonlama dengesini daha karmaşık hale getirebilir. Özellikle yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde fon sahiplerinin kısa vadeli davranma eğilimi, katılım bankalarının likidite planlamasını daha da önemli hale getirir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu açıdan faizsiz para piyasalarının derinleşmesi, yalnızca teknik bir piyasa gelişimi değil; katılım bankacılığının kriz dayanıklılığı açısından stratejik bir gerekliliktir. Likidite mimarisi güçlenmeden, katılım bankacılığının bilanço dayanıklılığı sınırlı kalacaktır. Katılım bankalarında likidite riski ve faizsiz para piyasası altyapısı, IFSB likidite yönetimi ilkeleri ile Basel III likidite standartları birlikte dikkate alınarak değerlendirilmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

9.4. Sukuk Piyasalarının Derinleşme İhtiyacı

Sukuk piyasası katılım bankacılığının likidite yönetimi, uzun vadeli fonlama ve sermaye piyasası entegrasyonu açısından anahtar alandır. Türkiye'de kira sertifikası ihraçları özellikle kamu tarafında önemli bir hacme ulaşmış olsa da özel sektör ihraçlarının çeşitliliği, ikincil piyasa likiditesi, farklı vadelerde fiyat eğrisi oluşumu ve kurumsal yatırımcı tabanı hâlâ geliştirilmesi gereken alanlardır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Sukuk piyasasının derinleşmemesi katılım bankaları için iki sonuç doğurur. Birincisi, likidite yönetimi konvansiyonel bankalara göre daha dar araç setiyle yapılır. İkincisi, uzun vadeli ve proje bazlı finansman kapasitesi sınırlı kalır. Bu nedenle sukuk yalnızca yatırım ürünü değil, katılım finans ekosisteminin omurgası olarak görülmelidir.

Sukuk, katılım finans sisteminin sermaye piyasalarıyla kurduğu en önemli bağlantı kanallarından biridir. Varlığa dayalı veya varlık temelli yapısı nedeniyle sukuk, hem uzun vadeli fonlama hem de likidite yönetimi açısından katılım bankaları için stratejik bir araçtır. Buna rağmen sukuk piyasalarının yalnızca ihraç hacmiyle değil, ikincil piyasa likiditesi, yatırımcı çeşitliliği, vade yapısı ve ürün standardizasyonu

açısından da gelişmesi gerekir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Türkiye’de sukuk piyasasında önemli gelişmeler yaşanmış olmakla birlikte, katılım bankacılığının ihtiyaç duyduğu derin ve esnek likidite altyapısı için daha ileri bir piyasa mimarisine ihtiyaç vardır. Hazine ihraçları, özel sektör sukukları, yeşil sukuk, sosyal sukuk ve proje bazlı sukuk yapıları birlikte geliştirilmelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Sukuk piyasasının derinleşmesi, katılım bankaları için yalnızca alternatif fonlama kaynağı oluşturmaz. Aynı zamanda bankaların sermaye piyasası entegrasyonunu, aktif-pasif yönetimini, uzun vadeli proje finansman kapasitesini ve uluslararası yatırımcı erişimini güçlendirir.

Büyüme-derinleşme ayrımı bu kitapta ana kavramsal çerçeve olarak Bölüm 2.7’de kurulmuştur. Sukuk piyasaları bağlamında bu ayrımın özel anlamı şudur: ihraç hacminin artması büyümeyi, ikincil piyasa likiditesi, vade çeşitliliği, yatırımcı tabanı ve fiyatlama derinliğinin gelişmesi ise gerçek derinleşmeyi ifade eder (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Sukuk piyasalarının derinliği, hem likidite yönetimi hem de sürdürülebilir finansman açısından uluslararası piyasa altyapısı ve düzenleyici çerçeveye bağlantılıdır (LSEG & ICD, 2025; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019).

9.5. Treasury Yapılanması ve Piyasa Riski Yönetimi

Katılım bankacılığında treasury fonksiyonu çoğu zaman likidite yönetimi ve kısa vadeli fonlama ihtiyacı üzerinden düşünülmektedir. Oysa ölçeği büyüyen katılım bankaları için treasury artık yalnızca operasyonel bir birim değil, stratejik bilanço yönetim merkezidir. Fonlama maliyeti, kur riski, yeniden fiyatlama riski, sukuk portföyü, muhabir banka ilişkileri, yurtdışı kaynak temini ve piyasa riski yönetimi treasury fonksiyonunun temel alanlarıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Mevduat bankalarıyla rekabet eden katılım bankalarının daha sofistike treasury kapasitesi geliştirmesi zorunludur. Çünkü müşteri tarafında fiyat rekabeti artarken, bilanço tarafında kur, vade ve likidite riskleri daha karmaşık hale gelmektedir. Katılım bankacılığına özgü kısıtlar dikkate alındığında, treasury fonksiyonunun hem Şer’i uyumlu ürün bilgisine hem de modern piyasa riski yönetimi kapasitesine sahip olması gerekir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu alandaki gelişim, katılım bankacılığının yalnızca fon toplayan ve fon kullandıran bir model olmaktan çıkarak daha bütüncül bir finansal mimariye dönüşmesi açısından kritik önemdedir. Piyasa riski ve treasury kapasitesi, İslami bankalarda risk yönetimi ilkeleri ve kurumsal altyapı perspektifiyle ele alınmalıdır (Greuning & Iqbal, 2008; IFSB, 2005).

9.6. Kur Riski ve Hedge Araçları

Türkiye gibi kur oynaklığının yüksek olduğu ekonomilerde bankacılık performansı yalnızca yerel para bilanço dinamikleriyle açıklanamaz. Yabancı para aktif ve pasif yapısı, açık pozisyon yönetimi, müşterilerin döviz gelir-gider uyumu ve kur şoklarının kredi geri ödeme kapasitesi üzerindeki etkisi birlikte değerlendirilmelidir.

Katılım bankaları açısından kur riski yönetimi iki yönlü önem taşır. Bir yandan bankanın kendi bilanço pozisyonu yönetilmelidir. Diğer yandan döviz geliri olmayan müşterilerin yabancı para borçlanması, aktif kalitesi üzerinde dolaylı baskı yaratabilir. Bu nedenle kur riski yönetimi yalnızca treasury fonksiyonunun değil, kredi tahsis, ürün geliştirme, müşteri segmentasyonu ve erken uyarı sistemlerinin de parçası olmalıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Faizsiz finans ilkelerine uygun hedge araçlarının gelişmesi, katılım bankalarının uluslararası işlemler, dış ticaret finansmanı, sukuk ihraçları ve çoklu para birimi likidite yönetimi açısından daha rekabetçi hale gelmesini sağlayacaktır.

9.7. İnsan Kaynağı, Organizasyon ve Yetkinlik Sorunu

Katılım bankacılığında insan kaynağı ihtiyacı klasik bankacılıktan daha katmanlıdır. İyi bir katılım bankacısı yalnızca kredi, hazine veya operasyon bilmekle yetinemez; fıkhi ilke, sözleşme yapısı, ticari işlem mantığı, müşteri davranışı, risk yönetimi, veri analitiği ve regülasyon bilgisini birlikte kullanmalıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle sektörün insan kaynağı sorunu nicelikten çok nitelik meselesidir. Murabaha işlemini operasyonel olarak bilen personel ile risk paylaşımı, sukuk, sürdürülebilir finans, treasury, uluslararası fonlama ve yapay zekâ destekli kredi analitiğini bütüncül okuyabilen insan kaynağı arasında ciddi fark vardır. Gelecek dönemde katılım bankalarının rekabet avantajı, bu hibrit yetkinlik setini kurabilmelerine bağlı olacaktır (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Sermaye yetersizliği de bu başlıkla bağlantılıdır. Güçlü insan kaynağı, teknoloji ve ürün geliştirme yatırımı gerektirir. Sınırlı sermaye yapısına sahip bankalarda uzun vadeli dönüşüm projeleri kısa vadeli kârlılık baskısı nedeniyle ertelenebilir. Dolayısıyla insan kaynağı, teknoloji ve sermaye kapasitesi birlikte düşünülmelidir.

Katılım bankacılığının yapısal dönüşümü yalnızca ürün veya regülasyon meselesi değildir. Modelin başarısı büyük ölçüde insan kaynağı ve organizasyonel yetkinlik kapasitesine bağlıdır. Katılım bankacılığı, klasik bankacılık bilgisinin üzerine faizsiz finans ilkeleri, ürün yapısı, fıkhi uyum, reel sektör bilgisi, risk paylaşımı mantığı ve etik finans perspektifi gerektirir (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; Zaim, 2014).

Bu yönüyle sektörde çift yönlü yetkinliğe ihtiyaç vardır: Bir tarafta güçlü bankacılık, risk yönetimi, finansal analiz ve teknoloji bilgisi; diğer tarafta katılım finansın ilke, ürün ve uygulama mimarisine hâkimiyet. Bu iki yetkinlik birlikte gelişmediğinde, katılım bankacılığı ürün isimleri farklı ama işleyişi büyük ölçüde klasik bankacılığa benzeyen bir yapıya sıkışabilir.

Organizasyonel açıdan da benzer bir dönüşüm ihtiyacı vardır. Katılım bankaları yalnızca şube ağı ve geleneksel satış kanallarıyla değil; veri analitiği, dijital platform yönetimi, ekosistem ortaklıkları, ürün inovasyonu ve sürdürülebilir finans kabiliyetiyle rekabet etmek zorundadır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

9.8. Ölçek, Verimlilik ve Operasyonel Maliyetler

Katılım bankacılığında büyüme önemli bir başarı göstergesidir; ancak ölçek büyümesinin operasyonel verimliliğe dönüşmesi gerekir. Şubeleşme, insan kaynağı, teknoloji yatırımları ve regülasyon uyum maliyetleri bankaların gider yapısını artırabilir. Bu nedenle büyüyen bilanço ile sürdürülebilir kârlılık arasında güçlü bir verimlilik ilişkisi kurulmalıdır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Verimlilik yalnızca maliyet azaltımı anlamına gelmez. Katılım bankaları için verimlilik; fonlama maliyetini düşürme, cari hesap tabanını güçlendirme, müşteri yaşam döngüsünü derinleştirme, çapraz ürün kullanımını artırma, dijital kanalları etkinleştirme ve kredi süreçlerini veriyle hızlandırma kapasitesidir.

Bu bağlamda dijitalleşme, katılım bankacılığı açısından sadece operasyonel maliyetleri azaltan bir araç değil; aynı zamanda daha düşük maliyetli fon toplama, daha hassas risk ölçümü ve daha kişiselleştirilmiş müşteri ilişkisi kurma imkânı sağlayan stratejik bir dönüşüm unsurudur (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

9.9. 2023-2025 Güncellemesi: Büyüme Derinleşmeye Dönüşüyor mu?

Paylaşılan 2015-2025 sektör verileri, katılım bankacılığının toplam bankacılık sistemi içindeki payını artırdığını göstermektedir. Bu veri kitabın önemli bir sonucunu destekler: Katılım bankacılığı Türkiye’de artık marjinal bir alan değil, bankacılık sisteminin görünür bir bileşenidir.

Buna karşılık 2023-2025 döneminin asıl önemi, büyümenin niteliğini sorgulamaya imkân vermesidir. Yüksek enflasyon, kur oynaklığı ve faiz politikalarındaki değişim, nominal bilanço büyüklüklerini yukarı taşıırken; verimlilik, aktif kalitesi, fonlama maliyeti, ürün derinliği ve sürdürülebilir gelir kalitesi daha kritik hale gelmiştir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bu tablo 2023-2025 dönemi, kitabın ana ayrımını güçlendirmektedir: Ölçek büyümesi önemlidir; ancak katılım bankacılığının geleceğini belirleyecek olan asıl unsur, bu büyümenin derinleşmeye, verimliliğe ve özgün finansal mimariye dönüşüp dönüşmediğidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 9.2. 2023-2025 Dönemi İçin Yapısal Okuma Soruları

Soru	Neden önemli?	İlgili bölüm
Katılım bankalarının sektör payı artarken verimlilik göstergeleri aynı yönde geliyor mu?	Büyümenin sürdürülebilir olup olmadığını gösterir.	Bölüm 4, Bölüm 7, Bölüm 9
Toplanan fon büyümesi düşük maliyetli ve istikrarlı fon tabanına dönüşüyor mu?	Fonlama kalitesi kârlılık ve likidite dayanıklılığını belirler.	Bölüm 7, Bölüm 15
Kullanılan fon büyümesi ürün çeşitliliğiyle destekleniyor mu?	Yakınsama riskinin azaltılması için gereklidir.	Bölüm 8, Bölüm 9
Sukuk ve sermaye piyasası entegrasyonu derinleşiyor mu?	Uzun vadeli fonlama ve likidite yönetimi için kritiktir.	Bölüm 12, Bölüm 14
Dijitalleşme sadece kanal dönüşümü mü, yoksa iş modeli dönüşümü mü üretiyor?	Yeni nesil katılım bankacılığının merkezindedir.	Bölüm 10, Bölüm 11
Kaynak: Yazarın derlemesi.		

9.10. Bölümün Ana Mesajı: Büyüme Yetmez, Derinleşme Gerekir

Bu bölümün temel sonucu açıktır: Katılım bankacılığında büyüme önemlidir; ancak yeterli değildir. Aktif payının, fon hacminin, kullanılan fonların ve kârlılığın artması, modelin uzun vadeli olarak farklılaştığını ve derinleştiğini tek başına kanıtlamaz.

Katılım bankacılığının gerçek dönüşümü; ürün çeşitliliğinin artması, risk paylaşımı modellerinin uygulanabilir hale gelmesi, sukuk piyasalarının derinleşmesi, likidite araçlarının güçlenmesi, treasury fonksiyonunun stratejik merkez haline gelmesi, kur riski yönetiminin gelişmesi, insan kaynağının çift yönlü uzmanlık kazanması ve dijitalleşmenin yalnızca kanal değil iş modeli dönüşümü üretmesiyle mümkün olacaktır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu nedenle bir sonraki bölümde katılım bankacılığının dijitalleşme, fintech ve platform bankacılığı karşısındaki konumu ele alınacaktır. Çünkü yeni dönemde farklılaşma yalnızca ürünlerde değil, müşteriye değer sunma biçiminde, veri kullanımında ve finansal ekosistemin nasıl kurulduğunda ortaya çıkacaktır.

9.11. Yapısal Sorunlardan Dönüşüm Tasarımına

Katılım bankacılığının yapısal sorunlarını tespit etmek tek başına yeterli değildir. Önemli olan, bu sorunların hangi sırayla ele alınacağını ve hangi alanların birbirini tetiklediğini doğru belirlemektir. Çünkü sektörün karşı karşıya olduğu problemler birbirinden bağımsız değildir. Ürün çeşitliliği sorunu fonlama yapısıyla, fonlama sorunu müşteri penetrasyonu, müşteri penetrasyonu dijital deneyimle, dijital deneyim veri mimarisiyle, veri mimarisi ise risk paylaşımı modellerinin uygulanabilirliğiyle doğrudan ilişkilidir.

Bu açıdan katılım bankacılığında dönüşüm ajandası yalnızca ürün geliştirme ajandası olarak tasarlanamaz. Yeni bir murabaha alternatifi, yeni bir kart ürünü veya yeni bir dijital kanal tek başına yapısal dönüşüm üretmez. Dönüşüm, bankanın müşteriyle kurduğu ilişkinin derinleşmesiyle başlar. Müşteri bankayı yalnızca finansman ihtiyacı doğduğunda hatırlıyorsa, katılım bankası düşük maliyetli fonlama, ödeme davranışı verisi ve çapraz satış imkânı bakımından zayıf kalır. Buna karşılık banka müşterinin günlük ekonomik hayatına entegre olabiliyorsa, finansman ilişkisi daha doğal, daha düşük maliyetli ve daha veri temelli hale gelir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Yapısal sorunların çözümünde önceliklendirme bu nedenle kritik önemdedir. İlk öncelik, düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama tabanının güçlendirilmesidir. Katılım bankacılığında sürdürülebilir büyümenin temel meselesi çoğu zaman aktif üretmekten önce pasif kalitesini yönetmektir. İkinci öncelik, likidite ve sukuk piyasası altyapısının derinleştirilmesidir. Bu alan gelişmeden treasury yönetimi yeterince esnek hale gelemmez. Üçüncü öncelik, ürün mimarisinin yalnızca faizsiz alternatifler üretmekten çıkarılarak müşteri segmenti, sektör ihtiyacı ve veri analitiğiyle ilişkilendirilmesidir. Dördüncü öncelik ise insan kaynağı ve organizasyonel kapasitedir; çünkü teknoloji, ancak onu doğru kullanan kurum kültürüyle stratejik değer üretir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu bakış açısıyla katılım bankacılığının yapısal sorunları bir zayıflık listesi olarak değil, dönüşüm tasarımının başlangıç noktası olarak okunmalıdır. Sektörün güçlü biçimde büyümesi önemli bir avantajdır; ancak bu büyümenin derinleşmeye dönüşmesi için bankaların ölçek artışı daha düşük maliyetli fonlama, daha güçlü veri kapasitesi, daha etkin treasury yönetimi ve daha özgün ürün mimarisiyle desteklemesi gerekir. Önceliklendirme ilkesi: Katılım bankacılığında yapısal dönüşüm, önce müşteri ve fonlama derinliği; sonra ürün mimarisi; ardından veri, treasury ve sürdürülebilir finans entegrasyonu üzerinden tasarlanmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

9.12. Fonlama Derinliği ve Müşteri Penetrasyonu: Yapısal Sorunların Merkezindeki Başlık

Katılım bankacılığının yapısal sorunları arasında ürün çeşitliliği, sukuk piyasası, insan kaynağı ve likidite araçları sıkça tartışılmaktadır. Ancak bu sorunların merkezinde çoğu zaman daha temel bir başlık yer almaktadır: düşük maliyetli, istikrarlı ve ölçeklenebilir fonlama tabanı oluşturabilme kapasitesi. Bankacılıkta sürdürülebilir büyüme yalnızca aktif üretme becerisine değil, bu aktifleri hangi maliyet ve hangi vade yapısıyla fonladığınıza bağlıdır.

Katılım bankaları açısından fonlama meselesi daha da stratejiktir. Çünkü katılım fonları teorik olarak kâr-zarar ortaklığı mantığına dayansa da, müşteri davranışı pratikte alternatif getiri kanallarıyla karşılaştırmalı biçimde şekillenmektedir. Yüksek enflasyon ve oynak faiz ortamlarında müşteri sadakati zayıflamakta, dijital kanallar aracılığıyla finansal kurumlar arasında geçiş maliyeti düşmekte ve fonlama rekabeti daha keskin hale gelmektedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu yönüyle katılım bankalarının gelecekte yalnızca yüksek kâr payı vererek fon toplama stratejisiyle sürdürülebilir büyüme üretmesi zorlaşacaktır. Asıl ihtiyaç, müşterinin günlük ekonomik hayatına daha derin biçimde yerleşen bir ilişki mimarisidir. Maaş ödemeleri, ticari tahsilatlar, POS akışları, tedarik zinciri ödemeleri, fatura ödemeleri, dijital cüzdanlar, aile bankacılığı ve KOBİ nakit akışı yönetimi gibi alanlar fonlama tabanının davranışsal derinliğini belirleyen başlıklardır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu noktada müşteri penetrasyonu klasik pazarlama kavramı olmaktan çıkar; bilanço dayanıklılığının asli unsuru haline gelir. Bir müşterinin yalnızca finansman kullanan taraf olması yeterli değildir. Aynı müşterinin ödeme akışının, tahsilat düzeninin, tedarikçi ilişkisinin, nakit yönetiminin ve yatırım davranışının bankacılık platformuna bağlanması gerekir. Böyle bir ilişki düşük maliyetli fonlama kapasitesini güçlendirirken, veri üretimini de artırır.

Katılım bankacılığı açısından bu dönüşüm özellikle önemlidir. Çünkü etik finans ve reel ekonomi bağlantısı iddiası, müşterinin gerçek ekonomik davranışına yakın olmayı gerektirir. Müşterinin yalnızca teminatına ve bilançosuna değil, işlem davranışına, ticari döngüsüne ve nakit akışı kalitesine dayalı bir değerlendirme sistemi katılım finansın teorik vaadini daha uygulanabilir hale getirebilir.

9.13. Treasury Altyapısı: Katılım Bankacılığının Görünmeyen Dayanıklılık Alanı

Katılım bankacılığı tartışmalarında ürün ve müşteri başlıkları daha görünür olsa da, bankaların kriz dayanıklılığını belirleyen en kritik alanlardan biri treasury fonksiyonudur. Treasury yalnızca piyasa işlemleri yapan teknik bir birim değildir; likidite, fonlama, vade uyumu, kur riski, kâr payı beklentisi, sukuk portföyü, muhabir

ilişkileri ve uluslararası kaynak erişimi arasında denge kuran stratejik merkezdir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Katılım bankaları açısından treasury fonksiyonu klasik bankalara göre daha zor bir zeminde çalışır. Faizsiz likidite araçlarının sınırlılığı, derinleşmemiş ikincil sukuk piyasaları, hedge imkânlarının görece dar olması ve uluslararası fonlama kaynaklarına erişimde karşılaşılan operasyonel gereklilikler, treasury yönetimini daha kritik hale getirir. Bu nedenle katılımbankalarının büyüme stratejisi treasury mimarisıyla birlikte düşünülmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Gelecekte başarılı katılım bankaları yalnızca iyi ürün geliştiren kurumlar değil, gerçek zamanlı likiditeyi okuyabilen, müşteri davranışından fonlama sinyali üretebilen, piyasa riskini etik ve uyumlu araçlarla yönetebilen ve uluslararası fonlama ağını çeşitlendirebilen bankalar olacaktır. Bu nedenle treasury altyapısı katılım bankacılığının dönüşüm ajandasında merkezi bir yer tutmalıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; Greuning & Iqbal, 2008; IFSB, 2012).

9.14. Murabaha Yoğunlaşmasının Arkasındaki Yapısal Nedenler

Murabaha yoğunlaşması, katılım bankacılığının yalnızca ürün tercihiyle açıklanabilecek dar bir mesele değildir. Bu yoğunlaşmanın arkasında risk yönetimi, tahsilat öngörülebilirliği, teminat disiplini, operasyonel standartlaşma, sermaye yeterliliği etkisi, muhasebe kolaylığı ve müşteri talebinin kısa vadeli finansman karakteri birlikte yer almaktadır.

Bu nedenle murabahanın yaygınlığı, bankaların teorik risk paylaşımı iddiasından uzaklaşmasının yanında, mevcut bankacılık düzeni içinde daha yönetilebilir ve ölçülebilir nakit akışına duyulan ihtiyacın da sonucudur (AAOIFI, 2012; El-Gamal, 2006; Khan, 2010; Karakütük, 2026).

Bununla birlikte murabaha yoğunlaşmasının rasyonel nedenleri bulunması, stratejik riskini ortadan kaldırmaz. Fon kullandırımının büyük ölçüde sabit vadeli, teminat odaklı ve borç benzeri yapılara dayanması, katılım bankacılığının risk paylaşımı, reel ekonomiyle ortaklık ve farklılaşma iddiasını zayıflatabilir. Böyle bir yapı, müşteri açısından katılım finansı çoğu zaman fiyatı farklı, işleyişi benzer bir bankacılık alternatifi gibi gösterebilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle doğru strateji murabahadan ani kopuş değil, murabaha ağırlığını tamamlayacak ürün ailesi geliştirmektir. Tedarik zinciri finansmanı, istisna temelli üretim finansmanı, icare ve proje finansmanı, gelir paylaşımı modelleri, sektör bazlı ortaklık ürünleri ve sukuk bağlantılı fonlama yapıları murabaha yoğunlaşmasını azaltabilecek alanlardır. Bu dönüşüm ancak veri kalitesi, sözleşme disiplini, sektör uzmanlığı ve etkin izleme altyapısıyla birlikte geliştirildiğinde sürdürülebilir hale gelebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

9.15. Likidite Araçlarının Sınırlılığı: Piyasa Derinliği, Vade Uyumu ve Fiyatlama Esnekliği

Katılım bankalarının likidite yönetiminde karşılaştığı temel yapısal sorun, faizsiz ilkelere uygun kısa vadeli araçların çeşitlilik ve piyasa derinliği bakımından sınırlı olmasıdır. Konvansiyonel bankalar repo, faizli menkul kıymet, interbank borçlanma ve türev piyasaları üzerinden likiditeyi daha geniş bir araç setiyle yönetebilirken, katılım bankaları açısından kullanılabilir araç seti daha dar ve çoğu zaman daha az likittir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu sınırlılık üç alanda etkili olur. Birincisi, katılım bankaları kısa vadeli likidite şoklarına karşı daha yüksek tampon tutma eğiliminde olabilir; bu da kârlılık üzerinde fırsat maliyeti doğurur. İkincisi, sukuk ikincil piyasasının yeterince derinleşmemesi fiyatlama esnekliğini azaltır ve likidite yönetimini daha statik hale getirir. Üçüncüsü, müşteri fonlarının kısa vadelidavranış gösterdiği dönemlerde aktif-pasif vade uyumu daha hassas bir risk alanına dönüşür (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle faizsiz likidite altyapısı, katılım bankacılığında yalnızca teknik bir hazine meselesi değildir. Sektörün kriz dayanıklılığı, düşük maliyetli fonlama kapasitesi, uluslararası yatırımcı erişimi ve ürün çeşitliliği doğrudan likidite piyasasının gelişmişliğine bağlıdır. Katılım bankacılığı büyüdükçe, likidite araçlarının sınırlılığı daha görünür hale gelmekte; bu alanın sukuk, merkezi karşı taraf, standart dokümantasyon ve piyasa yapıcılığı mekanizmalarıyla güçlendirilmesi gerekmektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

9.16. Şer'i Yönetişim Standardizasyonu: Güvenin Kurumsal Altyapısı

Katılım bankacılığında güvenin temel kaynaklarından biri, işlemlerin faizsiz finans ilkeleriyle uyumlu olduğuna ilişkin toplumsal ve kurumsal kanaattir. Ancak bu güvenin sürdürülebilir olması, yalnızca her bankanın kendi danışma mekanizmasına sahip olmasıyla değil, sektör genelinde tutarlı, şeffaf ve karşılaştırılabilir şer'i yönetim standartlarının güçlenmesiyle mümkündür (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Standardizasyon, tüm bankaların aynı ürünü aynı şekilde sunması anlamına gelmez. Asıl ihtiyaç, ürün onay süreçleri, sözleşme dokümantasyonu, müşteri bilgilendirmesi, gelir arındırma uygulamaları, ihtilafli alanların açıklanması, dış denetim mekanizmaları ve kamuoyu raporlaması bakımından ortak asgari ilkelerin güçlendirilmesidir. Aksi halde aynı ürünün farklı bankalarda farklı yorumlanması, müşteri güvenini ve sektör algısını zayıflatabilir.

Şer'i yönetişimde standardizasyonun güçlenmesi, katılım bankacılığının yakınsama riskini de azaltır. Çünkü şeffaf ve tutarlı bir yönetim mimarisi, ürünlerin yalnızca biçimsel uygunlukla değil, ekonomik öz ve toplumsal etkiyle birlikte değerlendirilmesini sağlar. Bu alan TKBB, merkezi danışma kurulları, banka danışma

komiteleri, düzenleyici kurumlar ve akademi arasında daha güçlü koordinasyon gerektirir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

9.17. Ürün Geliştirme Kapasitesi: Fıkhi Uygunluktan Ölçeklenebilir Değer Önerisine

Katılım bankacılığında ürün geliştirme çoğu zaman fıkhi uygunluk tartışmasıyla başlar; ancak başarılı bir ürün yalnızca uygun sözleşme formuna sahip olmakla sınırlı değildir. Ürünün müşteri ihtiyacını karşılaması, operasyonel olarak hızlı çalışması, risk yönetimi tarafından ölçülebilir olması, muhasebe ve vergi etkilerinin net olması, dijital kanallara entegre edilebilmesi ve satış ekipleri tarafından doğru anlatılabilmesi gerekir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu açıdan ürün geliştirme kapasitesi çok disiplinli bir kurumsal yetkinliktir. Fıkhi uzmanı, hukukçu, risk yöneticisi, hazine uzmanı, teknoloji ekibi, operasyon birimi, pazarlama ve saha satış ekipleri aynı tasarım sürecinin parçası olmalıdır. Ürün geliştirme yalnızca merkezde hazırlanan sözleşmelerin sahaya gönderilmesi değil, müşteri davranışı ve sektör ihtiyaçları üzerinden sürekli test edilen bir değer önerisi üretme sürecidir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

Yeni ürünlerin ölçeklenememesi çoğu zaman fıkhi imkânsızlıktan değil, süreç tasarımının eksikliğinden kaynaklanır. Ürün karmaşıksa, operasyon maliyeti yükseksa, şube veya dijital kanal ürünü kolay açıklayamıyorsa, risk izleme sistemi yeterli değilse ve fiyatlama rekabetçi değilse ürün teorik olarak güçlü olsa bile piyasada karşılık bulamaz. Bu nedenle katılım bankalarında ürün geliştirme kapasitesi, dönüşüm ajandasının merkezinde yer almalıdır.

9.18. İnsan Kaynağı ve Uzmanlaşma Sorunu: Çift Dilli Bankacılık Yetkinliği

Katılım bankacılığının yapısal sorunlarından biri de insan kaynağının çift yönlü uzmanlık gerektirmesidir. Bu modelde çalışan personelin yalnızca klasik bankacılık ürünlerini bilmesi yeterli değildir; faizsiz finans ilkelerini, sözleşme mantığını, müşteri hassasiyetini, reel işlem bağlantısını, risk paylaşımı yaklaşımını ve etik finans dilini de anlaması gerekir. Aynı zamanda modern bankacılıkta veri, dijital kanal, hazine, dış ticaret, sürdürülebilir finans ve regülasyon bilgisi giderek daha kritik hale gelmektedir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu nedenle katılım bankacılığı için ihtiyaç duyulan insan kaynağı, tek boyutlu uzmanlıktan çok “çift dilli” bir yetkinlik seti gerektirir: hem bankacılık ve finans dilini hem de katılım finans ilkelerini birlikte konuşabilmek. Saha ekipleri müşteri hassasiyetini doğru anlayabilmeli; risk ekipleri ürünün sözleşme yapısını dikkate alabilmeli; hazine ekipleri faizsiz piyasa araçlarının sınırlarını yönetebilmeli; ürün

ekipleri ise fıkhi uygunluğu ticari uygulanabilirlikle birleştirebilmelidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu sorunun çözümü yalnızca kısa süreli eğitimlerle sağlanamaz. Katılım bankalarının kariyer mimarisi, uzmanlık sertifikaları, üniversite iş birlikleri, iç akademiler, ürün bazlı eğitim programları ve uluslararası sertifikasyonlarla desteklenmelidir. İnsan kaynağı güçlenmeden ürün çeşitliliği, veri temelli finansman, sürdürülebilir sukuk ve platform bankacılığı gibi dönüşüm alanları kalıcı kurumsal kapasiteye dönüşemez (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

9.19. Yapısal Sorunlar İçin Müdahale Mantığı: Neden-Sonuç-Dönüşüm Bağı

Katılım bankacılığındaki yapısal sorunlar birbirinden bağımsız başlıklar değildir. Murabaha yoğunlaşması ürün geliştirme kapasitesiyle; likidite araçlarının sınırlılığı sukuk piyasasının derinliğiyle; şer'i yönetim standardizasyonu müşteri güveniyle; insan kaynağı ise bütün dönüşüm alanlarının uygulanabilirliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle çözüm, tek tek sorunlara parçalı müdahalelerden ziyade bütünlüklü bir kurumsal dönüşüm çerçevesi gerektirir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Tablo 9.3. Katılım Bankacılığında Yapısal Sorunlar İçin Müdahale Matrisi

Sorun alanı	Temel neden	Katılım bankacılığı açısından risk	Dönüşüm ihtiyacı
Murabaha yoğunlaşması	Öngörülebilir nakit akışı, teminat disiplini ve operasyonel kolaylık ihtiyacı	Risk paylaşımı iddiasının zayıflaması ve ürünlerin mevduat bankacılığına benzer algılanması	Tedarik zinciri finansmanı, icare, istisna, proje finansmanı ve gelir paylaşımı ürünlerinin geliştirilmesi
Likidite araçlarının sınırlılığı	Kısa vadeli faizsiz piyasa araçlarının ve ikincil sukuk likiditesinin sınırlı kalması	Vade uyumu, fonlama maliyeti ve kriz döneminde likidite tamponu yönetiminin zorlaşması	Sukuk piyasası derinliği, piyasa yapıcılığı, standart dokümantasyon ve uyumlu hazine ürünleri
Şer'i yönetim standardizasyonu	Ürün onayı, denetim, açıklama süreçlerinde uygulama farklılıkları	Müşteri güveninin ve sektörün karşılaştırılabilirliğinin zayıflaması	Ortak asgari standartlar, şeffaf raporlama, danışma komitesi koordinasyonu ve bağımsız denetim

Ürün geliştirme kapasitesi	Fıkhi uygunluk, risk, operasyon, teknoloji ve satış süreçlerinin yeterince entegre olmaması	Teorik olarak güçlü ürünlerin piyasada ölçeklenememesi	Çok disiplinli ürün laboratuvarları, müşteri yolculuğu tasarımı ve dijital kanal entegrasyonu
İnsan kaynağı ve uzmanlaşma	Bankacılık, katılım finans, veri, hazine ve sürdürülebilir finans alanlarında çift yönlü yetkinlik ihtiyacı	Dönüşüm projelerinin kurumsal kapasiteye dönüşmemesi	İç akademi, sertifikasyon, üniversite iş birlikleri ve uzman kariyer patikaları
Kaynak: Yazarın derlemesi.			

Ana Mesaj 9.1. Murabaha Yoğunlaşması: Sorun mu, Geçiş Modeli mi?

Murabaha yoğunlaşması katılım bankacılığının en çok eleştirilen alanlarından biridir. Bu eleştiri haklı yönler taşır; çünkü risk paylaşımı iddiası güçlü olan bir modelde ortaklık temelli ürünlerin sınırlı kalması teorik ayrışmayı zayıflatır. Ancak murabaha yoğunlaşmasını yalnızca sapma olarak okumak eksik olur. Modern bankacılıkta sermaye yeterliliği, tahsilat öngörülebilirliği, operasyonel standartlaşma ve risk ölçümü bankaları daha yönetilebilir ürünlere yöneltmektedir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle stratejik soru murabahanın tamamen ortadan kalkıp kalkmayacağı değildir. Asıl soru, murabahanın baskınlığının yanında hangi ürünlerin geliştirileceğidir. Veri analitiği, tedarik zinciri finansmanı, proje bazlı finansman, gelir paylaşımı modelleri ve sukuk temelli yapılar geliştirilmeden murabaha yoğunlaşması doğal olarak devam edecektir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

BÖLÜM 10

DİJİTALLEŞME, FİNTECH VE PLATFORM BANKACILIĞI

Önceki bölümde katılım bankacılığının yapısal sorunları ürün çeşitliliği, risk paylaşımı, likidite, sukuk piyasası, treasury kapasitesi, kur riski, insan kaynağı ve verimlilik başlıkları üzerinden ele alındı. Bu sorunların önemli bir kısmı yalnızca mevzuat değişikliğiyle veya yeni ürün tanımıyla çözülebilecek meseleler değildir. Yeni dönemde katılım bankacılığının farklılaşması, aynı zamanda dijital mimarisini, veri kullanımını ve müşteriyle kurduğu ilişki biçimini yeniden tasarlamasına bağlıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu tablo dijitalleşme, katılım bankaları açısından sadece mobil uygulama, internet şubesi veya işlem kolaylığı anlamına gelmez. Dijitalleşme; fon toplama maliyetini düşüren, müşteri davranışını daha iyi analiz eden, KOBİ ve ticari müşterilerin nakit akışını daha yakından izleyen, risk paylaşımı modellerini uygulanabilir hale getiren ve finansal hizmetleri daha geniş ekosistemlerin içine yerleştiren stratejik bir dönüşüm alanıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; TBB, 2021-2025; World Bank, 2025).

Pandemi dönemi dijital kanalların önemini artırdı; pandemi sonrası dönem ise dijitalleşmenin rekabetin ana zemini haline geldiğini gösterdi. Bankacılıkta müşteri sadakati artık yalnızca şube ilişkisiyle değil, hız, kullanım kolaylığı, kişiselleştirilmiş teklif, düşük maliyet, entegre hizmet ve güvenilir veri yönetimiyle şekillenmektedir. Bu dönüşüm, katılım bankacılığı için hem risk hem de büyük bir fırsat üretmektedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; TBB, 2021-2025; World Bank, 2025).

10.1. Pandemi Sonrası Dijital Bankacılık Dönemi

Pandemi, dijital bankacılığı yardımcı kanal olmaktan çıkarıp bankacılığın ana dağıtım zemini haline getirdi. Uzaktan müşteri edinimi, mobil işlem sıklığı, dijital ödeme davranışı ve şubesiz hizmet beklentisi kalıcı biçimde arttı. Bu dönüşüm katılım bankaları açısından yalnızca teknolojik bir yatırım konusu değildir; düşük maliyetli fonlama, müşteri tabanı genişlemesi ve davranışsal veri üretimi açısından stratejik bir fırsattır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; TBB, 2021-2025; World Bank, 2025).

Katılım bankalarının dijitalleşme başarısı mobil uygulamanın kullanılabilirliğiyle sınırlı ölçülmemelidir. Asıl ölçüt, müşterinin günlük ekonomik hayatında bankanın

ne kadar yer aldığıdır. Maaş, ödeme, tahsilat, POS, e-ticaret, fatura, mikro tasarruf, yatırım ve finansman ihtiyaçları aynı dijital ekosistemde birleştiğinde, banka müşterileriyle daha derin ve daha düşük maliyetli ilişki kurabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu nedenle dijitalleşme bölümü, katılım bankacılığının geleceğini yalnızca teknoloji yatırımı olarak değil, yeni nesil iş modeli tasarımı olarak ele almaktadır.

COVID-19 pandemisi bankacılıkta dijital kanalların kullanımını hızlandıran güçlü bir kırılma yarattı. Fiziksel şube ziyaretlerinin sınırlanması, uzaktan çalışma düzeninin yaygınlaşması, e-ticaretin büyümesi ve nakitsiz ödeme alışkanlıklarının güçlenmesi bankacılık hizmetlerinin dijital kanallar üzerinden sunulmasını zorunlu hale getirdi (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; TBB, 2021-2025; World Bank, 2025).

Ne var ki pandemi sonrası dönemde dijitalleşme geçici bir operasyonel çözüm olmaktan çıktı. Müşteriler, bankacılık işlemlerini yalnızca dijital kanaldan yapmayı değil; bankadan daha hızlı, daha düşük maliyetli, daha sezgisel ve daha bütünleşik bir deneyim beklemeye başladı. Bankacılık artık sadece ürün sunma faaliyeti değil, müşterinin finansal yaşamını kesintisiz yönetme kapasitesiyle ölçülen bir hizmet modeline dönüşmektedir.

Katılım bankaları açısından bu dönüşüm daha kritik bir anlam taşır. Çünkü katılım bankacılığının farklılaşma iddiası yalnızca ürünlerin faizsiz yapılandırılmasına indirgenirse, dijital rekabette mevduat bankaları ve fintech şirketleri karşısında ayırt edici değer üretmek zorlaşır. Buna karşılık dijitalleşme, katılım bankacılığının reel ekonomi bağlantısını, etik finans iddiasını ve risk paylaşımı yaklaşımını daha görünür hale getirecek biçimde kullanılırsa, modelin özgünlüğünü güçlendirebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Tablo 10.1. Dijitalleşmenin Bankacılık Modeli Üzerindeki Etkileri

Dijital bankacılık ve şubesiz müşteri davranışı, Türkiye’de dijital kanal istatistikleri ve küresel finansal kapsayıcılık göstergeleriyle birlikte okunmalıdır (TBB, 2021-2025; World Bank, 2025).

Dönüşüm Alanı	Geleneksel Etki	Katılım Bankacılığı Açısından Stratejik Anlam
Müşteri erişimi	Şube bağımlılığının azalması ve dijital kanal kullanımının artması	Daha geniş müşteri tabanına düşük maliyetle ulaşma imkânı
Fon toplama	Dijital mevduat/fon rekabetinin hızlanması	Cari hesap derinliği, sadakat ve ekosistem ilişkileriyle fonlama maliyetini düşürme fırsatı

Kredi/fon kullandırım	Başvuru, tahsis ve izleme süreçlerinin hızlanması	KOBİ nakit akışı, tedarik zinciri ve ticari veri üzerinden daha gerçekçi risk analizi
Risk yönetimi	Skorlama ve erken uyarı sistemlerinin güçlenmesi	Risk paylaşımı modellerinin izlenebilirliğini artırma imkânı
Rekabet	Fintech ve dijital bankaların fiyat/ deneyim baskısı	Katılım finansın yalnızca ürün değil değer önerisi üzerinden ayrışması
<i>Kaynak/Dönem/Not: TBB, 2021-2025; World Bank, 2025, yazarın derlemesi.</i>		

10.2. Mobil Bankacılık ve Şubesiz Müşteri Davranışı

Bankacılıkta müşteri davranışı artık şube merkezli değil, mobil merkezli şekillenmektedir.

Müşteri bankayı çoğu zaman şube binası, portföy yöneticisi veya fiziki evrak üzerinden değil; mobil uygulamanın hızı, işlem kolaylığı, onay süreçleri, bildirim kalitesi ve fiyatlama şeffaflığı üzerinden değerlendirmektedir.

Bu değişim katılım bankaları için iki yönlü sonuç doğurur. Birincisi, şube ağı üzerinden kurulan geleneksel müşteri ilişkisi tek başına yeterli olmaktan çıkar. İkincisi, katılım bankalarının değer önerisini dijital kanalda daha anlaşılır, daha sade ve daha güven verici biçimde anlatması gerekir. Çünkü katılım finans ürünleri mevduat bankacılığı ürünlerine kıyasla bazen daha fazla açıklama, şeffaflık ve süreç bilgisi gerektirebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu nedenle mobil bankacılık, yalnızca işlem kanalı olarak değil, aynı zamanda katılım finansın anlatıldığı, müşterinin ürün yapısını anladığı, fonunun nasıl değerlendirildiğini izlediği ve bankayla daha sürekli ilişki kurduğu bir güven platformu olarak tasarlanmalıdır. Böyle bir yaklaşım, katılım bankalarının fiyat rekabetinden kısmen uzaklaşarak ilişki ve güven temelli müşteri bağlılığı oluşturmaya katkı sağlayabilir.

10.3. Açık Bankacılık: Veriyle Bağlanan Finansal Ekosistem

Açık bankacılık, finansal verilerin güvenli ve izinli biçimde paylaşılması yoluyla bankacılık hizmetlerinin daha entegre, kişiselleştirilmiş ve rekabetçi hale gelmesini ifade eder. Bu yaklaşım, bankaların yalnızca kendi ürünlerini sunan kapalı kurumlar olmaktan çıkıp, farklı finansal ve finans dışı hizmet sağlayıcılarla veri temelli ilişki kurduğu bir ekosistem yapısına geçmesini sağlar (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019).

Katılım bankacılığı açısından açık bankacılığın önemi büyüktür. Çünkü katılım bankalarının reel ekonomiyle daha güçlü bağ kurma iddiası, müşterinin gerçek ekonomik faaliyetini daha iyi anlamayı gerektirir. KOBİ'nin satış döngüsü, tahsilat davranışı, tedarikçi ilişkileri, ödeme performansı ve nakit akışı daha iyi analiz

edildiğinde; bankanın yalnızca teminat odaklı değil, faaliyet odaklı finansman kararları geliştirmesi mümkün hale gelir (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu durum özellikle risk paylaşımı ürünleri açısından önemlidir. Müşareke veya mudaraba gibi modellerin sınırlı kullanılmasının temel nedenlerinden biri bilgi asimetrisi ve izleme maliyetidir. Açık bankacılık ve veri paylaşımı, bu maliyetleri azaltarak katılım bankacılığının teorik ürünlerinin daha uygulanabilir hale gelmesine katkı sağlayabilir. Bu nedenle açık bankacılık, katılım bankaları için sadece teknolojik bir uyum başlığı değil, modelin özgünlüğünü güçlendirme fırsatıdır. Açık bankacılık, büyük teknoloji şirketleri ve platform rekabeti, bankacılıkta rekabet ve finansal istikrar tartışmalarının merkezinde yer almaktadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

10.4. Embedded Finance: Finansın Görünmezleşmesi

Embedded finance, finansal hizmetlerin müşterinin bankaya geldiği ayrı bir temas noktası olmaktan çıkarak müşterinin zaten içinde bulunduğu ekonomik işlemin parçası haline gelmesini ifade eder. Ödeme, tahsilat, fatura, stok, sipariş, lojistik ve tedarik zinciri akışlarıyla entegre edilen finansman, bankacılığı görünür bir ürün satışından görünmeyen bir çözüm altyapısına dönüştürür (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019).

Katılım bankacılığı açısından bu yaklaşım stratejik bir fırsattır. Çünkü faizsiz finansın temel iddiası, finansmanın reel ekonomik işlemle bağlantılı olmasıdır. Finansman ticari işlemin gerçekleştiği anda, işlem verisiyle ve varlık/hizmet akışıyla birlikte kurgulandığında, katılım finansın teorik vaadi dijital dünyada daha doğal bir karşılık bulabilir.

Bu model özellikle KOBİ ve perakende ekosistemlerinde önemlidir. Banka, müşterinin yalnızca kredi talebini değil, satış döngüsünü, tahsilat davranışını, tedarikçi ilişkisini ve nakit akışını birlikte görebildiğinde daha isabetli risk analizi yapabilir. Böylece embedded finance, katılım bankacılığı için hem müşteri kazanım kanalı hem de risk paylaşımı ve varlığa dayalı finansmanı güçlendiren veri altyapısı haline gelir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Şekil 10.1. Ürün Bankacılığından Platform Bankacılığına Geçiş

Platform bankacılığı katılım bankacılığı için yalnızca yeni dağıtım kanalı anlamına gelmez.

Asıl dönüşüm, müşterinin ekonomik yaşamındaki tekrar eden ödeme, tahsilat, tedarik, ticaret ve tasarruf akışlarına entegre olabilmektir.

Aşama	Klasik Ürün Bankacılığı	Dijital Bankacılık	Platform / Embedded Katılım Finans
Müşteri ilişkisi	Ürün bazlı ve işlem anı odaklı	Mobil kanal üzerinden işlem kolaylığı	Günlük ekonomik davranışa gömülü ilişki
Veri üretimi	Başvuru ve finansal tablo verisi	Kanal kullanım ve işlem verisi	Ekosistem, ödeme, tedarik ve davranış verisi
Fonlama etkisi	Kampanya ve kâr payı odaklı rekabet	Dijital müşteri kazanımı	Cari hesap, maaş, POS ve tahsilat derinliği
Katılım finans katkısı	Faizsiz ürün sunumu	Hız ve erişim	Reel ticari akışı okuyabilen etik finans mimarisi
Kaynak/Not: Yazarın derlemesi..			

Örneğin bir KOBİ'nin tedarik zinciri platformunda mal alımı, sipariş onayı, fatura, ödeme ve finansman süreci aynı dijital akış içinde izlenebildiğinde; katılım bankası yalnızca kredi veren kurum değil, ticari işlemi finanse eden, izleyen ve riskini daha doğru ölçen bir finansal ortak haline gelir. Bu yaklaşım, murabaha işlemlerinin de daha şeffaf, daha izlenebilir ve daha operasyonel verimli biçimde yapılandırılmasına imkân sağlayabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

10.5. Fintech Rekabeti: Hız, Maliyet ve Deneyim Baskısı

Fintech şirketleri bankacılık sektöründe özellikle hız, düşük maliyet, kullanıcı deneyimi ve niş ürün tasarımı üzerinden güçlü bir rekabet baskısı oluşturmaktadır. Dijital cüzdanlar, ödeme kuruluşları, alternatif finansman platformları, mikro kredi çözümleri, yapay zekâ destekli risk skorlama sistemleri ve yatırım uygulamaları geleneksel bankacılık modelinin birçok alanını dönüştürmektedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Katılım bankaları açısından fintech rekabeti iki şekilde okunmalıdır. İlk olarak, bu rekabet bankaları daha hızlı, daha yalın ve daha müşteri odaklı çalışmaya zorlar. İkinci olarak ise fintech ekosistemi, katılım bankaları için stratejik iş birliği alanı oluşturur. Katılım bankaları her teknolojik çözümü kendi içinde geliştirmek zorunda değildir; ancak hangi fintech ortaklıklarının katılım finans ilkeleriyle uyumlu değer üretebileceğini stratejik olarak belirlemek zorundadır.

Bu noktada temel risk, katılım bankalarının dijitalleşmeyi yalnızca mevduat bankalarının yaptığı işlemleri daha hızlı yapmak şeklinde anlamasıdır. Böyle bir yaklaşım yakınsamayı artırır. Oysa teknoloji, risk paylaşımı, reel işlem verisi, tedarik zinciri finansmanı, mikro girişim finansmanı, sürdürülebilir finans ve etik yatırım platformları için kullanılırsa katılım bankacılığına yeni bir farklılaşma alanı açabilir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Tablo 10.2. Geleneksel Bankacılıktan Platform Bankacılığına Geçiş

Boyut	Geleneksel Banka Modeli	Platform Bankacılığı Modeli
Müşteri ilişkisi	Şube, portföy yöneticisi ve ürün bazlı ilişki	Sürekli, veri temelli ve çok kanallı ilişki
Gelir mantığı	Ürün satışı ve marj odaklı gelir	Ekosistem, işlem hacmi, hizmet ve veri destekli gelir
Finansman yaklaşımı	Başvuru ve teminat odaklı tahsis	Nakit akışı, ticari veri ve faaliyet döngüsü odaklı tahsis
Rekabet zemini	Fiyat, şube ağı ve bilanço büyüklüğü	Deneyim, hız, entegrasyon ve ekosistem gücü
Katılım finans fırsatı	Faizsiz ürünleri dijital kanaldan sunmak	Reel işlem verisine dayalı etik finans ekosistemi kurmak
<i>Kaynak/Dönem/Not: IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019; yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı.</i>		

10.6. Katılım Bankacılığı İçin Dijital Farklılaşma Alanları

Katılım bankacılığında dijital farklılaşma, yalnızca mobil uygulamanın daha hızlı çalışması ya da müşteri edinim sürecinin kısalmasıyla sınırlı görülemez. Asıl farklılaşma, müşterinin finansal davranışını, ticari akışını ve reel ekonomik ihtiyacını birlikte okuyabilen bir mimarinin kurulmasıyla mümkündür. Bu nedenle dijitalleşme, katılım bankaları için operasyonel verimlilik aracı olduğu kadar, faizsiz finans vaadini somutlaştıracak yeni bir iş modeli zemini olarak ele alınmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019).

Bu çerçevede üç alan öne çıkar. Birincisi, tedarik zinciri ve ticari ekosistem verilerinin finansman kararlarına entegre edilmesidir. İkincisi, katılım hesapları ve yatırım vekâleti benzeri fon toplama modellerinin müşteri segmentlerine göre daha şeffaf ve anlaşılır biçimde tasarlanmasıdır. Üçüncüsü ise dijital kanallarda etik finans kimliğinin görünür hale getirilmesidir. Katılım bankası dijitalde yalnızca fiyat rekabeti yapan bir kurum olarak konumlanırsa, teorik farklılık müşteri nezdinde kaybolur; buna karşılık reel işlem, etik filtre ve veri temelli risk okumasını birlikte sunarsa özgün değer önerisi güçlenir (Financial Stability Board, 2019).

Tablo 10.3. Dijital Katılım Finans İçin İşlem Verisi Kullanım Alanları

Veri alanı	Katılım finans açısından anlamı	Olası uygulama
Fatura/sipariş	Gerçek ticari işlem bağlantısını gösterir	Tedarik zinciri finansmanı
POS/taahhüt	Nakit akışı sürekliliğini gösterir	Dinamik limit ve erken uyarı

Stok/e-ticaret	Mal hareketi ve satış döngüsünü gösterir	Murabaha ve ticari finansman doğrulaması
Sektör/ağ verisi	Müşterinin ekosistem içindeki konumunu gösterir	KOBİ risk skoru ve çapraz satış
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantı.		

Katılım bankacılığında dijital farklılaşma, mobil uygulamanın daha hızlı çalışması veya uzaktan müşteri ediniminin kolaylaşmasıyla sınırlı değildir. Asıl farklılaşma, finansmanın gerçek ticari işlem akışına bağlanmasıdır. Fatura, sipariş, stok, POS, tahsilat ve tedarikçi verileri finansman kararına dahil edildiğinde, varlığa dayalı işlem mantığı dijital ortamda daha güçlü kurulabilir

Bu yaklaşım özellikle KOBİ finansmanında önemlidir. KOBİ'nin finansal tabloları çoğu zaman gecikmeli, eksik veya sınırlı bilgi verirken; günlük işlem verisi işletmenin gerçek canlılığını daha iyi gösterir. Katılım bankası bu veriyi etik biçimde kullanarak hem kredi riskini daha iyi ölçebilir hem de finansmanın gerçek ekonomik faaliyetle ilişkisini görünür kılabilir

Katılım bankaları dijitalleşmeyi yalnızca işlem maliyetini düşürme ve müşteri kazanımı aracı olarak görürse, mevduat bankalarıyla benzer bir dijitalleşme yoluna girmiş olur. Oysa katılım bankacılığı için dijitalleşmenin asıl değeri, teorik farklılığı pratik iş modeline dönüştürme potansiyelindedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Birinci farklılaşma alanı fonlama tarafındadır. Dijital kanallar, müşteri segmentasyonu ve davranışsal analiz yoluyla cari hesap tabanının güçlendirilmesine, katılım fonlarının daha istikrarlı yönetilmesine ve fiyat duyarlılığı yüksek fon sahipleriyle daha dengeli ilişki kurulmasına katkı sağlayabilir.

İkinci farklılaşma alanı fon kullandırım tarafındadır. KOBİ'lerin, mikro işletmelerin ve ticari müşterilerin nakit akışı, ödeme davranışı, fatura döngüsü ve tedarik zinciri ilişkileri dijital olarak analiz edilebildiğinde, katılım bankaları sadece teminat ve geçmiş performansa değil, gerçek ekonomik faaliyet verisine dayanan finansman modelleri geliştirebilir.

Üçüncü farklılaşma alanı etik finans ve şeffaflıktır. Müşteri fonlarının hangi havuzlarda, hangi sektörlerde ve hangi finansman işlemleriyle değerlendirildiğine ilişkin daha şeffaf bilgi sunulması, katılım bankacılığının güven temelli değer önerisini güçlendirebilir. Dijitalleşme bu şeffaflığı operasyonel olarak mümkün hale getirebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Tablo 10.4. Katılım Finans İçin Dijital Fırsat Alanları

Fırsat Alanı	Dijital Araç	Beklenen Katkı
Cari hesap derinliği	Segmentasyon, davranışsal analiz, kişiselleştirilmiş teklif	Daha düşük maliyetli ve daha istikrarlı fonlama tabanı
KOBİ finansmanı	Nakit akışı analitiği, e-fatura, POS ve ödeme verisi	Daha sağlıklı risk ölçümü ve daha hızlı tahsis
Risk paylaşımı ürünleri	Gerçek zamanlı izleme, raporlama ve performans analitiği	Müşareke/mudaraba benzeri yapıların uygulanabilirliğini artırma
Sukuk ve yatırım ürünleri	Dijital yatırım platformları, portföy görünürlüğü	Sermaye piyasası entegrasyonunu ve yatırımcı erişimini güçlendirme
Etik finans kimliği Şeffaf raporlama, etki ölçümü, müşteri bilgilendirme panelleri Güven, aidiyet ve farklılaşma kapasitesini artırma		
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.</i>		

Platform bankacılığı, bankanın müşteriye yalnızca kendi kanalları üzerinden ürün satması değil, müşterinin ekonomik hayatının gerçekleştiği alanlara yerleşmesidir. E-ticaret platformları, perakende zincirleri, tedarikçi ağları, muhasebe yazılımları, POS sistemleri, fatura ve tahsilat altyapıları bu yeni bankacılık mimarisinin doğal temas noktalarıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Katılım bankacılığı için platform mantığı daha da önemlidir. Çünkü varlığa dayalı finansman iddiası, müşterinin gerçek ticari işlem akışına ne kadar yakın olunursa o kadar güçlü hale gelir. Banka tedarik zinciri, sipariş, stok, fatura, tahsilat ve ödeme verisini görebildiğinde, finansmanın gerçek ekonomik faaliyeti destekleyip desteklemediğini daha iyi izleyebilir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Platform bankacılığı, bankanın yalnızca kendi bilançosu üzerinden ürün sunan bir kurum olmaktan çıkarak müşteriler, fintech şirketleri, tedarikçiler, yatırımcılar, kamu kurumları ve diğer finansal aktörler arasında değer üreten bir ekosistem düzenleyicisine dönüşmesini ifade eder.

Bu modelde banka yalnızca fon toplayan ve fon kullandıran kurum değildir. Aynı zamanda müşteri verisini anlamlandıran, finansal ve finans dışı hizmetleri birleştiren, işlem akışlarını entegre eden, riskleri daha erken gören ve müşterinin finansal yaşam döngüsünde sürekli rol alan bir platform haline gelir.

Katılım bankacılığı açısından platform yaklaşımı özellikle önemlidir. Çünkü katılım finansın reel ekonomi bağlantısı, platform ekonomisi içinde daha görünür hale

getirilebilir. Ticaretin, üretimin, tedarik zincirinin, yatırımın ve ödemenin aynı dijital ekosistem içinde izlenebildiği yapılarda katılım bankaları finansmanı doğrudan gerçek ekonomik faaliyete bağlayabilir. Bu da katılım bankacılığının teorik iddiasını pratik olarak güçlendirebilir.

10.8. Katılım Finans Platformu Modeli

Yeni dönemde katılım bankalarının önündeki stratejik soru şudur: Katılım bankası yalnızca dijital kanalları güçlü bir banka mı olacak, yoksa katılım finans ilkelerini dijital ekosistem içinde yeniden kuran bir platforma mı dönüşecektir?

Birinci yol, mevcut bankacılık ürünlerinin dijital kanallardan daha hızlı sunulmasıdır. Bu yol operasyonel verimlilik sağlar; ancak modelin özgünlüğünü sınırlı ölçüde güçlendirir. İkinci yol ise katılım finansı tedarik zinciri, KOBİ ekosistemi, sürdürülebilir finans, dijital yatırım, sukuk platformları, mikro finansman ve veri odaklı risk paylaşımı modelleriyle birlikte yeniden tasarlamaktır. Bu yol daha zor; ancak daha dönüştürücüdür (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Katılım finans platformu modeli, müşterinin yalnızca kredi veya fon ihtiyacına değil, bütün finansal yaşam döngüsüne odaklanır. İşletmenin satın alma, üretim, satış, tahsilat, ödeme, yatırım ve risk yönetimi süreçleri birlikte izlenir. Böylece banka, müşterinin gerçek ekonomik faaliyetini daha iyi anlayarak hem daha doğru risk alır hem de katılım finans ilkelerine daha uygun çözümler geliştirebilir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Tablo 10.5. Platform Modelinin Katılım Bankacılığı İçin Stratejik Katkısı

Stratejik Alan	Platform Yaklaşımının Katkısı	Katılım Finans Açısından Sonuç
Fonlama	Müşteri ekosistemi ve dijital bağlılık üzerinden daha istikrarlı fon tabanı	Fiyat odaklı fon rekabetinin etkisini azaltma
Finansman	Ticari işlem verisine dayalı tahsis ve izleme	Varlığa dayalı işlem mantığını güçlendirme
Risk paylaşımı	Proje ve işletme performansının daha yakından izlenmesi	Ortaklık temelli modeller için uygulanabilir zemin
Sürdürülebilirlik	Etki ölçümü, yeşil/sosyal finansman izleme ve raporlama	Etik finans kimliğini ESG gündemiyle birleştirme
Rekabet	Ürün fiyatından ekosistem değerine geçiş	Mevduat bankaları ve fintechler karşısında özgün değer önerisi
<i>Kaynak/Dönem/Not: ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b, yazarın derlemesi..</i>		

10.9. 2023-2025 Güncellemesi: Dijital Rekabet, Fonlama ve Ölçek

2023-2025 dönemi katılım bankacılığının toplam sektör içindeki payını artırdığı, ancak aynı zamanda bankacılık sektöründe rekabetin daha dijital, daha hızlı ve daha fiyat duyarlı hale geldiği bir dönem olarak okunmalıdır. Bu nedenle ölçek artışı, dijital iş modeli dönüşümüyle desteklenmediği takdirde kalıcı farklılaşma üretmeyebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; World Bank, 2025).

Yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde müşterilerin getiri duyarlılığı artar. Bu durum katılım bankalarının fonlama maliyeti ve müşteri bağlılığı açısından daha hassas bir zeminde hareket etmesine neden olur. Dijitalleşme bu noktada yalnızca daha yüksek kâr payı teklif etmek için değil, müşterinin bankayla kurduğu ilişkiyi derinleştirmek, cari hesap tabanını güçlendirmek ve ekosistem içi bağlılık üretmek için kullanılmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Aynı dönemde fintech rekabeti ve dijital bankacılık uygulamaları müşterinin hız ve deneyim beklentisini yükseltmektedir. Katılım bankaları bu rekabeti yalnızca teknolojik altyapı yatırımıyla değil, katılım finans ilkelerine dayalı yeni bir dijital değer önerisiyle karşılamalıdır. Aksi halde dijitalleşme, farklılaşma yerine yakınsamayı hızlandıran bir unsur haline gelebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; TBB, 2021-2025; World Bank, 2025).

10.10. Bölümün Ana Mesajı: Katılım Bankası mı, Katılım Finans Platformu mu?

Bu bölümün temel sonucu şudur: Dijitalleşme katılım bankacılığı için kaçınılmazdır; ancak dijitalleşmenin yönü belirleyicidir. Katılım bankaları mevcut ürünlerini daha hızlı ve daha düşük maliyetle sunan dijital bankalara dönüşebilir. Bu gerekli ama yeterli değildir.

Asıl stratejik fırsat, katılım bankacılığının dijitalleşmeyi kendi teorik iddiasını güçlendirecek şekilde kullanmasındadır. Veri analitiği bilgi asimetrisini azaltabilir; açık bankacılık reel ekonomik faaliyeti daha görünür hale getirebilir; embedded finance finansmanı gerçek ticari işlemin içine yerleştirebilir; platform bankacılığı ise katılım finansı ürün setinden çıkarıp ekosistem mimarisine dönüştürebilir.

Bu açıdan yeni dönemin kritik sorusu şudur: Katılım bankaları dijitalleşen mevduat bankalarına mı benzeyecek, yoksa etik, veri odaklı ve reel ekonomiyle bağlantılı yeni bir katılım finans platformu mu inşa edecektir? Bu sorunun cevabı, katılım bankacılığının pandemi sonrası dönemde yalnızca büyüyen değil, gerçekten dönüşen bir model olup olmayacağını belirleyecektir.

Bir sonraki bölümde bu tartışma veri ve yapay zekâ boyutuyla derinleştirilecektir. Çünkü katılım bankacılığının risk paylaşımı, finansal adalet, müşteri segmentasyonu ve sürdürülebilir büyüme iddiası, yeni dönemde veri kullanımının niteliğiyle doğrudan ilişkilidir.

10.11. Platform Bankacılığında Uygulama Mimarisi

Platform bankacılığı kavramı çoğu zaman dijital kanal sayısının artmasıyla karıştırılmaktadır. Oysa platform bankacılığı, bankanın ürünlerini mobil kanala taşımasından daha derin bir dönüşümü ifade eder. Bu modelde banka, müşterinin ekonomik hayatındaki farklı temas noktalarını birbirine bağlayan finansal altyapı sağlayıcısına dönüşür. Ödeme, tahsilat, tedarik, stok, fatura, e-ticaret, muhasebe, lojistik ve finansman süreçleri aynı veri mimarisi içinde birbirine bağlandığında, banka yalnızca finansman sağlayan kurum olmaktan çıkar; ekonomik davranışı okuyabilen ekosistem aktörü haline gelir.

Katılım bankacılığı açısından bu dönüşüm özel bir önem taşır. Çünkü katılım finansın teorik iddiası zaten reel ekonomik işlemle bağlantılı finansman kurmaktır. Platform bankacılığı, bu iddiayı dijital ortamda yeniden güçlendirebilir. Örneğin bir KOBİ'nin satış verileri, tahsilat döngüsü, tedarikçi ödemeleri, stok hareketleri ve sektörel nakit akışı birlikte analiz edildiğinde, finansman kararı klasik teminat mantığının ötesine geçebilir. Bu yapı, özellikle küçük işletmeler için daha adil ve daha gerçekçi risk değerlendirmesi sağlayabilir.

Platform modelinin katılım bankacılığına katkısı üç düzeyde ortaya çıkar. Birinci düzey müşteri derinliğidir. Banka müşterinin yalnızca kredi talebini değil, ekonomik davranışını izler. İkinci düzey fonlama avantajıdır. Günlük ödeme ve tahsilat akışlarına entegre olan banka, daha düşük maliyetli ve daha istikrarlı kaynak tabanı oluşturabilir. Üçüncü düzey ise ürün tasarımıdır. Finansman, sigorta, ödeme, sukuk yatırımı, tedarikçi finansmanı ve sürdürülebilirlik odaklı ürünler aynı platform içinde birbiriyle ilişkilendirilebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b).

Diğer taraftan platform bankacılığı ciddi yönetim gerektirir. Veri sahipliği, müşteri mahremiyeti, açık bankacılık izinleri, algoritmik kararların açıklanabilirliği ve fıkhi uygunluk mekanizmaları modelin merkezinde yer almalıdır. Katılım bankacılığı açısından platform modeli yalnızca hızlı büyüme aracı olarak değil, etik dijital finans mimarisi olarak tasarlanmalıdır. Aksi halde dijitalleşme, özgünleşme yerine geleneksel bankacılığın daha hızlı ve daha görünmez bir versiyonunu üretebilir.

Bu yönüyle katılım bankaları için ideal platform modeli üç ilkeye dayanmalıdır: reel işlem verisine yakınlık, etik veri yönetimi ve ürünlerin müşteri davranışına göre bütünleşik biçimde tasarlanması. Böyle bir yapı, katılım bankacılığının hem finansal kapsayıcılık hem de düşük maliyetli fonlama açısından yeni bir rekabet alanı oluşturmasını sağlayabilir (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

10.12. Platform Bankacılığında Stratejik Riskler

Platform bankacılığı katılım finans için önemli fırsatlar sunmakla birlikte, her dijitalleşme adımı otomatik olarak farklılaşma üretmez. Dijital kanallar yalnızca geleneksel ürünlerin daha hızlı satıldığı bir dağıtım ağına dönüşürse, bankanın iş modeli

değişmez; sadece operasyonel yüzeyi modernleşir. Bu durumda katılım bankacılığı dijitalleşmiş fakat stratejik olarak aynı kalmış bir yapıya dönüşebilir.

Bu tablo platform bankacılığına geçişte üç temel risk dikkatle yönetilmelidir. Birinci risk, müşteri verisinin yalnızca satış amacıyla kullanılmasıdır. Katılım bankacılığının etik iddiası, veri kullanımında şeffaflık, rıza, adalet ve ölçülülük ilkelerini gerektirir. İkinci risk, fintech iş birliklerinin bankayı yalnızca arka planda fon sağlayan bir kuruma dönüştürmesidir. Banka müşteri ilişkisinin merkezinden uzaklaştıkça marka, güven ve veri kontrolü zayıflayabilir. Üçüncü risk ise platformun ürün karmaşıklığını artırması, fakat katılım finans ilkeleriyle uyum denetimini yeterince güçlendirmemesidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu riskler nedeniyle katılım bankalarının platform stratejisi yalnızca teknoloji yatırımı olarak kurgulanmamalıdır. Platform mimarisi, danışma kurulları, uyum fonksiyonu, veri yönetimi, müşteri deneyimi ve risk yönetimiyle birlikte tasarlanmalıdır. Aksi halde dijitalleşme, katılım bankacılığının teorik farklılaşmasını güçlendirmek yerine, geleneksel finansal platformlarla benzeşmesini hızlandırabilir.

10.13. Perakende Ekosistemleri ve Gömülü Katılım Finans

Perakende ekosistemleri katılım bankacılığı için yalnızca müşteri kazanım kanalı değildir; düşük maliyetli fonlama, tedarikçi finansmanı, davranışsal veri üretimi ve işlem bazlı finansman açısından stratejik altyapıdır. Büyük perakende zincirleri, e-ticaret platformları, ödeme kuruluşları, lojistik ağları ve tedarikçi sistemleri, müşterinin günlük ekonomik davranışını en yoğun biçimde görünür kılan alanlardır (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Gömülü katılım finans modeli, finansal hizmetin müşterinin gerçek ekonomik işlemi içine yerleşmesini ifade eder. Bu modelde finansman, ödeme, tahsilat, sigorta, yatırım ve nakit yönetimi ayrı ayrı ürünler olarak değil, müşterinin ekonomik akışı içinde bütünleşik çözümler olarak sunulur. Katılım bankacılığı açısından bu yaklaşım, reel ekonomi bağlantısını güçlendirmek için önemli bir fırsattır.

Katılım bankası müşterinin alışveriş, ödeme, tahsilat ve ticaret döngüsüne yerleştiğinde fonlama ilişkisi yalnızca kâr payı karşılaştırmasına bağlı olmaktan çıkar. Banka, müşterinin ekonomik hayatının doğal parçası haline gelir. Bu durum hem müşteri sadakatini artırır hem de fonlama maliyetini düşürebilecek davranışsal bağlılık yaratır (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Örneğin bir KOBİ'nin POS akışları, fatura döngüsü, stok hareketleri ve tedarikçi ödemeleri birlikte analiz edildiğinde, bankanın finansman kararı yalnızca geçmiş bilanço verilerine değil, gerçek zamanlı ekonomik davranışa dayanabilir. Bu durum bilgi asimetrisini azaltır, finansman kararını daha sağlıklı hale getirir ve risk paylaşımı temelli modellerin uygulanabilirliğini artırabilir (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle platform bankacılığı katılım finans açısından yalnızca dijital kanal stratejisi değil, reel ekonomiyle yeniden bağ kurma aracıdır. Başarılı olan kurumlar, müşterinin finansal ihtiyacını ürün bazında değil, ekonomik yaşam döngüsü içinde okuyabilen kurumlar olacaktır. Perakende ekosistemleri ve gömülü finans modelleri, finansal kapsayıcılık, platform rekabeti ve müşteri verisi kullanımı başlıklarıyla doğrudan ilişkilidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; World Bank, 2025).

10.14. Açık Bankacılık ve Katılım Finans İçin Uygulama Mimarisi

Açık bankacılık, katılım finans açısından yalnızca teknik bir API meselesi değildir; müşteri verisi, işlem bağlamı ve finansman ihtiyacının gerçek zamanlı olarak anlaşılması anlamına gelir. Katılım bankaları bu altyapıyı doğru kullandığında finansmanı yalnızca şubede başlatılan bir ürün olmaktan çıkarıp ticaretin, üretimin ve tedarik zincirinin doğal akışına yerleştirebilir.

Bu mimaride kritik nokta, verinin etik ve izinli kullanımıdır. Müşterinin ödeme davranışı, stok döngüsü, tedarikçi ilişkisi ve nakit akışı gibi veriler finansman kararını daha sağlıklı hale getirebilir. Ancak bu veriler yalnızca satış baskısını artırmak için değil, doğru müşteriye doğru ürün, uygun vade ve makul risk paylaşımı tasarlamak için kullanılmalıdır. Katılım finansın dijital farklılaşması tam da bu noktada başlar (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Perakende ekosistemleri katılım bankacılığı için yalnızca müşteri kazanım kanalı değildir; düşük maliyetli fonlama, tedarikçi finansmanı ve davranışsal veri üretimi açısından stratejik altyapıdır. Büyük perakende zincirleri, e-ticaret platformları ve tedarikçi ağları içinde yer alan finansman çözümleri; müşteri, tedarikçi ve banka arasında sürekli işlem ilişkisi kurar.

Gömülü katılım finans modeli bu nedenle Türkiye için özel önem taşır. Katılım bankası müşterinin alışveriş, ödeme, tahsilat ve ticaret döngüsüne yerleştiğinde fonlama ilişkisi yalnızca kâr payı karşılaştırmasına bağlı olmaktan çıkar. Banka, müşterinin ekonomik hayatının doğal parçası haline gelir. Bu durum hem müşteri sadakatini artırır hem de fonlama maliyetini düşürebilecek davranışsal bağlılık yaratır.

Katılım bankacılığının geleceğinde perakende ekosistemleri özel bir önem taşımaktadır. Market zincirleri, e-ticaret platformları, ödeme kuruluşları, lojistik ağları ve tedarikçi sistemleri, müşterinin günlük ekonomik davranışını en yoğun biçimde görünür kılan alanlardır. Finansal ilişki artık yalnızca şubede veya mobil uygulamada başlamamaktadır; müşteri alışveriş yaparken, tahsilat alırken, stok yenilerken veya tedarikçisine ödeme yaparken finansal hizmetle karşılaşmaktadır.

Gömülü katılım finans modeli, finansal hizmetin müşterinin gerçek ekonomik işlemi içine yerleşmesini ifade eder. Bu modelde finansman, ödeme, tahsilat,

sigorta, yatırım ve nakit yönetimi ayrı ayrı ürünler olarak değil, müşterinin ekonomik akışı içinde bütünleşik çözümler olarak sunulur. Katılım bankacılığı açısından bu yaklaşım, reel ekonomi bağlantısını güçlendirmek için önemli bir fırsattır.

Örneğin bir KOBİ'nin POS akışları, fatura döngüsü, stok hareketleri ve tedarikçi ödemeleri birlikte analiz edildiğinde, bankanın finansman kararı yalnızca geçmiş bilanço verilerinedeğil, gerçek zamanlı ekonomik davranışa dayanabilir. Bu durum bilgi asimetrisini azaltır, finansman kararını daha sağlıklı hale getirir ve risk paylaşımı temelli modellerin uygulanabilirliğini artırabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle platform bankacılığı katılım finans açısından yalnızca dijital kanal stratejisi değil, reel ekonomiyle yeniden bağ kurma aracıdır. Başarılı olan kurumlar, müşterinin finansal ihtiyacını ürün bazında değil, ekonomik yaşam döngüsü içinde okuyabilen kurumlar olacaktır.

Ana Mesaj 10.1. Dijital Banka Olmak ile Platform Olmak Arasındaki Fark

Bir bankanın mobil uygulamasının güçlü olması onu otomatik olarak platform bankası haline getirmez. Dijital banka, işlemleri dijital kanaldan sunan bankadır. Platform bankası ise müşterinin ekonomik hayatındaki farklı işlem noktalarını birbirine bağlayan, ödeme, finansman, veri, risk yönetimi ve müşteri deneyimini aynı mimaride birleştiren yapıdır.

Katılım bankacılığı açısından bu ayrım kritiktir. Çünkü faizsiz ürünleri dijital kanaldan satmak yalnızca operasyonel dönüşümdür. Asıl dönüşüm, müşterinin ticari ve finansal davranışını okuyarak finansmanı işlem anına entegre edebilmek, düşük maliyetli fonlama yaratmak ve etik veri mimarisi üzerinden güven üretmektir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

BÖLÜM 11

VERİ ODAKLI VE YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KATILIM BANKACILIĞI

Önceki bölümde dijitalleşme, katılım bankacılığının yalnızca kanal yapısını değil, iş modelini de dönüştürebilecek stratejik bir alan olarak ele alındı. Ancak dijitalleşmenin gerçek etkisi, sadece işlemlerin mobil kanallara taşınmasıyla ortaya çıkmaz. Asıl dönüşüm, bankanın veriyi nasıl topladığı, nasıl yorumladığı, karar süreçlerine nasıl yerleştirdiği ve bunu hangi etik çerçevede kullandığıyla ilgilidir.

Bu açıdan yeni nesil katılım bankacılığı tartışması, kaçınılmaz olarak veri ve yapay zekâ tartışmasına bağlanır. Katılım bankacılığı teorik olarak risk paylaşımı, reel ekonomi bağlantısı ve etik finans ilkeleri üzerine kuruludur. Fakat bu ilkelerin modern finansal sistemde güçlü biçimde uygulanabilmesi için daha iyi bilgi, daha hassas risk ölçümü, daha şeffaf müşteri analitiği ve daha gelişmiş karar destek sistemleri gerekir.

Veri ve yapay zekâ bu noktada katılım bankacılığı için iki farklı anlama gelir. Birincisi, operasyonel verimlilik ve hız kazandıran teknolojik araçlardır. İkincisi ve daha önemlisi, katılım bankacılığının teorik iddiasını pratikte güçlendirebilecek yeni bir finansal mimarinin kurucu unsurlarıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

11.1. Veri Yeni Sermaye Unsuru mudur?

Veri ekonomisi katılım finans açısından iki yönlü değer üretir. Birinci yön risk yönetimidir: müşterinin nakit akışı, ödeme davranışı, ticari ağı, fatura düzeni ve sektör döngüsü daha iyi görüldükçe finansman kararı daha sağlıklı verilir. İkinci yön etik şeffaflıktır: finansmanın hangi ekonomik faaliyeti desteklediği, hangi sosyal veya çevresel etkiyi doğurduğu ve hangi riskleri taşıdığı daha görünür hale gelir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bu bölümün temel iddiası şudur: katılım bankacılığının geleceğinde veri, sermaye kadar stratejik bir üretim faktörü haline gelmektedir. Banka müşterinin gelirini, harcama düzenini, ticaret akışını, tedarik zinciri ilişkisini, ödeme davranışını ve risk sinyallerini doğru okuyabildiğinde, hem fon kullandırım kalitesini hem de fon toplama istikrarını artırabilir (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Verinin önemi katılım finans açısından daha da yüksektir. Çünkü risk paylaşımı ve reel ekonomi bağlantısı iddiası, müşterinin gerçek ekonomik faaliyetinin anlaşılmasını gerektirir. Klasik teminat odaklı kredi analizi, müşterinin yaşayan ticari davranışını sınırlı biçimde gösterir. Oysa e-fatura, POS, stok, tahsilat, tedarikçi ve müşteri

verileri birlikte okunduğunda, finansmanın gerçekten hangi ekonomik faaliyeti desteklediği daha iyi anlaşılır (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle veri, katılım bankacılığı için yalnızca pazarlama veya skor kartı aracı değildir; modelin teorik vaadini operasyonel hale getirecek ana altyapıdır.

Bankacılık uzun süre sermaye, mevduat, şube ağı, müşteri tabanı ve bilanço büyüklüğü üzerinden rekabet eden bir sektör olarak görüldü. Yeni dönemde bu unsurlara güçlü bir bileşen daha eklenmiştir: veri. Bankalar artık yalnızca fon toplayan ve fon kullandıran kurumlar değil; müşteri davranışını, nakit akışlarını, ödeme alışkanlıklarını, sektör dinamiklerini ve risk sinyallerini okuyabilen veri organizasyonlarıdır (TKBB, 2015-2025; Karakütük, 2026).

Bu dönüşüm katılım bankacılığı açısından özel bir önem taşır. Çünkü katılım bankacılığının özgünlüğü, yalnızca işlemin faizsiz biçimde kurgulanmasına değil, finansmanın reel ekonomik faaliyetle kurduğu bağa dayanır. Bu bağın sağlıklı kurulabilmesi için müşterinin gerçek ekonomik davranışının, ticari kapasitesinin, nakit akışının ve risk profilinin daha iyi anlaşılması gerekir.

Veri bu nedenle katılım bankacılığı için sadece pazarlama veya skor kartı aracı değildir.

Doğru kullanıldığında veri, risk paylaşımı modellerinin uygulanabilirliğini artıran, bilgi asimetrisini azaltan, fiyatlamayı daha adil hale getiren ve reel ekonomi bağlantısını güçlendiren stratejik sermaye unsurudur (IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 11.1. Katılım Bankacılığında Verinin Stratejik Kullanım Alanları

Verinin bankacılık rekabetindeki yeni rolü, dijitalleşme, büyük teknoloji şirketleri ve finansal kapsayıcılık literatürüyle birlikte değerlendirilmelidir (Bank for International Settlements, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Kullanım Alanı	Katılım Bankacılığı Açısından Anlamı	Beklenen Katkı
Müşteri tanıma	Müşterinin finansal davranışı, gelir yapısı ve işlem alışkanlıklarının daha iyi anlaşılması	Daha doğru segmentasyon ve daha uygun ürün tasarımı
Kredi / fon kullandırım analitiği	Nakit akışı, ödeme kapasitesi ve sektör risklerinin daha hassas ölçülmesi	Aktif kalitesinin korunması
Risk paylaşımı modelleri	Müşareke ve mudaraba gibi modellerde bilgi asimetrisinin azaltılması	Ortaklık temelli finansmanın uygulanabilirliğinin artması
Fonlama yönetimi	Müşteri getiri duyarlılığı ve vade davranışının izlenmesi	Daha istikrarlı ve düşük maliyetli fonlama

Etik finans ve şeffaflık	Fonların kullanım alanlarının ve finansman etkisinin daha görünür hale getirilmesi	Güven, sadakat ve farklılaşma
<i>Kaynak/Dönem/Not: ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation, yazarın derlemesi.</i>		

11.2. Bilgi Asimetrisi ve Katılım Finans

Katılım bankacılığında risk paylaşımı modellerinin sınırlı kullanılmasının önemli nedenlerinden biri bilgi asimetrisidir. Banka, fon kullanan müşterinin gerçek performansını, mali yapısını, ticari davranışını ve gelecekteki nakit akışını yeterince doğru izleyemediğinde, ortaklık temelli finansman modelleri daha riskli hale gelir. Bu nedenle uygulamada daha öngörülebilir ödeme planı sunan murabaha benzeri ürünler ağırlık kazanır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Yapay zekâ ve veri analitiği, bu yapısal sorunu azaltma potansiyeline sahiptir. Banka, müşterinin sadece bilanço verilerine değil; ödeme davranışına, tedarik zinciri ilişkilerine, satış performansına, sektör döngüsüne, dijital işlem verilerine ve nakit akışı sinyallerine bakabildiğinde risk ölçümü daha dinamik hale gelir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu imkân, katılım bankacılığının teorik olarak savunduğu risk paylaşımı yaklaşımını güçlendirebilir. Çünkü risk paylaşımı, yalnızca iyi niyetli bir finansal ilke değil, aynı zamanda bilgiye dayalı bir yönetim kapasitesi gerektirir. Veri eksikliği giderilmeden risk paylaşımı modellerinin ölçeklenmesi zordur.

11.3. Risk Paylaşımı İçin Veri Analitiği

Katılım bankacılığında veri analitiğinin en stratejik kullanım alanlarından biri, risk paylaşımı ürünlerinin daha uygulanabilir hale getirilmesidir. Geleneksel kredi analizinde temel amaç borçlunun geri ödeme kapasitesini ölçmektir. Risk paylaşımı yaklaşımında ise finansmanın dayandığı ticari faaliyetin performansı, nakit üretme kapasitesi ve taraflar arasındaki risk dağılımı daha merkezi hale gelir (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu yönüyle katılım bankalarının veri mimarisi yalnızca kredi tahsis sürecine hizmet etmemelidir. Aynı zamanda finansmanın dayandığı mal, hizmet, proje veya ticari faaliyetin yaşam döngüsünü izleyebilecek şekilde tasarlanmalıdır. Özellikle KOBİ finansmanı, tedarik zinciri finansmanı, proje finansmanı ve sürdürülebilir finansman alanlarında bu yaklaşım daha güçlü sonuçlar üretebilir.

Veri analitiği; erken uyarı sistemleri, sektör bazlı risk haritaları, nakit akışı tahminleri, davranışsal skorlar ve alternatif veri kaynakları yoluyla katılım bankalarının daha ince ayarlı karar almasını sağlayabilir. Böylece katılım bankacılığı, sadece teminat ve ödeme planı üzerinden değil, gerçek ekonomik faaliyet üzerinden risk yönetimi yapabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Tablo 11.2. Risk Paylaşımı Modellerinde Veri Analitiğinin Rolü

Sorun Alanı	Veri / Yapay Zekâ Katkısı	Katılım Finans Açısından Sonuç
Bilgi asimetrisi	Müşteri ve faaliyet verilerinin sürekli izlenmesi	Ortaklık temelli finansman için daha güvenilir bilgi zemini
Tahsilat riski	Erken uyarı göstergeleri ve nakit akışı tahminleri	Aktif kalitesinin daha proaktif yönetimi
Ürün standardizasyonu	Müşteri ve sektör bazlı farklılaştırılmış modelleme	Murabaha dışı ürünlerin tasarlanabilirliği
Fiyatlama zorluğu	Risk, vade, sektör ve davranış verilerine dayalı fiyatlama	Daha adil ve daha şeffaf kâr payı / getiri yapısı
Denetim ve izleme maliyeti	Otomatik izleme ve karar destek sistemleri	Risk paylaşımı ürünlerinde ölçeklenebilirlik
<i>Kaynak/Dönem/Not: Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; yazarın derlemesi).</i>		

11.4. KOBİ Finansmanında Yapay Zekâ Kullanımı

KOBİ finansmanı katılım bankacılığı için en kritik alanlardan biridir. Katılım finansın reel ekonomiyle bağ kurma iddiası, en görünür biçimde KOBİ'lerin üretim, ticaret, istihdam ve yatırım süreçlerinin finansmanında ortaya çıkar. Ancak KOBİ segmenti aynı zamanda bilgi eksikliği, kayıt dışılık, finansal raporlama kalitesi, teminat yetersizliği ve nakit akışı oynaklığı nedeniyle bankalar açısından zor bir alandır.

Yapay zekâ destekli modeller bu alanda önemli imkânlar sunabilir. Satış verileri, ödeme alışkanlıkları, fatura hareketleri, tedarik zinciri ilişkileri, POS ve e-ticaret verileri gibi alternatif veri kaynakları kullanılarak KOBİ'lerin gerçek ekonomik kapasitesi daha iyi analiz edilebilir. Böylece sadece geçmiş finansal tablolara dayalı değil, güncel davranış ve nakit akışı temelli bir finansman yaklaşımı geliştirilebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu yaklaşım katılım bankaları açısından iki stratejik sonuç doğurur. Birincisi, daha sağlıklı risk ölçümü sayesinde aktif kalitesi korunabilir. İkincisi, reel faaliyetle bağlantılı finansman modelleri daha güçlü tasarlanabilir. Böylece katılım bankacılığı, KOBİ finansmanında sadece alternatif bir banka değil, üretim ve ticaret ekosisteminin veri destekli finansal ortağı haline gelebilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

11.5. Fonlama Maliyeti ve Müşteri Segmentasyonu

Fonlama maliyetini düşürmenin en kalıcı yolu, yalnızca dönemsel kampanyalarla yüksek getiri arayan müşteriyi çekmek değildir. Daha güçlü çözüm, müşteri davranışını doğru okuyarak vade, sadakat, işlem hacmi, dijital kanal kullanımı ve ekosistem ilişkisi arasında bağ kurabilen bir segmentasyon mimarisi kurmaktır. Katılım bankaları açısından bu mimari daha da kritiktir; çünkü fon toplama tarafında kâr payı beklentisi ile etik finans aidiyeti aynı müşteri davranışı içinde farklı ağırlıklarda bulunabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu nedenle veri analitiği, katılım bankalarında fonlama maliyetini yalnızca fiyatlama fonksiyonu üzerinden değil, davranışsal derinlik üzerinden düşürebilir. Düzenli maaş akışı, ticari tahsilat döngüsü, POS kullanımı, tedarikçi ödemeleri, hac/umre harcamaları, zekât/bağış davranışı veya e-ticaret akışı gibi veriler müşterilerle daha kalıcı ilişki kurulmasını sağlayabilir. Böyle bir yapı, düşük maliyetli ve istikrarlı fon tabanının yalnızca piyasa faizlerine bağlı olmadan genişlemesine katkı sunar.

Fonlama maliyetini düşürmenin kalıcı yolu yalnızca daha yüksek kâr payı vermek değil, müşterinin bankayla kurduğu günlük ekonomik ilişkiyi derinleştirmektir. Maaş hesabı, ödeme hesabı, kart kullanımı, POS/tahsilat, otomatik fatura, dijital cüzdan, mikro birikim ve yatırım ürünleri aynı ilişki içinde birleştğinde müşteri bankayı yalnızca getiri alternatifi olarak değil, finansal hayatının merkezi olarak görmeye başlar.

Veri temelli segmentasyon burada kritik rol oynar. Banka hangi müşterinin fiyat duyarlı, hangisinin hizmet/kolaylık odaklı, hangisinin dini hassasiyetle bağlı, hangisinin ticari ekosistem nedeniyle kalıcı olduğunu analiz edebilirse fonlama stratejisini daha doğru kurar. Bu yaklaşım katılım bankaları için düşük maliyetli ve istikrarlı kaynak tabanı oluşturmanın anahtarıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Şekil 11.1. Katılım Bankacılığı İçin Etik Veri Mimarisi

Veri odaklı katılım bankacılığında başarı yalnızca daha fazla veri toplamaya değil, verinin hangi amaçla, hangi etik çerçevede ve hangi yönetim mekanizmasıyla kullanıldığına bağlıdır. (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Katman	Temel İşlev	Katılım Finans Açısından Anlamı
1. Veri kaynağı	Ödeme, tahsilat, POS, e-ticaret, tedarik, finansal tablo ve müşteri davranış verileri	Reel ekonomik davranışın görünür hale gelmesi

2. Analitik motor	Risk skoru, nakit akışı tahmini, erken uyarı, segmentasyon ve sahtekârlık tespiti	Bilgi asimetrisinin azaltılması
3. Karar mimarisi	Finansman limiti, fiyatlama, teminat, ürün önerisi ve yapılandırma kararları	Daha adil, ölçülü ve ihtiyaca uygun finansman
4. Etik yönetim	Açıklanabilirlik, veri minimizasyonu, müşteri rızası, denetim izi ve fıkhi uyum	Güven, şeffaflık ve meşruiyetin korunması
5. İzleme	Portföy davranışı, etki ölçümü, ESG uyumu ve risk paylaşımı performansı	Etik finans iddiasının ölçülebilir hale gelmesi
Kaynak/Dönem/Not: Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025, yazarın derlemesi).		

Veri odaklı bankacılık yalnızca fon kullandırım tarafında değil, fon toplama tarafında da stratejik önem taşır. Yüksek enflasyon ve faiz oynaklığı dönemlerinde müşterilerin getiri duyarlılığı artar. Bu durum katılım bankalarının fonlama maliyetini ve vade yapısını doğrudan etkiler.

Katılım bankaları açısından en değerli fonlama kaynağı, daha istikrarlı, daha düşük maliyetli ve müşteri ilişkisi derinliğine dayalı fon tabanıdır. Bu nedenle müşteri segmentasyonu yalnızca pazarlama faaliyetleri için değil, bilanço yönetimi için de kritik hale gelmektedir. Cari hesap potansiyeli, vade davranışı, kâr payı hassasiyeti, dijital kanal kullanımı ve çapraz ürün ilişkisi birlikte analiz edilmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Veri analitiği bu noktada katılım bankalarına daha hassas fonlama stratejileri geliştirme imkânı sunar. Banka, hangi müşteri grubunun fiyata daha duyarlı olduğunu, hangi grubun ilişki temelli kaldığını, hangi müşterilerin cari bakiye potansiyeli taşıdığını ve hangisegmentlerin uzun vadeli fonlama için daha uygun olduğunu daha iyi izleyebilir. Bu da yalnızca büyümeyi değil, fonlama kalitesini artırır.

11.6. Yapay Zekâ: Verimlilik mi, Farklılaşma mı?

Yapay zekâ katılım bankacılığı için iki farklı düzeyde kullanılabilir. Birinci düzey operasyonel verimlilik: başvuru değerlendirme, belge kontrolü, müşteri hizmetleri, erken uyarı, tahsilat önceliklendirme ve dolandırıcılık tespiti gibi alanlarda hız ve maliyet avantajı sağlar. Bu kullanım tüm bankalar için geçerlidir ve tek başına katılım bankacılığını farklılaştırılmaz (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

İkinci düzey ise model farklılaşmasıdır. Yapay zekâ, müşterinin gerçek ticari işlem akışını, sosyal/çevresel etki potansiyelini, nakit döngüsünü ve sektör ilişkilerini analiz ederek risk paylaşımı modellerini daha uygulanabilir hale getirebilir. Bu düzeyde teknoloji, katılım bankacılığının teorik vaadini operasyonel kapasiteye dönüştüren

araç haline gelir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bu nedenle yapay zekâ stratejisinin etik veri yönetişimiyle birlikte kurulması gerekir.

Açıklanamayan, ayrımcı sonuçlar üreten veya yalnızca kârlılığı maksimize eden algoritmalar katılım finansın etik iddiasıyla çelişebilir. Katılım bankaları yapay zekâyı kullanırken açıklanabilirlik, adalet, veri mahremiyeti ve insan denetimi ilkelerini kurumsal politika haline getirmelidir.

Yapay zekâ bankacılıkta çoğu zaman hız, maliyet düşüşü, otomasyon ve operasyonel verimlilik üzerinden tartışılmaktadır. Bu boyut önemlidir; ancak katılım bankacılığı için yeterli değildir. Eğer yapay zekâ yalnızca kredi tahsis süresini kısaltmak, çağrı merkezi maliyetini azaltmak veya standart bankacılık ürünlerini daha hızlı satmak için kullanılırsa, katılım bankaları dijitalleşen mevduat bankalarına daha fazla benzeyebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Asıl stratejik fırsat, yapay zekânın katılım bankacılığının özgün iddiasını güçlendirecek şekilde kullanılmasıdır. Bu kullanım; risk paylaşımı modellerinin izlenmesi, reel ekonomiyle bağlantılı finansmanın takip edilmesi, sürdürülebilirlik etkisinin ölçülmesi, müşteri fonlarının şeffaf biçimde yönetilmesi ve etik finans ilkelerinin operasyonel süreçlere yerleştirilmesi anlamına gelir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu tablo yapay zekâ katılım bankaları için iki yoldan birini açar: yakınsamayı hızlandıran operasyonel araç veya farklılaşmayı güçlendiren stratejik mimari. Hangi yolun seçileceğı, teknolojinin hangi amaçla ve hangi yönetim çerçevesinde kullanıldığına bağlıdır.

Tablo 11.3. Yapay Zekânın Katılım Bankacılığında İki Farklı Kullanım Yolu

Kullanım Yolu	Dar Kullanım	Stratejik Kullanım
Kredi / fon kullandırım	Standart skorlamayı hızlandırmak	Reel faaliyet ve nakit akışına dayalı risk analitiğı kurmak
Müşteri yönetimi	Daha fazla ürün satmak	Müşterinin finansal yaşam döngüsüne uygun çözüm geliştirmek
Operasyon	İşlem maliyetini azaltmak	Şeffaf, izlenebilir ve etik süreçler kurmak
Fonlama	Fiyat duyarlılığını takip etmek	İstikrarlı ve düşük maliyetli ilişki temelli fon tabanı oluşturmak
Risk paylaşımı	Teminat ve tahsilat verisini izlemek	Ortaklık temelli finansmanın performansını ölçmek
Kaynak/Dönem/Not: BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b, yazarın derlemesi).		

11.7. Etik Veri Kullanımı ve Algoritmik Adalet

Katılım bankacılığı etik finans iddiasına sahip bir modeldir. Bu nedenle veri ve yapay zekâ kullanımında yalnızca verimlilik değil, adalet, şeffaflık, mahremiyet ve hesap verebilirlik de temel ilkeler arasında yer almalıdır. Aksi halde dijitalleşme, katılım bankacılığının etik iddiasını güçlendirmek yerine zayıflatırabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019).

Algoritmik karar sistemleri yanlış veya yanlış veriyle beslendiğinde belirli müşteri gruplarını dışlayabilir, finansmana erişimi daraltabilir veya görünmez ayrımcılık üretebilir. Katılım bankaları için bu risk daha da önemlidir; çünkü finansal kapsayıcılık ve adalet iddiası, modelin meşruiyetinin önemli bir parçasıdır.

Bu nedenle katılım bankalarının veri yönetişi; açık rıza, veri güvenliği, model şeffaflığı, açıklanabilir karar mekanizmaları, insan denetimi ve etik komite yapılarıyla desteklenmelidir. Etik finans, dijital çağda etik veri yönetimi olmadan tamamlanamaz (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Tablo 11.4. Katılım Bankacılığında Etik Veri Yönetimi İlkeleri

Algoritmik adalet ve etik veri kullanımı, dijital finansın yalnızca verimlilik değil, yönetişim ve güven meselesi olduğunu da göstermektedir (Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

İlke	Açıklama	Katılım Finans Açısından Önemi
Şeffaflık	Verinin hangi amaçla kullanıldığının müşteriye açık biçimde anlatılması	Güven ve müşteri sadakati oluşturur
Mahremiyet	Kişisel ve ticari verilerin güvenli biçimde korunması	Etik finans iddiasını destekler
Açıklanabilirlik	Algoritmik kararların anlaşılabilir ve denetlenebilir olması	Finansal dışlanma riskini azaltır
Adalet	Model çıktılarının belirli müşteri grupları aleyhine sistematik sonuç üretmemesi	Finansal kapsayıcılığı güçlendirir
İnsan denetimi	Kritik kararlarda otomatik sistemlerin insan gözetimiyle desteklenmesi	Sorumluluk ve hesap verebilirlik sağlar
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı.</i>		

11.8. Katılım Finans İçin Veri Mimarisi

Katılım finans için veri mimarisi yalnızca teknik veri ambarı değildir; iş modelinin etik ve stratejik omurgasıdır. Birinci katmanda müşteri ve işlem verisi bulunur: hesap hareketleri, ödeme davranışı, POS, fatura, e-ticaret, stok ve tedarikçi ilişkileri. İkinci katmanda risk ve karar verisi yer alır: skorlar, limit kararları, erken uyarı

sinyalleri, teminat ve nakit akışı göstergeleri. Üçüncü katmanda ise etki ve uygunluk verisi bulunur: finansmanın hangi varlık, sektör, sosyal fayda veya çevresel etkiyle ilişkili olduğu (IFRS Foundation / ISSB, 2023a; IOSCO, 2023).

Bu üç katman birlikte çalışmadığında yapay zekâ yalnızca verimlilik aracı olarak kalır.

Birlikte çalıştığında ise katılım bankacılığının vaat ettiği reel ekonomi bağlantısı, şeffaflık ve risk paylaşımı kapasitesi ölçülebilir hale gelir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Veri odaklı katılım bankacılığı yalnızca teknoloji yatırımıyla kurulamaz. Bu dönüşüm, veri mimarisi, organizasyon, insan kaynağı, yönetim ve iş modeli uyumunu gerektirir. Bankanın farklı birimlerinde dağınık halde bulunan müşteri, işlem, risk, fonlama, ürün ve kanal verileri bütünlük biçimde yönetilmelidir.

Bu mimaride veri sadece raporlama aracı değil, karar üretim altyapısıdır. Treasury birimi fonlama davranışını, kredi tahsis birimi nakit akışı riskini, pazarlama birimi müşteri segmentini, uyum birimi etik ve yasal sınırları, üst yönetim ise stratejik yönü aynı veri zemini üzerinden okuyabilmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019).

Katılım bankaları için ideal veri mimarisi üç katmanlı düşünülebilir: operasyonel veri katmanı, analitik karar katmanı ve etik yönetim katmanı. Bu üç katman birlikte çalışmadığında veri çokluğu karar kalitesine dönüşmez.

Tablo 11.5. Katılım Finans İçin Üç Katmanlı Veri Mimarisi

Katman	İçerik	Stratejik Amaç
Operasyonel veri katmanı	Müşteri, işlem, ödeme, fonlama, ürün ve kanal verileri	Güvenilir ve bütünlük veri tabanı oluşturmak
Analitik karar katmanı	Skorlama, erken uyarı, nakit akışı tahmini, segmentasyon ve fiyatlama modelleri	Daha kaliteli ve hızlı karar üretmek
Etik yönetim katmanı	Mahremiyet, açıklanabilirlik, adalet, model denetimi ve insan gözetimi	Etik finans ilkelerini dijital süreçlere yerleştirmek
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi..</i>		

11.9. 2023-2025 Güncellemesi: Büyüme, Oynaklık ve Veri İhtiyacı

2023-2025 dönemi, katılım bankacılığında veri odaklı yönetim ihtiyacını daha görünür kılmıştır. Yüksek enflasyon, kur oynaklığı, faiz politikalarındaki değişim ve fonlama rekabeti; bankaların yalnızca bilanço büyüklüğüyle değil, bilanço kalitesiyle de yönetilmesi gerektiğini göstermektedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu dönemde nominal büyüme güçlü görünse de, gerçek performansın anlaşılabilmesi için müşteri davranışı, fonlama maliyeti, aktif kalitesi, vade yapısı, kur pozisyonu ve gelir kalitesi gibi göstergelerin daha derin analiz edilmesi gerekir. Veri altyapısı zayıf olan kurumlar, büyümenin arkasındaki risk birikimini zamanında görmekte zorlanabilir

Bu yönüyle 2023-2025 dönemi, katılım bankaları açısından sadece ölçek büyümesi dönemi değil, veriyle yönetim kapasitesinin test edildiği bir dönem olarak okunmalıdır. Bu test, önümüzdeki dönemde daha da belirleyici hale gelecektir (TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; Karakütük, 2026).

11.10. Bölümün Ana Mesajı: Etik Finans, Etik Veriyle Tamamlanır

Bu bölümün temel sonucu şudur: Katılım bankacılığının geleceğinde veri ve yapay zekâ kaçınılmazdır; ancak bu araçların nasıl kullanılacağı, modelin gelecekteki yönünü belirleyecektir. Veri sadece daha hızlı kredi vermek, daha agresif ürün satmak veya maliyet düşürmek için kullanılırsa, katılım bankacılığı dijitalleşen mevduat bankacılığına daha fazla benzeyebilir.

Buna karşılık veri ve yapay zekâ; risk paylaşımını güçlendirmek, bilgi asimetrisini azaltmak, reel ekonomi bağlantısını derinleştirmek, fonlama kalitesini artırmak ve etik finans ilkelerini görünür kılmak için kullanılırsa, katılım bankacılığı yeni dönemde gerçek bir farklılaşma imkânı yakalayabilir.

Bu açıdan katılım bankacılığının dijital geleceği yalnızca teknoloji yatırımıyla değil, teknolojiye verilen anlamla belirlenecektir. Etik finans iddiası, dijital çağda etik veri yönetimiyle tamamlanmak zorundadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bir sonraki bölümde bu tartışma sürdürülebilir finans ve katılım bankacılığının yeni rolü üzerinden derinleştirilecektir. Çünkü veri, dijitalleşme ve yapay zekâ yalnızca bankacılık verimliliğini değil, finansın çevresel, sosyal ve reel ekonomik etkisini de ölçülebilir hale getirebilir.

11.11. Veri ve Yapay Zekâ İçin Kurumsal Yönetim Modeli

Veri ve yapay zekâ, katılım bankacılığı açısından yalnızca teknoloji yatırımı olarak görülmemelidir. Bu alan, doğrudan yönetim meselesidir. Çünkü veri hangi amaçla toplanıyor, nasıl işleniyor, hangi karar süreçlerinde kullanılıyor ve müşteriye nasıl yansıyor soruları, katılım bankacılığının etik finans kimliğiyle doğrudan ilgilidir. Bu nedenle veri odaklı bankacılık, yalnızca bilgi teknolojileri biriminin sorumluluğunda bırakılabilecek operasyonel bir konu değildir.

Katılım bankalarında veri ve yapay zekâ kullanımı için üç katmanlı bir yönetim modeli önerilebilir. Birinci katman veri kalitesi ve veri sahipliği katmanıdır. Müşteri, işlem, ödeme, tahsilat, sektör ve risk verilerinin tutarlı, güncel ve denetlenebilir

olması gerekir. İkinci katman model yönetişimi katmanıdır. Kredi skorlama, erken uyarı, müşteri segmentasyonu, fiyatlama, fraud izleme ve likidite tahmini gibi modellerin açıklanabilir, test edilebilir ve düzenli olarak doğrulanabilir olması şarttır. Üçüncü katman ise etik ve fıkhi uygunluk katmanıdır. Model çıktılarının adalet, şeffaflık, ayrımcılık riski ve müşteri hakkaniyeti açısından değerlendirilmesi gerekir.

Bu çerçevede katılım bankalarında “Veri ve Etik Finans Komitesi” benzeri bir yapı kurulması stratejik değer taşıyabilir. Bu komite yalnızca teknik model performansını değil, modelin müşteri üzerindeki etkisini, karar süreçlerindeki açıklanabilirliği, hassas müşteri grupları üzerindeki sonuçlarını ve katılım finans ilkeleriyle uyumunu izlemelidir. Böylece yapay zekâ kullanımı yalnızca verimlilik aracı olmaktan çıkar, güven üretme mekanizmasına dönüşür.

KOBİ finansmanı bu modelin en önemli uygulama alanıdır. Geleneksel teminat merkezli kredi değerlendirmesi küçük işletmelerin gerçek ekonomik kapasitesini her zaman yeterince göstermez. Oysa ödeme davranışı, tahsilat düzeni, tedarik zinciri ilişkileri, POS hareketleri, e-fatura verileri ve sektörel nakit akışı birlikte değerlendirildiğinde daha hassas bir risk resmi oluşturulabilir. Bu yapı, risk paylaşımı modellerinin uygulanabilirliğini de artırabilir. Çünkü bankanın müşterinin reel faaliyetini daha iyi okuyabilmesi, ortaklık ve gelir paylaşımı temelli ürünlerin riskini daha yönetilebilir hale getirir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Katılım bankacılığı için nihai hedef, yapay zekâyı yalnızca daha hızlı kredi kararı veren bir araç olarak kullanmak değildir. Asıl hedef, finansal ilişkinin daha adil, daha şeffaf, daha reel veriye dayalı ve daha güvenilir hale gelmesini sağlamaktır. Etik finans iddiası, veri çağında ancak etik veri mimarisiyle sürdürülebilir hale gelebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Yönetişim ilkesi: Katılım bankacılığında yapay zekâ kullanımı teknik performans kadar adalet, açıklanabilirlik, veri mahremiyeti ve fıkhi uygunluk ilkeleriyle birlikte yönetilmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

11.12. Model Riski ve Algoritmik Sorumluluk

Veri ve yapay zekâ destekli bankacılık, katılım finans için önemli fırsatlar sunduğu kadar yeni risk alanları da üretmektedir. Bu risklerin başında model riski gelir. Yapay zekâ modelleri yanlış veriyle eğitildiğinde, geçmiş önyargıları yeniden ürettiğinde veya açıklanabilirlikten uzaklaştığında, finansal karar alma süreçlerinde adalet ve güven sorunları ortaya çıkabilir.

Katılım bankacılığı açısından model riski yalnızca teknik bir konu değildir. Çünkü sektörün etik finans iddiası, algoritmik kararların da etik ilkelere uygun olmasını gerektirir. Bir müşteriye finansman verilip verilmemesi, fiyatlama yapılması, limit

tahsis edilmesi veya risk kategorisi atanması gibi kararlar giderek daha fazla veri modelleriyle desteklenecekse, bu modellerin nasıl çalıştığı ve hangi değer sistemine göre denetlendiği kritik hale gelir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu yönüyle katılım bankalarında yapay zekâ kullanımı için ayrı bir kurumsal yönetim çerçevesi gerekir. Model geliştirme, veri kalitesi, açıklanabilirlik, ayrımcılık testi, uyum denetimi, etik değerlendirme ve insan gözetimi bu çerçevenin temel unsurları olmalıdır. Yapay zekâ kararlarının tümü otomasyona bırakılmamalı; özellikle yüksek etkili finansal kararlarda insan kontrolü ve itiraz mekanizmaları korunmalıdır.

Algoritmik sorumluluk kavramı burada önem kazanır. Katılım bankacılığı müşteriye yalnızca finansal ürün sunmaz; güven ilişkisi kurar. Bu güven ilişkisi, dijital çağda algoritmalar üzerinden de yeniden üretilmek zorundadır. Dolayısıyla etik veri mimarisi; veri toplama, veri işleme, modelleme, karar üretme ve kararın müşteriye açıklanması süreçlerinin tamamını kapsamalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

11.13. Veri Temelli Risk Paylaşımı: Teorik Vaadin Operasyonel İmkânı

Katılım bankacılığının risk paylaşımı vaadi uzun yıllar boyunca güçlü bir teorik ilke olarak kalmış; ancak uygulamada bu vaadin geniş ölçekli ürün mimarisine dönüşmesi sınırlı olmuştur. Bunun temel nedenlerinden biri bilgi asimetrisidir. Banka, müşterinin ticari faaliyetini, gerçek kârlılığını, nakit akışı kalitesini ve davranışsal risklerini yeterince göremediğinde ortaklık temelli finansman modelleri yüksek belirsizlik üretmektedir.

Veri ekonomisi bu noktada yeni bir imkân sunmaktadır. Dijital ödeme verileri, POS hareketleri, e-fatura akışları, stok döngüsü, tedarikçi ilişkileri ve tahsilat performansı gibi göstergeler, işletmelerin ekonomik davranışını daha görünür hale getirmektedir. Bu görünürlük, risk paylaşımı modellerinin daha seçici, daha ölçülebilir ve daha izlenebilir biçimde tasarlanmasına imkân sağlayabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Dolayısıyla veri analitiği katılım bankacılığında yalnızca kredi skorlama aracı olarak görülmemelidir. Daha geniş anlamda veri, teorik risk paylaşımı vaadini operasyonel hale getirebilecek yeni altyapıdır. Bu altyapı doğru kurulursa, katılım bankaları müşterinin yalnızca teminatına değil, ekonomik faaliyetinin gerçek zamanlı kalitesine bakarak finansman ilişkisi kurabilir (Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu yaklaşım özellikle KOBİ finansmanı açısından önemlidir. Geleneksel finansal tablolar çoğu zaman firmanın gerçek nakit akışını, tedarik zinciri gücünü, ödeme disiplini ve müşteri davranışını yeterince göstermez. Alternatif veri kaynakları bu boşluğu azaltabilir. POS hareketleri, e-fatura akışı, tahsilat düzeni, stok döngüsü, tedarikçi ödeme alışkanlığı ve dijital işlem geçmişi daha dinamik bir risk okuması

sağlayabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu nedenle veri temelli risk paylaşımı, katılım bankacılığının yalnızca teknolojik dönüşüm alanı değil, aynı zamanda teorik vaadini yeniden güçlendirme imkânıdır. Yapay zekâ ve veri analitiği doğru yönetim ilkeleriyle kullanıldığında, risk paylaşımı modelleri daha ölçülebilir hale gelebilir ve katılım bankacılığı reel ekonomiyle daha güçlü bağ kurabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Veri temelli risk paylaşımı, bilgi asimetrisini azaltma ve daha hassas risk analizi yapma imkânı sunduğu için katılım finansın teorik vaadini operasyonel kapasiteye dönüştürebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

11.14. Veri Yönetişimi İçin Üç Savunma Hattı

Veri odaklı katılım bankacılığında kurumsal yönetim modeli açık biçimde tanımlanmalıdır. Birinci hat, ürün ve iş birimlerinin veri kullanımından doğan ticari kararlarını kapsar. İkinci hat, risk yönetimi, uyum, bilgi güvenliği ve model validasyonu fonksiyonlarının gözetimidir. Üçüncü hat ise iç denetimin veri, algoritma ve karar süreçlerinin bütünlüğünü bağımsız biçimde test etmesidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu yapı kurulmadığında yapay zekâ ve veri analitiği katılım bankacılığına farklılaşma değil, yeni bir itibar riski getirebilir. Özellikle algoritmik ayrımcılık, yanlış segmentasyon, aşırı otomatikleşmiş kredi kararları ve şeffaf olmayan fiyatlama modelleri etik finans iddiasıyla çelişebilir. Bu nedenle veri mimarisi yalnızca teknoloji projesi değil, katılım bankacılığının güven mimarisinin parçasıdır.

Katılım bankacılığının risk paylaşımı vaadi uzun yıllar boyunca güçlü bir teorik ilke olarak kalmış; ancak uygulamada bu vaadin geniş ölçekli ürün mimarisine dönüşmesi sınırlı olmuştur. Bunun temel nedenlerinden biri bilgi asimetrisidir. Banka, müşterinin ticari faaliyetini, gerçek kârlılığını, nakit akışı kalitesini ve davranışsal risklerini yeterince göremediğinde ortaklık temelli finansman modelleri yüksek belirsizlik üretmektedir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Veri ekonomisi bu noktada yeni bir imkân sunmaktadır. Dijital ödeme verileri, POS hareketleri, e-fatura akışları, stok döngüsü, tedarikçi ilişkileri ve tahsilat performansı gibi göstergeler, işletmelerin ekonomik davranışını daha görünür hale getirmektedir. Bu görünürlük, risk paylaşımı modellerinin daha seçici, daha ölçülebilir ve daha izlenebilir biçimde tasarlanmasına imkân sağlayabilir.

Dolayısıyla veri analitiği katılım bankacılığında yalnızca kredi skorlama aracı olarak görülmemelidir. Daha geniş anlamda veri, teorik risk paylaşımı vaadini operasyonel hale getirebilecek yeni altyapıdır. Bu altyapı doğru kurulursa, katılım bankaları müşterinin yalnızca teminatına değil, ekonomik faaliyetinin gerçek zamanlı kalitesine bakarak finansman ilişkisi kurabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Ana Mesaj 11.1. Alternatif Veri ile KOBİ Risk Okuması

KOBİ finansmanında en büyük sorunlardan biri bilgi asimetrisidir. Geleneksel finansal tablolar çoğu zaman firmanın gerçek nakit akışını, tedarik zinciri gücünü, ödeme disiplini ve müşteri davranışını yeterince göstermez. Alternatif veri kaynakları bu boşluğu azaltabilir. POS hareketleri, e-fatura akışı, tahsilat düzeni, stok döngüsü, tedarikçi ödeme alışkanlığı ve dijital işlem geçmişi daha dinamik bir risk okuması sağlayabilir.

Bu yaklaşım katılım bankacılığı için özel önem taşır. Çünkü reel ekonomi bağlantısı iddiası, müşterinin gerçek ticari davranışını anlayabilme kapasitesiyle güçlenir. Yapay zekâ ve veri analitiği doğru kullanılırsa, risk paylaşımı modelleri daha ölçülebilir hale gelebilir ve KOBİ finansmanında daha kapsayıcı bir alan açılabilir.

BÖLÜM 12

SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞININ YENİ ROLÜ

Katılım bankacılığı yalnızca faizsiz ürün setiyle tanımlanabilecek dar bir bankacılık modeli değildir. Teorik olarak bu model; reel ekonomiyle bağlantı kurmayı, finansal işlemi somut bir ekonomik faaliyetle ilişkilendirmeyi, riskin taraflar arasında daha dengeli paylaşılmasını ve finansal faaliyetin etik bir zeminde yürütülmesini hedeflemektedir. Bu nedenle sürdürülebilir finans, katılım bankacılığı açısından dışarıdan eklenen yeni bir tema değil, modelin kendi iç mantığıyla uyumlu doğal bir gelişim alanıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Pandemi sonrası dönemde finansal sistemin tartışma gündemi değişmiştir. Kârlılık ve büyüme hâlâ önemlidir; ancak finansal kurumların çevresel, sosyal ve yönetim etkileri belirginleşmiştir. Bankaların hangi sektörleri finanse ettiği, kaynaklarını hangi projelere yönlendirdiği, finansal kapsayıcılığı nasıl desteklediği ve iklim risklerini nasıl yönettiği artık yalnızca sosyal sorumluluk başlığı altında değil, stratejik bankacılık gündemi içinde değerlendirilir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Bu perspektiften bakıldığında katılım bankacılığı için temel soru şudur: Sektör, etik finans iddiasını sürdürülebilir finansın somut ürünlerine, risk yönetimi süreçlerine ve sermaye piyasası araçlarına dönüştürebilecek midir? Eğer bu dönüşüm gerçekleşirse katılım bankacılığı, geleneksel bankacılıkla yakınsama riskini azaltabilir ve farklılaşmasını yalnızca faizsiz işlem yapısına değil, finansal faaliyetin amacı ve etkisine dayandırabilir.

12.1. Etik Finans ile ESG Arasındaki Bağ

Küresel Katılım Finans Notu

IFSB'nin 2025 istikrar raporu, küresel İslami finans sektörünün büyüme ivmesini koruduğunu; ancak piyasa derinliği, likidite araçları ve şoklara dayanıklılık bakımından yapısal kırılganlıkların sürdüğünü vurgulamaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'de katılım bankacılığının yalnızca ölçek değil, piyasa altyapısı ve ürün derinliği üzerinden değerlendirilmesini desteklemektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

ESG yaklaşımı çevresel, sosyal ve yönetim boyutlarıyla finansal kurumların yalnızca bilanço sonuçlarına değil, ekonomik ve toplumsal etkilerine de odaklanmaktadır.

Katılım bankacılığının etik finans iddiası bu çerçeveye önemli kesişim alanlarına sahiptir. Faizsiz finans ilkeleri, varlığa dayalı işlem yapısı, reel ekonomi bağlantısı ve haksız kazançtan kaçınma yaklaşımı; finansal faaliyetin yalnızca getirden ibaret olmadığı düşüncesiyle uyumludur (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; UNEP FI, 2019).

Bununla birlikte etik finans ile ESG arasındaki uyum kendiliğinden yeterli değildir. Katılım bankalarının bu uyumu görünür, ölçülebilir ve raporlanabilir hale getirmesi gerekir. Aksi halde etik finans iddiası teorik düzeyde kalır; ürün yapısı, kredi politikası, yatırım tercihi ve risk yönetimi süreçlerine yeterince yansımaz.

Tablo 12.1. Etik Finans ve ESG Arasındaki Ortak Alanlar

Etik finans ile ESG arasındaki ilişki, değer temelli finans, toplumsal fayda ve sorumlu bankacılık ilkeleriyle birlikte okunmalıdır (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; UNEP FI, 2019).

Alan	Katılım Finans Yaklaşımı	ESG ile Bağlantı	Kitaptaki Stratejik Anlam
Reel ekonomi bağlantısı	Finansal işlem somut ekonomik faaliyetle ilişkilendirilir.	Üretim, yatırım ve istihdam etkisi görünür hale gelir.	Katılım finansın sosyal ve ekonomik etki iddiası güçlenir.
Risk paylaşımı	Getiri ve riskin taraflar arasında daha dengeli paylaşılması hedeflenir.	Finansal adalet ve kapsayıcılık boyutu desteklenir.	Yakınsama riskine karşı özgün model alanı açar.
Varlığa dayalı finansman	İşlem varlık, proje veya ticari faaliyet temeline dayanır.	Yeşil ve sosyal projelerin finansmanı için uygun altyapı sağlar.	Sukuk ve proje finansmanı alanı stratejik hale gelir.
Etik sınırlamalar Finanse edilen faaliyetlerin meşruiyeti ve toplumsal etkisi önemsenir. Sürdürülebilir ve sorumlu finans ilkeleriyle uyumludur.			Katılım bankalarının marka kimliğini güçlendirebilir.
Yönetişim	Danışma komiteleri ve ilke uyumu modeli bulunur.	Şeffaflık, hesap verebilirlik ve iyi yönetim gündemiyle kesişir.	Güven ve itibar yönetiminin temel parçasıdır.
Kaynak/Dönem/Not: Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; UNEP FI, 2019, yazarın derlemesi).			

12.2. Sürdürülebilir Finansın Bankacılık Açısından Anlamı

Sürdürülebilir finans, bankaların kredi ve yatırım kararlarını yalnızca kısa vadeli getiri ve teminat perspektifiyle değil, uzun vadeli çevresel ve sosyal etkilerle birlikte değerlendirmesini gerektirir. Bu yaklaşım özellikle enerji dönüşümü, iklim riski, kaynak verimliliği, finansal kapsayıcılık, KOBİ finansmanı ve sosyal etki yatırımları gibi alanlarda bankaların rolünü yeniden tanımlar (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Katılım bankaları açısından sürdürülebilir finansın önemi iki yönlüdür. Birincisi, sürdürülebilir finans sektöre yeni ürün ve piyasa alanları açar. Yeşil sukuk, sosyal sukuk, sürdürülebilir proje finansmanı, enerji verimliliği finansmanı ve etki odaklı fonlama modelleri bu kapsamda değerlendirilebilir. İkincisi, sürdürülebilir finans katılım bankacılığının etik iddiasını somutlaştırma imkânı sunar. Böylece sektör, yalnızca faizsiz işlem yapısıyla değil, finanse ettiği ekonomik faaliyetin niteliğiyle de farklılaşabilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

12.3. Yeşil Sukuk ve Sürdürülebilir Sukuk

Sukuk, katılım finans sisteminde sermaye piyasası entegrasyonunun en önemli araçlarından biridir. Geleneksel borçlanma senetlerinden farklı olarak belirli bir varlık, proje veya gelir akışıyla ilişkilendirilen sukuk yapıları, katılım bankaları için hem fonlama hem de likidite yönetimi açısından stratejik önem taşır. Sürdürülebilirlik temalı sukuk ise bu yapıyı çevresel veya sosyal etki hedefleriyle birleştirir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Yeşil sukuk, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, temiz ulaşım, sürdürülebilir altyapı ve çevre dostu projelerin finansmanında kullanılabilir. Sosyal sukuk ise sağlık, eğitim, uygun fiyatlı konut, finansal kapsayıcılık ve KOBİ destek programları gibi sosyal fayda üreten alanlara kaynak aktarabilir. Bu araçlar, katılım bankacılığının varlığa dayalı finansman mantığı ile sürdürülebilir finansın etki odaklı yaklaşımı arasında güçlü bir köprü kurar (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Tablo 12.2. Sürdürülebilir Sukuk Türleri ve Stratejik Katkıları

Yeşil, sosyal ve sürdürülebilir sukuk yapıları, ICMA ilkeleri ve Malezya SRI sukuk çerçevesiyle uyumlu biçimde tasarlandığında daha güçlü bir etki raporlaması zemini oluşur (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Sukuk Türü	Finansman Alanı	Katılım Bankacılığı Açısından Katkı	Stratejik Sonuç
Yeşil sukuk	Yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, temiz ulaşım, çevre dostu altyapı.	Varlığa dayalı finansman ile çevresel etkiyi birleştirir.	Uluslararası yatırımcı erişimini ve marka değerini güçlendirebilir.
Sosyal sukuk	Eğitim, sağlık, uygun fiyatlı konut, KOBİ ve finansal kapsayıcılık projeleri.	Sosyal fayda üretimi ile etik finans iddiasını somutlaştırır.	Katılım finansın toplumsal meşruiyetini artırır.
Sürdürülebilir sukuk	Yeşil ve sosyal hedefleri birlikte içeren projeler.	Çok boyutlu etki finansmanı imkânı sağlar.	Sermaye piyasası derinliği ve ürün çeşitliliği yaratır.

Etki odaklı sukuk	Ölçülebilir sosyal veya çevresel sonuç üreten projeler.	Finansman kararını performans ve etkiyle birlikte değerlendirir.	Raporlanabilir ve izlenebilir katılım finans modeli geliştirir.
<i>Kaynak/Dönem/Not: IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025, yazarın derlemesi.</i>			

12.4. Sosyal Finans, Finansal Kapsayıcılık ve KOBİ Odağı

Sosyal finans katılım bankacılığı açısından doğal bir genişleme alanıdır. KOBİ'ler, mikro işletmeler, kadın girişimciler, genç girişimciler, tarımsal üreticiler ve afet sonrası yeniden yapılanma projeleri, finansmanın yalnızca getiri değil sosyal değer üretmesini sağlayan alanlardır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Ancak sosyal finansın etkili olabilmesi için ölçüm gerekir. Kaç işletme finanse edildi, kaç kişilik istihdam desteklendi, finansman hangi bölgelerde yoğunlaştı, hangi sektörlerde üretim veya ihracat kapasitesi oluşturdu, tahsilat performansı nasıl gelişti? Katılım bankacılığı bu sorulara veriyle cevap verdiğinde etik finans iddiası somutlaşır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Katılım bankacılığının sürdürülebilir finans içindeki en güçlü potansiyel alanlarından biri sosyal finans ve finansal kapsayıcılıktır. Katılım bankaları, özellikle KOBİ'ler, mikro işletmeler, üretici kesimler ve finansal sisteme erişimi sınırlı müşteriler grupları açısından önemli bir rol üstlenebilir. Bu rol yalnızca kredi kullanımla sınırlı değildir; müşterinin finansal kapasitesini geliştirmek, nakit akışını yönetmesine yardımcı olmak, tedarik zinciri içindeki finansman ihtiyacını çözmek ve uzun vadeli iş ilişkisi kurmak da bu kapsamda değerlendirilmelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu noktada katılım bankacılığının reel ekonomi bağlantısı stratejik bir avantaja dönüşebilir. Ancak bu avantajın ortaya çıkabilmesi için sosyal finansın yalnızca pazarlama diliyle değil, ürün mimarisi ve risk yönetimiyle desteklenmesi gerekir. KOBİ finansmanında veri analitiği, tedarik zinciri finansmanı, fatura ve sözleşme bazlı finansman, proje bazlı izleme ve sürdürülebilirlik kriterleri birlikte kullanılmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

12.5. Reel Ekonomi, Üretim ve Sosyal Etki

Katılım bankacılığının temel iddialarından biri finansal sistem ile reel ekonomi arasındaki bağı güçlendirmektir. Bu iddia sürdürülebilir finans yaklaşımıyla birlikte daha geniş bir anlam kazanır. Çünkü sürdürülebilir finans yalnızca hangi projeye kaynak aktarıldığını değil, bu kaynağın ekonomik, çevresel ve sosyal sonuçlarını da dikkate alır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu açıdan bakıldığında katılım bankaları için başarı yalnızca aktif büyüklüğü, fon hacmi veya net kâr artışıyla ölçülemez. Bu göstergeler önemlidir; ancak sürdürülebilir katılım finans perspektifinde bankanın hangi sektörleri desteklediği, finanse edilen projelerin üretim kapasitesine katkısı, istihdam etkisi, çevresel etkisi, KOBİ ekosistemine katkısı ve finansal kapsayıcılığı da dikkate alınmalıdır.

12.6. Katılım Bankaları İçin Sürdürülebilir Ürün Mimarisi

Katılım bankacılığının sürdürülebilir finans alanında farklılaşabilmesi için ürün mimarisinin yeniden düşünülmesi gerekir. Mevcut ürünlerin üzerine sürdürülebilirlik etiketi eklemek yeterli değildir. Ürün tasarımından fonlama yapısına, risk ölçümünden raporlamaya kadar bütün süreçlerin sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu hale getirilmesi gerekir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu mimaride yeşil ve sosyal sukuk yanında sürdürülebilir KOBİ finansmanı, enerji verimliliği finansmanı, tarımsal üretim finansmanı, tedarik zinciri finansmanı, sosyal konut finansmanı ve etki odaklı yatırım fonları önemli başlıklar olabilir. Katılım bankalarının farkı, bu ürünleri yalnızca finansal getiri perspektifiyle değil, reel ekonomik katkı ve etik finans ilkeleriyle birlikte tasarlayabilmesidir.

Tablo 12.3. Katılım Bankaları İçin Sürdürülebilir Ürün Mimarisi

Ürün / Alan	Amaç	Katılım Finans ile Bağlantı	Gerekli Yetkinlik
Yeşil sukuk	Çevresel fayda üreten projelere uzun vadeli kaynak sağlamak.	Varlığa dayalı finansman ve sermaye piyasası entegrasyonu.	Proje değerlendirme, etki raporlaması ve yatırımcı ilişkileri.
Sosyal sukuk	Sosyal fayda üreten alanlara kaynak aktarmak.	Etik finans ve finansal kapsayıcılık iddiası.	Sosyal etki ölçümü ve şeffaf raporlama.
Sürdürülebilir KOBİ finansmanı	KOBİlerin üretim, verimlilik ve dönüşüm yatırımlarını desteklemek.	Reel ekonomi bağlantısı ve risk paylaşımı potansiyeli.	Veri analitiği, sektör bilgisi ve tedarik zinciri okuryazarlığı.
Enerji verimliliği finansmanı	İşletmelerin maliyet ve karbon yoğunluğunu azaltmak.	Varlığa dayalı yatırım finansmanı.	Teknik proje okuma ve geri ödeme kapasitesi analizi.
Tedarik zinciri finansmanı Üretici, tedarikçi ve alıcı arasındaki finansman ihtiyacını çözmek. Ticaret temelli katılım finans modeliyle uyumludur. Dijital platform, veri paylaşımı ve sözleşme bazlı finansman altyapısı.			
Kaynak/Dönem/Not: IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019, yazarın derlemesi.			

12.7. Türkiye İçin Sürdürülebilir Katılım Finans Gündemi

Türkiye’de sürdürülebilir katılım finans gündemi üç kanaldan gelişebilir. Birinci kanal, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, atık yönetimi, sürdürülebilir tarım ve KOBİ dönüşüm projelerinin katılım finans ürünleriyle desteklenmesidir. İkinci kanal, sukuk piyasasında yeşil, sosyal ve sürdürülebilir kira sertifikalarının daha görünür hale gelmesidir. Üçüncü kanal ise sosyal finansman, finansal kapsayıcılık ve mikro işletme desteklerinin katılım bankacılığının etik iddiasıyla ilişkilendirilmesidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu alanda kritik mesele, ESG kavramlarının sadece raporlama dili olarak kullanılması değil, finansmanın tahsis mantığına entegre edilmesidir. Katılım bankaları, insanlığa ve çevreye zarar veren faaliyetleri finanse etmeme ilkesiyle ESG gündemine doğal bir yakınlık taşır. Ancak bu yakınlığın kurumsal avantaj haline gelebilmesi için yeşil/sosyal etki ölçümü, proje bazlı izleme, fon kullanım raporlaması ve bağımsız doğrulama mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Tablo 12.4. Sürdürülebilir Katılım Finans İçin Ölçülebilir Etki Göstergeleri

Etki alanı	Ölçülebilir gösterge	Katılım bankası açısından kullanım
Yeşil dönüşüm	Finanse edilen enerji verimliliği/ yenilenebilir enerji tutarı	Yeşil sukuk ve proje finansmanı raporlaması
KOBİ ve istihdam	Finanse edilen işletme ve desteklenen istihdam sayısı	Sosyal finans etkisinin görünür kılınması
Bölgesel kalkınma	Bölge/il bazında finansman dağılımı	Finansal kapsayıcılık raporlaması
Etik uygunluk	Finanse edilmeyen faaliyet ve sektör filtreleri	Etik finans iddiasının somutlaştırılması
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.</i>		

Türkiye için sürdürülebilir katılım finans gündemi üç alanda somutlaştırılabilir. Birinci alan yeşil dönüşümdür: enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, atık yönetimi, temiz ulaşım ve düşük karbonlu üretim projeleri katılım finans prensipleriyle uyumlu biçimde desteklenebilir. İkinci alan sosyal etkidir: KOBİ, mikro işletme, kadın girişimci, genç girişimci, tarım ve bölgesel kalkınma finansmanı ölçülebilir sosyal fayda üretebilir. Üçüncü alan sermaye piyasasıdır: yeşil ve sosyal sukuk ihraçları uzun vadeli kaynak teminiyle etki finansmanını birleştirebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu gündemin başarısı yalnızca ürün ilanıyla değil, etki ölçümüyle mümkündür. Katılım bankaları sağlanan finansmanın ne kadarının ESG uyumlu olduğu, hangi sektörleri desteklediği, kaç işletmeye eriştiği, karbon azaltımı veya istihdam etkisi üretip üretmediği gibi göstergeleri raporlayabildiğinde sürdürülebilir finans alanında güvenilirlik kazanacaktır.

Türkiye’de sürdürülebilir katılım finans gündemi üç ana eksenle derinleşmelidir. Birinci eksen yeşil sukuk ve enerji verimliliği finansmanıdır. Sanayi tesisleri, yenilenebilir enerji projeleri, binalarda enerji tasarrufu, atık yönetimi ve temiz ulaşım projeleri katılım finans ilkeleriyle uyumlu reel varlık temelli alanlardır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

İkinci eksen sosyal sukuk ve kapsayıcı finansmandır. KOBİ’ler, kadın girişimciler, ihracatçı mikro işletmeler, tarımsal üretim zincirleri ve deprem/afet sonrası yeniden yapılanma finansmanı, katılım bankalarının etik finans iddiasını görünür kılabileceği alanlardır. Bu alanlarda yalnızca kullanılan fon tutarı değil, yaratılan istihdam, üretim, ihracat ve sosyal etki de ölçülmelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Üçüncü eksen raporlama ve etki ölçümüdür. Katılım bankaları sürdürülebilir finansmanda güçlü bir potansiyele sahip olsa da, ESG kapsamında sağlanan fonların payı, yeşil/sosyalsukuk hacmi, etki göstergeleri ve bağımsız doğrulama mekanizmaları daha görünür hale gelmeden bu potansiyel uluslararası yatırımcı nezdinde yeterince fiyatlanmayacaktır (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Türkiye açısından sürdürülebilir katılım finans gündemi yalnızca bankaların bireysel stratejilerine bırakılamayacak kadar geniştir. Bu alan; düzenleyici çerçeve, sermaye piyasası altyapısı, kamu politikaları, uluslararası yatırımcı ilişkileri, veri standartları ve insan kaynağıyla birlikte ele alınmalıdır. Özellikle İstanbul Finans Merkezi vizyonu ve Türkiye’nin katılım finans alanındaki büyüme hedefleri dikkate alındığında, sürdürülebilir finans önemli bir farklılaşma alanı olabilir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; NGFS, 2025a, 2025b; UNEP FI, 2019).

Ancak bu potansiyelin gerçekleşebilmesi için üç temel koşul öne çıkar. Birincisi, sürdürülebilir sukuk ve benzeri araçlar için standart, şeffaf ve güvenilir bir ihraç ve raporlama çerçevesi geliştirilmelidir. İkincisi, katılım bankalarının sürdürülebilirlik kriterlerini kredi ve fon kullandırım süreçlerine entegre etmesi gerekir. Üçüncüsü, sürdürülebilir finans yalnızca büyük ölçekli projelerle sınırlı kalmamalı; KOBİ, tarım, enerji verimliliği ve finansal kapsayıcılık alanlarına da yayılmalıdır.

Tablo 12.5. Türkiye İçin Sürdürülebilir Katılım Finans Ajandası

Gündem Alanı	Mevcut İhtiyaç	Önerilen Yön	Beklenen Katkı
Sukuk piyasası	İkincil piyasa derinliği ve yatırımcı çeşitliliği artırılmalı.	Yeşil, sosyal ve sürdürülebilir sukuk çerçeveleri güçlendirilmeli.	Uzun vadeli fonlama ve sermaye piyasası entegrasyonu.
Raporlama	Etki ölçümü ve sürdürülebilirlik raporlaması standartlaşmalı.	Şeffaf, karşılaştırılabilir ve doğrulanabilir raporlama yapılmalı.	Güven, yatırımcı ilgisi ve uluslararası erişim.
KOBİ finansmanı	Sürdürülebilir dönüşüm yatırımları için uygun finansman araçları geliştirilmeli.	Enerji verimliliği, üretim dönüşümü ve tedarik zinciri odaklı ürünler geliştirilmeli.	Reel ekonomi bağlantısı ve sosyal etki.
Dijital altyapı	Etki ve risk verilerinin izlenmesi güçlendirilmeli.	Veri odaklı sürdürülebilir finans platformları kurulmalı.	Ölçülebilir etki ve daha düşük operasyonel maliyet.
İnsan kaynağı Katılım finans, sürdürülebilirlik ve veri okuryazarlığını birleştiren yetkinlikler geliştirilmeli. Bankalarda disiplinlerarası sürdürülebilir finans ekipleri kurulmalı.			Ürün kalitesi ve stratejik uygulama kapasitesi.
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın derlemesi.</i>			

12.8. 2023-2025 Güncellemesi: Büyümeden Sürdürülebilir Derinleşmeye

2023-2025 dönemi, katılım bankacılığının ölçek büyümesi açısından dikkat çekici bir dönem olmuştur. Ancak bu büyümenin sürdürülebilir finans perspektifinden nasıl okunacağı ayrıca önemlidir. Aktif, fon ve kullandırılan fon hacmindeki artış, katılım bankacılığının sistem içindeki görünürlüğü artırılmaktadır; fakat sürdürülebilir derinleşme için büyümenin ürün çeşitliliğine, uzun vadeli fonlama kapasitesine, etki odaklı finansmana ve sermaye piyasası entegrasyonuna dönüşmesi gerekir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu tablo 2023-2025 dönemi yalnızca büyüme verileriyle değil, yeni bir stratejik soruyla değerlendirilmelidir: Katılım bankacılığı büyüyen bir bilanço modeli olarak mı kalacaktır, yoksa etik finans, reel ekonomi ve sürdürülebilirlik ekseninde daha derin bir finansal mimariye mi dönüşecektir? (.

12.9. Bölümün Ana Mesajı: Katılım Finans ESG'nin Doğal Ortağı Olabilir mi?

Bu bölümün temel sonucu şudur: Katılım bankacılığı ile sürdürülebilir finans arasında güçlü bir kavramsal uyum vardır; ancak bu uyumun stratejik avantaja

dönüşmesi kendiliğinden gerçekleşmez. Etik finans iddiası, ürün mimarisi, fonlama yapısı, risk yönetimi, etki ölçümü ve raporlama süreçleriyle desteklenmediği sürece sınırlı kalır.

Katılım bankaları için sürdürülebilir finans üç nedenle stratejik önem taşır. Birincisi, sektörün teorik iddiasını somutlaştırır. İkincisi, sermaye piyasası ve uluslararası yatırımcı erişimi açısından yeni imkânlar açar. Üçüncüsü, yakınsama riskine karşı farklılaşma alanı oluşturur. Bu nedenle sürdürülebilir finans, katılım bankacılığının geleceğinde tali bir tema değil, yeni finansal mimarinin ana bileşenlerinden biri olmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bir sonraki bölümde bu tartışma Türkiye'nin katılım finans alanındaki stratejik konumu ve yeni model arayışı üzerinden ele alınacaktır.

12.10. Etki Ölçümü: Etik Finansın Görünür Hale Gelmesi

Sürdürülebilir finans ve katılım bankacılığı arasındaki ilişki yalnızca kavramsal benzerlik üzerinden kurulamaz. Bu ilişkinin güçlü hale gelebilmesi için etki ölçümünün geliştirilmesi gerekir. Katılım bankacılığı adalet, reel ekonomi, toplumsal fayda ve finansal kapsayıcılık kavramlarını merkeze aldığını ifade ediyorsa, bu iddianın ölçülebilir göstergelerle desteklenmesi gerekir.

Etki ölçümü üç düzeyde tasarlanabilir. Birinci düzey finansman düzeyidir: hangi sektörler, hangi projeler ve hangi müşteri grupları finanse edilmektedir? İkinci düzey sonuç düzeyidir: bu finansman istihdam, üretim, ihracat, enerji verimliliği, karbon azaltımı veya sosyal kapsayıcılık açısından hangi sonuçları üretmektedir? Üçüncü düzey kurumsal düzeydir: bankanın yönetim, şeffaflık, veri etiği ve paydaş ilişkileri nasıl yönetilmektedir? (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu yaklaşım katılım bankacılığının ESG gündemi içinde daha güçlü konumlanmasını sağlar. Çünkü küresel yatırımcılar artık yalnızca finansal getiriye değil, ölçülebilir etkiye de bakmaktadır. Katılım finansın etik iddiası bu noktada güçlü bir avantaj sağlayabilir; ancak bu avantajın uluslararası yatırımcı diliyle raporlanması ve doğrulanması gerekir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

12.11. Türkiye İçin Yeşil ve Sosyal Sukuk Potansiyeli

Türkiye açısından sürdürülebilir katılım finansın en somut gelişim alanlarından biri yeşil ve sosyal sukuk piyasasıdır. Enerji dönüşümü, yenilenebilir enerji yatırımları, afet dayanıklılığı, altyapı yenileme, KOBİ destek programları ve sosyal konut finansmanı gibi alanlar sukuk yapılarıyla uyumlu biçimde tasarlanabilir.

Yeşil sukuk, katılım finansın reel varlık bağlantısı ile sürdürülebilir finansın çevresel etki hedefini bir araya getiren güçlü bir araçtır. Yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, temiz ulaşım, atık yönetimi, çevre dostu altyapı ve düşük karbonlu üretim projeleri bu çerçevede finanse edilebilir. Bu yapı, katılım bankalarının yalnızca faizsiz finansman sağlayıcısı değil, sürdürülebilir kalkınma finansmanının aktif aktörü olarak konumlanmasına katkı sağlar (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Sosyal sukuk ise finansmanın toplumsal fayda üretme kapasitesini görünür hale getirebilir. KOBİ'ler, kadın girişimciler, genç girişimciler, tarımsal üretim zincirleri, bölgesel kalkınma projeleri, afet sonrası yeniden yapılanma ve sosyal konut finansmanı bu alanda öne çıkan başlıklardır. Bu tür ihraçlarda yalnızca finansman tutarı değil; yaratılan istihdam, desteklenen işletme sayısı, bölgesel etki, üretim kapasitesi ve sosyal kapsayıcılık göstergeleri de izlenmelidir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Bu alanda temel ihtiyaç yalnızca yeni ihraçlar yapmak değildir. Daha önemli olan; proje havuzu, standart dokümantasyon, etki raporlaması, bağımsız doğrulama, ikincil piyasa likiditesi ve uluslararası yatırımcı erişimi sağlayan bütüncül bir ekosistem kurmaktır. Böyle bir yapı katılım bankalarının hem likidite yönetimini hem de sürdürülebilir finans kimliğini güçlendirebilir.

Yeşil ve sosyal sukuk piyasasının derinleşmesi, katılım bankacılığının reel ekonomi bağlantısını da daha görünür hale getirecektir. Bu sayede sektör yalnızca faizsiz bankacılık alternatifi değil, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma finansmanında tamamlayıcı ve stratejik bir kanal olarak konumlanabilir. Böyle bir konumlanma, katılım bankacılığının yakınsama riskine karşı en güçlü farklılaşma alanlarından birini oluşturacaktır.

Türkiye için yeşil ve sosyal sukuk potansiyeli, uluslararası sürdürülebilir finans standartları ve

İslami kalkınma finansmanı perspektifiyle birlikte değerlendirilmelidir (Islamic Development Bank Group, 2024; IFSB, 2025a).

12.12. Sürdürülebilir Finansmanda Ölçüm ve Raporlama Disiplini

Sürdürülebilir katılım finansın gelişebilmesi için yalnızca ürün ihraç etmek yeterli değildir; fonların hangi faaliyetlere yönlendirildiği, hangi çevresel veya sosyal etkiyi ürettiği ve bu etkinin nasıl ölçüldüğü düzenli biçimde raporlanmalıdır. Yeşil sukuk veya sosyal sukuk gibi araçlarda yatırımcı güveni, ihraç hacminden önce etki raporlamasının kalitesiyle oluşur (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Katılım bankaları bu alanda doğal bir avantaja sahiptir; çünkü faizsiz finansın reel varlık, meşru faaliyet ve etik uygunluk ilkeleri sürdürülebilir finansla güçlü biçimde

örtüşür. Ancak bu örtüşme otomatik bir liderlik doğurmaz. Liderlik, sınıflandırma standardı, bağımsız doğrulama, etki ölçümü, şeffaf raporlama ve portföy düzeyinde sürdürülebilirlik hedefleriyle mümkün hale gelir.

Türkiye açısından sürdürülebilir katılım finansın en somut gelişim alanlarından biri yeşil ve sosyal sukuk piyasasıdır. Enerji dönüşümü, yenilenebilir enerji yatırımları, afet dayanıklılığı, altyapı yenileme, KOBİ destek programları ve sosyal konut finansmanı gibi alanlar sukuk yapılarıyla uyumlu biçimde tasarlanabilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu alanda temel ihtiyaç yalnızca yeni ihraçlar yapmak değildir. Daha önemli olan; proje havuzu, standart dokümantasyon, etki raporlaması, bağımsız doğrulama, ikincil piyasa likiditesi ve uluslararası yatırımcı erişimi sağlayan bütüncül bir ekosistem kurmaktır. Böyle bir yapı katılım bankalarının hem likidite yönetimini hem de sürdürülebilir finans kimliğini güçlendirebilir.

Yeşil ve sosyal sukuk piyasasının derinleşmesi, katılım bankacılığının reel ekonomi bağlantısını da daha görünür hale getirecektir. Bu sayede sektör yalnızca faizsiz bankacılık alternatifi değil, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma finansmanında tamamlayıcı ve stratejik bir kanal olarak konumlanabilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Ana Mesaj 12.1. Yeşil Sukuk ve Etki Finansmanı: Katılım Finans İçin Yeni Alan

Sürdürülebilir finansın yükselişi katılım bankacılığı için yalnızca yeni bir ürün alanı değil, aynı zamanda kimlik güçlendirme fırsatıdır. Yeşil sukuk, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, çevre dostu altyapı ve sosyal etki projeleri için kullanılabilir. Bu yapı katılım finansın reel varlık bağlantısı, etik finans ve toplumsal fayda iddiasıyla doğal uyum taşır.

Türkiye açısından yeşil sukuk ve sosyal sukuk alanları, katılım bankacılığını yalnızca ticari finansman sağlayıcısı olmaktan çıkarıp sürdürülebilir kalkınma finansmanının ana aktörlerinden biri haline getirebilir. Bunun için ihraç standartları, etki ölçümü, raporlama ve yatırımcı tabanı birlikte geliştirilmelidir. Sürdürülebilir finansmanda etki ölçümü, iklim riski senaryoları, yeşil aklama riskleri ve açıklama standartlarıyla birlikte ele alınmalıdır (IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; IOSCO, 2023; NGFS, 2025a, 2025b).

12.13. Türkiye’de Yeşil ve Sosyal Sukuk İçin Öncelikli Proje Alanları

Türkiye’de sürdürülebilir katılım finansın en somut gelişim alanı, yeşil ve sosyal sukuk ihraçlarının yalnızca münferit fonlama işlemleri olarak değil, proje havuzu, yatırımcı tabanı ve etki raporlamasıyla birlikte tasarlanmasıdır. SPK’nın yeşil borçlanma aracı ve yeşil kira sertifikası rehberi; fon kullanım amacı, proje seçimi, fon yönetimi, raporlama ve dış değerlendirme ilkelerini çerçeveleyerek bu alan için

düzenleyici bir zemin oluşturmuştur (SPK, 2022). Bu çerçeve, katılım bankalarının sürdürülebilirlik temalı kira sertifikalarını daha standart, karşılaştırılabilir ve yatırımcı güveni üreten bir yapıda geliştirmesi bakımından önemlidir.

Yeşil sukuk tarafında Türkiye için ilk öncelik alanı enerji dönüşümüdür. Yenilenebilir enerji, çatı ve arazi tipi güneş enerjisi santralleri, enerji verimliliği yatırımları, düşük karbonlu üretim hatları ve yeşil bina projeleri hem reel varlık bağlantısı hem de ölçülebilir çevresel etki bakımından sukuk yapısıyla uyumludur. İkinci öncelik alanı, sanayide yeşil dönüşüm ve ihracatçı KOBİ'lerin karbon ayak izini azaltacak yatırımlardır. Avrupa Birliği'nin sınırda karbon düzenlemesi gibi gelişmeler, özellikle ihracat odaklı işletmelerde sürdürülebilir üretim finansmanını rekabet gücü meselesi haline getirmektedir (BDDK, 2021; NGFS, 2025a, 2025b).

Sosyal sukuk tarafında ise afet dayanıklılığı, sosyal konut, KOBİ destek programları, kadın ve genç girişimciliği, tarımsal üretim zinciri, eğitim ve sağlık altyapısı öne çıkmaktadır. Katılım bankalarının etik finans iddiası, bu alanlarda yalnızca kaynak aktarmakla değil, finansmanın toplumsal etkisini görünür kılmakla güçlenir. Bu nedenle sosyal sukukta hedef kitle, fon kullanım amacı ve beklenen sosyal etki baştan tanımlanmalı; ihraç sonrası raporlamada finansman tutarıyla birlikte desteklenen işletme sayısı, istihdam etkisi, bölgesel kalkınma katkısı ve finansal kapsayıcılık göstergeleri açıklanmalıdır (ICMA, 2025b; UNEP FI, 2019).

Tablo 12.6. Sürdürülebilir Katılım Finans Ürün Ajandası

Öncelikli alan	Uygun sukuk / ürün yapısı	İzlenecek temel etki göstergeleri
Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği	Yeşil sukuk, leasing, murabaha, istisna / eser sözleşmesi	Karbon azaltımı, enerji tasarrufu, kurulu güç, yıllık üretim, ithal enerji bağımlılığına katkı
Yeşil bina ve kentsel dönüşüm	Yeşil kira sertifikası, icare, istisna, proje finansmanı	Enerji sınıfı, su tasarrufu, sertifikasyon, afet dayanıklılığı, yaşam kalitesi etkisi
Sanayide yeşil dönüşüm ve ihracatçı KOBİ'ler	Sürdürülebilir KOBİ finansmanı, tedarik zinciri finansmanı, yeşil işletme finansmanı	Emisyon yoğunluğu, verimlilik artışı, ihracat kapasitesi, uyum maliyetinin azaltılması
Afet dayanıklılığı ve sosyal altyapı	Sosyal sukuk, sürdürülebilir sukuk, kamu-özel proje finansmanı	Desteklenen hane / işletme sayısı, hizmet erişimi, bölgesel dayanıklılık, yeniden yapılanma hızı
Kadın ve genç girişimciliği, mikro ve küçük işletmeler	Sosyal sukuk, mikro finansman, veri temelli KOBİ finansmanı	Finanse edilen girişimci sayısı, istihdam, ciro büyümesi, finansal kapsayıcılık etkisi

Tarımsal üretim ve gıda güvenliği	Selem, istisna, ELÜS teminatlı finansman, tedarik zinciri finansmanı	Üretim hacmi, çiftçi sayısı, kayıp azaltımı, bölgesel üretim kapasitesi
Kaynak/Not: ICMA yeşil ve sosyal tahvil ilkeleri, SPK yeşil borçlanma aracı ve yeşil kira sertifikası rehberi, BDDK sürdürülebilir bankacılık stratejik planı ve yazar değerlendirmeleri temel alınarak hazırlanmıştır.		

12.14. Katılım Bankaları İçin Sürdürülebilir Ürün Seti

Katılım bankaları için sürdürülebilir ürün seti, mevcut ürünlerin üzerine “yeşil” veya “sosyal” etiketi eklemekten ibaret olmamalıdır. Ürünün sözleşme yapısı, fon kullanım amacı, müşteri seçimi, teminat mantığı, izleme süreci ve raporlama çıktısı aynı hedefe hizmet etmelidir. Bu nedenle sürdürülebilir katılım finans ürün mimarisi üç katmanda tasarlanmalıdır: fonlama araçları, fon kullandırım ürünleri ve etki izleme / raporlama altyapısı (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Fonlama tarafında yeşil ve sosyal sukuk, sürdürülebilir kira sertifikası, tematik katılma hesapları, yatırım vekaleti temelli sürdürülebilir fonlar ve uluslararası kalkınma finansmanı kaynakları birlikte değerlendirilebilir. Fon kullandırım tarafında ise enerji verimliliği finansmanı, yeşil leasing, sürdürülebilir KOBİ finansmanı, tedarik zinciri finansmanı, tarımsal üretim finansmanı, afet dayanıklılığı finansmanı ve sosyal konut finansmanı öne çıkmaktadır. Üçüncü katmanda ise bankanın bu ürünleri hangi ölçütlerle sınıflandıracığı, nasıl izleyeceği ve yatırımcıya / kamuoyuna nasıl raporlayacağı belirleyici hale gelir (IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; IOSCO, 2023).

Bu ürün seti katılım bankaları için iki stratejik fayda üretir. Birincisi, sürdürülebilirlik temalı fonlama kaynaklarıyla daha uzun vadeli ve daha itibarlı kaynak tabanı oluşturulabilir. İkincisi, ürünlerin reel ekonomi bağlantısı güçlendiği için katılım bankacılığının teorik vaadi daha görünür hale gelir. Böylece sürdürülebilir finans, yalnızca yeni bir pazarlama alanı değil, yakınsama riskine karşı kurumsal farklılaşma aracı haline gelir.

12.15. Etki Ölçümü: Finansman Tutarından Kalkınma Etkisine

Sürdürülebilir finansın katılım bankacılığı açısından değer üretmesi, yalnızca kullandırılan finansman tutarının büyüklüğüne bağlı değildir. Asıl mesele, bu finansmanın neyi dönüştürdüğünün ölçülmesidir. Bir yeşil sukuk ihracı yalnızca ihrac hacmiyle değil, finanse ettiği projenin karbon azaltımı, enerji tasarrufu, su verimliliği veya atık azaltımı etkisiyle anlam kazanır. Benzer şekilde sosyal sukuk, yalnızca kaynak aktarımı değil; desteklenen işletme, yaratılan istihdam, finansal erişim kazanan müşteri ve bölgesel kalkınma etkisi üzerinden değerlendirilmelidir.

Bu nedenle katılım bankaları için etki ölçümü dört düzeyde kurulmalıdır. Birinci düzey çıktı göstergeleridir: kullandırılan finansman tutarı, proje sayısı, müşteri

sayısı, vade ve ürün türü. İkinci düzey sonuç göstergeleridir: enerji tasarrufu, emisyon azaltımı, üretim kapasitesi, istihdam, finansal erişim ve ihracat katkısı. Üçüncü düzey davranışsal göstergelerdir: müşterinin bankayla ilişkisini derinleştirilmesi, düzenli ödeme performansı, dijital kanal kullanımı ve finansal okuryazarlık artışı. Dördüncü düzey ise sistemik etkidir: katılım bankacılığının toplam sürdürülebilir finansman içindeki payı, sukuk piyasası derinliği ve ikincil piyasa likiditesi (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu yaklaşım, etik finans ile ölçülebilir etki arasındaki boşluğu kapatır. Etik uygunluk, bir işlemin hangi faaliyetleri dışladığını ve hangi ilkelere uygun olduğunu gösterir; etki ölçümü ise işlemin hangi olumlu sonucu ürettiğini ortaya koyar. Katılım bankacılığının sürdürülebilir finans alanında güçlü bir iddia geliştirebilmesi için bu iki düzeyi birlikte yönetmesi gerekir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

12.16. Etik Uygunluk ile Ölçülebilir Etki Ayrımı

Katılım finans ile ESG arasındaki ilişki çoğu zaman “doğal uyum” üzerinden anlatılır. Bu yaklaşım doğrudur; çünkü katılım finansın faizsiz işlem, meşru faaliyet, reel varlık bağlantısı ve haksız kazançtan kaçınma ilkeleri ESG’nin sorumlu finans mantığıyla örtüşür. Ancak bu uyum, katılım bankalarının sürdürülebilir finans alanında otomatik olarak lider olacağı anlamına gelmez. Liderlik, etik uygunluğun ölçülebilir etkiye dönüştürülmesiyle mümkündür

Etik uygunluk, işlem veya faaliyet alanının faizsiz finans ilkelerine, şer’i yönetim süreçlerine ve yasaklı faaliyet filtrelerine uygunluğunu ifade eder. Ölçülebilir etki ise finansmanın çevresel, sosyal veya yönetsimsel sonuçlarını gösterir. Bir finansman işlemi etik açıdan uygun olabilir; fakat çevresel veya sosyal etki üretmeyebilir. Tersine, sürdürülebilirlik iddiası taşıyan bir ürün, yeterli şeffaflık ve dış doğrulama yoksa yeşil aklama riskine açık olabilir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Bu ayrım Türkiye’de katılım bankacılığı için kritik önemdedir. Sektör, yalnızca “faizsiz olduğu için sürdürülebilir” iddiasıyla yetinirse, sürdürülebilir finans gündeminde ikincil konumda kalabilir. Buna karşılık finansman faaliyetini etik uygunluk, fon kullanım amacı, proje seçimi, ölçülebilir etki, bağımsız doğrulama ve düzenli raporlama ile birlikte yönetirse, sürdürülebilir finansın güvenilir aktörlerinden biri haline gelebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

12.17. Sürdürülebilir Katılım Finans İçin Kurumsal Standart Önerisi

Türkiye’de sürdürülebilir katılım finansın ölçeklenebilmesi için bankalar düzeyinde iyi niyetli uygulamalar yeterli değildir. Ortak tanım, sınıflandırma, raporlama ve doğrulama altyapısı kurulmadığında her kurum kendi sürdürülebilirlik yorumunu

geliştirir; bu durum yatırımcı açısından karşılaştırılabilirliği azaltır ve yeşil aklama riskini artırır. Bu nedenle TKBB, SPK, BDDK, TCMB, Hazine ve Maliye Bakanlığı, KGK ve ilgili kalkınma finansmanı kuruluşları arasında koordineli bir standart geliştirme zemini gereklidir.

Bu standart seti beş temel unsura dayanmalıdır. Birincisi, katılım finans ilkeleriyle uyumlu yeşil ve sosyal proje sınıflandırmasıdır. İkincisi, SPK rehberiyle uyumlu çerçeve belgesi ve fon kullanım raporlamasıdır. Üçüncüsü, bağımsız ikinci taraf görüşü ve doğrulama mekanizmasıdır. Dördüncüsü, katılım bankaları için portföy düzeyinde sürdürülebilir finans KPI setidir. Beşincisi, TKBB bünyesinde sektör verisinin toplulaştırılarak kamuoyu ile paylaşılmasını sağlayacak yıllık sürdürülebilir katılım finans izleme raporudur (BDDK, 2021; SPK, 2022; TKBB, 2024).

Böyle bir yapı, katılım bankacılığı için üç sonuç doğurur. İlk olarak, sürdürülebilirlik iddiası ölçülebilir ve denetlenebilir hale gelir. İkinci olarak, yeşil ve sosyal sukuk piyasasında yatırımcı güveni güçlenir. Üçüncü olarak, katılım bankacılığı mevduat bankacılığıyla ürün benzerliği üzerinden yakınsamak yerine, finansmanın amacı, etkisi ve yönetimi üzerinden farklılaşma imkânı kazanır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Tablo 12.7. Sürdürülebilir Katılım Finans İçin Kurumsal Standart Önerisi

Standart alanı	Sorumlu / eşgüdüm sağlayacak aktörler	Beklenen çıktı
Yeşil ve sosyal proje sınıflandırması	TKBB, SPK, BDDK, ilgili kamu kurumları	Katılım finans ilkeleriyle uyumlu sürdürülebilir proje taksonomisi
Çerçeve belgesi ve fon kullanım raporlaması	SPK, VKŞ'ler, katılım bankaları	Yeşil / sosyal kira sertifikalarında karşılaştırılabilir raporlama seti
Bağımsız doğrulama ve ikinci taraf görüşü	SPK, bağımsız denetim ve derecelendirme kuruluşları	Yeşil aklama riskinin azaltılması ve yatırımcı güveninin artırılması
Portföy düzeyinde sürdürülebilir finans KPI'ları	BDDK, TKBB, katılım bankaları	Sürdürülebilir finansman payı, etki göstergeleri ve risk izleme seti
Sektör izleme raporu	TKBB, BDDK, SPK, KGK	Yıllık sürdürülebilir katılım finans raporu ve sektör veri seti
Uluslararası yatırımcı erişimi	Hazine ve Maliye Bakanlığı, İFM, TKBB, katılım bankaları	Uluslararası fonlama kaynakları ve yeşil/ sosyal sukuk yatırımcı tabanının genişlemesi
Kaynak/Not: SPK sürdürülebilir borçlanma aracı ve yeşil kira sertifikası rehberi, BDDK sürdürülebilir bankacılık stratejik planı, ICMA ilkeleri ve yazar değerlendirmeleri esas alınarak hazırlanmıştır.		

12.18. Bölümün Stratejik Sonucu: Etikten Etkiye, Üründen Standarda

Bu bölümün stratejik sonucu şudur: Katılım bankacılığı sürdürülebilir finans alanında güçlü bir potansiyele sahiptir; ancak bu potansiyel yalnızca normatif uyumla

değil, ürün mimarisi, etki ölçümü, standartlaşma ve raporlama disipliniyle gerçek değere dönüşebilir. Sektör, sürdürülebilir finansı yeni bir ürün etiketi olarak değil, büyümeden derinleşmeye geçişin temel araçlarından biri olarak görmelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Türkiye için öncelik, yeşil ve sosyal sukuk piyasasını münferit ihraçların ötesine taşıyarak proje havuzu, ikincil piyasa, yatırımcı tabanı ve etki raporlamasıyla bütünlüklü bir sürdürülebilir katılım finans ekosistemi kurmaktır. Böyle bir ekosistem katılım bankalarının hem uluslararası fonlama kabiliyetini hem de reel ekonomiyle bağını güçlendirecektir.

Bu nedenle sürdürülebilir finans, katılım bankacılığının gelecekteki en güçlü farklılaşma alanlarından biridir. Yakınsama riskinin arttığı bir dönemde sektörün ayırt edici değeri, yalnızca faizsiz işlem üretmesinde değil; hangi ekonomik faaliyeti büyüttüğünü, bu faaliyetin hangi çevresel ve sosyal sonucu doğurduğunu ve bu sonucun nasıl ölçüldüğünü gösterebilmesinde yatmaktadır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

BÖLÜM 13

MALEZYA, KÖRFEZ VE TÜRKİYE İÇİN DERSLER KÜRESEL KATILIM FİNANS DENEYİMİ

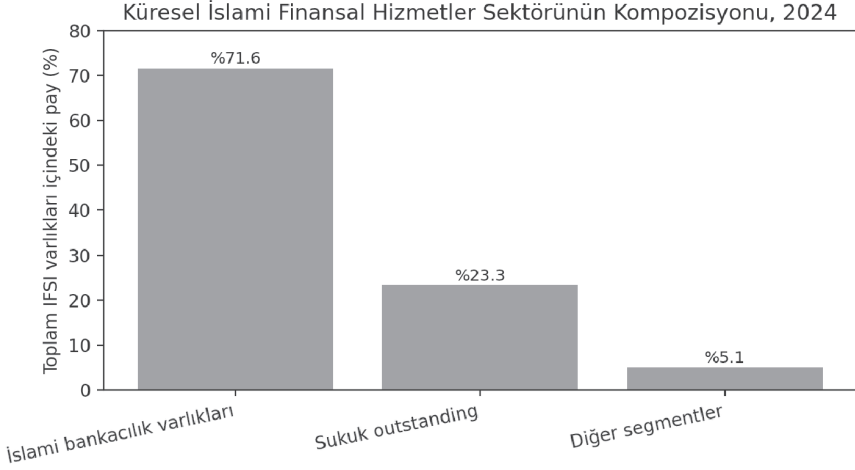
Katılım bankacılığının Türkiye'deki gelişimini sağlıklı biçimde değerlendirebilmek için yalnızca yerel sektör verilerine bakmak yeterli değildir. Çünkü katılım finans, farklı ülkelerde farklı kurumsal mimariler, sermaye yapıları, regülasyon tercihleri, piyasa derinliği ve müşteri davranışları üzerinden gelişmiştir. Bu nedenle uluslararası deneyim, Türkiye için doğrudan kopyalanacak bir model sunmaktan çok, hangi yapısal tercihlerin hangi sonuçları ürettiğini gösteren değerli bir karşılaştırma alanı oluşturur.

Küresel İslami finans sektörü son yıllarda güçlü büyümesini sürdürmektedir. IFSB'nin 2025 İslami Finansal Hizmetler Sektörü İstikrar Raporu'na göre sektörün toplam varlık büyüklüğü 2024 yılında 3,88 trilyon ABD dolarına ulaşmış; büyüme yalnızca bankacılıkta değil, sukuk ve tekafül alanlarında da belirginleşmiştir. Bu görünüm katılım finansın artık niş bir alan olmaktan çıktığını, ancak büyümenin yanında sermaye piyasası derinliği, likidite yönetimi, ürün çeşitliliği ve kurumsal kapasite gibi yapısal sınırların da önemini koruduğunu göstermektedir (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Türkiye açısından küresel deneyimin değeri burada ortaya çıkar. Türkiye güçlü bankacılık altyapısına, gelişmiş ödeme sistemlerine, genç ve dijital müşteri tabanına, İstanbul Finans Merkezi vizyonuna ve katılım bankacılığında büyüyen ölçeğe sahiptir. Buna karşılık sektörün toplam bankacılık sistemi içindeki payı hâlen sınırlı düzeydedir; sukuk piyasası derinleşme ihtiyacı taşımakta, risk paylaşımı ürünleri sınırlı kalmakta ve düşük maliyetli fonlama tabanı yeterince genişlememektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin temel meselesi yalnızca katılım bankacılığının payını artırmak değil, büyümeyi özgün ve ölçeklenebilir bir finansal mimariye dönüştürebilme (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

13.1. Küresel Deneyim Neden Önemlidir?

Grafik 13.1. Küresel İslami finansal hizmetler sektörünün kompozisyonu

Kaynak/Not: Küresel kompozisyon, IFSB Islamic Financial Services Industry Stability Report 2025 temel alınarak özetlenmiştir (IFSB, 2025a).

Katılım finans piyasaları tek tip bir gelişim çizgisi izlememiştir. Malezya daha çok düzenleyici mimari, standartlaşma, sermaye piyasası entegrasyonu ve ürün çeşitliliği üzerinden öne çıkarken; Körfez ülkeleri güçlü sermaye birikimi, büyük ölçekli banka bilançoları, kamu destekli projeler ve bölgesel likidite üzerinden gelişmiştir. Türkiye ise bankacılık tecrübesi, kamu katılım bankalarının ölçek etkisi, dijital altyapı ve stratejik coğrafi konumuyla farklı bir potansiyel taşımaktadır (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Bu üç eksen birlikte okunduğunda önemli bir sonuç ortaya çıkar: Katılım bankacılığının başarısı yalnızca faizsiz ürün üretme kapasitesine bağlı değildir. Kurumsal standartların gücü, sermaye piyasalarının derinliği, likidite yönetim araçlarının çeşitliliği, müşteri tabanının genişliği, dijital kanallara entegrasyon ve finansal okuryazarlık düzeyi başarıyı belirleyen temel unsurlardır. Bu nedenle Türkiye'nin katılım finans stratejisi yalnızca banka sayısını veya aktif payını artırmayı değil, bütüncül bir ekosistem mimarisi kurmayı hedeflemelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Küresel İslami finansın büyüklüğü, kompozisyonu ve kırılganlıkları değerlendirilirken IFSB istikrar raporları, İslami finans gelişim raporları ve kalkınma finansmanı kaynakları birlikte kullanılmalıdır (IFSB, 2024, 2025a, 2025b; Islamic Development Bank Group, 2024; LSEG & ICD, 2025).

13.2. Malezya Deneyimi: Standartlaşma, Sermaye Piyasası ve Ekosistem Derinliği

Ana Mesaj 13.1. Malezya Modelinde Öğrenilmesi Gereken Üç Yapısal Ders

1. Sadece banka değil, banka + sukuk + yönetim + eğitim + yatırımcı ekosistemi birlikte kurulur.
2. Standartlaşma piyasa güvenliğini artırır; ancak yenilik kapasitesiyle desteklenmelidir.
3. Sermaye piyasası derinliği katılım bankalarının likidite ve uzun vadeli fonlama sorununu hafifletir.

Malezya deneyiminin tarihsel önemi, İslami finansı yalnızca bankacılık ürünleri düzeyinde değil, bütüncül bir finansal ekosistem olarak kurmaya çalışmasından kaynaklanır. Düzenleyici çerçeve, şeriat yönetişimi, sukuk piyasası, eğitim kurumları, uluslararası tanıtım ve sermaye piyasası altyapısı birbirini tamamlayacak şekilde geliştirilmiştir. Bu nedenle Malezya modeli, ölçekten çok kurumsal mimari bakımından öğreticidir (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Malezya’da sukuk piyasasının gelişimi, İslami bankacılığın likidite ve uzun vadeli fonlama sorunlarına cevap üretmiştir. Bankalar yalnızca bilanço içi finansmanla sınırlı kalmamış; sermaye piyasası araçları, kurumsal yatırımcı tabanı ve kamu destekli piyasa altyapısı sayesinde daha geniş bir finansal mimari oluşmuştur. Türkiye için çıkarılacak ders, sukukun münferit ihraç aracı olarak değil, likidite, yatırımcı tabanı ve proje finansmanı ekosistemi olarak ele alınması gerektiğidir (Bank Negara Malaysia, 2018, 2024; ICMA, 2025a, 2025b; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Malezya deneyiminin tarihsel başarısı, faizsiz finansı yalnızca bankacılık ürünü olarak değil, bütüncül bir finansal ekosistem olarak tasarlamasından kaynaklanır. Düzenleyici çerçeve, şer’i yönetim, sermaye piyasası ürünleri, sukuk ihraçları, eğitim kurumları, derecelendirme, yatırımcı tabanı ve likidite araçları aynı stratejik hedef etrafında geliştirilmiştir (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Malezya’yı Türkiye açısından önemli kılan nokta, sukuk piyasasının yalnızca kamu finansmanı aracı olarak değil, para piyasası, kurumsal finansman, altyapı yatırımı ve yatırımcı çeşitliliği açısından da derinleştirilmesidir. Bu sayede katılım bankaları likidite yönetiminde daha geniş araç setine kavuşmuş; sermaye piyasası ile bankacılık arasında daha güçlü bağ kurulmuştur (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Türkiye için çıkarılacak ders açıktır: katılım bankacılığının derinleşmesi, yalnızca banka bilançolarını büyütmeyle değil, sukuk piyasası, yatırımcı tabanı, standartlar, eğitim, veri ve düzenleyici koordinasyonun birlikte gelişmesiyle mümkündür.

Malezya, küresel katılım finans literatüründe en çok incelenen örneklerden biridir. Bunun temel nedeni yalnızca İslami bankacılık sektörünün büyüklüğü değildir. Malezya’nın asıl farkı, katılım finansı uzun vadeli bir ulusal finans mimarisi olarak ele almasıdır. Bankacılık, sukuk, tekaful, sermaye piyasası, fikhî yönetim, eğitim,

standartlaşma ve regülasyon aynı stratejik çerçevenin parçaları olarak geliştirilmiştir (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Malezya modelinde dikkat çeken ilk unsur düzenleyici sürekliliktir. İslami finans ayrı bir niş alan olarak değil, finansal sistemin ana bileşenlerinden biri olarak konumlandırılmıştır. Bu yaklaşım, bankaların ürün geliştirme süreçlerinden sermaye piyasası enstrümanlarına, likidite yönetiminden yatırımcı tabanına kadar geniş bir alanda kurumsal derinlik üretmiştir (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

İkinci önemli unsur sukuk piyasasının gelişmişliğidir. Sukuk yalnızca kamu finansmanı veya alternatif borçlanma aracı olarak değil; likidite yönetimi, uzun vadeli fonlama, sermaye piyasası entegrasyonu ve yatırımcı tabanının genişletilmesi açısından stratejik araç olarak kullanılmıştır. Bu durum katılım bankalarının bilanço yönetimini güçlendirmiş, fonlama vadesini uzatmış ve faizsiz finans araçlarının sermaye piyasasıyla bağımlı derinleştirmiştir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Üçüncü unsur insan kaynağı ve uzmanlık altyapısıdır. Katılım finansın sürdürülebilir biçimde gelişebilmesi için yalnızca bankacı değil, aynı zamanda fikhî yönetim uzmanı, ürün geliştirme uzmanı, sermaye piyasası profesyoneli, risk yöneticisi, veri analisti ve hukukçu yetiştiren bir ekosistem gerekir. Malezya deneyimi bu açıdan Türkiye için önemli bir uyarı sunar: Katılım finans yalnızca bankaların büyümesiyle değil, onu taşıyan profesyonel bilgi ekosisteminin gelişmesiyle derinleşir (Bank Negara Malaysia, 2018, 2024; ICMA, 2025a, 2025b; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Malezya deneyimi, değer temelli aracılık, SRI sukuk ve kurumsal standartlaşma bakımından Türkiye için önemli bir karşılaştırma alanı sunmaktadır (Bank Negara Malaysia, 2018, 2024; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019).

ANA MESAJ 13.2. Malezya Deneyiminden Çıkan Temel Ders

Malezya modeli Türkiye için birebir kopyalanacak bir yapı değildir. Ancak üç kritik ders sunar. Birincisi, katılım finans ancak bütüncül bir ekosistem olarak ele alındığında derinleşir. İkincisi, sukuk piyasası

gelişmeden katılım bankacılığında likidite ve uzun vadeli fonlama kapasitesi sınırlı kalır. Üçüncüsü, fikhî yönetim ile modern regülasyon arasında kurumsal uyum sağlanmadan ürün çeşitliliği sürdürülebilir hale gelemez.

Türkiye açısından bu dersin anlamı açıktır: Katılım bankacılığı yalnızca bankacılık ürünü değil, finansal mimari meselesidir. Bu mimari; regülasyon, sermaye piyasası, veri altyapısı, insan kaynağı, dijitalleşme ve müşteri davranışı birlikte tasarlandığında güçlenebilir.

13.3. Körfez Deneyimi: Sermaye Gücü, Ölçek ve Kamu Destekli Finansal Derinlik

Ana Mesaj 13.3. Körfez Modelinde Türkiye İçin Kritik Ders

Körfez deneyimi, katılım finansın ölçek kazanması için sermaye gücü, uluslararası yatırımcı erişimi ve kamu destekli stratejik önceliklendirme gerektiğini gösterir. Türkiye açısından doğrudan kopyalanacak unsur sermaye yapısı değil; uluslararası fonlama ilişkilerinin kurumsallaştırılması ve sukuk piyasasının stratejik altyapı olarak ele alınmasıdır.

Körfez deneyiminin ayırt edici yönü sermaye gücü, enerji gelirleri, kamu destekli finansal derinlik ve uluslararası yatırımcı erişimidir. Körfez ülkelerinde İslami bankacılık çoğu zaman yalnızca alternatif bir bankacılık modeli değil, ana finansal sistemin güçlü bileşenlerinden biri olarak gelişmiştir. Büyük ölçekli bankalar, kamu fonları, sukuk ihraçları ve uluslararası para piyasalarına erişim bu modelin temel unsurlarıdır (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Ancak Körfez modeli Türkiye’ye doğrudan kopyalanamaz. Türkiye’nin sermaye birikimi, tasarruf yapısı, enflasyon tecrübesi, kur oynaklığı ve bankacılık rekabeti farklıdır. Buna rağmen Körfez deneyimi Türkiye için üç alanda ders üretir: uluslararası fonlama ilişkilerinin kurumsallaştırılması, büyük ölçekli sukuk piyasasının geliştirilmesi ve kamu-özel sektör iş birliğiyle katılım finansın stratejik sektörlerde daha görünür hale getirilmesi (Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Körfez deneyimi, Malezya’dan farklı olarak güçlü sermaye birikimi, enerji gelirleri, büyük ölçekli kamu projeleri ve bölgesel yatırımcı tabanı üzerinden gelişmiştir. Körfez’de İslami bankacılık, birçok ülkede ana finansal sistemin güçlü bir parçası haline gelmiş; büyük ölçekli bankalar, kamu destekli projeler ve uluslararası sukuk piyasaları aracılığıyla küresel yatırımcı ilgisi oluşturmuştur (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Bu modelin avantajı ölçek ve fonlama gücüdür. Büyük banka bilançoları, kamu projeleri, altyapı yatırımları ve bölgesel sermaye hareketleri İslami finansın büyümesini desteklemiştir. Ancak Körfez modelinde de ürün standardizasyonu, emtia murabahası, benchmark bağımlılığı ve petrol gelirlerine duyarlılık gibi tartışmalar bulunmaktadır (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Türkiye için Körfez deneyiminin ana dersi, uluslararası fonlama ve yatırımcı ilişkilerinin stratejik olarak yönetilmesi gerektiğidir. Türkiye’nin güçlü reel sektör altyapısı, üretim kapasitesi, ihracat ağı ve İstanbul Finans Merkezi vizyonu Körfez sermayesiyle daha sistematik biçimde eşleştirilebilirse, katılım finans için yeni bir büyüme alanı oluşabilir.

Körfez ülkeleri katılım finansın gelişiminde farklı bir model sunmaktadır. Bu modelde güçlü sermaye birikimi, kamu destekli mega projeler, enerji gelirleri, büyük ölçekli bankacılık yapıları ve bölgesel yatırımcı tabanı belirleyici olmuştur. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar ve Bahreyn gibi ülkelerde İslami finans yalnızca alternatif birbankacılık modeli değil; ekonomik kalkınma, sermaye birikimi ve bölgesel finans merkezi hedefleriyle birlikte gelişmiştir (Bank Negara Malaysia, 2018; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Körfez modelinin en önemli avantajı ölçek kapasitesidir. Büyük sermaye tabanı, kamu projeleri, altyapı finansmanı, gayrimenkul geliştirme, enerji yatırımları ve kamu destekli kalkınma hedefleri, İslami bankacılığa geniş bir işlem hacmi sağlamıştır. Bu durum, katılım finans kurumlarının bilanço büyüklüğünü artırmış ve uluslararası yatırımcılarla ilişkisini güçlendirmiştir (IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Bununla birlikte Körfez deneyimi aynı zamanda bazı yapısal riskleri de göstermektedir. Sermaye bolluğu, her zaman ürün çeşitliliği veya finansal derinlik anlamına gelmez. Bazı piyasalarda büyük ölçekli bilançolar bulunmasına rağmen, sukuk ikincil piyasalarının sınırlı likiditesi, yatırımcı yoğunlaşması, ürün standardizasyonu sorunları ve reel sektör dışı varlık yoğunlaşması gibi konular önemini korumaktadır (Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Türkiye açısından Körfez deneyiminin en önemli dersi, uluslararası fonlama ve yatırımcı ilişkileri alanındadır. Türkiye, katılım finansı yalnızca yerel tasarrufların mobilizasyonu olarak görmemeli; Körfez sermayesi, uluslararası sukuk piyasaları, muhabir bankacılık ilişkileri ve proje finansmanı ağlarıyla birlikte konumlandırmalıdır. Bu, özellikle altyapı, enerji dönüşümü, ihracat finansmanı ve sürdürülebilir yatırım alanlarında stratejik önem taşır. Körfez deneyimi ise sermaye gücü, piyasa ölçeği ve kamu destekli finansal derinlik açısından farklı bir öğrenme alanı oluşturmaktadır (Central Bank of the UAE, 2025; Saudi Central Bank, 2025; Saudi Central Bank [SAMA], t.y.).

Ana Mesaj 13.4. Körfez Modelinden Türkiye İçin Ders

Körfez deneyimi, sermaye gücünün katılım finansı hızla büyütebildiğini göstermektedir. Ancak büyümenin kalıcı derinliğe dönüşmesi için sermaye piyasası altyapısı, likidite araçları, ürün standardizasyonu ve uluslararası yatırımcı güveni birlikte gelişmelidir. Türkiye için çıkarılacak ders şudur: Körfez sermayesiyle ilişki yalnızca fon temini olarak görülmemelidir. Asıl hedef, Türkiye'nin reel ekonomi, ihracat, proje finansmanı ve sürdürülebilir yatırım alanlarını katılım finans kanalıyla bölgesel sermaye akımlarına bağlayan kalıcı bir mimari kurmak olmalıdır.

Türkiye'nin Özgün Konumu: Bankacılık Tecrübesi, Dijital Altyapı ve Ölçek Arayışı

Türkiye, Malezya ve Körfez modellerinden farklı bir konuma sahiptir. Türkiye'de bankacılık sektörü güçlü regülasyon deneyimine, gelişmiş risk yönetimi kültürüne, yaygın dijital bankacılık kullanımına ve yüksek operasyonel kapasiteye sahiptir. 2001 sonrası bankacılık reformları, BDDK gözetim yapısı, sermaye yeterliliği yaklaşımı ve teknolojik bankacılık altyapısı sektörün dayanıklılığını artırmıştır.

Katılım bankacılığı ise bu güçlü bankacılık altyapısı içinde büyümektedir. Kamu katılım bankalarının sektöre girişiyle ölçek ve görünürlük artmış; dijital kanallar ve müşteri erişimi genişlemiştir. Ancak Türkiye'nin temel sorunu hâlen derinleşme boyutundadır. Aktif payı ve fon payı yükselirken, ürün çeşitliliği, sukuk piyasası derinliği, düşük maliyetli fonlama, risk paylaşımı ürünleri ve uluslararası yatırımcı entegrasyonu bakımından gelişim ihtiyacı devam etmektedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; TBB, 2021-2025; World Bank, 2025).

Türkiye'nin en önemli avantajlarından biri dijital ödeme altyapısıdır. FAST, uzaktan müşteri edinimi, mobil bankacılık kullanımının yaygınlığı, açık bankacılık düzenlemeleri ve fintech ekosistemi, katılım bankacılığı için önemli fırsatlar üretmektedir. Bu avantaj, Malezya'daki kurumsal standartlaşma ve Körfez'deki sermaye gücüyle aynı türden değildir; Türkiye'nin farkı daha çok operasyonel hız, müşteri davranışı verisi ve platform ekonomisine uyum kapasitesidir (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Bu nedenle Türkiye için yeni katılım finans modeli, yalnızca Malezya'nın regülasyon/sermaye piyasası yaklaşımını veya Körfez'in sermaye gücünü taklit ederek kurulamaz. Türkiye'nin özgün modeli; güçlü bankacılık düzeni, dijital ödeme altyapısı, perakende ekosistemleri, KOBİ ağı, ihracat kapasitesi, kamu katılım bankalarının ölçek etkisi ve özel katılım bankalarının çevikliğini birlikte kullanmalıdır (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Tablo 13.1. Malezya, Körfez ve Türkiye İçin Karşılaştırmalı Gelişim Matrisi

Model	Temel Güç	Yapısal Sınır	Türkiye İçin Ders
Malezya	Standartlaşma, sukuk piyasası, regülasyon sürekliliği	Modelin uzun kurumsal birikim gerektirmesi	Katılım finans ekosistem olarak tasarlanmalı
Körfez	Sermaye gücü, büyük ölçekli bankalar, kamu projeleri	Piyasa derinliği ve ikincil likidite sorunları	Uluslararası sermaye ilişkisi stratejik mimariye bağlanmalı

Türkiye	Güçlü bankacılık altyapısı, dijital kapasite, genç müşteri tabanı	Sınırlı sektör payı, düşük maliyetli fonlama ve ürün çeşitliliği ihtiyacı	Dijitalleşme ve ekosistem bankacılığı farklılaşma aracı olmalı
Kaynak/Notlar: Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025; yazarın derlemesi.			

13.5. Uluslararası Deneyimlerin Ortak Mesajı: Büyüme Yetmez, Ekosistem Gerekir

Malezya, Körfez ve Türkiye deneyimleri birlikte değerlendirildiğinde ortak sonuç açıktır: Katılım bankacılığı yalnızca banka bilançosu büyüdüğü için derinleşmiş sayılmaz. Derinleşme, bankacılık bilançosunun sermaye piyasası, dijital altyapı, ödeme sistemleri, fıkıhî yönetim, regülasyon, insan kaynağı ve müşteri davranışıyla birlikte çalışması halinde oluşur.

Bu nedenle Türkiye için temel öncelik, katılım bankacılığını dar anlamda bankacılık faaliyeti olarak değil, katılım finans ekosistemi olarak konumlandırmaktır. Bu ekosistemde bankalar merkezi aktör olmaya devam eder; ancak tek aktör değildir. Varlık kiralama şirketleri, fintechler, ödeme kuruluşları, sermaye piyasası kurumları, sigorta/tekaful yapıları, danışma komiteleri, akademi, veri sağlayıcıları ve düzenleyici kurumlar aynı mimarinin parçalarıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Küresel deneyim ayrıca şunu göstermektedir: Katılım finansın geleceği, yalnızca İslami hassasiyeti olan müşteri segmentine hizmet etmekle sınırlı kalmaz. Eğer model reel ekonomi bağlantısı, sürdürülebilir finans, etik veri kullanımı, finansal kapsayıcılık ve davranışsal güven üretimi gibi alanlarda evrensel değer teklifine dönüşebilirse, daha geniş bir müşteri tabanına ulaşabilir. Bu, Türkiye için özellikle genç nüfus, KOBİ ekosistemi, ihracatçı firmalar ve dijital müşteri grupları açısından önemlidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

13.6. Türkiye İçin Uluslararası Karşılaştırma Temelli Önceliklendirme

Önceliklendirme yapılırken Türkiye'nin aynı anda her alanda Malezya veya Körfez modellerini yakalaması beklenmemelidir. İlk aşamada en yüksek kaldıraç etkisi yaratacak alanlar seçilmelidir: sukuk ikincil piyasa derinliği, düşük maliyetli fonlama, dijital müşteri derinliği, uluslararası yatırımcı ilişkileri ve fıkıhî/etik yönetim standardizasyonu. Bu beş alan birbirinden bağımsız değildir. Sukuk piyasası likiditeyi güçlendirir; düşük maliyetli fonlama kârlılığı ve rekabet gücünü artırır; dijital müşteri derinliği veri üretir; uluslararası yatırımcı ilişkileri ölçek ve itibar sağlar; yönetim ise güveni kalıcı hale getirir. Türkiye modeli bu halkaları birlikte kura bildiği ölçüde farklılaşabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Türkiye'nin katılım finans alanında küresel ölçekte daha güçlü konuma gelebilmesi için uluslararası deneyimlerden çıkarılacak derslerin somut önceliklere dönüştürülmesi gerekir. Bu öncelikler beş başlık altında toplanabilir: sermaye piyasası entegrasyonu, düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama, dijital ve veri odaklı iş modeli, uluslararası yatırımcı ilişkileri ve kurumsal yönetim (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Birinci öncelik sukuk ve sermaye piyasası derinliğidir. Türkiye'de kira sertifikası piyasası gelişmiş olmakla birlikte, ikincil piyasa likiditesi, kurumsal yatırımcı tabanı ve özel sektör ihraç çeşitliliği hâlen güçlendirilmelidir. Sukuk piyasası yalnızca fonlama aracı değil, katılım bankalarının likidite yönetimi ve uzun vadeli aktif-pasif dengesi açısından stratejik altyapıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

İkinci öncelik düşük maliyetli fonlama tabanıdır. Katılım bankacılığında sürdürülebilir büyümenin en kritik unsuru aktif üretmek değil, istikrarlı ve ölçeklenebilir kaynak yapısı oluşturmaktır. Bu nedenle maaş müşterisi, ödeme hesabı, POS, ticari tahsilat, tedarik zincir ilişkileri ve perakende ekosistem entegrasyonu, katılım bankaları için klasik mevduat rekabetinden daha stratejik hale gelmektedir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Üçüncü öncelik dijital ve veri odaklı iş modelidir. Türkiye'nin güçlü dijital bankacılık altyapısı, katılım bankaları için önemli bir sıçrama alanıdır. Müşteri davranışı, ödeme alışkanlığı, ticari nakit akışı, fatura ödeme düzeni, tedarikçi ilişkileri ve alternatif veri kaynakları doğru kullanıldığında hem risk yönetimi güçlenir hem de daha kapsayıcı finansman modelleri geliştirilebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Dördüncü öncelik uluslararası yatırımcı ilişkileridir. Türkiye'nin Körfez sermayesi, İslam Kalkınma Bankası grubu, uluslararası sukuk yatırımcıları ve bölgesel finans merkezleriyle ilişkisini daha sistematik hale getirmesi gerekir. Bu ilişki sadece kısa vadeli fonlama değil; proje finansmanı, sürdürülebilir yatırımlar, ihracat finansmanı ve ortak yatırım platformları üzerinden düşünülmelidir (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Beşinci öncelik kurumsal yönetiştir. Katılım bankacılığı güvene dayalı bir modeldir.

Bu güvenin sürdürülebilir olması için fikhî yönetim, ürün şeffaflığı, veri etiği, müşteri bilgilendirmesi, risk yönetimi ve yönetim kurulu gözetimi daha görünür hale gelmelidir. Modern katılım bankacılığında güven yalnızca dini uygunluk beyanıyla değil, ölçülebilir yönetim kalitesiyle oluşacaktır (IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Tablo 13.2. Küresel Deneyimlerden Türkiye İçin Stratejik Dersler

Küresel Ders	Türkiye İçin Stratejik Karşılık
Katılım finans ekositemi olarak gelişir	Bankacılık, sukuk, tekafül, fintech ve veri altyapısı birlikte tasarlanmalı
Sukuk piyasası derinleşmeden likidite yönetimi sınırlı kalır	Kamu ve özel sektör ihraçları çeşitlenmeli, ikincil piyasa likiditesi artırılmalı
Sermaye gücü büyümeyi hızlandırır ancak derinliği garanti etmez	Körfez sermayesi kalıcı proje ve yatırım platformlarına bağlanmalı
Dijitalleşme yalnızca kanal değildir	Veri odaklı risk yönetimi ve müşteri penetrasyonu stratejinin merkezine alınmalı
Kaynak/Notlar: Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020, yazarın derlemesi.	

13.7. Uluslararası Karşılaştırmadan Doğan Yeni Türkiye Modeli

Uluslararası deneyim Türkiye için güçlü bir stratejik iddiayı desteklemektedir: Türkiye katılım finans alanında ne yalnızca Malezya gibi standartlaşma ve sermaye piyasası modeliyle ne de Körfez gibi sermaye bolluğu ve büyük ölçekli banka bilançolarıyla rekabet etmek zorundadır. Türkiye'nin özgün üstünlüğü, güçlü bankacılık altyapısı ile dijital müşteri davranışını birleştirme kapasitesinde yatmaktadır.

Bu stratejik iddia, katılım bankacılığının geleceğini doğrudan veri ekonomisi ve platform finansıyla ilişkilendirir. Türkiye'de katılım bankaları, klasik bankacılık ürünlerini faizsiz formatta sunan kurumlar olmaktan çıkıp müşterinin günlük ekonomik davranışına entegre olan platformlara dönüşebilirse, hem düşük maliyetli fonlama tabanını genişletebilir hem de reel ekonomi bağlantısını daha gerçekçi biçimde güçlendirebilir.

Bu noktada perakende ekosistemleri, KOBİ ağları, tedarik zinciri finansmanı, e-ticaret platformları, ödeme sistemleri ve açık bankacılık altyapısı kritik hale gelir. Katılım bankacılığı bu alanlarda yalnızca finansman sağlayan kurum değil, ekonomik davranışı okuyan, riskleri daha erken gören ve finansal çözümü müşterinin işlem anına yerleştiren mimari kurucu aktör olmalıdır.

Böyle bir model Türkiye'yi yalnızca yerel katılım bankacılığı pazarında büyütmez; aynı zamanda İstanbul Finans Merkezi vizyonu ile uyumlu biçimde bölgesel katılım finans merkezi haline getirebilir. Ancak bunun için büyüme, derinleşme ve paradigma dönüşümü aynı stratejik hatta bağlanmalıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle Türkiye için önerilen model, Malezya'nın standartlaşma kapasitesini, Körfez'in sermaye ve ölçek avantajını ve Türkiye'nin bankacılık/dijital altyapısını birlikte sentezleyen hibrit bir mimari olarak okunmalıdır (Bank Negara Malaysia, 2024; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025).

Tablo 13.3. Uluslararası Karşılaştırmadan Doğan Yeni Türkiye Modeli

Türkiye Modeli Boyutu	Stratejik Anlamı	Uygulama Karşılığı
Hibrit model	Malezya'nın standardizasyonu, Körfez'in sermaye kapasitesi ve Türkiye'nin dijital bankacılık tecrübesi birlikte okunmalıdır.	Tek bir ülke modelini kopyalamak yerine Türkiye'ye özgü katılım finans mimarisi kurulmalıdır.
Platform katılım finans	Katılım bankaları müşterinin günlük ekonomik işlem akışına yerleştğinde düşük maliyetli fonlama ve müşteri bağlılığı güçlenir	Perakende, KOBİ, e-ticaret, POS, ödeme ve tedarik zinciri ekosistemleriyle entegre modeller geliştirilmelidir.
Veri temelli derinleşme	Bilgi asimetrisi azaltıldıkça risk paylaşımı ve reel ekonomi bağlantısı daha uygulanabilir hale gelir.	Açık bankacılık, alternatif veri, davranışsal skorlar ve yapay zeka destekli risk modelleri kullanılmalıdır.
Sukuk ve sermaye piyasası	Büyüme yalnızca banka bilançosuna bırakıldığında derinlik sınırlı kalır.	İkincil piyasa, yeşil/sosyal sukuk, özel sektör ihraçları ve uluslararası yatırımcı erişimi güçlendirilmelidir.
Güven ve yönetim	Katılım finansın rekabet avantajı güven, şeffaflık ve etik yönetimle kalıcı hale gelir.	Fikhi yönetim, veri etiği, ürün şeffaflığı, etki raporlaması ve yönetim kurulu gözetimi bütünleşik ele alınmalıdır.
Kaynak/Notlar: Bank Negara Malaysia, 2024; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025, yazarın derlemesi.		

13.8. Kurumsal Ders: Standart, Piyasa Derinliği ve Ölçek Birlikte Kurulmalı

Malezya deneyimi, katılım finansın yalnızca banka bilançolarıyla büyütülemeyeceğini göstermektedir. Standartlaşmış sözleşme yapıları, güçlü sermaye piyasası, sukuk ikincil piyasası, eğitim kurumları ve düzenleyici koordinasyon birlikte çalıştığında ekosistem derinliği oluşur. Körfez deneyimi ise sermaye gücü ve büyük ölçekli yatırım projelerinin katılım finansı hızla büyütebildiğini; ancak kurumsal standartlaşma ve ürün çeşitliliği olmadan bu büyümenin belirli alanlarda yoğunlaşabileceğini ortaya koyar .

Türkiye için çıkarılacak ders açıktır: bankacılık tecrübesi ve dijital altyapı güçlü bir başlangıç avantajıdır, fakat katılım finans merkezi olma iddiası sermaye piyasası, sukuk derinliği, uluslararası yatırımcı tabanı, insan kaynağı ve düzenleyici teşviklerle tamamlanmalıdır. Türkiye'nin özgün modeli, Malezya'nın kurumsal standardizasyonundan, Körfez'in sermaye kapasitesinden ve kendi dijital bankacılık tecrübesinden birlikte öğrenen hibrit bir mimari olmalıdır (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Tablo 13.4. Türkiye İçin Uluslararası Karşılaştırma Temelli Önceliklendirme Alanları

Öncelik Alanı	Neden Kritik?	Uygulama Yönü
Sukuk derinliği	Likidite ve uzun vadeli fonlama kapasitesi sağlar	İkincil piyasa, özel sektör ihraçları, yatırımcı çeşitliliği
Düşük maliyetli fonlama	Sürdürülebilir büyümenin temelidir	Maaş, ödeme, POS, ekosistem ve cari hesap derinliği
Veri odaklı risk yönetimi	Bilgi asimetrisini azaltır	Alternatif veri, yapay zeka, davranışsal skorlar
Uluslararası fonlama	Ölçek ve yatırım kapasitesi sağlar	Körfez sermayesi, sukuk yatırımcıları, proje platformları
Kurumsal yönetim	Güveni ve farklılaşmayı kalıcı kılar	Fıkhi yönetim, etik veri, şeffaflık ve yönetim kurulu gözetimi
<i>Kaynak/Notlar: Yazarın derlemesi.</i>		

13.9. Bölümün Ana Mesajı

Küresel deneyim Türkiye için üç temel mesaj üretmektedir. Birincisi, katılım finans yalnızca bankacılık ürünü değil, ekosistem mimarisidir. İkincisi, büyüme ancak sermaye piyasası, likidite, dijitalleşme ve kurumsal yönetimle desteklendiğinde derinleşmeye dönüşür. Üçüncüsü, Türkiye'nin özgün fırsatı, güçlü bankacılık altyapısını dijital müşteri davranışı ve veri ekonomisiyle birleştirebilmesidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu nedenle Türkiye için yeni katılım finans modeli, Malezya'nın standartlaşma tecrübesinden, Körfez'in sermaye gücünden ve Türkiye'nin dijital bankacılık kapasitesinden öğrenen hibrit bir yapı olmak zorundadır. Böyle bir model, katılım bankacılığını yalnızca büyüyen bir segment değil, geleceğin etik ve veri odaklı finansal mimarisinin kurucu unsurlarından biri haline getirebilir.

Bir sonraki bölümde bu uluslararası karşılaştırma zemini Türkiye'de katılım bankacılığı için yeni model arayışıyla ilişkilendirilecek; büyümeden derinleşmeye, derinleşmeden stratejik finansal mimariye geçişin nasıl kurulabileceği tartışılacaktır.

BÖLÜM 14

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI İÇİN YENİ MODEL ARAYIŞI

Önceki bölümlerde katılım bankacılığının teorik vaadi, pandemi dönemindeki dayanıklılık testi, mevduat bankalarıyla yakınsama kanalları, yapısal sorunları, dijitalleşme imkânları ve sürdürülebilir finansla kurduğu ilişki ele alındı. Bu bölümde ise tartışma Türkiye perspektifine taşınmaktadır. Temel soru artık yalnızca katılım bankalarının büyüüp büyümediği değildir; Türkiye'nin katılım finans alanında daha derin, daha rekabetçi ve uluslararası ölçekte daha görünür bir modele nasıl geçebileceğidir.

Türkiye'de katılım bankacılığı son on yılda ölçek kazanmış, toplam bankacılık sektörü içindeki payını artırmış ve kamu katılım bankalarının sisteme girişiyle daha görünür bir konuma ulaşmıştır. Ancak ölçek artışı tek başına stratejik başarı anlamına gelmez. Asıl mesele, bu büyümenin ürün derinliği, düşük maliyetli fonlama, sermaye piyasası entegrasyonu, uluslararası yatırımcı erişimi, dijital platform kapasitesi ve reel ekonomiyle daha güçlü bağ kurma kabiliyetine dönüşüp dönüşmediğidir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu nedenle Türkiye için yeni model arayışı iki düzeyde düşünülmelidir. Birinci düzey, katılım bankacılığının toplam bankacılık sistemi içindeki konumunun güçlenmesidir. İkinci düzey ise bu konumun özgün bir finansal mimariye, yani daha derin ürün yapısına, daha etkin risk paylaşımına, daha gelişmiş sukuk piyasasına ve daha güçlü veri/dijital altyapıya dönüşmesidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

14.1. Türkiye'nin Stratejik Avantajları

Türkiye'nin katılım finans alanında stratejik avantajları bulunmaktadır. Büyük ve dinamik iç pazar, genç nüfus, dijital finansal hizmetlere hızlı adaptasyon, güçlü reel sektör tabanı, KOBİ yoğun ekonomik yapı, jeostratejik konum ve Körfez sermayesiyle kurulabilecek potansiyel ilişkiler bu avantajların başında gelir.

Buna karşılık stratejik avantajlar kendiliğinden merkez olma sonucunu doğurmaz. Bir ülkenin katılım finans merkezi olabilmesi için ölçek kadar güvenilir hukuk altyapısı, standartlaşmış ürün mimarisi, derin sermaye piyasası, uluslararası yatırımcıyla uyumlu raporlama, nitelikli insan kaynağı ve güçlü dijital finans ekosistemi gerekir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Tablo 14.1. Türkiye'nin Katılım Finans Alanındaki Stratejik Avantajları ve Tamamlayıcı Koşullar

Stratejik avantaj	Açıklama	Tamamlayıcı koşul
Geniş iç pazar	Katılım finans ürünleri için ölçek oluşturabilecek müşteri ve işlem hacmi vardır.	Ürün çeşitliliği ve segment bazlı değer önerisi geliştirilmelidir.
Genç ve dijital nüfus	Adaptasyon Dijital bankacılık, mobil finans ve platform çözümlerine yüksektir.	Açık bankacılık, API ekosistemi ve veri yönetişimi güçlendirilmelidir.
Reel sektör ve KOBİ tabanı	Katılım finansın varlığa dayalı ve ticari işlem bağlantılı yapısı için uygun zemin sunar.	KOBİ nakit akışı analitiği, tedarik zinciri finansmanı ve ortaklık modelleri geliştirilmelidir.
Jeostratejik konum	Türkiye, Avrupa, Orta Doğu, Orta Asya ve Afrika arasında finansal köprü rolü üstlenebilir.	Uluslararası fonlama, sukuk ihracı ve yatırımcı ilişkileri derinleşmelidir.
Kamu politika desteği	Katılım finansın stratejik alan olarak görülmesi sektörün görünürlüğünü artırır.	Destekleyici regülasyon ile rekabetçi piyasa disiplini birlikte kurulmalıdır.
<i>Kaynak/Dönem/Not: TKBB, 2015-2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; OECD, 2020; World Bank, 2025, yazın derlemesi..</i>		

14.2. 2015-2025 Verileri Işığında Ölçek Gelişimi

2015-2025 verileri, katılım bankacılığının toplam bankacılık sektörü içindeki payının belirgin biçimde arttığını göstermektedir. Aktif payı 2015'te %5,10 iken 2025'te %9,22'ye; fon payı %5,96'dan %10,44'e; kullanılan fon payı ise %5,10'dan %8,98'e yükselmiştir. Net kâr payındaki artış da dikkat çekicidir: 2015'te %1,57 olan pay 2025'te %9,11'e ulaşmıştır (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025).

Bu görünüm, katılım bankacılığının yalnızca alternatif veya niş bir alan olmaktan çıkarak bankacılık sistemi içinde daha görünür bir oyuncu haline geldiğini göstermektedir. Ancak bu veriler aynı zamanda yeni bir soruyu da gündeme taşır: Sektör payındaki artış, katılım bankacılığının özgün iş modelini güçlendirmekte midir, yoksa daha büyük ölçekte mevduat bankacılığına benzer bir bilanço davranışı mı üretmektedir? (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 14.2. Katılım Bankacılığının Toplam Sektör İçindeki Seçilmiş Payları (%)

Gösterge	2015	2019	2022	2025	Stratejik yorum
Aktif payı	5,10%	6,33%	8,28%	9,22%	Ölçek artışı belirgin; ancak çift haneli pay eşiği için derinleşme ihtiyacı sürüyor.
Fon payı	5,96%	8,39%	10,06%	10,44%	Fonlama tabanı güçleniyor; fon kalitesi ve maliyeti ayrıca izlenmeli.
Kredi/fon kullandırım payı	5,10%	5,39%	8,21%	8,98%	Aktif tarafta pay artışı var; ürün çeşitliliği kritik olmaya devam ediyor.
Net kâr payı	1,57%	4,97%	6,88%	9,11%	Kârlılık payı ölçek payına yaklaşmış; sürdürülebilir gelir kalitesi izlenmeli.
Özkaynak payı	4,06%	4,42%	5,99%	7,26%	Sermaye tabanı güçleniyor; büyüme ile sermaye planlaması dengelenmeli.
Kaynak/Dönem/Not: BDDK, TKBB, TCMB EVDS, TÜİK ve yazar hesaplamaları; dönem 2015-2025 (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).					

14.3. İstanbul Finans Merkezi ve Katılım Finans Vizyonu

Türkiye'nin katılım finans merkezi olma iddiası, İstanbul Finans Merkezi vizyonundan bağımsız düşünülemez. Ancak bu vizyon yalnızca fiziki bir merkez veya kurumsal yerleşim alanı olarak görülmemelidir. Asıl mesele, Türkiye'nin katılım finans alanında uluslararası fonların, sermaye piyasası araçlarının, fintech çözümlerinin, sukuk ihraçlarının, yatırım fonlarının ve profesyonel insan kaynağının bulunduğu bir ekosistem kurabilmesidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu açıdan İstanbul Finans Merkezi'nin katılım finans açısından değeri, bankaların aynı bölgede bulunmasından ziyade; ortak standartların gelişmesi, uluslararası yatırımcıyla güven ilişkisinin kurulması, ürün belgelerinin ve ihraç süreçlerinin sadeleşmesi, dijital finans girişimleriyle bankaların etkileşimi ve sermaye piyasası derinliğinin artmasıyla ölçülmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

14.4. Kamu Katılım Bankalarının Rolü

Kamu katılım bankalarının sektöre girişi, Türkiye’de katılım bankacılığının ölçek kazanmasında önemli rol oynamıştır. Kamu sermayesinin sağladığı güven etkisi, müşteri tabanının genişlemesi, şube ağının büyümesi ve kamu projeleriyle bağlantılı finansman imkânları sektörün görünürlüğünü artırmıştır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bununla beraber kamu katılım bankalarının rolü yalnızca pazar payı büyümekle sınırlı kalmamalıdır. Bu kurumlar, katılım finans ekosisteminin altyapısını geliştiren, sukuk piyasalarını derinleştiren, uzun vadeli proje finansmanını destekleyen, sürdürülebilir finans ürünlerini yaygınlaştıran ve özel sektör oyuncuları için piyasa standardı oluşturan öncü kurumlar haline gelebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

14.5. Özel Katılım Bankalarının Rekabet Alanı

Özel katılım bankaları ise çeviklik, müşteri deneyimi, ürün inovasyonu, ticari müşteri ilişkileri ve dijitalleşme alanlarında daha hızlı hareket edebilme kapasitesine sahiptir. Bu kurumların rekabet avantajı yalnızca geleneksel katılım bankacılığı ürünleriyle değil, niş müşteri segmentleri, KOBİ ekosistemleri, dış ticaret çözümleri, yatırım bankacılığı bağlantıları ve dijital platformlarla güçlenebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Kamu ve özel katılım bankaları arasında sağlıklı bir iş bölümü kurulması sektör için kritik önemdedir. Kamu katılım bankaları ölçek, güven ve altyapı tarafında öncü rol üstlenirken; özel katılım bankaları inovasyon, müşteri deneyimi, verimlilik ve niş ürün geliştirme alanlarında farklılaşabilir.

Tablo 14.3. Kamu ve Özel Katılım Bankaları İçin Stratejik Rol Ayrımı

Alan	Kamu katılım bankaları	Özel	Sektörel sonuç
Ölçek ve güven	Pazar görünürlüğü, kamu projeleri ve geniş müşteri tabanı sağlar.	Seçili segmentlerde güvene dayalı derin ilişki kurar.	Sektörün meşruiyeti ve müşteri tabanı güçlenir.
Ürün inovasyonu	Standart ürünlerin yaygınlaşmasını destekler.	Niş dijital ürünler, KOBİ çözümleri ve ürünlerde çeviklik sağlar.	Ürün
Sermaye piyasası	Sukuk ve uzun vadeli fonlama altyapısında öncü olabilir.	butik Yatırımcı ilişkileri ve ihraçlarda esneklik sağlayabilir.	Piyasa derinliği artar.

Dijitalleşme	yaygın Ölçekli dijital altyapılar ve erişim sağlar.	müşteri Hızlı deneyimi ve fintech iş birlikleri geliştirebilir.	Platform bankacılığı kapasitesi gelişir.
Rekabet etkisi	Sektörün toplam payını büyütür.	Verimlilik ve müşteri deneyimi baskısı oluşturur.	Büyüme ile kalite dengesi kurulabilir.
Kaynak/Dönem/Not: BDDK, TKBB, TCMB EVDS, TÜİK ve yazar hesaplamaları; dönem 2015-2025 (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).			

14.6. Uluslararası Fonlama ve Körfez Sermayesi

Katılım bankacılığının Türkiye’de daha güçlü bir modele dönüşebilmesi için uluslararası fonlama kapasitesinin artırılması gerekir. Körfez sermayesi, İslami kalkınma kurumları, uluslararası yatırım fonları, sürdürülebilir sukuk yatırımcıları ve çok taraflı finans kuruluşları bu açıdan önemli potansiyel kaynaklardır.

Ne var ki uluslararası fonlama yalnızca kaynak bulma meselesi değildir. Yatırımcı güveni, standart raporlama, Şer’i uyum süreçlerinin şeffaflığı, güçlü kurumsal yönetim, kredi derecelendirme kalitesi, hukuki öngörülebilirlik ve likit ikincil piyasalar uluslararası sermayenin kalıcı hale gelmesi için gereklidir. Uluslararası fonlama ve Körfez sermayesiyle kurulacak ilişki, yalnızca kaynak temini değil, aynı zamanda piyasa standardı, güven ve ölçek üretme kapasitesi olarak değerlendirilmelidir (Kammer et al., 2015; Saudi Central Bank, 2025).

14.7. Sermaye Piyasası Entegrasyonu ve Sukuk Ekosistemi

Katılım bankacılığının mevduat/fon toplama ve murabaha ağırlıklı finansman döngüsünden daha geniş bir mimariye geçebilmesi için sermaye piyasası entegrasyonunun güçlenmesi gerekir. Sukuk piyasaları bu dönüşümün en önemli araçlarından biridir. Ancak sukuk yalnızca bankaların fonlama aracı olarak değil, aynı zamanda likidite yönetimi, uzun vadeli proje finansmanı, yatırımcı tabanının genişletilmesi ve sürdürülebilir finansın derinleşmesi için stratejik bir altyapı olarak görülmelidir.

Bu okuma içinde Türkiye’de katılım finans ekosistemi; sukuk ihraçları, katılım esaslı yatırım fonları, proje finansmanı araçları, yeşil ve sosyal sukuk, kira sertifikası ikincil piyasası, katılım endeksleri, varlık yönetimi ve fintech tabanlı yatırım platformlarıyla birlikte düşünülmelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

14.8. Türkiye Katılım Finans Merkezi Olabilir mi?

Türkiye’nin katılım finans merkezi olma potansiyeli, Malezya, Körfez ve küresel İslami finans raporlarından çıkan kurumsal derinlik ve piyasa standardı dersleriyle birlikte değerlendirilmelidir (Bank Negara Malaysia, t.y.; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG / ICD, t.y.).

Türkiye'nin katılım finans merkezi olma potansiyeli vardır; ancak bu potansiyel otomatik olarak gerçekleşmeyecektir. Sektör payındaki artış, kamu desteği, jeostratejik konum ve genç/dijital nüfus önemli avantajlardır. Fakat merkez olma iddiası için ürün derinliği, uluslararası standartlarla uyum, nitelikli insan kaynağı, sermaye piyasası altyapısı ve güçlü dijital ekosistem birlikte gelişmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Merkez olma iddiası, yalnızca kurum sayısı veya aktif büyüklüğüyle değil, uluslararası sermayenin Türkiye'de işlem yapma isteğiyle ölçülmelidir. Bunun için hukuki öngörülebilirlik, standart ürün dokümantasyonu, güçlü fikhî yönetim, sukuk ikincil piyasası, nitelikli insan kaynağı, yabancı yatırımcıya açık raporlama dili ve dijital işlem altyapısı birlikte geliştirilmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Türkiye'nin avantajı, bankacılık tecrübesi ile reel sektör çeşitliliğini aynı zeminde buluşturabilmesidir. Ancak bu avantajın katılım finans merkezi vizyonuna dönüşmesi için İstanbul Finans Merkezi'nin yalnızca fiziksel bir merkez değil; sukuk, sürdürülebilir finans, fintech, veri yönetimi ve bölgesel yatırım platformlarının çalıştığı bir katılım finans ekosistemi olarak tasarlanması gerekir.

Tablo 14.4. Türkiye'nin Katılım Finans Merkezi Olma Potansiyeli İçin

Değerlendirme Çerçevesi

Kriter	Mevcut Avantaj	Gelişim İhtiyacı	Stratejik öncelik
Ölçek	Katılım bankacılığının sektör payı 2015-2025 döneminde artmıştır.	Çift haneli kalıcı pay ve verimli büyüme sağlanmalıdır.	Fonlama kalitesi ve aktif verimliliği izlenmelidir.
Ürün derinliği	Temel katılım bankacılığı ürünleri yaygınlaşmıştır.	Risk paylaşımı, proje finansmanı, sermaye piyasası ve sürdürülebilir ürünler gelişmelidir.	Murabaha ağırlığı azaltılmalı, ürün mimarisi derinleşmelidir.
Sukuk piyasası	Kira sertifikası ihraçları için kurumsal tecrübe oluşmuştur.	İkincil piyasa likiditesi, yatırımcı çeşitliliği ve yeşil/sosyal sukuk artmalıdır.	Sukuk piyasa altyapısı stratejik öncelik olmalıdır.
Uluslararası erişim	Türkiye bölgesel finansal köprü rolü üstlenebilir.	Yatırımcı güveni, şeffaf raporlama ve hukuki öngörülebilirli güçlenmelidir.	Körfez ve küresel İslami finans yatırımcılarıyla uzun vadeli ilişki kurulmalıdır.
Dijital ekosistem	Dijital bankacılık adaptasyonu yüksektir.	Açık bankacılık, fintech iş birlikleri ve etik veri mimarisi güçlenmelidir.	Katılım finans platform modeli geliştirilmelidir.
Kaynak: Yazarın derlemesi.			

Türkiye için yeni katılım finans modeli yalnızca daha fazla katılım bankası, daha fazla şube veya daha büyük bilanço anlamına gelmemelidir. Yeni model; banka, fintech, sermaye piyasası, sukuk yatırımcısı, KOBİ, reel sektör, kamu otoritesi ve uluslararası yatırımcıyı aynı ekosistem içinde buluşturan daha geniş bir mimari olmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Bu modelde katılım bankaları yalnızca fon toplayan ve fon kullandıran kurumlar olmaktan çıkar; reel ekonomi verisini okuyabilen, ticari ilişkileri finanse eden, sürdürülebilir projelere kaynak aktaran, sukuk piyasalarıyla uzun vadeli fonlama sağlayan ve dijital platformlar üzerinden müşteri yaşam döngüsüne entegre olan finansal mimari kurumlara dönüşür

Tablo 14.5. Türkiye İçin Yeni Katılım Finans Modelinin Ana Bileşenleri

Bileşen	Mevcut sorun	Yeni modelde hedef	Beklenen sonuç
Fonlama mimarisi	Fonlama rekabeti ağırlıklı fiyat/kâr payı üzerinden yürümektedir.	Cari hesap, yatırım vekâleti, sukuk ve uluslararası fonlama çeşitlendirilir.	Daha istikrarlı ve düşük maliyetli kaynak yapısı oluşur.
Ürün mimarisi	Murabaha ağırlığı özgünlük alanını sınırlamaktadır.	Risk paylaşımı, proje finansmanı, tedarik zinciri ve sürdürülebilir ürünler geliştirilir.	Teorik ayrışma pratikte daha görünür hale gelir.
Sermaye piyasası	Sukuk piyasası derinliği sınırlıdır.	İkincil piyasa, yeşil/ sosyal sukuk ve yatırımcı tabanı güçlenir.	Likidite ve uzun vadeli fonlama kapasitesi artar.
Dijital platform	Dijitalleşme çoğu zaman kanal dönüşümüyle sınırlı kalmaktadır.	Fintech iş birlikleri, açık bankacılık ve veri analitiğiyle ekosistem kurulur.	Katılım bankaları platform oyuncusuna dönüşür.
Etki ve sürdürülebilirlik	Etik finans iddiası her zaman ölçülebilir etkiye dönüşmemektedir.	Etki ölçümü, ESG uyumu ve sosyal/ çevresel raporlama güçlenir.	Katılım finansın toplumsal ve uluslararası meşruiyeti artar.
<i>Kaynak/Not: Yazarın derlemesi.</i>			

14.10. Ara Değerlendirme: Türkiye İçin Fırsat Penceresi

Bu bölümün temel sonucu şudur: Türkiye’de katılım bankacılığı ölçek kazanmıştır; ancak Türkiye’nin katılım finans merkezi olabilmesi için ölçek artışının ekosistem derinliğine dönüşmesi gerekir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

2015-2025 verileri, katılım bankacılığının toplam bankacılık sistemi içindeki payını artırdığını göstermektedir. Fakat kitabın önceki bölümlerinde ortaya konulan yakınsama ve yapısal sorunlar, bu büyümenin kendi başına yeterli olmadığını göstermektedir. Türkiye'nin önündeki asıl fırsat, büyüyen katılım bankacılığı sektörünü daha derin, daha verimli, daha dijital, daha sürdürülebilir ve uluslararası ölçekte daha görünür bir katılım finans ekosistemine dönüştürebilmektir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bir sonraki bölümde bu fırsat penceresi somut bir stratejik dönüşüm ajandasına dönüştürülecektir. Ürün mimarisi, likidite ve sukuk ekosistemi, treasury yapılanması, fonlama modeli, veri organizasyonu, kurumsal yönetim, etik finans kimliği ve düzenleyici politika önerileri birlikte ele alınacaktır.

14.11. Yeni Modelin Uygulama Aşamaları

Yeni modelin uygulanması tek bir büyük dönüşüm projesi olarak değil, ardışık ve ölçülebilir aşamalar halinde ele alınmalıdır. İlk aşama, mevcut bilanço ve ürün yapısının röntgeninin çekilmesidir: murabaha yoğunluğu, fonlama vadesi, düşük maliyetli fon oranı, sukuk portföyünün niteliği, dijital aktif müşteri oranı ve gelir çeşitliliği birlikte analiz edilmelidir. İkinci aşama, ürün ve kanal mimarisinin sade ama derinleşmeyi teşvik eden şekilde yeniden tasarlanmasıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Üçüncü aşamada, banka dışı ekosistemlerle iş birliği devreye girmelidir. Perakende zincirleri, e-ticaret platformları, tarım kooperatifleri, organize sanayi bölgeleri, fintech şirketleri ve kamu destek programları katılım finans mimarisinin doğal temas alanlarıdır. Dördüncü aşama ise yönetim ve performans ölçümüdür. Bu aşamada dönüşüm, yalnızca aktif büyümesiyle değil, ürün çeşitliliği, müşteri derinliği, reel ekonomi etkisi ve sürdürülebilir kârlılık göstergeleriyle izlenmelidir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Yeni model üç uygulama aşamasıyla hayata geçirilebilir. Birinci aşama ölçüm ve şeffaflık aşamasıdır. Bankalar mevcut portföylerinin ne kadarının murabaha, vekâlet, icare, sukuk, proje finansmanı, risk paylaşımı veya sürdürülebilir finansman niteliği taşıdığını açık biçimde ölçmelidir. Ölçülmeyen dönüşüm yönetilemez (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

İkinci aşama ürün ve kanal entegrasyonu aşamasıdır. Katılım bankaları müşterinin ödeme, tahsilat, ticaret, stok, fatura ve finansman süreçlerine entegre olacak dijital ürünler geliştirmelidir. Bu aşamada fintech, e-ticaret platformu, perakende ekosistemi ve tedarik zinciri iş birlikleri kritik hale gelir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Üçüncü aşama sermaye piyasası ve uluslararasılaşma aşamasıdır. Sukuk, sürdürülebilir finansman, Körfez fonları, uluslararası yatırımcı ilişkileri ve İstanbul Finans Merkezi vizyonu aynı stratejik mimariye bağlanmalıdır (Bank Negara Malaysia,

2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Türkiye için önerilen yeni katılım finans modeli, tek hamlede uygulanabilecek statik bir yapı değildir. Bu model kademeli biçimde tasarlanmalı ve her aşamada ölçülebilir çıktılar üretmelidir. Aksi halde stratejik vizyon güçlü olsa bile uygulama bankaların günlük operasyonel gerçekliği içinde dağılır.

Birinci aşama, mevcut iş modelinin gerçekçi teşhisidir. Her katılım bankası kendi müşteri tabanını, fonlama maliyetini, dijital kullanım derinliğini, ürün yoğunlaşmasını, sukuk ve treasury kapasitesini, veri kalitesini ve insan kaynağı yetkinliğini ölçmelidir. Bu aşamada amaç, genel sektör söylemleri üretmek değil, bankanın hangi alanda gerçekten avantajlı ve hangi alanda kırılgan olduğunu belirlemektir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

İkinci aşama, müşteri penetrasyonu ve ödeme sistemleri entegrasyonudur. Katılım bankaları müşterinin günlük ekonomik hayatına daha fazla temas etmeden düşük maliyetli fonlama yapısını güçlendiremez. Maaş ödemeleri, POS, ticari tahsilat, tedarikçi ödemeleri, kart kullanımı, mobil bankacılık sıklığı ve açık bankacılık entegrasyonları bu nedenle stratejik göstergelere dönüşmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Üçüncü aşama, veri mimarisi ve risk analitiğidir. Müşteri davranışını okuyamayan bir banka, modern finansal rekabette yalnızca fiyat ve ürün üzerinden yarışmak zorunda kalır. Oysa veri odaklı risk analitiği, hem aktif kalitesini hem müşteri bağlılığını hem de ürün tasarımını güçlendirebilir. Bu aşamada veri ambarı, erken uyarı sistemleri, segment bazlı kârlılık analizi ve yapay zekâ destekli kredi değerlendirme modelleri öncelikli olmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Dördüncü aşama, sermaye piyasası ve sukuk entegrasyonudur. Katılım bankacılığının uzun vadeli derinleşmesi yalnızca bilanço içi ürünlerle sağlanamaz. Sukuk, yatırım fonları, sürdürülebilir finans ürünleri ve sermaye piyasası bağlantılı çözümler, bankaların hem likidite yönetimini hem de müşteri değer önerisini güçlendirecektir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Beşinci aşama ise kurumsal kültür ve liderlik dönüşümüdür. Yeni modelin başarısı yalnızca teknoloji yatırımıyla değil, yönetim kurulundan şube çalışanına kadar tüm kurumun aynı dönüşüm mantığını benimsemesiyle mümkündür. Katılım bankacılığı yeni dönemde yalnızca “uyumlu ürün” değil, “uyumlu organizasyon” üretmek zorundadır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Uygulama ilkesi: Türkiye için yeni katılım finans modeli önce müşteri davranışını, sonra veri mimarisini, ardından sermaye piyasası entegrasyonunu ve nihayet kurumsal kültür dönüşümünü hedeflemelidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

14.12. Türkiye İçin Katmanlı Katılım Finans Modeli

Türkiye’de katılım bankacılığının yeni model arayışı tek boyutlu bir büyüme stratejisi olarak ele alınmamalıdır. İhtiyaç duyulan yapı katmanlı bir finansal mimaridir. Bu mimari, müşteri ilişkisi, dijital platform, sermaye piyasası, uluslararası fonlama, veri altyapısı ve sürdürülebilir finans katmanlarının birlikte çalıştığı bir model üzerine kurulmalıdır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Birinci katman günlük bankacılık ve ödeme sistemidir. Katılım bankaları müşterinin maaş, tahsilat, POS, fatura, dijital cüzdan ve nakit yönetimi davranışında daha merkezi konum elde etmelidir. İkinci katman finansman mimarisidir. Burada murabaha ağırlıklı yapının yanında proje finansmanı, tedarik zinciri finansmanı, risk paylaşımı temelli seçici ürünler ve sürdürülebilir finansman araçları geliştirilmelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Üçüncü katman sermaye piyasası entegrasyonudur. Sukuk, fon yönetimi, varlık kiralama şirketleri, ikincil piyasa likiditesi ve uzun vadeli yatırımcı tabanı bu katmanın ana unsurlarıdır. Dördüncü katman veri ve yapay zekâ altyapısıdır. Müşteri davranışı, risk ölçümü, fonlama analitiği ve ürün tasarımı bu altyapı üzerine inşa edilmelidir. Beşinci katman ise uluslararası entegrasyondur. Körfez, Avrupa ve Asya piyasalarıyla fonlama, muhabirlik, yatırımcı ilişkileri ve sermaye piyasası bağlantıları güçlendirilmelidir (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Bu katmanlı model Türkiye’nin güçlü bankacılık altyapısı, genç ve dijital müşteri tabanı, İstanbul Finans Merkezi vizyonu ve katılım finans tecrübesiyle birlikte düşünüldüğünde önemli bir stratejik fırsat sunmaktadır. Ancak bu fırsatın gerçekleşmesi için büyümenin ötesine geçen kurumsal tasarım ve koordinasyon gerekmektedir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Şekil 14.1. Türkiye İçin Katmanlı Katılım Finans Modeli

Türkiye için önerilen model, katılım bankacılığını tekil ürünler üzerinden değil, müşteri davranışı, reel sektör akışı, sermaye piyasası entegrasyonu ve etik veri yönetimi birlikte çalışan bir mimari olarak kurgular (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katman	Odak	Başarı Göstergesi
Günlük finansal ilişki	Maaş, POS, fatura, ödeme, tahsilat ve cari hesap derinliği	Düşük maliyetli fonlama ve müşteri bağlılığı
Reel sektör finansmanı	KOBİ, tedarik zinciri, ticaret finansmanı ve nakit akışı temelli limitler	Aktif kalitesi ve reel ekonomi bağlantısı
Sermaye piyasası entegrasyonu	Sukuk, fon yönetimi, VKŞ, ikincil piyasa ve uzun vadeli kaynak	Likidite ve vade derinliği
Veri ve platform mimarisi	API, açık bankacılık, yapay zekâ ve ekosistem ortaklıkları	Davranışsal derinlik ve ölçeklenebilir risk yönetimi
Etik ve sürdürülebilirlik	ESG, sosyal etki, yeşil/sosyal sukuk ve etki raporlaması	Güven, itibar ve farklılaşma
Kaynak/Dönem/Not: BDDK, TKBB, TCMB EVDS, TÜİK ve yazar hesaplamaları; dönem 2015-2025 (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).		

14.13. Kamu, Özel Sektör ve Fintech İş Birliği Modeli

Türkiye’de katılım finansın derinleşmesi yalnızca bankaların bireysel çabasıyla sağlanamaz.

Kamu otoriteleri, katılım bankaları, fintech şirketleri, sermaye piyasası kurumları, reel sektör temsilcileri ve akademik kurumlar arasında daha koordineli bir ekosistem yaklaşımı gereklidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Kamu tarafı standartların, düzenleyici altyapının, teşvik mekanizmalarının ve piyasa derinliğinin gelişmesinde belirleyici rol oynar. Özel katılım bankaları çeviklik, müşteri deneyimi, niş uzmanlaşma ve ürün inovasyonu sağlayabilir. Kamu katılım bankaları ölçek, güven ve yaygın müşteri erişimi avantajı sunar. Fintech şirketleri ise hız, kullanıcı deneyimi, veri analitiği ve gömülü finans alanlarında tamamlayıcı kapasite üretir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu aktörlerin birbirinden kopuk hareket etmesi, sektörün potansiyelini sınırlar. Oysa ortak API standartları, sürdürülebilir sukuk platformları, KOBİ veri paylaşım altyapısı, faizsiz likidite piyasası ve ortak eğitim programları gibi alanlarda geliştirilecek iş birlikleri, Türkiye’nin katılım finans merkezi olma iddiasını daha somut hale getirebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

14.14. İstanbul Finans Merkezi: Fiziki Merkezden Katılım Finans Platformuna

İstanbul Finans Merkezi, Türkiye'nin katılım finans vizyonu açısından yalnızca finansal kurumların aynı bölgede toplandığı fiziki bir yerleşke olarak değerlendirilmemelidir. Merkezin asıl stratejik değeri; bankacılık, sermaye piyasası, sigortacılık, fintech, varlık yönetimi ve uluslararası yatırımcı ilişkilerini aynı ekosistem içinde buluşturabilme kapasitesinde aranmalıdır. Bu nedenle İstanbul Finans Merkezi'nin katılım finans bakımından başarısı, bina kapasitesi veya kurumsal yerleşim sayısından çok, uluslararası işlem hacmi, sukuk ihraçlarının çeşitliliği, katılım esaslı fon yönetimi kapasitesi, yabancı yatırımcı ilgisi ve sınır ötesi finansal aracılık derinliğiyle ölçülmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Katılım finans için İstanbul Finans Merkezi'nin özel rolü üç düzeyde tasarlanabilir. Birinci düzey, standart ve güven düzeyidir. Katılım finans ürünlerinde sözleşme belgeleri, Şer'i yönetim süreçleri, sukuk ihraç dokümantasyonu ve yatırımcı bilgilendirme raporları uluslararası yatırımcının anlayacağı ortak bir dile kavuşmalıdır. İkinci düzey, piyasa derinliği düzeyidir. Kira sertifikası ikincil piyasası, kısa vadeli likidite araçları, katılım esaslı yatırım fonları ve sürdürülebilir sukuk ürünleri aynı piyasa mimarisi içinde geliştirilmelidir. Üçüncü düzey ise teknoloji ve veri düzeyidir. Fintech, açık bankacılık, dijital onboarding, API tabanlı finansal hizmetler ve veri temelli risk analitiği İstanbul Finans Merkezi'nin katılım finans kimliğinin ayrılmaz parçası haline gelmelidir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Bu yaklaşım, İstanbul Finans Merkezi'ni pasif bir vitrin olmaktan çıkarak aktif bir katılım finans üretim merkezine dönüştürür. Merkez; Körfez, Avrupa ve Asya sermayesinin Türkiye'de işlem yapmasını kolaylaştıran, uluslararası yatırımcıya şeffaf veri sunan, sürdürülebilir sukuk ihraçlarını hızlandıran ve Türkiye'deki katılım bankalarını bölgesel finansal ağlara bağlayan bir platform olarak konumlandırılmalıdır. Böyle bir konumlanma, Türkiye'nin yalnızca ulusal ölçekte büyüyen bir katılım bankacılığı pazarına değil, bölgesel ve uluslararası ölçekte ürün ihraç eden bir katılım finans merkezine dönüşmesine katkı sağlayacaktır (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

14.15. Kamu ve Özel Katılım Bankaları: Tamamlayıcı Rol Ayrımı

Türkiye'de katılım bankacılığının yeni model arayışı, kamu ve özel katılım bankalarının aynı hedefe aynı yöntemlerle ilerlemesini gerektirmez. Aksine, sektörün derinleşmesi için kamu katılım bankaları ile özel katılım bankaları arasında tamamlayıcı bir rol ayrımı kurulmalıdır. Kamu katılım bankaları ölçek, güven, yaygın müşteri erişimi, kamu projeleriyle bağlantı, uzun vadeli kalkınma finansmanı ve piyasa

standartı oluşturma alanlarında öncü işlev üstlenebilir. Özel katılım bankaları ise çeviklik, müşteri deneyimi, ürün inovasyonu, niş segment uzmanlığı, dış ticaret çözümleri, dijitalleşme ve kârlılık disiplini alanlarında farklılaşabilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu rol ayrımı rekabeti azaltan bir iş bölümü olarak değil, sektörün bütüncül kapasitesini artıran stratejik bir tamamlayıcılık olarak görülmelidir. Kamu katılım bankalarının yalnızca pazar payı büyütme hedefiyle hareket etmesi, katılım finansın özgünleşme kapasitesini sınırlayabilir. Bu kurumların sukuk piyasasını derinleştiren, sürdürülebilir finansmanı ölçeklendiren, uzun vadeli yatırım projelerine katılım finans kimliği kazandıran ve piyasaya standart ürün dokümantasyonu sağlayan öncü kurumlar olması gerekir. Özel katılım bankaları ise daha seçici müşteri segmentlerinde hızlı ürün denemeleri yaparak, fintech iş birliklerini daha çevik kurgulayarak ve müşteri deneyimini farklılaştırarak sektörün inovasyon kapasitesini artırabilir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Bu çerçevede Türkiye modeli, kamu bankalarının ölçek ve güven etkisini özel bankaların inovasyon ve verimlilik disipliniyle birleştirmelidir. Böyle bir yapı, sektör içinde sağlıklı fiyat rekabetini azaltabilir; düşük maliyetli fonlama, ürün çeşitliliği, risk paylaşımı ve sermaye piyasası entegrasyonu alanlarında daha hedefli bir gelişim sağlayabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

14.16. Körfez Sermayesi ve Uluslararası Fonlama Mimarisi

Türkiye’de katılım bankacılığının uluslararasılaşması, yalnızca Körfez’den fon çekme arzusuna indirgenmemelidir. Kalıcı uluslararası fonlama mimarisi; yatırımcı güveni, standart raporlama, hukuki öngörülebilirlik, Şer’i yönetimde şeffaflık, güçlü kredi derecelendirme disiplini, likit sermaye piyasası araçları ve döviz/kur riski yönetim kapasitesiyle birlikte kurulabilir. Körfez sermayesi kısa vadeli fırsat fonu olarak değil, uzun vadeli sukuk yatırımcısı, proje finansmanı ortağı, katılım esaslı fon yönetimi yatırımcısı ve sürdürülebilir finans paydaşı olarak konumlandırılmalıdır (Kammer et al., 2015; IFSB, 2025a; Saudi Central Bank, 2025; Central Bank of the UAE, 2025).

Bu mimarinin ilk ayağı, uluslararası yatırımcıya uygun ürün standardizasyonudur. Türkiye’de ihraç edilen kira sertifikalarının varlık yapısı, nakit akışı, teminat ve risk bilgileri, Şer’i uygunluk süreci ve kullanım amacı açık biçimde raporlanmalıdır. İkinci ayak, yatırımcı tabanının çeşitlendirilmesidir. Körfez bankaları ve varlık fonları yanında Malezya, Endonezya, Avrupa’daki etik yatırım fonları, çok taraflı kalkınma kuruluşları ve sürdürülebilir finans yatırımcıları hedeflenmelidir. Üçüncü ayak ise para birimi ve vade çeşitliliğidir. TL, USD, EUR ve alternatif para birimleri üzerinden farklı vade ve yapıdaki sukuk ihraçları, katılım bankalarının fonlama

dayanıklılığını artırabilir (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Uluslararası fonlama mimarisi aynı zamanda Türkiye'nin dış ticaret ve reel sektör yapısıyla ilişkilendirilmelidir. İhracatçı KOBİ'ler, savunma, gıda, tarım, enerji, sağlık, lojistik ve teknoloji gibi stratejik sektörler için katılım finans uyumlu tedarik zinciri finansmanı ve proje sukuku modelleri geliştirilebilir. Böylece Körfez sermayesi yalnızca bilanço büyümesini finanse eden bir kaynak olmaktan çıkar; Türkiye'nin üretim, ihracat, enerji dönüşümü ve bölgesel kalkınma hedeflerine bağlanan stratejik bir finansman kanalına dönüşür (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

14.17. Sukuk, Fonlama, Dijital Kanal ve Platform Modelinin Tek Mimaride Birleştirilmesi

Türkiye için yeni katılım finans modeli, sukuk piyasası, fonlama yapısı, dijital kanal ve platform bankacılığını ayrı projeler olarak değil, tek mimarinin tamamlayıcı katmanları olarak kurgulamalıdır. Bugünkü temel sorunlardan biri, katılım bankacılığında ürün, fonlama, hazine, dijital kanal ve müşteri verisinin çoğu zaman birbirinden kopuk yönetilmesidir. Oysa geleceğin modeli, müşterinin günlük işlem verisini, bankanın fonlama maliyetini, sermaye piyasası araçlarını ve sürdürülebilir finans ürünlerini aynı stratejik çerçevede birleştirmelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu birleşik mimaride ilk katman düşük maliyetli ve davranışsal olarak istikrarlı fonlamadır. Maaş ödemeleri, POS akışları, ticari tahsilat, nakit yönetimi, fatura ve tedarikçi ödemeleri katılım bankalarının cari hesap derinliğini güçlendirebilir. İkinci katman dijital müşteri ilişkisi ve platform entegrasyonudur. E-ticaret platformları, perakende zincirleri, organize sanayi bölgeleri, tarım kooperatifleri ve tedarik zinciri ağları müşterinin gerçek ekonomik davranışını bankaya görünür kılar. Üçüncü katman sukuk ve sermaye piyasası entegrasyonudur. Banka bilançosuna sıkışan finansman modeli; kira sertifikası, proje sukuku, sürdürülebilir sukuk ve katılım esaslı yatırım fonlarıyla daha geniş bir yatırımcı tabanına bağlanmalıdır. Dördüncü katman veri ve risk analitiğidir. Bu katman, müşterinin ödeme disiplini, nakit akışı ve sektör döngüsünü anlamaya yarar (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Bu mimari kurulduğunda katılım bankaları yalnızca kredi/finansman sağlayan kurumlar olmaktan çıkar; müşterinin ekonomik döngüsüne yerleşen, işlemi finanse eden, fonlamayı sermaye piyasasına bağlayan ve veriyi etik çerçevede yöneten platform kurumlara dönüşür. Bu dönüşüm, katılım bankacılığının yakınsama riskine karşı en güçlü farklılaşma alanlarından biridir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 14.6. Türkiye Modeli İçin Beş Stratejik Mimari Katman

Mimari katman	Temel işlev	Katılım finans açısından stratejik katkı
Düşük maliyetli fonlama	Cari hesap, maaş, POS, tahsilat ve nakit yönetimi ilişkilerini derinleştirmek	Fonlama maliyetini düşürür; kâr payı rekabetine bağımlılığı azaltır.
Dijital kanal ve platform	Müşterinin ödeme, ticaret, stok, fatura ve tedarik süreçlerine entegre olmak	Müşteri sadakatini ve davranışsal veri kalitesini artırır.
Sukuk ve sermaye piyasası	Uzun vadeli yatırımcı tabanı ve likidite yönetimi aracı oluşturmak	Bilanço içi fonlama baskısını azaltır; proje finansmanını derinleştirir.
Veri ve risk analitiği	Müşteri nakit akışı, ödeme disiplini ve sektör döngüsünü izlemek	Aktif kalitesini, risk paylaşımı kapasitesini ve ürün tasarımı güçlendirir.
Sürdürülebilir finans	Yeşil, sosyal ve kalkınma etkisi taşıyan projeleri finanse etmek	Katılım finansın etik iddiasını ölçülebilir etkiye dönüştürür.
Kaynak/Not: Yazarın derlemesi		

14.18. Malezya ve Körfez Arasında Türkiye'nin Üçüncü Modeli

Türkiye'nin katılım finans alanındaki stratejik fırsatı, Malezya modelini veya Körfez modelini birebir kopyalamak değildir. Malezya güçlü düzenleyici mimari, standartlaşmış sermaye piyasası ve sukuk derinliğiyle öne çıkmaktadır. Körfez modeli ise yüksek sermaye birikimi, büyük ölçekli İslami bankalar, varlık fonları ve uluslararası sukuk yatırımcısı tabanıyla dikkat çekmektedir. Türkiye'nin özgün potansiyeli ise güçlü bankacılık tecrübesi, reel sektör çeşitliliği, KOBİ yoğun ekonomi yapısı, dijital finans adaptasyonu, İstanbul Finans Merkezi vizyonu ve Avrupa-Asya-Körfez hattındaki jeostratejik konumunun birleşiminden doğmaktadır (Bank Negara Malaysia, t.y.; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; Central Bank of the UAE, 2025; Saudi Central Bank, 2025; IFSB, 2025a). Bu nedenle Türkiye modeli üç unsuru birlikte taşımalıdır. Birincisi, Malezya'dan öğrenilecek standartlaşma ve sermaye piyasası derinliği; ikincisi, Körfez'den öğrenilecek uluslararası fonlama ve yatırımcı ilişkileri kapasitesi; üçüncüsü ise Türkiye'ye özgü reel sektör, KOBİ, dijital bankacılık ve üretim ekonomisi bağlantısıdır. Türkiye bu üç unsuru bir araya getirebilirse, yalnızca “katılım bankacılığı payını artıran ülke” değil, reel ekonomiyle bağlantılı, dijital, sermaye piyasası entegre ve sürdürülebilirlik odaklı bir katılım finans modeli geliştiren ülke konumuna gelebilir (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Bu üçüncü modelin ayırt edici niteliği, katılım finansı yalnızca sermaye fazlası olan yatırımcıların varlık yönetimi alanı olarak değil, üretim, ticaret, ihracat, KOBİ, enerji dönüşümü, tarım ve bölgesel kalkınma finansmanı olarak konumlandırmasıdır. Böyle bir modelde Türkiye, Malezya'nın standart ve piyasa altyapısı tecrübesi

ile Körfez'in sermaye gücünü kendi reel ekonomi dinamikleriyle birleştirerek özgün bir katılım finans mimarisi ortaya koyabilir (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Tablo 14.7. Malezya, Körfez ve Türkiye Üçüncü Model Karşılaştırması

Boyut	Malezya modeli	Körfez modeli	Türkiye üçüncü model iddiası
Ana güç alanı	Standartlaşma, sukuk piyasası ve düzenleyici mimari	Sermaye birikimi, büyük ölçekli İslami bankalar ve yatırımcı tabanı	Reel sektör, KOBİ, dijital bankacılık ve bölgesel bağlantı
Piyasa derinliği	Sermaye piyasası ve ürün standardı güçlü	Uluslararası fonlama ve büyük ölçekli sukuk işlemleri güçlü	Sukuk, platform bankacılığı ve sürdürülebilir finans birlikte derinleşmeli
Stratejik odak	Kurumsal çerçeve ve piyasa altyapısı	Fonlama, yatırım ve varlık yönetimi	Üretim, ticaret, ihracat, KOBİ ve sürdürülebilir kalkınma finansmanı
Türkiye için ders	Standart, raporlama ve yatırımcı güveni güçlendirilmeli	Körfez fonları kalıcı yatırımcı ilişkisine dönüştürülmeli	İFM, sukuk, fintech ve reel sektör tek mimaride birleştirilmeli
<i>Kaynak/Not: Yazarın derlemesi</i>			

14.19. Bölümün Stratejik Sonucu: Türkiye Modelinin Çerçevesi

Türkiye’de katılım bankacılığı için yeni model arayışının merkezinde şu tercih bulunmaktadır: Sektör yalnızca bankacılık sistemi içindeki payını artıran bir alt segment olarak mı kalacaktır, yoksa Türkiye’nin reel ekonomi, sermaye piyasası, dijital finans ve uluslararası fonlama kapasitesini birleştiren özgün bir katılım finans mimarisine mi dönüşecektir? Bu kitapta savunulan yaklaşım ikinci seçenektir.

Türkiye modeli; İstanbul Finans Merkezi’nin platform rolünü, kamu katılım bankalarının ölçek ve güven kapasitesini, özel katılım bankalarının inovasyon gücünü, Körfez sermayesi ve uluslararası yatırımcı erişimini, sukuk ve sermaye piyasası entegrasyonunu, dijital kanal ve veri mimarisini, sürdürülebilir finans ve reel ekonomi etkisiyle birleştirmelidir. Böyle bir model, katılım bankacılığını yalnızca faizsiz bankacılık ürünü sunan bir yapı olmaktan çıkarır; finansal sistem içinde daha derin, daha ölçülebilir, daha üretken ve daha uluslararası bir konuma taşır.

Bu nedenle Türkiye için yeni katılım finans modeli, Malezya’nın standartlaşma gücünden, Körfez’in sermaye derinliğinden ve Türkiye’nin reel sektör dinamiklerinden beslenen üçüncü bir yol olarak kurgulanmalıdır. Bu yolun başarısı, büyümenin derinleşmeye, fonlamanın sermaye piyasasına, etik iddianın ölçülebilir etkiye ve bankacılık ürününün platform mimarisine dönüşebilmesine bağlıdır (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

BÖLÜM 15

STRATEJİK DÖNÜŞÜM AJANDASI

Önceki bölümlerde katılım bankacılığının teorik vaadi, pandemi dönemindeki dayanıklılık testi, mevduat bankalarıyla yakınsama kanalları, yapısal sorunları, dijitalleşme imkânları, veri odaklı dönüşüm potansiyeli ve sürdürülebilir finansla ilişkisi ele alındı. Bu bölümde ise söz konusu analizler uygulanabilir bir dönüşüm ajandasına dönüştürülmektedir.

Kitabın temel bulgusu açıktır: Katılım bankacılığı büyümektedir; ancak büyüme tek başına kalıcı farklılaşma üretmemektedir. Pandemi dönemi beklenen güçlü performans ayrışmasını ortaya koymamış, 2023-2025 dönemi ise bilanço büyümesinin derinleşme, verimlilik, risk paylaşımı ve yeni finansal mimariyle desteklenmesi gerektiğini göstermiştir.

Bu yönüyle stratejik dönüşüm ajandası yalnızca daha fazla aktif büyüklüğü, daha fazla fon veya daha fazla şube hedefiyle sınırlı olmamalıdır. Katılım bankacılığı için yeni dönem; ürün mimarisi, likidite ve sukuk ekosistemi, treasury yapılanması, düşük maliyetli fonlama, veri organizasyonu, etik finans kimliği ve kurumsal yönetim başlıklarının birlikte yönetildiği bütüncül bir dönüşüm gerektirmektedir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Bu bölüm, düzenleyici kurumlar, banka yönetim kurulları, üst yönetimler ve sektör temsilcileri için uygulanabilir bir yol haritası niteliğinde kurgulanmıştır. Amaç, katılım bankacılığının mevduat bankacılığına benzemeden ölçek kazanabilmesi; büyürken de kendiözgün değer önermesini güçlendirebilmesidir.

15.1. Neden Stratejik Dönüşüm Ajandası?

Katılım bankacılığı açısından temel risk, büyürken farklılaşma kapasitesini kaybetmektir. Eğer sektör yalnızca mevduat bankalarının ürünlerine benzer ürünleri faizsiz terminolojiyle sunan bir yapıya sıkıştırsa, ölçek artışı uzun vadeli rekabet avantajına dönüşmeyebilir.

Stratejik dönüşüm ajandası bu nedenle iki hedefe aynı anda hizmet etmelidir. Birincisi, katılım bankalarının verimlilik, likidite, risk yönetimi ve kârlılık bakımından daha güçlü hale gelmesidir. İkincisi ise bu güçlenmenin katılım bankacılığının etik finans, reel ekonomi, varlığa dayalı işlem ve risk paylaşımı iddiasını zayıflatmadan gerçekleşmesidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Tablo 15.1. Katılım Bankacılığı İçin 10 Maddelik Stratejik Dönüşüm Ajandası

Öncelik	Dönüşüm alanı	Ana hedef	Beklenen sonuç
1	Ürün mimarisi	Murabaha ağırlığını dengeleyen daha çeşitli ürün seti geliştirmek.	Özgünlük ve gelir çeşitliliği artar.
2	Likidite ekosistemi	Faizsiz para piyasası ve likit sukuk araçlarını derinleştirmek.	Likidite yönetimi güçlenir.
3	Treasury	Pasif bilanço izleyen yapıdan aktif risk ve likidite yönetim merkezine geçmek.	Kur, vade ve piyasa riski daha etkin yönetilir.
4	Fonlama modeli	Düşük maliyetli, sadakat temelli ve segment bazlı fonlama tabanı kurmak.	Fon maliyeti ve fiyat rekabeti baskısı azalır.
5	Veri organizasyonu Risk, müşteri, ürün ve kârlılık verisini bütünsel yönetmek. Karar kalitesi ve verimlilik artar.		
6	Dijital platform	Bankadan ekosistem kuran katılım finans platformuna geçmek.	Müşteri ilişkisi derinleşir.
7	Sürdürülebilir finans	Yeşil/sosyal sukuk ve etki odaklı ürünleri yaygınlaştırmak.	Etik finans iddiası somutlaşır.
8	İnsan kaynağı	Katılım finans, risk, teknoloji ve sermaye piyasası yetkinliklerini birleştirmek.	Kurumsal kapasite artar.
9	Yönetişim	Şer'i uyum, risk yönetimi ve stratejik performansı entegre etmek.	Güven ve hesap verebilirlik güçlenir.
10	Regülasyon	Katılım finansın özgün ihtiyaçlarına uygun piyasa altyapısı oluşturmak.	Sektör derinliği ve rekabet gücü artar.
Kaynak/Dönem/Not: Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012, yazının derlemesi.			

15.2. Ürün Mimarisi Derinleşmeli

Ürün mimarisinin derinleşmesi, katılım bankalarının daha çok ürün ismi üretmesi anlamına gelmez. Asıl mesele, farklı müşteri ihtiyaçlarına uygun, operasyonel olarak uygulanabilir, fıkhi açıdan sağlam, risk yönetimi açısından izlenebilir ve teknolojik olarak ölçeklenebilir ürün yapıları kurmaktır. Ticari müşterinin rotatif finansman ihtiyacı, KOBİ'nin nakit akışı dalgalanması, ihracatçının kur riski, tedarik zincirinin

vade ihtiyacı ve bireysel müşterinin tasarruf davranışı aynı standart finansman modeliyle karşılanamaz (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle ürün mimarisi; kısa vadeli işletme sermayesi, tedarikçi finansmanı, proje bazlı ortaklık, varlık finansmanı, kira sertifikası temelli yatırım, dijital tahsilat-akış finansmanı ve sürdürülebilir finansman başlıkları altında yeniden sınıflandırılmalıdır. Böyle bir mimari, murabaha merkezli büyümenin sınırlarını azaltırken, risk paylaşımı ve reel işlem bağlantısını daha görünür hale getirir.

Ürün mimarisinin derinleşmesi, mevcut ürün isimlerinin artırılması anlamına gelmez. Asıl mesele, müşterinin gerçek ekonomik ihtiyacını karşılayan, bilanço ve sermaye maliyetini doğru yansıtan, şeri uygunluğu işlem formunun ötesinde ekonomik sonuçla ilişkilendiren bir ürün tasarımı kurmaktır. KOBİ için ihtiyaç çoğu zaman tek seferlik varlık alımı değil, dönen sermaye, stok finansmanı, tedarikçi ödemesi, vadeli satış riski ve kur oynaklığı yönetimidir. Katılım bankacılığı bu ihtiyaçları sadece klasik murabaha şablonuyla karşıladığında, ürün çeşitliliği görünürde artsa bile ekonomik derinlik sınırlı kalır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Bu nedenle ürün mimarisi üç düzeyde yeniden düşünülmelidir: işlem düzeyi, portföy düzeyi ve ekosistem düzeyi. İşlem düzeyinde sözleşme yapısı sade, hızlı ve denetlenebilir olmalıdır. Portföy düzeyinde murabaha, vekalet, sukuk, leasing, proje finansmanı ve risk paylaşımı ürünleri arasında sağlıklı bir dağılım hedeflenmelidir. Ekosistem düzeyinde ise bankanın tedarik zinciri, ödeme verisi, dijital kanal ve müşteri davranışı üzerinden finansmanı gerçek ticari akışa bağlaması gerekir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Ürün mimarisinin derinleşmesi, mevcut ürünlere yeni isimler verilmesi değildir. Asıl mesele müşterinin iş döngüsünü faizsiz prensiplerle uçtan uca finanse edebilmektir. KOBİ'nin stok alımı, satış vadeleri, tahsilat riski, ihracat işlemi, kur riski, ekipman ihtiyacı ve kısa vadeli nakit açığı aynı mimari içinde çözülmelidir.

Bu çerçevede murabaha ana ürün olmaya devam edebilir; ancak tek baskın ürün olmaktan çıkarılmalıdır. İcare, sukuk temelli finansman, tedarik zinciri finansmanı, vekâlet, müşareke, proje finansmanı ve sürdürülebilir finans ürünleri daha görünür hale gelmelidir. Teknoloji burada yalnızca başvuru süresini kısaltan araç değil, ürünün gerçek ticari işlemle bağını kuran altyapıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Katılım bankacılığının en önemli yapısal sorunlarından biri ürün mimarisinin daralmasıdır. Murabaha, operasyonel kolaylık ve öngörülebilir nakit akışı sağladığı için bankalar açısından pratik bir ürün haline gelmiştir. Ancak ürün yapısının uzun süre tek bir eksende yoğunlaşması, katılım bankacılığının risk paylaşımı ve reel ekonomiyle daha derin bağ kurma iddiasını sınırlandırmaktadır. Ürün mimarisi dönüşümü, murabahanın tamamen azaltılması veya dışlanması anlamına gelmez. Asıl

mesele, murabaha ağırlıklı yapı içinde müşareke, mudaraba, icare, istisna, selem, yatırım vekaleti, tedarik zinciri finansmanı, proje finansmanı ve sürdürülebilir sukuk gibi araçların daha sistematik biçimde kullanılabilmesidir (BDDK, 2021; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Tablo 15.2. Ürün Mimarisi İçin Dönüşüm Alanları

Mevcut eğilim	Dönüşüm ihtiyacı	Stratejik katkı
Murabaha ağırlığı	Müşareke, mudaraba, icare ve proje finansmanı gibi ürünlerin kullanım alanını artırmak.	Risk paylaşımı ve reel ekonomi bağlantısı güçlenir.
Standart ticari finansman	Sektör bazlı ve tedarik zinciri temelli finansman modelleri geliştirmek.	KOBİ ve reel sektör ilişkisi derinleşir.
Kısa vadeli işlem odağı	Uzun vadeli yatırım, altyapı ve sürdürülebilir finansman ürünlerini yaygınlaştırmak.	Bilanço vadesi ve etki kapasitesi gelişir.
Benzer fiyatlama davranışı	Risk, vade, teminat, müşteri sadakati ve işlem kalitesi temelli fiyatlama geliştirmek.	Benchmark bağımlılığı azalabilir.
Ürün bazlı satış	Müşteri yaşam döngüsü ve ekosistem temelli çözüm mimarisine geçmek.	Müşteri bağlılığı ve çapraz değer üretimi artar.
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm başlığı.</i>		

Bu dönüşümün başarısı yalnızca ürün onay süreçlerine bağlı değildir. Şube satış kültürü, risk iştahı, hukuk altyapısı, müşteri veri kalitesi, muhasebe uygulamaları ve performans ölçüm sistemi de ürün çeşitliliğini doğrudan etkiler. Dolayısıyla ürün mimarisi, bankanın bütün iş modelini ilgilendiren stratejik bir meseledir.

15.3. Likidite ve Sukuk Ekosistemi Güçlenmeli

Katılım bankacılığında likidite yönetimi, geleneksel bankacılığa kıyasla daha sınırlı araç setiyle yürütülmektedir. Faizli para piyasası araçlarının doğrudan kullanılmaması, katılım bankaları açısından yüksek kaliteli likit varlık, kısa vadeli likidite yönetimi ve ikincil piyasa derinliği ihtiyacını artırmaktadır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu tablo sukuk piyasası yalnızca uzun vadeli fonlama aracı olarak değil, aynı zamanda likidite yönetimi altyapısı olarak düşünülmelidir. Hazine kira sertifikaları, özel sektör sukuk ihraçları, yeşil ve sosyal sukuk, kısa vadeli likit sukuk enstrümanları ve ikincil piyasa işlem derinliği birlikte ele alınmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b).

Tablo 15.3. Likidite, Sukuk ve Treasury Dönüşüm Aksiyonları

Likidite ve sukuk ekosistemi, Basel III likidite standartları, IFSB likidite ilkeleri ve sukuk piyasası deneyimleri birlikte dikkate alınarak güçlendirilmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012; Securities Commission Malaysia, 2019).

Alan	Sorun	Dönüşüm aksiyonu	Beklenen etki
Kısa vadeli likidite	Faizsiz para piyasası araçları sınırlı.	Katılım bankalarına uygun kısa vadeli likidite araçları geliştirilmeli.	Likidite tamponu güçlenir.
Sukuk piyasası	İkincil piyasa derinliği yetersiz.	Likidite sağlayıcı mekanizmalar ve düzenli ihraç takvimi desteklenmeli.	Sukuk likit varlık niteliği kazanır.
Vade uyumu	Kısa vadeli fonlama ile uzun vadeli finansman arasında uyumsuzluk oluşabilir.	Vade bazlı fonlama stratejisi ve aktif-pasif komitesi güçlendirilmeli.	Yeniden fiyatlama riski azalır.
Döviz likiditesi	YP fonlama ve kur riski oynaklık dönemlerinde baskı oluşturur.	Çoklu para birimi likidite planlaması ve Şer'i uyumlu hedge araçları geliştirilmeli.	Kur riski daha etkin yönetilir.
Treasury rolü	Treasury çoğu zaman operasyonel fonlama birimi gibi çalışır.	Veri, risk, fiyatlama ve piyasa yönetimini entegre eden stratejik merkez haline getirilmeli.	Bilanço yönetimi kalitesi artar.
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı</i>			

15.4. Treasury Stratejik Merkeze Dönüşmeli

Yeni dönemde katılım bankalarında treasury fonksiyonu yalnızca günlük likiditeyi yöneten veya piyasadan kaynak bulan bir yapı olarak görülmemelidir. Treasury; aktif-pasif yönetimi, fonlama maliyeti, kur riski, vade uyumu, sukuk portföyü, sermaye piyasası işlemleri ve uluslararası fonlama ilişkilerinin stratejik merkezidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; Greuning & Iqbal, 2008; IFSB, 2012).

Bu yapının güçlenmesi için treasury ile risk yönetimi, finansal kontrol, ürün yönetimi, dijital bankacılık ve müşteri segmentasyonu arasında daha güçlü veri akışı kurulmalıdır. Böylece fiyatlama kararları yalnızca piyasa oranlarına tepki veren değil, bankanın bilanço yapısını ve stratejik önceliklerini yansıtan bir çerçeveye kavuşur.

15.5. Daha Düşük Maliyetli Fonlama Modeli Kurulmalı

Düşük maliyetli fonlama modeli yalnızca fiyat rekabetiyle kurulamaz. Katılım bankaları vadesiz ve düşük maliyetli kaynak tabanını artırmak için müşteri ilişkisinin günlük finansal hayat içindeki ağırlığını artırmalıdır. Maaş ödemeleri, POS/tahsilat, ticari ödeme trafiği, e-ticaret hesapları, mikro birikim ürünleri ve dijital cüzdan çözümleri aynı müşteri mimarisi içinde kurgulanmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu alanda başarı için üç gösterge izlenmelidir: vadesiz/düşük maliyetli fonların toplam kaynak içindeki payı, aktif dijital müşteri başına ürün adedi ve ticari müşteri ödeme/tahsilat trafiğinin banka üzerinden geçme oranı. Bu göstergeler klasik bilanço büyüklüğünden daha fazla stratejik bilgi verir; çünkü müşteri bağlılığının ve fonlama kalitesinin gerçek düzeyini gösterir.

Katılım bankacılığında sürdürülebilir büyümenin temel koşullarından biri düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama tabanı oluşturmaktır. Yalnızca yüksek kâr payı rekabetiyle fon toplamak, katılım bankalarını mevduat bankalarıyla aynı fiyatlama döngüsüne sokar ve benchmark problemine daha bağımlı hale getirir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu nedenle fonlama stratejisi müşteri sadakati, cari hesap derinliği, maaş ödemeleri, ticari ekosistem ilişkileri, dış ticaret müşterileri, KOBİ nakit akışı, dijital müşteri deneyimi ve uluslararası fonlama kanallarıyla birlikte ele alınmalıdır. Amaç, fiyata aşırı duyarlı fon tabanını azaltmak ve bankayla ilişkisi güçlü müşteri segmentlerini artırmaktır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

15.6. Veri ve Dijital Organizasyon İnşa Edilmeli

Dijitalleşme ancak organizasyonel veri kapasitesiyle birleştiğinde stratejik değer üretir.

Katılım bankaları için veri; müşteri davranışı, ürün kârlılığı, fonlama maliyeti, risk paylaşımı potansiyeli, KOBİ nakit akışı, tahsilat davranışı ve sürdürülebilirlik etkisini birlikte okuyabilme aracıdır.

Bu açıdan veri organizasyonu yalnızca bilgi teknolojileri biriminin görevi olarak görülmemelidir. Risk, kredi, pazarlama, hazine, finansal kontrol, katılım uyum ve sürdürülebilirlik birimleri aynı veri mimarisi üzerinde çalışmalıdır. Böyle bir yapı, hem verimliliği hem de katılım bankacılığına özgü farklılaşmayı destekler (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Veri ve dijital organizasyon tasarımı, platform bankacılığı, büyük teknoloji rekabeti ve dijital bankacılıkta rekabet literatürüyle birlikte ele alınmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

15.7. Kurumsal Yönetişim ve İnsan Kaynağı Güçlendirilmeli

Katılım bankacılığının dönüşümü yalnızca ürün veya teknoloji meselesi değildir; aynı zamanda insan kaynağı ve yönetişim meselesidir. Sektörün yeni dönemde bankacılık, İslami finans, risk yönetimi, veri bilimi, sermaye piyasaları, sürdürülebilir finans ve dijital ürün yönetimini birlikte bilen profesyonellere ihtiyacı vardır.

Yönetim kurulu ve üst yönetim seviyesinde ise katılım bankacılığının yalnızca mevzuata uyum boyutu değil, stratejik farklılaşma kapasitesi de izlenmelidir. Şer'i uyum, risk yönetimi, performans yönetimi ve stratejik planlama birbirinden kopuk süreçler olarak değil, bütünleşik yönetişim çerçevesi içinde ele alınmalıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

15.8. Etik Finans Kimliği Görünür Hale Getirilmeli

Katılım bankacılığı çoğu zaman faizsiz ürün sunumu üzerinden tanımlanmakta; etik finans, sosyal fayda, reel ekonomi bağlantısı ve finansal kapsayıcılık boyutları yeterince görünür hale getirilememektedir. Oysa sektörün uzun vadeli farklılaşması, yalnızca teknik ürün yapısından değil, sunduğu değer önermesinden de beslenecektir (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; Zaim, 2014).

Bu yönüyle katılım bankaları etki raporlaması, sürdürülebilir finansman, KOBİ destekleri, sosyal sukuk, yeşil projeler, finansal kapsayıcılık ve şeffaf müşteri bilgilendirmesi gibi alanlarda daha görünür bir kimlik oluşturmaktadır. Etik finans iddiası ölçülebilir çıktılarla desteklenmediği sürece güçlü bir marka değerine dönüşmekte zorlanacaktır.

Etik finans kimliğinin görünür hale gelmesi, AAOIFI standartları, şer'i yönetişim ilkeleri ve toplumsal fayda yaklaşımıyla desteklenmelidir (AAOIFI, 2025; Dusuki & Abdullah, 2007; TKBB, 2018, t.y.).

15.9. Şer'i Yönetişim Standartlarının Standardizasyonu

Katılım bankacılığını mevduat bankacılığından ayıran temel kurumsal mekanizmalardan biri şer'i yönetişim yapısıdır. Danışma komiteleri, merkezi danışma kurulu, ürün uygunluk süreçleri, iç denetim ve uyum fonksiyonları yalnızca teknik onay mekanizmaları değildir; katılım bankacılığının itibar sermayesini koruyan kurumsal güven mimarisidir.

Bu nedenle şer'i yönetişim, kitapta tartışılan dayanıklılık ve dönüşüm gündeminin ayrı bir bileşeni olarak ele alınmalıdır. Bir katılım bankası sermaye, likidite ve kârlılık göstergeleri bakımından güçlü olsa bile, ürünlerinin faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygunluğu konusunda güven kaybı yaşarsa, bu durum müşteri davranışı, fonlama istikrarı ve markaitibarı üzerinde doğrudan baskı oluşturabilir. Şer'i risk bu açıdan yalnızca fikhî bir uygunluk riski değil, aynı zamanda stratejik

ve operasyonel bir itibâr riskidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Türkiye’de TKBB bünyesindeki Merkezi Danışma Kurulu ve bankalar bünyesindeki danışma komiteleri, uygulama birliğinin sağlanması açısından kritik rol üstlenmektedir. Ancak sektör büyüdükçe ürün yapıları, fintech iş birlikleri, dijital sözleşmeler, veri temelli fiyatlama modelleri, sukuk yapıları ve sürdürülebilir finans ürünleri daha karmaşık hale gelmektedir. Bu karmaşıklık, şer’i yönetişimin yalnızca ürün onayı veren reaktif bir yapıdan, iş modelinin tasarımına erken aşamada katılan proaktif bir yönetim mimarisine dönüşmesini gerektirir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Şer’i yönetimde standardizasyon ihtiyacı üç alanda belirginleşmektedir. Birincisi, benzer ürünlerde farklı kurumlar arasında uygulama farklılıklarının azaltılmasıdır. İkincisi, danışma komitesi kararlarının ürün yaşam döngüsü boyunca izlenmesi ve iç sistemlerle ilişkilendirilmesidir. Üçüncüsü, müşteriye sunulan bilgilendirme dilinin sade, şeffaf ve karşılaştırılabilir hale getirilmesidir. Bu yapılmadığında, katılım bankacılığı müşterinin gözünde yalnızca terminolojisi farklı ama ekonomik özü benzer bir bankacılık biçimi olarak algılanabilir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 15.4. Şer’i Yönetişim Standardizasyonu İçin Öncelikli Alanlar

Öncelik alanı	Neden önemli?	Uygulama önerisi
Ürün uygunluk süreci	Ürün tasarımı son aşamada değil, başlangıçta yönetimle birlikte kurulmalıdır.	Danışma komitesi görüşü, ürün geliştirme komitesi ve risk komitesi süreçlerine erken aşamada entegre edilmelidir.
Standartlaşma	Benzer ürünlerde farklı uygulamalar müşteri güvenliğini ve sektör algısını zayıflatır.	TKBB düzeyinde asgari uygulama rehberleri ve örnek sözleşme ilkeleri güçlendirilmelidir.
Şer’i risk izleme	Onay sonrası uygulama sapmaları itibar riski doğurabilir.	İç denetim, uyum ve şer’i kontrol raporları düzenli yönetim kurulu gündemine alınmalıdır.
Dijital ürünler ve fintech	Gömülü finans, veri temelli fiyatlama ve akıllı sözleşmeler yeni uygunluk soruları üretir.	Dijital ürünler için ayrı şer’i yönetim kontrol listeleri oluşturulmalıdır.
Müşteri bilgilendirmesi	Ürün mantığı anlaşılmadığında güven iddiası zayıflar.	Kâr paylaşımı, vekâlet, havuz yapısı ve risk dağılımı sade müşteri diliyle açıklanmalıdır.
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantı.		

15.10. Düzenleyici Kurumlar İçin Politika Önerileri

Katılım bankacılığının derinleşmesi yalnızca bankaların iç stratejilerine bağlı değildir. Düzenleyici çerçeve, piyasa altyapısı, standartlaşma, sermaye piyasası araçları ve vergi/muhasebe uygulamaları sektörün gelişim kapasitesini doğrudan etkiler. Bu nedenle dönüşüm ajandasının bir boyutu da politika önerileridir.

Politika önerilerinin etkili olabilmesi için genel teşvik mantığından çok hedefli ve ölçülebilir düzenleme yaklaşımı benimsenmelidir. Risk paylaşımı ürünleri, yeşil ve sosyal sukuk, faizsiz likidite araçları, ikincil piyasa derinliği ve veri paylaşımı altyapısı gibi alanlarda geliştirilecek düzenlemeler, sektörün yalnızca büyümesini değil, farklılaşmasını da desteklemelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu çerçevede düzenleyici kurumların rolü, katılım bankacılığını mevduat bankacılığından koparmak değil; özgün araçlarının ölçeklenebileceği güvenli piyasa altyapısını kurmaktır.

Standartlaşma, vergi tarafsızlığı, şeffaf raporlama ve ürün bazlı etki ölçümü bu altyapının temel bileşenleri olmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Tablo 15.5. Düzenleyici Kurumlar İçin Politika Önerileri

Politika alanı	Öneri	Beklenen katkı
Faizsiz likidite altyapısı	Katılım bankalarına uygun kısa vadeli likidite araçları ve piyasa mekanizmaları geliştirilmeli.	Likidite yönetimi güçlenir, sektörün kriz dayanıklılığı artar.
Sukuk piyasası	Düzenli ihraç, ikincil piyasa derinliği ve likidite sağlayıcı mekanizmalar desteklenmeli.	Sermaye piyasası entegrasyonu güçlenir.
Ürün standartları	Katılım finans ürünlerinde dokümantasyon, muhasebe ve şeffaflık standartları geliştirilmeli.	Yatırımcı ve müşteri güveni artar.
Veri ve raporlama	Katılım bankacılığına özgü ürün kompozisyonu, risk paylaşımı ve sürdürülebilirlik göstergeleri düzenli yayımlanmalı.	Politika analizi ve piyasa şeffaflığı gelişir.
Sürdürülebilir finans	Yeşil/sosyal sukuk ve etki finansmanı için teşvik edici çerçeve oluşturulmalı.	Etik finans ve ESG bağlantısı somutlaşır.
İnsan kaynağı - Katılım finans, sermaye piyasası ve fintech alanında sertifikasyon/uzmanlık programları desteklenmeli. - Sektörel kapasite artar.		
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantısı		

15.11. Banka Yönetimleri İçin Yönetim Kurulu ve Üst Yönetim Ajandası

Banka yönetimleri açısından dönüşüm ajandası, stratejik plan dokümanlarında yer alan genel hedeflerden ibaret kalmamalıdır. Yönetim kurulu seviyesinde izlenen, ölçülebilir, sorumluları belirlenmiş ve düzenli raporlanan bir dönüşüm portföyü oluşturulmalıdır (TKBB, 2021; IFSB, 2025b; BDDK, 2021).

Yönetim kurulu düzeyinde asıl mesele, katılım bankacılığı kimliğinin yalnızca uyum fonksiyonuna bırakılmamasıdır. Ürün mimarisi, fonlama kalitesi, müşteri derinliği, sukuk portföyü, veri yönetimi, şer'i uyum ve sürdürülebilir finans göstergeleri stratejik performans yönetimi içinde birlikte izlenmelidir.

Bu nedenle üst yönetim ajandası, finansal hedeflerle dönüşüm hedefleri arasında açık bağlantı kurmalıdır. Cari hesap oranı, murabaha dışı ürün payı, risk paylaşımı denemeleri, sürdürülebilir finans hacmi, dijital aktif müşteri oranı ve ürün bazlı kârlılık gibi göstergeler düzenli yönetim raporlarına dahil edilmediği sürece dönüşüm söylem düzeyinde kalabilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Tablo 15.6. Banka Yönetimleri İçin Yönetim Kurulu Ajandası

Ajanda başlığı	Yönetim kurulunun sorması gereken soru	İzlenebilecek gösterge
Ürün derinliği	Murabaha dışı ürünlerin payı ve kârlılığı artıyor mu?	Ürün bazlı aktif, gelir ve risk dağılımı.
Fonlama kalitesi	Fon büyümesi düşük maliyetli ve istikrarlı kaynaklarla mı sağlanıyor?	Cari hesap payı, fon vadesi, fon maliyeti, müşteri sadakati.
Likidite ve sukuk	Banka faizsiz likidite araçlarını ne kadar etkin kullanıyor?	Likit sukuk portföyü, vade uyumu, LCR/ NSFR görünümü.
Treasury kapasitesi	Treasury yalnızca operasyonel mi, stratejik bilanço yönetimi mi yapıyor?	ALM raporları, kur/vade riski, fiyatlama kalitesi.
Veri ve dijitalleşme	Dijitalleşme maliyet düşürüyor mu, müşteri ilişkisini derinleştiriyor mu?	Dijital aktif müşteri, ürün kullanım sıklığı, veri bazlı karar oranı.
Sürdürülebilir finans	Etik finans iddiası ölçülebilir sosyal/çevresel etkiye dönüşüyor mu?	Yeşil/sosyal finansman tutarı, etki raporları, KOBİ finansmanı.
Yakınsama riski - Banka büyürken mevduat bankalarına ne kadar benziyor? - Benchmark bağımlılığı, ürün kompozisyonu, müşteri segmenti ve fiyatlama analizi.		
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm başlamı</i>		

Yönetimin sağlıklı bir şekilde dönüşümü sorgulamasının yanında izlemenin de yapılması çok krtiktir. İzleme sadece bir konu başlığı olmamalı, derin analizlerle

KPI'lar oluşturulmalı ve bu KPI'lar düzenli raporları r hale getirilmelidir. Raporlanan sonuçlar dikkatle takip edilmeli her bir KPI'n gerçekleşmesi için tarih belirlenmelidir.

Tablo 15.7. Dönüşümün İzlenmesi: KPI ve Yol Haritası

Önerilen KPI Alanı	Açıklama
Ürün Derinliği	Murabaha dışı ürünlerin toplam kullandırım içindeki payı, sukuk portföy çeşitliliği ve proje bazlı finansman hacmi.
Fonlama Kalitesi	Düşük maliyetli fon oranı, ortalama vade, müşteri sadakati ve dijital aktif müşteri oranı.
Reel Ekonomi Etkisi	KOBİ, ihracat, üretim ve sürdürülebilir finansman işlemlerinin toplam finansman içindeki payı.
Veri ve Dijitalleşme	Dijital edinim oranı, açık bankacılık entegrasyonları, alternatif veri kullanımı ve süreç otomasyonu.
Etik ve Sürdürülebilirlik	ESG uyumlu fonlama, yeşil/sosyal sukuk, etki ölçümü ve şeffaf raporlama göstergeleri.
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı</i>	

Stratejik dönüşüm ajandası ölçülebilir hale getirilmediği sürece kurumsal gündemde kalıcı olmayabilir. Bu nedenle katılım bankaları dönüşüm hedeflerini kısa, orta ve uzun vadeli performans göstergeleriyle izlemelidir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).

KPI seti üç düzeyde kurgulanmalıdır. Birinci düzey finansal dayanıklılığı ölçer: sermaye, likidite, aktif kalitesi ve kârlılık. İkinci düzey iş modeli derinliğini izler: ürün çeşitliliği, düşük maliyetli fonlama, müşteri bağlılığı ve sukuk entegrasyonu. Üçüncü düzey dönüşüm kapasitesini ölçer: veri kalitesi, dijital penetrasyon, sürdürülebilir finans ve etik yönetim (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu göstergeler yıllık stratejik planın parçası olarak değil, yönetim kuruluna düzenli raporlanan canlı bir dönüşüm panosu olarak kullanılmalıdır. Böylece katılım bankacılığı büyüme hedefleri ile özgün model inşası aynı kurumsal disiplin içinde izlenebilir.

Dönüşüm KPI seti oluşturulurken finansal dayanıklılık, sürdürülebilirlik açıklamaları, yeşil/ sosyal finansman ilkeleri ve etki raporlaması birlikte dikkate alınmalıdır (ICMA, 2021, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Tablo 15.8. Katılım Bankacılığı İçin Dönüşüm KPI Seti

Dönem	Öncelik	Örnek KPI	Beklenen yön
0-12 ay	Veri ve mevcut durum analizi	Ürün bazlı kârlılık, fon maliyeti, müşteri segmenti, murabaha dışı ürün payı.	Ölçüm
0-12 ay	Likidite ve treasury haritası	Vade uyumu, YP açık/kapalı pozisyon, sukuk portföyü, likidite tamponu.	Risk görünürlüğü artmalı.
12-36 ay	Ürün ve fonlama dönüşümü	Murabaha dışı finansman payı, cari hesap payı, düşük maliyetli fon oranı	Çeşitlilik ve fon kalitesi artmalı.
12-36 ay	Dijital platformlaşma	Dijital aktif müşteri, API iş birlikleri, platform üzerinden üretilen işlem hacmi.	Müşteri ilişkisi derinleşmeli.
36 ay ve üzeri	Ekosistem derinleşmesi	Sukuk ikincil piyasa işlemleri, sürdürülebilir finansman payı, uluslararası fonlama oranı.	Sektör mimarisi güçlenmeli.
36 ay ve üzeri	Farklılaşma kapasitesi	Yakınsama riski, ürün çeşitliliği, etik finans etki raporu, reel sektör odaklı finansman payı.	Özgün model görünür hale gelmeli.
Kaynak/Dönem/Not: BDDK, TKBB, TCMB EVDS, TÜİK ve yazar hesaplamaları; dönem 2015-2025 (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025).			

15.13. Bölümün Ana Mesajı: Büyüme Stratejisi Yetmez, Mimari Değişmeli

Bu bölümün temel sonucu şudur: Katılım bankacılığı için yeni dönem, yalnızca büyüme stratejisiyle yönetilemez. Sektörün toplam bankacılık sistemi içindeki payının artması önemlidir; ancak bu artış ürün derinliği, fonlama kalitesi, likidite altyapısı, treasury kapasitesi, veri organizasyonu, sürdürülebilir finans ve etik kimlik ile desteklenmediği sürece kalıcı farklılaşma üretmekte zorlanacaktır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Pandemi dönemi katılım bankacılığının dayanıklılık iddiasını test etti. 2023-2025 dönemi ise büyümenin dönüşüme dönüşüp dönüşmediğini sormaya başladı. Bu nedenle katılım bankacılığının önündeki gerçek görev, mevduat bankacılığına benzeyen daha büyük bir bilanço inşa etmek değil; kendi değer önerisini taşıyan daha derin ve daha üretken bir finansal mimari kurmaktır (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; TCMB, 2015-2025; TÜİK, 2015-2025; BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020).

Bir sonraki bölümde bu stratejik çerçeve, kitabın genel sonucu ve yeni paradigma tartışması içinde değerlendirilecektir.

15.14. Uygulama Yol Haritası: İlk 100 Gün, İlk 12 Ay ve Üç Yıllık Ufuk

Stratejik dönüşüm ajandasının etkili olabilmesi için zamana yayılmış ve ölçülebilir bir yol haritasına ihtiyaç vardır. Katılım bankacılığında dönüşüm başlıkları çoğu zaman doğru ifadeedilmekte; ancak uygulama sırası, önceliklendirme ve performans göstergeleri yeterince netleştirilmediği için strateji günlük operasyon içinde zayıflayabilmektedir. Bu nedenle dönüşüm ajandası üç ufukta ele alınmalıdır: ilk 100 gün, ilk 12 ay ve üç yıllık stratejik dönem

İlk 100 gün teşhis ve yönetim dönemidir. Bu aşamada banka, mevcut bilanço yapısını, fonlama maliyetini, müşteri penetrasyonunu, dijital kullanım derinliğini, aktif kalitesini, veri kapasitesini ve organizasyonel yetkinliklerini bütüncül biçimde analiz etmelidir. Aynı zamanda dönüşümden sorumlu üst düzey komite kurulmalı, veri ve dijitalleşme için karar alma mekanizması netleştirilmeli, hızlı kazanım sağlayabilecek alanlar belirlenmelidir. Bu dönemin çıktısı, genel niyet beyanı değil, ölçülebilir dönüşüm programı olmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

İlk 12 ay uygulama ve hızlı kazanım dönemidir. Bu aşamada müşteri penetrasyonunu artıracak ödeme sistemleri, POS, maaş, ticari tahsilat ve mobil kullanım projeleri önceliklendirilmelidir. Fonlama maliyetini düşürmeye yönelik segment bazlı müşteri stratejileri geliştirilmeli; aktif kalitesi için erken uyarı sistemleri güçlendirilmeli; sukuk ve likidite yönetimi tarafında daha aktif treasury mimarisi kurulmalıdır. Ayrıca ürün mimarisi, yalnızca mevcut ürünlerin iyileştirilmesiyle değil, müşterinin ekonomik döngüsüne entegre çözümlerle yeniden tasarlanmalıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Üç yıllık ufuk ise kurumsal dönüşüm dönemidir. Bu aşamada banka artık tekil projelerden bütünleşik platform mimarisine geçmelidir. Açık bankacılık, embedded finance, yapay zekâ destekli risk yönetimi, sürdürülebilir finans, sosyal etki ürünleri ve sermaye piyasası entegrasyonu aynı stratejik çerçeve içinde yönetilmelidir. Üç yıl sonunda hedeflenen yapı, daha büyük bilanço değil; daha düşük maliyetli fonlama, daha yüksek müşteri derinliği, daha güçlü veri kapasitesi, daha kaliteli aktif yapısı ve daha görünür etik finans kimliği olmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu yol haritası katılım bankacılığı açısından kritik bir zihinsel dönüşüme işaret etmektedir. Büyüme artık yalnızca bilanço büyüklüğüyle ölçülemez. Gerçek başarı, müşterinin ekonomik hayatına ne kadar derin girildiği, verinin ne kadar etik ve etkin kullanıldığı, fonlamanın ne kadar istikrarlı hale geldiği ve ürün mimarisinin reel ekonomiye ne kadar güçlü bağlandığıyla ölçülmelidir

Yol haritası ilkesi: İlk 100 gün teşhis ve yönetim; ilk 12 ay hızlı kazanım ve fonlama derinliği; üç yıllık ufuk ise platform, veri ve sürdürülebilir finans mimarisinin kurumsallaşması dönemidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

15.15. Dönüşüm Portföyü: Stratejik Ajandanın Önceliklendirilmesi

Katılım bankacılığı dönüşüm ajandası çok sayıda başlık içerdiği için, bütün alanların aynı anda ve aynı yoğunlukta yürütülmesi gerçekçi değildir. Yönetimlerin önceliklendirme yapması gerekir. Bu önceliklendirme yalnızca kısa vadeli kârlılık etkisine göre değil; modelin özgünlüğüne katkı, fonlama kalitesine etkisi, uygulanabilirlik düzeyi ve kurumsal kapasite ihtiyacı birlikte dikkate alınarak yapılmalıdır.

Bu çerçevede dönüşüm portföyü üç katmana ayrılabilir. Birinci katman, kısa vadede ölçülebilir ve hızlı kazanım üreten alanlardır: fonlama maliyeti analizi, müşteri segmentasyonu, dijital aktiflik ve ürün bazlı kârlılık. İkinci katman, orta vadeli kurumsal kapasite inşasıdır: veri yönetimi, sukuk portföy yönetimi, şer'i yönetim standardizasyonu ve risk paylaşımı pilotları. Üçüncü katman ise uzun vadeli stratejik farklılaşmadır: platform bankacılığı, sürdürülebilir sukuk, uluslararası fonlama platformları ve veri temelli katılım finans mimarisi (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Bu önceliklendirme, dönüşümün dağınık projeler toplamı olarak kalmasını engeller. Her proje için sahiplik, takvim, ölçülebilir çıktı, risk ve yönetim kurulu raporlama döngüsü belirlenirse, stratejik ajanda kurumsal icra kapasitesine dönüşebilir (TKBB, 2021; IFSB, 2025b; BDDK, 2021).

Şekil 15.1. Stratejik Dönüşüm Uygulama Haritası

Dönüşüm ajandası eş zamanlı yürütülebilir; ancak önceliklendirme yapılmadığı takdirde kurumsal enerji dağılır. Bu nedenle her başlık zamansal ufuk, sahiplik ve ölçüm göstergesiyle birlikte ele alınmalıdır (TKBB, 2021; IFSB, 2025b; BDDK, 2021).

Ufuk	Ana Öncelik	Kurumsal Sahiplik	Ölçüm Mantığı
İlk 100 gün	Teshis, veri envanteri, fonlama maliyeti analizi, ürün ve müşteri kârlılığı haritası	Yönetim kurulu, genel müdürlük, strateji ve risk	Mevcut durum skoru ve dönüşüm boşluk analizi
İlk 12 ay	Cari hesap derinliği, ödeme sistemleri, dijital kanal etkinliği, erken uyarı ve risk analitiği	İş birimleri, treasury, dijital bankacılık, veri ofisi	Fonlama maliyeti, müşteri aktivitesi, NPL erken uyarı, kanal kullanımı
Üç yıllık ufuk	Platform bankacılığı, sukuk likiditesi, risk paylaşımı ürünleri, sürdürülebilir finans portföyü	Üst yönetim, iştirakler, fintech ortaklıkları, regülatör diyalogu	Derinleşme KPI seti ve etki raporlaması
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı			

15.16. Yönetim Kurulu İçin Önemli Sorular

Katılım bankalarında stratejik dönüşümün gerçek anlamda sahiplenilebilmesi için yönetim kurullarının bazı temel soruları düzenli biçimde gündemine alması gerekir: Bankanın büyümesi düşük maliyetli fonlama derinliğiyle destekleniyor mu? Dijitalleşme yalnızca kanal dönüşümü mü sağlıyor, yoksa iş modelini dönüştürüyor mu? Veri altyapısı risk paylaşımı ve müşteri derinliği için kullanılabilir mi? Murabaha yoğunluğu stratejik olarak yönetiliyor mu? Sürdürülebilir finans alanında ölçülebilir etki üretilebiliyor mu?

Bu sorular yönetim kurulu ajandasını operasyonel raporlamadan stratejik dönüşüm izlemeye taşır. Çünkü katılım bankacılığı açısından kritik mesele yalnızca yıllık kâr, aktif büyümesi veya pazar payı değildir. Asıl mesele, bankanın geleceğin finansal sisteminde hangi konumu hedeflediği ve bu konum için gerekli kurumsal kapasiteyi inşa edip etmediğidir.

Bu tablo stratejik dönüşüm ajandası yalnızca genel müdürlük veya iş birimleri düzeyinde bırakılmamalıdır. Yönetim kurulu, danışma komitesi, risk komitesi, teknoloji komitesi ve sürdürülebilirlik yapıları arasında bütünlüklü bir yönetim kurulmalıdır. Katılım bankacılığı yeni dönemde ancak bu düzeyde entegre bir yönetimle güçlü biçimde ayrışabilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Ana Mesaj 15.1. Yönetim Kurulu İçin 100 Günlük Katılım Bankacılığı Dönüşüm Ajandası

Katılım bankacılığında dönüşüm yalnızca genel müdürlük düzeyinde yürütülecek operasyonel proje değildir; yönetim kurulu sahipliği gerektiren stratejik yön değişimidir. İlk 100 günlük ajanda beş başlıkta kurulabilir: düşük maliyetli fonlama stratejisi, veri ve yapay zekâ yönetimi, sukuk ve treasury derinleşmesi, platform/embedded finance iş birlikleri ve sürdürülebilir finans ürün mimarisi (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu ajanda kapsamında yönetim kurulunun izlemesi gereken temel göstergeler yalnızca aktif büyüklüğü veya kârlılık değildir. Cari hesap oranı, dijital aktif müşteri oranı, ödeme hesabı derinliği, veri temelli skor kullanım oranı, sukuk portföy likiditesi, ESG uyumlu finansman hacmi, KOBİ müşteri penetrasyonu ve platform iş birliklerinden üretilen işlem hacmi yeni dönemin kritik KPI setini oluşturmaktadır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

15.17. Kurum Bazlı Sorumluluk Matrisi: Kim, Ne Zaman, Ne Yapmalı?

Stratejik dönüşüm ajandasının en kritik eksikliği çoğu zaman hedeflerin belirsizliği değil, sahipliğin ve uygulama takviminin netleşmemesidir. Katılım bankacılığında ürün mimarisi, fonlama, sukuk, dijitalleşme, sürdürülebilir finans ve insan kaynağı

dönüşümü aynı anda birçok aktörün katkısını gerektirir. Bu nedenle dönüşüm ajandası yalnızca banka içi stratejik plan olarak değil; bankalar, TKBB, düzenleyici kurumlar, üniversiteler, fintech ekosistemi ve uluslararası yatırımcılar arasında paylaşılmış bir sektör mimarisi olarak kurgulanmalıdır

Bu çerçevede “kim, ne zaman, ne yapmalı?” sorusu üç düzeyde cevaplanmalıdır. İlk düzey bankaların kendi bilanço ve müşteri stratejileridir. İkinci düzey TKBB ve düzenleyici kurumların standart, veri, piyasa altyapısı ve koordinasyon rolleridir. Üçüncü düzey ise üniversiteler, fintechler ve uluslararası yatırımcıların sektöre bilgi, teknoloji, insan kaynağı ve uzun vadeli fonlama katkısıdır. Bu çok aktörlü yapı kurulmadığında dönüşüm, tekil bankaların iyi niyetli projeleriyle sınırlı kalır; sektör ölçeğinde kalıcı derinleşme üretmekte zorlanır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

2026-2030 dönemi bu bakımdan katılım bankacılığı için yalnızca büyüme hedeflerinin izleneceği bir dönem değil, kurumsal sorumlulukların yeniden tanımlanacağı bir dönüşüm penceresi olarak görülmelidir. Aşağıdaki yol haritası, dönüşüm gündemini aktör bazında somutlaştırmakta ve her paydaş için kısa, orta ve uzun vadeli uygulama alanlarını göstermektedir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Tablo 15.9. 2026-2030 Kurum Bazlı Katılım Finans Dönüşüm Yol Haritası

Aktör	2026-2027: Standartlaşma ve Hızlı Kazanım	2028-2029: Ölçeklendirme ve Entegrasyon	2030: Beklenen Stratejik Çıktı
Bankalar	Düşük maliyetli fonlama, cari hesap derinliği, ürün bazlı kârlılık, veri yönetimi ve erken uyarı sistemleri için yönetim kurulu sahipliğinde dönüşüm portföyü oluşturulmalıdır.	Murabaha dışı ürün payı, sukuk portföyü, sürdürülebilir finansman, platform bankacılığı ve veri temelli KOBİ finansmanı ölçeklendirilmelidir.	Büyümesini fonlama kalitesi, ürün derinliği, veri kapasitesi ve ölçülebilir etkiyle destekleyen katılım bankası modeli.
TKBB	Ortak veri sözlüğü, ürün sınıflandırması, şer’i yönetim rehberleri, sürdürülebilir katılım finans ilkeleri ve sektör KPI seti hazırlanmalıdır.	Sektör çapında kıyaslama raporları, ortak eğitim programları, danışma komitesi karar bankası ve ürün standardizasyonu yaygınlaştırılmalıdır.	Sektörün ortak aklını, standartlarını ve performans dilini üreten güçlü koordinasyon merkezi.

BDDK / SPK / TCMB	Faizsiz likidite araçları, sukuk ikincil piyasası, sürdürülebilir kira sertifikası, risk paylaşımı ürünleri ve veri paylaşımı alanlarında düzenleyici darboğazlar belirlenmelidir.	Vergi/muhasebe tarafsızlığı, likidite kabul kriterleri, etki raporlaması, şeffaflık standartları ve piyasa derinliğini destekleyen düzenlemeler güçlendirilmelidir.	Katılım finansın özgün araçlarının güvenli, izlenebilir ve ölçeklenebilir biçimde geliştirdiği düzenleyici mimari.
Üniversiteler Katılım finans, veri bilimi, sürdürülebilir finans, sukuk ve risk yönetimi odaklı ders, sertifika ve araştırma programları oluşturulmalıdır. Bankalarla ortak uygulama laboratuvarları, vaka çalışmaları, lisansüstü proje çalışmaları ve yönetici eğitimleri kurumsallaştırılmalıdır. Sektöre çift yetkinlikli insan kaynağı sağlayan akademik ve uygulamalı bilgi ekosistemi.			
Fintechler	Açık bankacılık, ödeme verisi, e-fatura, POS, KOBİ skorlaması, dijital tahsilat ve müşteri deneyimi alanlarında katılım uyumlu çözümler geliştirilmelidir.	Bankalarla API tabanlı ortak ürünler, gömülü finans modelleri, veri temelli finansman ve dijital sukuk yatırım deneyimi ölçeklendirilmelidir.	Katılım bankacılığını müşterinin günlük ekonomik akışına yerleştiren teknoloji ortağı ekosistemi.
Uluslararası yatırımcılar	Körfez, Malezya ve küresel İslami finans yatırımcıları için şeffaf sukuk, sürdürülebilir finans ve proje havuzu iletişimi güçlendirilmelidir.	Yeşil/sosyal sukuk, altyapı finansmanı, KOBİ fonları ve dış ticaret finansmanı için ortak fonlama platformları kurulmalıdır.	Türkiye'nin katılım finans alanında uluslararası sermaye, proje finansmanı ve sukuk yatırımcı tabanını derinleştiren fonlama mimarisi.
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantı			

Bu yol haritası, katılım bankacılığı dönüşümünü tek bir kurumun performans hedefi olmaktan çıkararak sektör mimarisine dönüştürmektedir. Bankalar müşteri, bilanço ve ürün mimarisini dönüştürürken; TKBB ortak dil ve standart üretmeli; BDDK, SPK ve TCMB piyasa altyapısını ve düzenleyici netliği güçlendirmeli; üniversiteler insan kaynağı ve araştırma kapasitesini beslemeli; fintechler teknolojik ölçeklenmeyi sağlamalı; uluslararası yatırımcılar ise sukuk ve proje finansmanı kanalıyla uzun vadeli kaynak derinliği sunmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

15.18. 2026-2030 Uygulama Mantiğı: Sektör Payından Kurumsal Derinleşmeye

2026-2030 dönemi için başarı ölçütü yalnızca katılım bankacılığının toplam bankacılık sistemi içindeki payının artması olmamalıdır. Pay artışı önemli olmakla birlikte, asıl başarı göstergesi büyümenin hangi kurumsal kaliteyle gerçekleştiğidir. Cari hesap ve düşük maliyetli fonlama oranı, sukuk portföyünün likiditesi, murabaha

dışı ürün payı, sürdürülebilir finansman hacmi, dijital aktif müşteri derinliği, KOBİ finansmanında veri kullanımı, şer'i yönetim standardizasyonu ve uluslararası fonlama çeşitliliği birlikte izlenmelidir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu nedenle yol haritası üç aşamalı okunmalıdır. 2026-2027 dönemi standartlaşma ve hızlı kazanım dönemidir; ortak veri dili, KPI seti, ürün sınıflandırması, düşük maliyetli fonlama projeleri ve ilk sürdürülebilir finans uygulamaları bu dönemde görünür hale gelmelidir. 2028-2029 dönemi ölçeklendirme dönemidir; sukuk piyasası, platform bankacılığı, KOBİ veri temelli finansman ve uluslararası fonlama kanalları bu aşamada büyütülmelidir. 2030 ise dönüşümün kurumsal sonuçlarının ölçüleceği eşiktir; bu aşamada katılım bankacılığı yalnızca büyüyen değil, ölçülebilir biçimde farklılaşan bir finansal mimari ortaya koymalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Stratejik dönüşüm ajandası ancak sahipliği, takvimi, ölçüm sistemi ve paydaş sorumlulukları netleştğinde uygulanabilir hale gelir. Katılım bankacılığının 2026-2030 dönemindeki başarısı, bankaların tekil performansından ziyade, sektörün bütün aktörlerinin aynı dönüşüm mantığı içinde hizalanmasına bağlı olacaktır.

BÖLÜM 16

TKBB VE SEKTÖR İÇİN POLİTİKA VE UYGULAMA PAKETİ

Bu bölüm, kitabın önceki bölümlerinde geliştirilen analizleri sektör düzeyinde uygulanabilir politika ve yönetim önerilerine dönüştürmektedir. Katılım bankacılığı için yeni paradigma yalnızca kavramsal bir tartışma olarak kalmamalı; düzenleyici kurumlar, TKBB, banka yönetimleri, sermaye piyasası aktörleri, fintech ekosistemi ve akademi arasında paylaşılacak somut bir uygulama gündemine dönüşmelidir.

Türkiye’de katılım bankacılığı son yıllarda ölçek kazanmıştır. Ancak bu büyümenin derinleşmeye dönüşmesi için sektörel koordinasyonun güçlendirilmesi gerekir. Tek tek bankaların ürün geliştirmesi, dijitalleşmesi veya fonlama stratejisi oluşturması önemlidir; fakat katılım finansın sistemsel gelişimi ortak altyapı, ortak standart, ortak veri anlayışı, daha derin sermaye piyasası ve daha güçlü insan kaynağı olmadan sınırlı kalacaktır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu nedenle bu bölümde önerilen politika paketi yalnızca bankalara değil, sektörün bütün paydaşlarına yöneliktir. Amaç, katılım bankacılığını mevcut bankacılık sisteminin faizsiz ürün sağlayıcısı olmaktan çıkarıp, Türkiye’nin finansal derinleşmesine, sürdürülebilir kalkınmasına, dijital dönüşümüne ve bölgesel finans merkezi hedeflerine katkı sağlayan daha güçlü bir yapıya taşımaktır.

16.1. TKBB İçin Stratejik Koordinasyon Rolü

TKBB, katılım bankacılığı ekosisteminde yalnızca temsil kurumu değil, aynı zamanda stratejik koordinasyon merkezi olarak konumlanmalıdır. Çünkü katılım bankalarının ortak sorunlarının önemli bir kısmı tek tek bankaların kendi imkânlarıyla çözebileceği alanların ötesindedir. Standartlaşma, kamuoyu algısı, fikhî yönetim, veri paylaşımı, eğitim, uluslararası tanıtım, regülasyon diyalogu ve sermaye piyasası derinliği sektör ölçeğinde ele alınması gereken başlıklardır.

Bu çerçevede TKBB’nin öncelikli rolü, katılım bankacılığının ortak stratejik dilini oluşturmaktır. Sektörün bugüne kadar “faizsiz bankacılık” vurgusu üzerinden geliştirdiği iletişim dili önemlidir; ancak yeni dönemde bunun yanına “etik finans”, “reel ekonomi bağlantısı”, “sürdürülebilir finans”, “veri odaklı güven”, “finansal kapsayıcılık” ve “platformtemelli katılım finansı” gibi kavramlar eklenmelidir (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

TKBB ayrıca sektörün performansını yalnızca aktif payı ve fon payı üzerinden değil, derinleşme göstergeleri üzerinden de izleyebilecek bir raporlama çerçevesi geliştirebilir. Bu çerçevede sukuk piyasası derinliği, düşük maliyetli fonlama oranı, dijital müşteri derinliği, risk paylaşımı ürünlerinin payı, sürdürülebilir finans hacmi, KOBİ penetrasyonu ve uluslararası fonlama çeşitliliği gibi göstergeler düzenli olarak izlenebilir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Uygulama önerisi: TKBB bünyesinde “Katılım Finans Dönüşüm Endeksi” oluşturulabilir. Bu endeks, katılım bankacılığının yalnızca büyüklüğünü değil, derinleşme ve dönüşüm kapasitesini ölçen yıllık bir gösterge seti olarak tasarlanabilir.

TKBB’nin stratejik koordinasyon rolü, sektör standardizasyonu, şer’i yönetim ve uluslararası uyum alanlarında IFSB ve AAOIFI çerçeveleriyle birlikte düşünülmelidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

16.2. Katılım Finans Dönüşüm Endeksi Önerisi

Katılım bankacılığının gelişimini yalnızca sektör payı üzerinden izlemek eksik bir değerlendirme üretir. Aktif payı, fon payı ve kredi payı büyümeyi gösterir; ancak iş modelinin ne ölçüde derinleştiğini tek başına açıklamaz. Bu nedenle sektör için daha kapsamlı bir dönüşüm endeksi geliştirilmesi faydalı olacaktır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım Finans Dönüşüm Endeksi beş ana eksen üzerine kurulabilir: finansal derinleşme, fonlama kalitesi, dijital ve veri kapasitesi, sürdürülebilir finans etkisi ve kurumsal yönetim. Bu eksenlerin her biri kendi içinde ölçülebilir alt göstergelere bağlanmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Finansal derinleşme ekseninde sukuk portföyü, özel sektör sukuk ihraçları, risk paylaşımı ürünlerinin payı ve sermaye piyasası entegrasyonu izlenebilir. Fonlama kalitesi ekseninde cari hesap oranı, düşük maliyetli kaynak payı, fonlama vadesi ve müşteri bağlılığı göstergeleri değerlendirilebilir. Dijital ve veri kapasitesi ekseninde aktif dijital müşteri oranı, açık bankacılık entegrasyonu, veri analitiği kullanımı ve alternatif veriyle kredi değerlendirme oranı ölçülebilir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Sürdürülebilir finans eksenine, yeşil sukuk, sosyal finansman, enerji verimliliği kredileri, finansal kapsayıcılık ve etki raporlaması gibi başlıkları kapsamalıdır. Kurumsal yönetim eksenine ise fikhî yönetim süreçleri, ürün şeffaflığı, etik veri politikası, yönetim kurulu gözetimi ve müşteri bilgilendirme kalitesi üzerinden oluşturulabilir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Politika sonucu: Böyle bir endeks, katılım bankacılığının yalnızca büyüyüp büyümediğini değil, hangi alanlarda derinleştiğini ve hangi alanlarda geleneksel bankacılıkla benzerleşme riski taşıdığını görünür kılar.

Tablo 16.1. Katılım Finans Dönüşüm Endeksi İçin Önerilen Boyutlar

Boyut	Ölçülebilecek Göstergeler	Stratejik Anlam
Finansal derinleşme	Sukuk portföyü, risk paylaşımı ürünleri, sermaye piyasası bağlantısı	Büyümenin özgün katılım finans mimarisine dönüşümü
Fonlama kalitesi	Cari hesap payı, düşük maliyetli kaynak, fonlama vadesi	Sürdürülebilir büyüme kapasitesi
Dijital ve veri kapasitesi	Aktif dijital müşteri, açık bankacılık, alternatif veri kullanımı	Davranışsal finansal ekosistem kurma gücü
Sürdürülebilir finans	Yeşil sukuk, sosyal finansman, etki ölçümü	Etik finans iddiasının somutlaşması
Kurumsal yönetim	Fikhî yönetim, şeffaflık, etik veri politikası	Güvenin kurumsal zemine taşınması
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantısı</i>		

16.3. Düzenleyici Kurumlar İçin Öncelikli Alanlar

Katılım finansın derinleşmesi için düzenleyici çerçevenin yalnızca eşit muamele ilkesine dayanması yeterli olmayabilir. Gelişme aşamasındaki iş modellerinde geçici ve hedefli teşvikler, yapısal farklılaşmayı destekleyebilir. Özellikle müşareke ve mudaraba gibi risk paylaşımına dayalı işlemlerde vergi yükünün azaltılması, teminat ve risk ağırlığı uygulamalarının gözden geçirilmesi, sukuk ikincil piyasasını canlandıracak düzenlemeler ve yeşil/sosyal sukuk ihraçlarında maliyet avantajı sağlanması bu kapsamda değerlendirilebilir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Burada amaç katılım bankalarına kalıcı ayrıcalık tanımak değil, teorik olarak istenen fakat piyasa koşullarında yeterince ölçeklenemeyen modellerin öğrenme eğrisini desteklemektir. Başka bir ifadeyle düzenleyici teşvikler, ürün benzerliğini değil derinleşmeyi ödüllendirmelidir.

Katılım finansın derinleşmesi için düzenleyici çerçevenin yalnızca eşit rekabet ilkesiyle değil, gelişim aşamasını dikkate alan seçici destek mekanizmalarıyla da düşünülmesi gerekir. Özellikle müşareke ve mudaraba gibi risk paylaşımı esaslı işlemlerde vergi yükü, teminat yapısı, muhasebe uygulaması ve sermaye yeterliliği etkisi çoğu zaman ürünün ölçeklenmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle belirli bir olgunluk seviyesine kadar risk paylaşımı temelli işlemlere sınırlı ve ölçülebilir teşvikler sağlanması tartışılabilir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu teşvikler kalıcı ayrıcalık değil, piyasa derinliği oluşturma aracı olarak tasarlanmalıdır. Örneğin yeşil sukuk ve sosyal sukuk ihraçlarında ihraç maliyetlerini azaltan düzenlemeler, müşareke işlemlerinde risk ağırlığına ilişkin ihtiyatlı fakat teşvik edici yaklaşım, çifte vergilendirme risklerini azaltan düzenlemeler ve faizsiz

likidite araçlarının çeşitlendirilmesi sektörün büyümesini nitelikli derinleşmeye dönüştürebilir.

Düzenleyici yaklaşımda temel mesele, katılım bankacılığına kalıcı ayrıcalık tanımak değil, derinleşme oluşuncaya kadar piyasa mimarisindeki yapısal eksiklikleri telafi edecek hedefli ve geçici destek mekanizmaları kurmaktır. Müşareke ve mudaraba benzeri risk paylaşımına dayalı işlemler, başlangıçta daha yüksek operasyonel yük ve daha karmaşık risk ölçümü gerektirdiği için bankalar tarafından sınırlı kullanılmaktadır. Bu işlemlerde belirli şartlara bağlı vergi avantajı, teminat ve risk ağırlığı düzenlemesi veya raporlama kolaylığı sağlanması, ürün mimarisinin murabaha dışına taşınmasını hızlandırabilir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Benzer şekilde yeşil sukuk, sosyal sukuk ve KOBİ odaklı sürdürülebilir sukuk ihraçlarında ihraç maliyetlerinin azaltılması, standart dokümantasyonun geliştirilmesi ve ikincil piyasa yapıcılığının desteklenmesi önemlidir. Bu destekler katılım bankalarının ticari disiplini zayıflatmadan, piyasa derinliği oluşana kadar geçiş maliyetini azaltabilir. Böyle bir yaklaşım, düzenleyici tarafsızlık ile sektörel gelişim ihtiyacını dengeleyen daha gerçekçi bir politika hattı sunar (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Düzenleyici kurumlar açısından temel mesele katılım bankalarına genel bir imtiyaz sağlamak değil, derinleşmeyi teşvik eden hedefli düzenlemeler üretmektir. Risk paylaşımı ürünleri, yeşil/sosyal sukuk, tedarik zinciri finansmanı ve faizsiz likidite araçları gibi alanlarda başlangıç maliyetleri yüksektir. Bu maliyetler düşürülmeden bankaların kısa vadeli kârlılık baskısı altında geleneksel ürün yoğunlaşmasından çıkması zorlaşır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu nedenle belirli uygulamalarda vergisel avantaj, işlem maliyeti indirimi, standart dokümantasyon, risk ağırlığı farklılaştırması, ikincil piyasa likidite desteği ve kamu öncülüğünde örnek ihraçlar değerlendirilebilir. Böyle bir yaklaşım rekabeti bozmak yerine katılım finansın kendi teorik vaadine daha fazla yaklaşmasını sağlayan geçiş desteği olarak görülmelidir.

Tablo 16.2. Derinleşme İçin Hedefli Düzenleyici Teşvik Alanları

Alan	Önerilen Teşvik	Beklenen Etki
Müşareke / mudaraba	Risk ağırlığı ve karşılık yaklaşımında hedefli kolaylık	Risk paylaşımı ürünlerinin ölçeklenmesi
Yeşil ve sosyal sukuk	Vergi ve ihraç maliyeti avantajı	Sürdürülebilir finansman hacminin artması
Tedarik zinciri finansmanı	Belge/vergisel işlem yükünün sadeleştirilmesi	KOBİ finansmanında yaygınlaşma

İkincil sukuk piyasası	Piyasa yapıcılığı ve likidite destek mekanizması	Treasury ve likidite yönetiminin güçlenmesi
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı		

Katılım bankacılığında derinleşmenin hızlanabilmesi için düzenleyici çerçevenin yalnızca eşit rekabet zemini sağlaması yeterli olmayabilir. Bazı alanlarda geçici ve hedefli teşvik mekanizmaları, sektörün yapısal dönüşümünü hızlandırabilir. Özellikle müşareke, mudaraba, yeşil sukuk, sosyal sukuk, KOBİ tedarik zinciri finansmanı ve risk paylaşımı içeren modeller için risk ağırlığı, vergi, teminat ve raporlama tarafında farklılaştırılmış düzenlemeler değerlendirilebilir.

Bu yaklaşım, katılım bankalarına kalıcı ayrıcalık tanımak anlamına gelmez. Amaç, derinleşme sağlanana kadar operasyonel maliyeti yüksek, hukuki/vergisel belirsizliği fazla ve ölçeklenmesi zor olan ürünlerin gelişim eşliğini aşmasına yardımcı olmaktır. Konvansiyonel ürünlere benzeyen yapıların doğal olarak büyüdüğü bir piyasada, risk paylaşımı içeren özgün ürünlerin özel politika desteği olmadan yaygınlaşması güçtür.

Bu nedenle BDDK, TCMB, SPK, Hazine ve Maliye Bakanlığı ve TKBB arasında daha koordineli bir düzenleyici çalışma zemini kurulması, Türkiye’de katılım finansın stratejik sıçrama yapabilmesi için kritik önemdedir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

Katılım bankacılığının gelişimi yalnızca bankaların stratejik tercihleriyle sınırlı değildir. Regülasyon mimarisi, ürünlerin uygulanabilirliğini, likidite yönetimini, sermaye yeterliliği etkilerini, muhasebe yaklaşımını ve müşteri güvenini doğrudan etkiler. Bu nedenle düzenleyici kurumların katılım finansı bankacılık sisteminin genel sağlamlığıyla uyumlu, ancak modelin özgün ihtiyaçlarını dikkate alan bir çerçevede değerlendirmesi gerekir.

Birinci öncelik faizsiz likidite yönetim araçlarının geliştirilmesidir. Katılım bankalarının kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını etkin biçimde yönetebilmesi, sektörün dayanıklılığı açısından kritik önemdedir. Sukuk temelli likidite araçları, merkez bankasıyla uyumlu faizsiz likidite mekanizmaları ve yüksek kaliteli likit varlık niteliği taşıyan enstrümanların geliştirilmesi bu alanda önemlidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

İkinci öncelik sukuk piyasasının derinleşmesidir. Kamu ihraçlarının düzenli olması, özel sektör ihraçlarının teşvik edilmesi, ikincil piyasa likiditesinin artırılması ve kurumsal yatırımcı tabanının genişletilmesi katılım bankacılığının aktif-pasif yönetimini güçlendirecektir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Üçüncü öncelik dijital finans ve veri kullanımı alanında etik ve güvenli bir çerçeve oluşturulmasıdır. Açık bankacılık, alternatif veri, yapay zekâ ve platform bankacılığı

katılım bankaları için önemli fırsatlar sunarken, veri güvenliği, algoritmik şeffaflık ve müşteri mahremiyeti de yeni risk alanları doğurmaktadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Politika sonucu: Düzenleyici yaklaşım katılım bankacılığını yalnızca uyum alanı olarak değil, finansal derinleşme ve sürdürülebilir kalkınma aracı olarak da görmelidir.

16.4. İnsan Kaynağı ve Akademi-Sektör İş Birliği

Katılım finansın gelişiminde insan kaynağı belirleyici rol oynamaktadır. Sektörün ihtiyaç duyduğu profil yalnızca klasik bankacılık bilgisine sahip personel değildir. Yeni dönemde katılım bankacılığı; fikhî yönetim, sermaye piyasası, treasury, veri bilimi, yapay zekâ, sürdürülebilir finans, uluslararası fonlama, hukuk ve ürün geliştirme alanlarını birlikte anlayan çok disiplinli insan kaynağına ihtiyaç duymaktadır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bu nedenle akademi-sektör iş birliği daha sistematik hale getirilmelidir. Üniversitelerde katılım finans programlarının yalnızca teorik derslerle sınırlı kalmaması; veri analitiği, finansal modelleme, sukuk yapılandırması, risk yönetimi, dijital bankacılık ve ESG finansmanı gibi uygulama alanlarını da içermesi gerekir.

TKBB bu alanda ortak eğitim standartları, sertifika programları, vaka çalışmaları, sektör veri setleri ve uygulamalı araştırma projeleri geliştirebilir. Böylece katılım finans literatürü yalnızca akademik yayınlarla değil, sektörün gerçek problemlerine çözüm üreten uygulamalı araştırmalarla da güçlenir.

Uygulama sonucu: Katılım bankacılığının derinleşmesi, insan kaynağının derinleşmesine bağlıdır. Sektörün yeni paradigması ancak yeni yetkinliklerle taşınabilir.

16.5. İletişim ve Algı Yönetimi: Katılım Bankacılığının Yeni Değer Önerisi

Katılım bankacılığının iletişim dili uzun süre “faizsiz bankacılık” tanımı etrafında şekillenmiştir. Bu ifade doğru olmakla birlikte, yeni dönemin müşterisine yeterli bir değer önerisi sunmakta sınırlı kalmaktadır. Genç müşteriler, KOBİ’ler, teknoloji odaklı girişimler ve uluslararası yatırımcılar için katılım bankacılığı; etik finans, reel ekonomi bağlantısı, şeffaflık, sosyal etki ve dijital kolaylık unsurlarıyla birlikte anlatılmalıdır.

Bu nedenle sektörün ortak iletişim stratejisi, savunmacı bir kimlik anlatısından çıkıp pozitif bir değer önerisine dönüşmelidir. Katılım bankacılığı “ne yapmaz?” sorusuna değil, “hangi ekonomik değeri daha adil, daha şeffaf ve daha sürdürülebilir biçimde üretir?” sorusuna cevap vermemelidir. Bu değişim, özellikle TKBB’nin eğitim, yayın, kamuoyu bilgilendirme ve uluslararası temsil fonksiyonları açısından stratejik önem taşır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

Bu yeni anlatı, dini hassasiyeti geri plana itmek anlamına gelmez. Aksine, katılım bankacılığının ahlaki temelini evrensel etik finans diliyle görünür hale getirir. Güven, şeffaflık, sorumluluk, üretim ve paylaşım kavramları bu iletişimin merkezinde yer almalıdır (Chapra, 2008; Dusuki & Abdullah, 2007; Zaim, 2014).

Katılım bankacılığı uzun süre faizsiz finans vurgusu üzerinden iletişim kurmuştur. Bu vurgu modelin temel kimliği açısından önemlidir; ancak yeni dönemde tek başına yeterli olmayabilir. Genç müşteriler, KOBİ'ler, dijital kullanıcılar ve sürdürülebilirlik hassasiyeti olan yatırımcılar daha geniş bir değer önerisi beklemektedir.

Bu nedenle katılım bankacılığının iletişim dili etik finans, reel ekonomi bağlantısı, finansal kapsayıcılık, sürdürülebilirlik, şeffaflık, veri güvenliği ve toplumsal fayda kavramlarıyla zenginleştirilmelidir. Bu dönüşüm söylem düzeyinde kalmamalı; ürün, süreç ve raporlama düzeyinde desteklenmelidir.

Katılım bankaları müşteriye yalnızca “faizsiz alternatif” sunduğunu değil, aynı zamanda daha sorumlu, daha şeffaf, daha üretken ve daha değer odaklı finansal ilişki kurduğunu gösterebilmelidir. Bu yaklaşım, sektörün müşteri tabanını genişletmesine ve katılım finansın evrensel değer teklifini güçlendirmesine katkı sağlar (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

İletişim sonucu: Katılım bankacılığının yeni anlatısı, inanç temelli hassasiyeti korurken aynı zamanda etik ve sürdürülebilir finansın evrensel diliyle konuşabilmelidir.

16.6. Uygulama Yol Haritası: 2026-2030 Perspektifi

2026-2030 dönemi için yol haritası yalnızca sektör payı hedefiyle sınırlı kalmamalıdır. Pay hedefi önemli olmakla birlikte, katılım bankacılığının kalıcı etkisi derinleşme göstergeleriyle ölçülmelidir. Ürün çeşitliliği, sukuk piyasası likiditesi, risk paylaşımı ürünlerinin payı, düşük maliyetli fonlama, dijital müşteri derinliği, sürdürülebilir finansman ve uluslararası fonlama kapasitesi birlikte izlenmelidir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Bu perspektifte TKBB'nin rolü koordinasyon, standart üretimi, veri şeffaflığı, eğitim ve sektör iletişimi başlıklarında güçlenebilir. Bankalar tek tek dönüşüm projeleri yürütürken, sektörün ortak meseleleri için merkezi politika ve uygulama çerçevesi oluşturulmalıdır (TKBB, 2021; IFSB, 2025b; BDDK, 2021).

2026-2030 dönemi için yol haritası üç aşamalı kurgulanmalıdır. İlk aşama, veri ve ölçüm altyapısının kurulmasıdır. Katılım bankaları yalnızca aktif, fon ve kâr göstergeleriyle değil; ürün derinliği, düşük maliyetli fonlama, risk paylaşımı oranı, sürdürülebilir finansman payı, dijital müşteri derinliği ve sukuk likiditesi gibi göstergelerle izlenmelidir.

İkinci aşama, ürün ve piyasa altyapısının derinleştirilmesidir. Murabaha ağırlıklı portföy yanında vekâlet, icare, müşareke, mudaraba, tedarik zinciri finansmanı, yeşil/sosyal sukuk ve KOBİ odaklı veri temelli finansman modelleri ölçeklenebilir

hale getirilmelidir. Bu aşamada vergi, muhasebe, teminat ve risk ağırlığı konuları kritik önemdedir.

Üçüncü aşama, uluslararasılaşma ve marka değeridir. Türkiye katılım finansı, yalnızca iç pazara hizmet eden bir bankacılık segmenti olarak değil; Körfez sermayesi, Avrupa'daki faiz hassasiyetli yatırımcılar, Türk Cumhuriyetleri, Afrika ve Balkanlar ile bağlantılı bir finansal köprü olarak konumlandırılmalıdır (Bank Negara Malaysia, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

Katılım bankacılığı için dönüşüm ajandasının başarısı, önerilerin zamana yayılan uygulanabilir bir yol haritasına bağlanmasına bağlıdır. Bu çerçevede 2026-2030 dönemi üç aşamalı biçimde tasarlanabilir: hazırlık ve standartlaşma, ölçeklendirme ve uluslararasılaşma (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

İlk aşama olan hazırlık ve standartlaşma döneminde sektörün ortak dönüşüm göstergeleri belirlenmeli, veri ve raporlama çerçevesi oluşturulmalı, fikhî yönetim ve ürün şeffaflığı standartları güçlendirilmeli, sukuk piyasası için teknik darboğazlar tespit edilmelidir.

İkinci aşama olan ölçeklendirme döneminde dijital müşteri derinliği, düşük maliyetli fonlama, tedarik zinciri finansmanı, embedded finance iş birlikleri, sürdürülebilir finans ürünleri ve veri temelli risk yönetimi bankalar genelinde yaygınlaştırılmalıdır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Üçüncü aşama olan uluslararasılaşma döneminde Türkiye, Körfez sermayesi, uluslararası sukuk yatırımcıları, İslam Kalkınma Bankası grubu ve bölgesel finans merkezleriyle daha güçlü yatırım ve fonlama platformları kurmalıdır. İstanbul Finans Merkezi vizyonu bu çerçevede katılım finans için somut ürün, piyasa ve yatırımcı ilişkilerine dönüştürülmelidir.

Yol haritası sonucu: Katılım bankacılığı için 2026-2030 dönemi yalnızca büyüme hedefi dönemi değil, modelin yeniden konumlandırılacağı stratejik eşik olarak görülmelidir (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

2026-2030 perspektifi, finansal istikrar, dijital dönüşüm, sürdürülebilir finans ve küresel İslami finans gelişimi başlıklarını birlikte izleyen çok katmanlı bir uygulama mantığı gerektirir (Bank for International Settlements, 2025; ICMA, 2025b; IFSB, 2025a; World Bank, 2025).

Tablo 16.3. 2026-2030 Katılım Finans Dönüşüm Yol Haritası

Aşama	Öncelik	Beklenen Çıktı
2026-2027	Standartlaşma ve veri çerçevesi	Dönüşüm endeksi, ortak raporlama, ürün şeffaflığı
2027-2028	Ölçeklendirme	Dijital müşteri derinliği, düşük maliyetli fonlama, platform iş birlikleri
2028-2029	Sermaye piyasası derinliği	Sukuk likiditesi, özel sektör ihraçları, kurumsal yatırımcı tabanı
2029-2030	Uluslararasılaşma	Körfez sermayesi, global sukuk yatırımcıları, bölgesel finans merkezi etkisi
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantısı</i>		

17.8. Bölümün Ana Mesajı

Bu bölümün ana mesajı şudur: Katılım bankacılığının geleceği yalnızca tek bankaların büyüme başarısına değil, sektörün ortak dönüşüm kapasitesine bağlıdır. TKBB, düzenleyici kurumlar, bankalar, sermaye piyasası aktörleri, fintechler ve akademi aynı stratejik çerçevede hareket etmeden katılım finansın derinleşmesi sınırlı kalacaktır.

Türkiye için önümüzdeki dönemin temel hedefi, katılım bankacılığını bankacılık sisteminin büyüyen bir alt segmenti olmaktan çıkarıp, etik finans, dijital ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve uluslararası sermaye bağlantısı kurabilen güçlü bir finansal mimariye dönüştürmektir (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

Bu dönüşüm başarılabılırsa katılım bankacılığı yalnızca kriz dönemlerinde dayanıklılığı tartışılan bir model olmaktan çıkacak; geleceğin finansal sisteminde değer, güven ve üretkenlik ekseninde yeni bir rol üstlenebilecektir.

SONUÇ

Dayanıklılıktan DönüŖüme: Katılım Bankacılığı İçin Yeni Paradigma

Bu kitabın ulaştığı temel sonuç, katılım bankacılığının pandemi dönemindeki performansını yalnızca “krize dayanıklılık” sorusuyla sınırlamamak gerektiğidir. Pandemi, sektörün dayanıklılık iddiasını test etmiş; pandemi sonrası dönem ise bu dayanıklılığın kurumsal dönüşüm kapasitesine çevrilip çevrilemeyeceğini sorgulamıştır. Dolayısıyla kitabın ana mesajı şudur: Katılım bankacılığı için asıl mesele büyümek değil, büyümeyi özgün, ölçülebilir ve sürdürülebilir bir finansal mimariye dönüştürmektir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Başlangıçtaki soru açıktı: Katılım bankacılığı kriz dönemlerinde gerçekten farklılaşmakta mıdır; yoksa modern finansal sistem içinde mevduat bankacılığıyla giderek yakınsayan bir yapı mı sergilemektedir? Ampirik bulgular bu soruya dengeli bir cevap vermektedir. Teorik ayrışma güçlüdür; fakat bu ayrışma, ürün mimarisi, fonlama yapısı, likidite altyapısı, veri kullanımı, şer’i yönetim ve sermaye piyasası derinliğiyle desteklenmediğinde bilanço göstergelerine sınırlı yansımaktadır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020; World Bank, 2025).

2015-2022 dönemine ilişkin CAMELS ve Wilcoxon bulguları, katılım bankalarının pandemi döneminde sistem içinde dayanıklılık gösterdiğini; ancak mevduat bankalarından beklenen ölçüde güçlü ve kalıcı bir performans ayrışması üretmediğini ortaya koymuştur. Bu sonuç modelin değerini azaltmaz. Tam tersine, katılım bankacılığının hangi alanlarda güçlendirilmesi gerektiğini daha net gösterir: risk paylaşımı, sukuk likiditesi, düşük maliyetli fonlama, veri temelli KOBİ finansmanı, etik yönetim ve sürdürülebilir finans (Wilcoxon, 1945; Siegel & Castellan, 1988; Field, 2013; Karakütük, 2026).

2023-2025 dönemi bu tartışmayı ikinci bir eşiğe taşımıştır. Sektörün bilanço ölçeği ve görünürlüğü artarken yüksek enflasyon, TMS 29 uygulamaları, kur oynaklığı, faiz politikalarındaki değişim, dijital rekabet ve müşteri davranışındaki dönüşüm büyümenin niteliğini daha önemli hale getirmiştir. Bu nedenle katılım bankacılığı için yeni dönemin sorusu “ne kadar büyüdük?” değil, “hangi alanlarda derinleştik, hangi alanlarda özgünleştik ve hangi alanlarda ölçülebilir etki ürettik?” olmalıdır (ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b; UNEP FI, 2019).

S.1. Pandemi Katılım Bankacılığının Dayanıklılık İddiasını Test Etti

COVID-19 pandemisi, bankacılık sistemleri için doğal bir stres testi işlevi görmüştür. Kredi kanalı, likidite yönetimi, aktif kalitesi, fonlama davranışı ve kârlılık aynı anda sınanmıştır. Türkiye’de bu test, yüksek enflasyon, kur oynaklığı, kredi genişlemesi ve yoğun düzenleyici müdahaleler nedeniyle daha karmaşık bir zeminde gerçekleşmiştir (BDDK, 2020; International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021).

Katılım bankacılığı açısından temel beklenti; faizsiz finans ilkeleri, varlığa dayalı işlem yapısı, risk paylaşımı ve reel ekonomi bağlantısının kriz dönemlerinde daha dengeli bir performans üretebileceği yönündeydi. Bulgular, bu beklentinin ilkesel düzeyde anlamlı olduğunu; ancak pratikte güçlü ayrışmanın kendiliğinden ortaya çıkmadığını göstermektedir. Dayanıklılık iddiası, ancak ürün, veri, likidite ve yönetim mimarisıyla desteklendiğinde ölçülebilir bir performans farkına dönüşebilir (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).

Bu nedenle pandemi dönemi kitabın argümanı açısından bir kırılma noktasıdır. Sektör krizi atlatmıştır; fakat asıl ders, katılım bankacılığının krizden sonra hangi kurumsal kapasiteyle yoluna devam edeceğidir. Dayanıklılık, yalnızca zarar görmeden ayakta kalmak değil; krizden daha derin, daha verimli ve daha özgün bir iş modeliyle çıkabilmektedir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Tablo S.1. Pandemi Ne Gösterdi, 2023-2025 Ne Söyledi?

Pandemi Dönemi Bulgusu 2023-2025Gösterdiği Güncellemesinin Stratejik Sonuç
Katılım bankaları sistem içinde Bilanço ölçeği ve sektör dayanıklılık büyümeyle değil, dayanıklılık gösterdi. Görünürlüğü arttı. Derinleşmeyle kalıcı hale gelir. Beklenen teorik ayrışma güçlü yakınsama yalnızca kriz dönemi özgünlük, ürün mimarisi ve kalıcı performans farkına değil, iş modeli meselesi haline kurumsal kapasite üzerinden dönüşmedi. Geldi. Yeniden inşa edilmelidir. Düzenleyici esneklikler TMS 29, enflasyon ve kur oynaklığı Nominal büyüme ile reel ve makro koşullar bilanço performans okumasını zorlaştırdı. Dayanıklılık ayrıştırılmalıdır. görünümünü etkiledi.
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı</i>

S.2. Yakınsama Bir Başarısızlık Değil, Yönetilmesi Gereken Stratejik Risktir

Katılım bankacılığı ile mevduat bankacılığı arasındaki yakınsama, tek başına modelin başarısızlığı anlamına gelmez. Bankalar aynı düzenleyici çerçevede faaliyet gösterdiğinde, aynı müşteri beklentileriyle karşılaştığında, aynı makroekonomik şoklara maruz kaldığında ve aynı rekabet ortamında fon topladığında belirli ölçüde yakınsama kaçınılmazdır (Beck et al., 2013; El-Gamal, 2006; Khan, 2010; Olson & Zoubi, 2008).

Ancak yakınsamanın yönü kritiktir. Operasyonel verimlilik, risk yönetimi disiplini, dijital müşteri deneyimi ve şeffaf yönetim alanlarındaki yakınsama sektör için güçlendirici olabilir. Buna karşılık ürünlerin yalnızca faizsiz terminolojiyle konvansiyonel yapılara benzemesi, fiyatlamasının tamamen benchmark bağımlı hale gelmesi ve etik finans iddiasının ölçülememesi riskli yakınsama alanlarıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu nedenle katılım bankacılığının yeni dönemdeki temel görevi, kabul edilebilir yakınsama ile riskli yakınsamayı ayırmak ve özgünlük alanlarını bilinçli biçimde güçlendirmektir. Yakınsama kader değildir; doğru finansal mimariyle yönetilebilir bir stratejik risktir.

Tablo S.2. Katılım Bankacılığı İçin Yakınsama Yönetimi

Alan	Kabul Edilebilir Yakınsama	Riskli Yakınsama
Dijital müşteri deneyimi	Hız, erişim, güvenlik ve kullanıcı deneyiminde sektör standardını yakalamak.	Dijitali yalnızca mevduat bankacılığı ürünlerinin dağıtım kanalı haline getirmek.
Risk yönetimi	Hız, erişim, güvenlik ve kullanıcı deneyiminde sektör standardını yakalamak.	Risk paylaşımı iddiasını teminat ve borçlu riski mantığına tamamen indirmek.
Ürün mimarisi	Murabahayı güvenli geçiş ürünü olarak kullanırken ürün derinliğini artırmak.	Murabaha ağırlığını kalıcı ve tek seçenekli iş modeline dönüştürmek.
Fiyatlama	Piyasa koşullarını dikkate alan ama değer önerisini koruyan fiyatlama yapmak.	Kâr payı davranışını tamamen faiz benchmarkına bağımlı hale getirmek.
Sukuk ve likidite	Sukuku likidite, sermaye piyasası ve yatırımcı tabanı aracı olarak derinleştirmek.	Sukuku yalnızca dönemsel fonlama aracı gibi kullanmak.
Etik finans	Etki, şeffaflık, sosyal fayda ve sürdürülebilirliği ölçülebilir hale getirmek.	Etik finansı yalnızca kimlik ve pazarlama söylemi olarak bırakmak.
Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm başlığı.		

S.3. Büyüme Yetmez: Derinleşme, Verimlilik ve Mimari Dönüşüm Gerekir

2015-2025 verileri katılım bankacılığının Türkiye bankacılık sistemi içinde daha görünür hale geldiğini göstermektedir. Aktif büyüklüğü, toplanan fonlar, kullanılan fonlar ve kârlılık göstergeleri açısından sektör ölçek kazanmıştır. Fakat bu büyüme, tek başına iş modeli derinleşmesi anlamına gelmez.

Yüksek enflasyon ve kur oynaklığı dönemlerinde nominal bilanço büyümesi gerçek performans artışıyla karıştırılmamalıdır. Büyüyen bilanço; daha verimli, daha dayanıklı veya daha özgün bir bankacılık modeli anlamına ancak fonlama kalitesi, vade yapısı, müşteri bağlılığı, ürün çeşitliliği, gelir kalitesi ve risk paylaşımı kapasitesiyle birlikte okunduğunda gelir (Archer & Abdel Karim, 2007; Greuning & Iqbal, 2008; Iqbal & Mirakhor, 2011).

Katılım bankacılığı açısından asıl başarı; düşük maliyetli ve istikrarlı fonlama tabanını güçlendirmek, sukuk piyasasını derinleştirmek, treasury fonksiyonunu stratejik bilanço yönetim merkezi haline getirmek, KOBİ finansmanını veriyle desteklemek, sürdürülebilir finans ürün mimarisine yerleştirmek ve etik finans kimliğini ölçülebilir göstergelere dönüştürmektir (ICMA, 2025a, 2025b; Securities Commission Malaysia, 2014, 2019; UNEP FI, 2019).

Tablo S.3. Büyümeden Derinleşmeye Geçiş Mantiğı

Büyüme Göstergesi	Derinleşme Göstergesi	Yönetim Sorusu
Aktif büyüklüğünün artması	Reel ve risk ayarlı büyüme kalitesi	Büyüme hangi sektörlerde, hangi vadede ve hangi risk profiliyle gerçekleşiyor?
Toplanan fonların büyümesi	Düşük maliyetli, kalıcı ve davranışsal olarak istikrarlı kaynak	Müşteri bankayı yalnızca getiri için mi, günlük finansal ilişki için mi kullanıyor?
Kullanılan fonların artması	Reel ekonomi, KOBİ, tedarik zinciri ve risk paylaşımı bağlantısı	Murabaha ağırlığını kalıcı ve tek seçenekli iş modeline dönüştürmek.
Net kârın artması	Reel ekonomi, KOBİ, tedarik zinciri ve risk paylaşımı bağlantısı	Finansman gerçekten üretim, ticaret ve yatırım kapasitesini güçlendiriyor mu?
Sukuk ve likidite	Sürdürülebilir gelir kalitesi ve verimlilik	Kârlılık tek seferlik piyasa koşullarından mı, tekrarlanabilir iş modelinden mi geliyor?
Dijital kanal kullanımının artması	Platform, veri ve ekosistem derinliği	Dijitalleşme işlem hacmi mi üretiyor, yoksa müşteri davranışını anlamayı mı sağlıyor?

Sektör payının yükselmesi	Sukuk, sermaye piyasası ve uluslararası fonlama entegrasyonu	Katılım finans bankacılık dışı tamamlayıcı piyasalarda da derinleşiyor mu?
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı).</i>		

Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlamı).

S.4. Yeni Paradigma: Ürün Değil, Finansal Mimari

Katılım bankacılığının geleceği, mevcut bankacılık ürünlerinin faizsiz biçimde sunulmasına indirgenemez. Bu yaklaşım sektörü büyütebilir; fakat uzun vadeli özgünlük üretmekte yetersiz kalabilir. Yeni paradigma, katılım bankacılığını ürün merkezli değil, mimari merkezli düşünmeyi gerektirir.

Bu mimari dört taşıyıcı sütun üzerine kurulmalıdır: reel ekonomi bağlantısı, veri odaklı risk paylaşımı, sürdürülebilir finans ve etik yönetim. Reel ekonomi bağlantısı finansmanın üretim, ticaret, istihdam ve yatırım etkisini görünür kılar. Veri odaklı risk paylaşımı bilgi asimetrisini azaltır. Sürdürülebilir finans katılım bankacılığını toplumsal ve çevresel etkiyle ilişkilendirir. Etik yönetim ise şer'i uygunluğu yalnızca işlem formu değil, kurumsal davranış ilkesi haline getirir (AAOIFI, 2025; Bank Negara Malaysia, 2018; ICMA, 2025a, 2025b; IFRS Foundation, 2023a, 2023b; NGFS, 2024).

Yeni nesil katılım bankası; yalnızca fon toplayan ve fon kullandıran kurum değildir. Müşterinin finansal yaşamını anlayan, KOBİ'lerin ticari döngüsünü veriyle okuyabilen, sürdürülebilir projeleri fonlayabilen, sukuk ve sermaye piyasası araçlarını etkin kullanabilen, dijital platformlar üzerinden ekosistem kurabilen ve etik finans iddiasını ölçülebilir sonuçlarla destekleyen kurumdur.

Tablo S.4. Katılım Bankacılığı İçin Yeni Paradigma

Boyut	Eski Yaklaşım	Yeni Paradigma
Başarı ölçütü	Bilanço büyüklüğü ve sektör payı	Derinleşme, verimlilik, sürdürülebilir etki ve özgünlük
Ürün mantığı	Faizsiz ürün sunmak	Reel ekonomi bağlantılı finansal mimari kurmak
Fonlama	Kâr payı rekabetiyle kaynak toplamak	Davranışsal bağlılık ve düşük maliyetli ekosistem kaynağı oluşturmak
Risk paylaşımı	İlkesel vaat olarak korumak	Veri, sözleşme disiplini ve izleme kapasitesiyle operasyonel hale getirmek

Dijitalleşme	Mobil kanal ve işlem kolaylığı	Platform, API, embedded finance ve veri mimarisi
Etik finans	Kimlik ve uyum söylemi	Ölçülen, raporlanan ve müşteri deneyimine yansıyan güven mimarisi
<i>Kaynak/Dönem/Not: Yazarın kavramsal sınıflandırması; ilgili bölüm bağlantı</i>		

S.5. Türkiye İçin Stratejik Çağrı

Türkiye katılım finans açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Genç nüfus, dijital adaptasyon, reel sektör çeşitliliği, kamu katılım bankalarının ölçek etkisi, özel katılım bankalarının çevikliği, İstanbul Finans Merkezi vizyonu ve Körfez sermayesiyle kurulabilecek ilişkiler bu potansiyeli desteklemektedir (BDDK, 2015-2025; TKBB, 2015-2025; IFSB, 2025a; LSEG & ICD, 2025; OECD, 2020; World Bank, 2025).

Ancak potansiyel tek başına strateji değildir. Türkiye'nin katılım finans merkezi olabilmesi için bilanço büyüklüğü kadar ekosistem derinliği de önemlidir. Sukuk piyasası, faizsiz likidite mekanizmaları, katılım esaslı sermaye piyasası ürünleri, uluslararası standartlarla uyumlu raporlama, nitelikli insan kaynağı, dijital finans altyapısı ve güçlü şer'i yönetim birliğinde gelişmelidir (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).

Bu açıdan Türkiye için mesele yalnızca daha fazla katılım bankası kurulması ya da mevcut bankaların daha fazla büyümesi değildir. Asıl mesele, katılım finansın bankacılık, sermaye piyasası, fintech, sürdürülebilir finans, KOBİ finansmanı ve uluslararası fonlama kanallarını birbirine bağlayan bütüncül bir ekosistem haline gelmesidir. Türkiye'nin güçlü tarafı taklitleyecek tek bir model bulmakta değil; Malezya'nın standardizasyonundan, Körfez'in sermaye derinliğinden ve kendi bankacılık/dijital altyapısından öğrenerek özgün bir hibrit model kurabilmesindedir (Bank Negara Malaysia, 2018, 2024; Central Bank of the UAE, 2025; Saudi Central Bank, 2025).

S.6. Katılım Bankacılığı İçin Kısa Manifesto

Bu manifesto, kitabın bütün bölümlerinde geliştirilen analizlerin sıkıştırılmış sonuç cümleleridir. Amaç, katılım bankacılığı için yeni dönemin yönünü tek bir sayfada görünür kılmaktır: büyüme önemlidir; fakat esas mesele derinleşme, özgünlük ve finansal mimari inşasıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

- Katılım bankacılığı büyümekle yetinmemeli; büyümeyi derinleşmeye, verimliliğe ve ölçülebilir etkiye dönüştürmelidir.
- Faizsiz ürün sunmak yeterli değildir; etik, reel ekonomi bağlantılı ve veriyle desteklenen finansal mimari kurulmalıdır (AAOIFI, 2012; IFSB, 2012; Iqbal & Mirakhor, 2011; Beck et al., 2013).

- Murabaha gerekli bir ürün olabilir; ancak modelin ufku murabaha ile sınırlı kalmamalıdır.
- Sukuk yalnızca fonlama aracı değil, likidite, sermaye piyasası derinliği ve uluslararası yatırımcı erişiminin temel taşıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).
- Treasury fonksiyonu operasyonel masa değil, stratejik bilanço yönetim ve likidite mimarisi merkezi olarak konumlanmalıdır (Basel Committee on Banking Supervision, 2013, 2014; IFSB, 2012).
- Dijitalleşme yalnızca mobil kanal değildir; platform, veri, müşteri ekosistemi ve gömülü finans kapasitesidir.
- Yapay zekâ yalnızca hız ve maliyet avantajı için değil, bilgi asimetrisini azaltmak, erken uyarı üretmek ve adil finansmanı güçlendirmek için kullanılmalıdır (Bank for International Settlements, 2019; Financial Stability Board, 2019; OECD, 2020).
- Etik finans iddiası ölçülmeli, raporlanmalı ve müşteri deneyiminde görünür hale getirilmelidir.
- Yakınsama kader değildir; doğru mimariyle yönetilebilir bir stratejik risktir.
- Katılım bankacılığının geleceği, daha büyük olmak kadar daha özgün, daha güvenilir ve daha etkili olabilmesine bağlıdır.

Son Söz: Dayanıklılığın Ötesinde

Pandemi, katılım bankacılığının dayanıklılık iddiasını test etti. 2023-2025 dönemi ise büyüme hikâyesinin dönüşüm hikâyesine çevrilip çevrilemeyeceğini sorgulattı. Bu iki dönem birlikte okunduğunda ortaya çıkan sonuç açıktır: Katılım bankacılığı için yeni dönem, yalnızca finansal performans değil, finansal mimari meselesidir (International Monetary Fund, 2020; World Bank, 2021; OECD, 2020).

Katılım bankacılığı modern finansal sistemde kendiliğinden farklılaşmayacaktır. Farklılaşma; ürün mimarisi, risk paylaşımı, veri kapasitesi, sukuk derinliği, sürdürülebilir finans, etik yönetim ve reel ekonomiyle kurulan güçlü bağ sayesinde inşa edilecektir. Bu nedenle sektörün geleceği, mevcut ürünleri faizsiz biçimde yeniden üretmekten çok, finansal sistemi daha adil, daha dirençli, daha üretken ve daha insan merkezli bir mimariye dönüştürebilme cesaretinde yatmaktadır (BDDK, 2021; ICMA, 2025a, 2025b; SPK, 2022; IFRS Foundation / ISSB, 2023a, 2023b).

KAYNAKÇA VE VERİ KAYNAKLARI

Bu bölüm, metin içi atıflar ve kitapta kullanılan veri kaynakları esas alınarak APA 7 yazar-tarih sistemine uygun biçimde düzenlenmiştir. Kurumsal veri setlerinde 2015-2025 gibi dönem aralıkları, ilgili kurumların aynı seriye ait yıllık/ aylık veri ve bültenlerinin birlikte kullanıldığını göstermektedir.

Akademik ve Kurumsal Kaynaklar

- AAOIFI. (2012). Shari'ah standards. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions.
- AAOIFI. (2025). Shari'ah standards. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions.
- Akyüz, F., Soba, A. Ş., & Yeşil, T. (2020). Katılım bankalarının CAMELS analizi yöntemiyle finansal performanslarının değerlendirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 87, 145-166. <https://doi.org/10.25095/mufad.756250>
- Albayrak, A., et al. (2019). Yaşayan ve gelişen katılım bankacılığı. Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Aldasoro, I., Fender, I., Hardy, B., & Tarashev, N. (2020). Effects of Covid-19 on the banking sector: The market's assessment. BIS Bulletin, 12. Bank for International Settlements.
- Archer, S., & Abdel Karim, R. A. (Eds.). (2007). Islamic finance: The regulatory challenge. John Wiley & Sons.
- Arslantürk Çöllü, D. (2021). Katılım bankaları mı? Geleneksel bankalar mı? COVID-19 salgınının finansal performans üzerindeki etkisine ilişkin bir değerlendirme. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 477-488. <https://doi.org/10.36362/gumus.877964>
- Ayub, M. (2007). Understanding Islamic finance. John Wiley & Sons.
- Bank for International Settlements. (2019). Big tech in finance: Opportunities and risks. BIS Annual Economic Report 2019.
- Bank for International Settlements. (2025). Annual Economic Report 2025. Bank for International Settlements.
- Bank Negara Malaysia. (2018). Value-based intermediation: Strengthening the roles and impact of Islamic finance. Bank Negara Malaysia.
- Bank Negara Malaysia. (2024). Annual report 2024. Bank Negara Malaysia.

- Bank Negara Malaysia. (t.y.). Islamic finance and value-based intermediation resources. Bank Negara Malaysia.
- Basel Committee on Banking Supervision. (2013). Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. Bank for International Settlements.
- Basel Committee on Banking Supervision. (2014). Basel III: The Net Stable Funding Ratio. Bank for International Settlements.
- Batır, T. E. (2019). Türkiye’de kamu katılım bankalarının bankacılık sektörü bazında değerlendirilmesi: CAMELS analizi ile 2015-2017 yıllarına ilişkin bir inceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 83, 193-212. <https://doi.org/10.25095/mufad.579969>
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. *Journal of Banking & Finance*, 37(2), 433-447. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2012.09.016>
- Bourkhis, K., & Nabi, M. S. (2013). Islamic and conventional banks’ soundness during the 2007-2008 financial crisis. *Review of Financial Economics*, 22(2), 68-77.
- Central Bank of the UAE. (2025). Annual report 2024 and Islamic banking indicators. Central Bank of the United Arab Emirates.
- Chapra, M. U. (2008). The Islamic vision of development in the light of Maqasid al-Shari’ah. The International Institute of Islamic Thought.
- Dusuki, A. W., & Abdullah, N. I. (2007). Maqasid al-Shari’ah, maslahah, and corporate social responsibility. *The American Journal of Islamic Social Sciences*, 24(1), 25-45.
- El-Gamal, M. A. (2006). *Islamic finance: Law, economics, and practice*. Cambridge University Press.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). SAGE.
- Financial Stability Board. (2019). *BigTech in finance: Market developments and potential financial stability implications*. Financial Stability Board.
- Greuning, H. van, & Iqbal, Z. (2008). *Risk analysis for Islamic banks*. World Bank.
- Hasan, M., & Dridi, J. (2010). The effects of the global crisis on Islamic and conventional banks: A comparative study. *IMF Working Paper*, WP/10/201. International Monetary Fund.
- ICMA. (2021). *Sustainability Bond Guidelines*. International Capital Market Association.
- ICMA. (2025a). *Green Bond Principles: Voluntary process guidelines for issuing green bonds*. International Capital Market Association.
- ICMA. (2025b). *Social Bond Principles: Voluntary process guidelines for issuing social bonds*. International Capital Market Association.
- IFRS Foundation. (2023a). *IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information*. International Sustainability Standards Board.
- IFRS Foundation. (2023b). *IFRS S2 Climate-related Disclosures*. International Sustainability Standards Board.

- IFSB. (2005). Guiding principles of risk management for institutions, other than insurance institutions, offering only Islamic financial services (IFSB-1). Islamic Financial Services Board.
- IFSB. (2012). Guiding principles on liquidity risk management for institutions offering Islamic financial services (IFSB-12). Islamic Financial Services Board.
- IFSB. (2024). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2024. Islamic Financial Services Board.
- IFSB. (2025a). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2025. Islamic Financial Services Board.
- IFSB. (2025b). Standards, guidance notes and technical notes. Islamic Financial Services Board.
- International Monetary Fund. (2020). World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown. International Monetary Fund.
- International Monetary Fund. (2021). Global Financial Stability Report. International Monetary Fund.
- International Monetary Fund. (2024). World Economic Outlook and Türkiye-related macro-financial data releases. International Monetary Fund.
- IOSCO. (2023). Supervisory practices to address greenwashing. International Organization of Securities Commissions.
- Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2011). An introduction to Islamic finance: Theory and practice (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- Islamic Development Bank Group. (2024). Annual report 2024. Islamic Development Bank Group.
- İstanbul Finans Merkezi. (2025). İstanbul Finans Merkezi vizyonu ve faaliyet bilgileri. İstanbul Finans Merkezi.
- Kammer, A., Norat, M., Pinon, M., Prasad, A., Towe, C., & Zeidane, Z. (2015). Islamic finance: Opportunities, challenges, and policy options. IMF Staff Discussion Note, SDN/15/05. International Monetary Fund.
- Karakütük, O. (2026). COVID-19 pandemisinin Türk bankacılık sistemindeki etkileri: Mevduat ve katılım bankacılığı üzerine karşılaştırmalı analiz [Doktora tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi].
- Kartal, M. T. (2020). Türk bankacılık sektöründe Kovid-19 döneminde alınan tedbirler bağlamında aktif rasyosu düzenlemesinin muhtemel etkileri: Mevduat bankaları üzerine bir inceleme. Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi.
- Khan, F. (2010). How 'Islamic' is Islamic banking? Journal of Economic Behavior & Organization, 76(3), 805-820.
- LSEG & ICD. (2025). Islamic Finance Development Report 2025. London Stock Exchange Group and Islamic Corporation for the Development of the Private Sector.

- LSEG & ICD. (t.y.). Islamic finance development indicator resources. London Stock Exchange Group and Islamic Corporation for the Development of the Private Sector.
- Mukaka, M. M. (2012). Statistics corner: A guide to appropriate use of correlation coefficient in medical research. *Malawi Medical Journal*, 24(3), 69-71.
- NGFS. (2024). NGFS climate scenarios and sustainable finance publications. Network for Greening the Financial System.
- NGFS. (2025a). NGFS long-term climate scenarios. Network for Greening the Financial System.
- NGFS. (2025b). NGFS short-term climate scenarios and transition plan resources. Network for Greening the Financial System.
- OECD. (2020). Artificial intelligence, machine learning and big data in finance: Opportunities, challenges and implications for policy makers. OECD Publishing.
- Olson, D., & Zoubi, T. A. (2008). Using accounting ratios to distinguish between Islamic and conventional banks in the GCC region. *The International Journal of Accounting*, 43(1), 45-65.
- Sakarya, Ş. (2010). Türkiye’de bankacılık sektörünün finansal performansının CAMELS yöntemi ile değerlendirilmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*.
- Saudi Central Bank (SAMA). (t.y.). Islamic finance and banking sector resources. Saudi Central Bank.
- Saudi Central Bank. (2025). Annual report and Islamic banking statistics. Saudi Central Bank.
- Securities Commission Malaysia. (2014). Sustainable and responsible investment sukuk framework. Securities Commission Malaysia.
- Securities Commission Malaysia. (2019). Sustainable and responsible investment sukuk framework: Revised guidelines and related capital market resources. Securities Commission Malaysia.
- Siegel, S., & Castellan, N. J. (1988). *Nonparametric statistics for the behavioral sciences* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- SPK. (2022). Yeşil borçlanma aracı, sürdürülebilir borçlanma aracı, yeşil kira sertifikası ve sürdürülebilir kira sertifikası rehberi. Sermaye Piyasası Kurulu.
- UNEP FI. (2019). Principles for Responsible Banking. United Nations Environment Programme Finance Initiative.
- Wilcoxon, F. (1945). Individual comparisons by ranking methods. *Biometrics Bulletin*, 1(6), 80-83.
- World Bank. (2021). Global Economic Prospects, June 2021. World Bank.
- World Bank. (2025). Global Findex Database 2025 and financial inclusion resources. World Bank.

- Yıldırım, S., & Yıldırım, D. (2022). Dijital bankacılık ve müşteri davranışları üzerine bir değerlendirme. Finans ve bankacılık literatürü.
- Yıldız, N. (2023). Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarının CAMELS yöntemiyle analizi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.
- Zaim, S. (2014). İslam ekonomisi ve finans alanında değer temelli yaklaşım. İslam ekonomisi literatürü.
- Čihák, M., & Hesse, H. (2008). Islamic banks and financial stability: An empirical analysis. IMF Working Paper, WP/08/16. International Monetary Fund.

Veri Kaynakları

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2015-2025). Türk bankacılık sektörü aylık bültenleri, interaktif aylık bülten verileri ve seçilmiş sektör göstergeleri. BDDK.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2020). COVID-19 salgını döneminde bankacılık sektörüne yönelik kurul kararları, aktif rasyosu düzenlemeleri ve makroihtiyati tedbirler. BDDK.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2021). Katılım bankacılığına ilişkin düzenlemeler, sektör verileri ve bankacılık mevzuatı. BDDK.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2023). Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri. BDDK.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2024). Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri ve aylık bültenler. BDDK.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2026). Türk bankacılık sektörü güncel göstergeleri ve bültenleri. BDDK.
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK). (2023). TMS 29: Yüksek enflasyonlu ekonomilerde finansal raporlama. KGK.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2021-2025). Dijital, internet ve mobil bankacılık istatistikleri. TBB.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2015-2025). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS): Faiz, döviz kuru ve makroekonomik göstergeler. TCMB.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2025). EVDS veri setleri ve finansal göstergeler. TCMB.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015-2025). Tüketici fiyat endeksi ve fiyat istatistikleri. TÜİK.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (2015-2025). Katılım bankacılığı sektör verileri, seçilmiş göstergeler ve yıllık raporlar. TKBB.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (2018). Katılım finans eğitim ve bilgilendirme dokümanları. TKBB.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (2021). Türkiye katılım bankacılığı strateji belgesi 2021-2025. TKBB.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (2024). Katılım bankaları sektör raporu ve güncel sektör verileri. TKBB.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (2025). Katılım bankacılığı sektör verileri ve TKBB istatistikleri. TKBB.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). (t.y.). Katılım finans bilgi kaynakları ve sektörel yayınlar. TKBB.

Not: Kurumsal veri kaynakları kitapta kullanılan tablolar, grafikler, hesaplamalar ve yazar analizleri için temel veri seti niteliğindedir. Metin içi atıflarda yer alan 2015-2025 aralığı, ilgili kurumların bu dönem boyunca yayımladığı seri ve bültenlerin toplu kullanımını ifade eder.

